

Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți

3. Leviticul

Comentarii la Cartea Leviticul

Introducere la Cartea Leviticul

Leviticul este cea de-a treia carte a Pentateuhului. Evreii o numesc fie **Waiqra**¹ (= și [*El*] *a chemat*), după cuvântul cu care începe cartea, fie, după conținut, **Torat hachohanim**² (= *Legea preoților*) sau **Torat hacorbanot**³ (= *Legea jertfelor*). În Septuaginta, cartea se intitulează **Levitikon**⁴, de la Levi, devenit trib sacerdotal în Israel. Vulgata păstrează în titlu denumirile de până la ea: **Liber Vaiecra id este Leviticus**.

Cartea Levitic se poate împărți în șapte secțiuni:

1. *Despre jertfe* (1, 1 – 7, 38);
2. *Consacrarea preoților* (8, 1 – 10, 20);
3. *Reguli de purificare și sfințire* (11, 1 – 15, 33);
4. *Ziua Ispășirii* (16, 1-34);
5. *Relațiile personale* (17, 1 – 20, 27);
6. *Sărbătorile mozaice* (21, 1 – 25, 55);
7. *Promisiuni și amenințări* (26, 1 – 27, 34).

Leviticul este cheia religiei iudaice, oferind cadrul pentru toate celelalte cărți biblice. În ce ne privește, vom căuta și aici mai cu seamă sensurile morale și mistice ale vechilor rânduieli mozaice, în lumina împlinirii lor în Hristos.

¹ ויקרא

² תורת הכהנים

³ תורת הקרבנות

⁴ Λευιτικον

Comentarii la Cartea Leviticul

CAPITOLUL 1 – Rânduiala jertfelor. Arderea-de-tot.

1: Domnul l-a chemat pe Moise și i-a grăit din cortul mărturiei, zicând:

Prin *Domnul* e redat grecescul **Kirios**. Biblia Hebraica are tetragrama IHVH (Iahve) pe care, din respect, evreii nu o rosteau niciodată, înlocuind-o cu termenul *Adonai* (= Domnul; Stăpânul).

2: **„Grăiește tu către fiii lui Israel și spune-le: - Dacă cineva dintre voi va aduce daruri Domnului, și dacă ele sunt dintre animale, darul să-l aducă din cireada sau din turma voastră.**

Dacă: „nu în sens condițional, ci în sens circumstanțial (*când*)”⁵. *Daruri:* „grecescul **doron** = *dar* îl traduce pe ebraicul **gorban**, care înseamnă ofrandă de orice fel, chiar și dintre cele ce nu sunt destinate sacrificării pe jertfelnic”⁶.

Septuaginta are un început ușor diferit: *Și l-a chemat [Domnul] pe Moise... „Incipit-ul textului, conjuncția și (gr. καί, ebr. waw [ו]), este un indiciu sintactic al dependenței Leviticului de cartea care îl precedă”*⁷, Ieșirea. Mai jos, textul SEP 1 e mai explicit: *veți aduce aceste daruri din cireada de boi sau din turma de oi și de capre.* „Philon, *Spec. I*, 163-165, este de părere că cele trei specii au fost alese ca animale pentru sacrificiu pentru că sunt cele mai blânde și mai ascultătoare”⁸.

Moise descoperă poporului israelit voința lui Dumnezeu. Din modul adresării, vedem că aducerea de jertfe către Divinitate era de la sine înțeleasă, continuând o tradiție instaurată încă de la începuturile omenirii, fiind precizate doar modalitatea în care se aduc jertfele și felul acestora.

3: **Dacă darul său va fi o ardere-de-tot din vite mari, el va fi de parte bărbătească fără meteahnă; la intrarea cortului mărturiei îl va aduce, ca să fie el aducere bineplăcută înaintea Domnului.**

„*Ardere-de-tot* = holocaust; jertfă de animal, după arderea căreia nu mai rămâne decât cenușa”⁹. Biblia Hebraica are **olah** (= a urca; a se înălța), cuvânt tradus prin *ardere de tot*, animalul jertfit urmând a fi în întregime mistuit de foc, fumul său urcând către cer. Jertfa simbolizează recunoașterea de către om a supremației divine. Jertfa trebuie adusă în ușa cortului. Ușa e o invitație către un alt tărâm, e trecere de la întuneric la lumină, de la pământ la cer. Cortul, ca imagine a boltei cerești, simbolizează prezența cerului pe pământ, ocrotirea divină. „Exigența ca animalul de jertfă să fie perfect sănătos a fost interpretată simbolic de Philon, *Spec. I*, 260: *Legea nu e preocupată ca animalele pentru jertfă să fie fără cusur, ci mai mult de faptul ca acei care aduc jertfa să nu fie atinși de nici o patimă*”¹⁰.

4: **Își va pune mâna pe capul jertfei, pentru ca să-i fie bineprimită și milostiv să-i fie celui ce o aduce.**

Aici, „*jertfă* în sensul: vieteata ce urmează să fie jertfită”¹¹. „*Să își pună mâna pe capul*

⁵ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania (în continuare, abreviat: BBVA), Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: EIB), București, 2001, p. 124

⁶ BBVA, p. 124

⁷ *Septuaginta 1, Geneza. Exodul. Leviticul. Numerii. Deuteronomul*, (în continuare, abreviat: SEP 1), Colegiul Noua Europă/Polrom, București/Iași, 2004, p. 311

⁸ SEP 1, p. 311

⁹ BBVA, p. 124

¹⁰ SEP 1, p. 312

¹¹ BBVA, p. 124

jertfei: Gestul avea o valoare simbolică în ritualul de expiere, întruchipând dorința suplicantului de a se identifica cu victima și de a arde în mod simbolic împreună cu ea. Ca și în Vechiul Testament, în antichitatea clasică gestul acesta avea funcția magică de a transfera asupra animalului intenții sau dorințe ale omului. Herodot, *Istoriei*, II, 39, relatează că egiptenii tăiau capul victimei jertfite și, după ce implorau ca toate nenorocirile să se adune asupra sa, îl vindeau pe piață grecilor sau îl aruncau în Nil. Ideea de substituție este atestată și de Caesar, *De bello Gallico*, VI, 16, și la gali, care credeau că viața unui om nu poate fi răscumpărată decât printr-o jertfă umană¹². „Semnificația expiatorie a jertfei ocupă un loc central în ritualistica Vechiului Testament, dar era cunoscută și altor popoare din Orientul Apropiat în Antichitate, de exemplu canaaneenilor și babilonienilor¹³. Vedem de aici că, la vechii evrei (dar, într-o măsură, și la alte popoare, idolatre), conștiința păcatului era limpede. „Sing. *mâna* (gr. *τηνχειρα*) reproduce întocmai Textul Masoretic, cu toate că, potrivit tradiției iudaice relatate de Philon (*Spec.* I, 198), ritualul prescria întinderea ambelor mâini¹⁴.

5: Apoi va înjunghia vițelul înaintea Domnului, iar fiii lui Aaron, preoții, vor aduce sângele; cu sângele vor stropi, de jur-împrejur, jertfelnicul ce se află la intrarea cortului mărturieii.

Va înjunghia: „ebr. **sahat** – termen tehnic sacrificial. După practica cea mai veche în Israel, suplicantul era acela care jugula animalul. Sintagma *înaintea Domnului* are un sens local, denominând spațiul din fața tabernacolului sacru¹⁵. *Fiii lui Aaron, preoții*: „sintagmă desemnând pe oficanții ritului, intermediari între suplicanți și Iahve, poate fi înțeleasă în două moduri: un preot din familia lui Aaron (a leviților) sau unul din cei patru fii ai lui Aaron, și anume: Nadab, Abihu, Eleazar și Itamar, investiți cu demnitatea sacerdotală¹⁶. Pluralul substantivului nu semnifică [...] faptul că în ritual erau angajați mai mulți preoți simultan, ci subliniază mai degrabă atribuirea demnității sacerdotale urmașilor lui Aaron¹⁷. Sau: „acțiunile sunt simultane, participanții la ritual, suplicantul și preotul, acționând fiecare conform prescripțiilor și datoriiilor lor culturale¹⁸. *Vor aduce sângele*: „este momentul esențial al ritualului expiatoriu, sângele, ca simbol al vieții, fiind primit din mâinile suplicantului de preot și oferit de el lui Iahve¹⁹. *Altar*: „desemnează locul din fața cortului, amenajat special pentru jugularea și imolarea victimei²⁰. Cortul adunării (mărturieii) era un sanctuar mobil, executat la porunca Domnului, în urma descoperirii făcute lui Moise pe Muntele Sinai. Descrierea amănunțită a cortului e cuprinsă în Cartea Ieșirea. În cort se afla altarul tămâierii, iar înaintea ușii cortului era altarul pentru arderea jertfelor.

6: Jertfa arderii-de-tot o va jupui și o va tăia-n bucăți.

Viața epidermică trebuie depășită (jupuită, despuiată) de către dreptcredincios: „Adică sufletul gnosticului trebuie să fie fără învelișul material, fără pălăvrăgeală trupească și lipsit de toate patimile care se nasc din deșarte și mincinoase închipuiri, trebuie să se dezbrace de poftele trupești și să se afierosească neapărat luminii²¹.

7: Fiii lui Aaron, preoții, vor aprinde foc pe jertfelnic, iar pe foc vor pune lemne.

Focul e poate cea mai potrivită dintre reprezentările lui Dumnezeu, simbolizând fecundarea, purificarea și iluminarea. Lemnul simbolizează pretutindeni o înțelepciune și o

¹² *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688*, pars III, *Leviticus*, (în continuare, abreviat: LEV), Iași, 1993, p. 164

¹³ SEP 1, p. 312

¹⁴ SEP 1, p. 312

¹⁵ LEV, p. 164

¹⁶ Noi am înțeles aici a fi vorba și despre toți urmașii (din neamul) lui Aaron într-o preoție, referirea fiind valabilă și pentru viitor, fiind, desigur, aplicabilă și celor patru fii ai lui Aaron.

¹⁷ LEV, p. 164

¹⁸ SEP 1, p. 313

¹⁹ LEV, p. 164

²⁰ LEV, p. 164

²¹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, V, 67, 4

știință supraomenească

8: Pe lemnele ce sunt pe focul de pe jertfelnic vor pune fiii lui Aaron, preoții, bucățile, capul și grăsimea;

„Grăsimea animalului jertfit (gr. **το στέαρ**, ebr. **padher**) era socotită de popoarele vechi partea cea mai prețioasă din corpul unui animal”²².

9: iar măruntaiele și picioarele, după ce le vor spăla cu apă, le vor pune preoții pe jertfelnic drept aducere, jertfă, mireasmă plăcută Domnului.

Le vor spăla sau să le spele: „subiectul verbului este probabil suplicantul. Măruntaiele (stomacul, intestinele) sunt spălate de impuritățile digestive, care nu puteau fi oferite lui Iahve pe altar”²³. Preoții le vor pune apoi pe jertfelnic: aici e folosit ebraic **hiqetir** care „înseamnă, ca termen tehnic în limbajul sacrificial, *a transforma ceva în fum și aburi mirositori*. Septuaginta reduce sensul la verbul **επιθήρημι** – *a pune deasupra*”²⁴.

Grăsimea constituia partea cea mai aleasă a jertfei, cum s-a mai spus. Unele părți erau spălate cu apă, apa semnificând originea vieții și purificarea. Arderea de tot arată totala închinare înaintea Creatorului. „Oare nu este acesta un chip clar al vieții sfinților și al unirii desăvârșite cu Dumnezeu în duh și sfințenie? Deci ne facem asemenea animalelor domestice, adică vițelului și oii, prin mortificarea trupului, ca să trăim lui Dumnezeu prin viețuirea evanghelică”²⁵. Desigur, autorul spune să ne facem precum o jertfă, iar nu în alt fel să ne asemănăm dobitoacelor, fie acestea și dintre cele curate!

10: Iar dacă darul adus de el Domnului va fi din vite mici, parte bărbătească fără meteahnă va fi dintre miei sau iezi spre ardere-de-tot; își va pune mâna pe capul lui

11: și-l va înjunghia înaintea Domnului, în partea de miazănoapte a jertfelnicului; iar fiii lui Aaron, preoții, vor stropi cu sângele jertfelnicul de jur-împrejur.

12: Îl vor tăia apoi în bucăți, despărțind capul și grăsimea; iar preoții le vor pune pe lemnele ce sunt pe focul de pe jertfelnic;

13: măruntaiele și picioarele vor fi spălate cu apă, iar preotul le va aduce pe toate și le va pune pe jertfelnic: aducere, jertfă, mireasmă plăcută Domnului.

Se proceda identic, în cazul cornutelor mici, ca și în al celor mari. Cât privește *mielul*, el simbolizează victoria vieții asupra morții, motiv pentru care, în multe locuri, e jertfa preferată, sacrificarea sa aducând izbăvire celui ce-l jertfește. Însă singur Mielul Hristos va aduce cu adevărat mântuirea, prin Jertfa Sa. Iar „jertfirea mielului în partea de miazănoapte e o imagine a faptului că și turmele (mulțimile) de la miazănoapte vor fi sfințite lui Dumnezeu”²⁶. Cu alte cuvinte, e vestită universalitatea mântuirii, în chip ascuns.

14: Dacă darul adus de el Domnului va fi din păsări, darul său va fi din turturele sau din pui de porumbel.

„În vechea Palestină, turturelele sălbatice (*Turtur communis*, ebr. **tor**) trăiau în număr mare și, pe de altă parte, israeliții creșteau mulți porumbei ca păsări domestice, așa încât și cei mai săraci, care nu dețineau vite mari, își puteau permite să ofere ca jertfe astfel de păsări”²⁷. Turtureaua, ca și porumbelul, semnifică blândețea și fidelitatea, virtuți cu care era invitat să se împodobască jertfitorul. „Philon, *Spec. I*, 62, menționează că porumbeii și turturelele sunt *cele mai blânde specii*”²⁸.

15: Preotul va aduce [pasărea] pe jertfelnic; îi va înțepa capul în apropierea gâtului și o va pune pe jertfelnic, iar sângele îl va scurge spre poala jertfelnicului.

Îi va înțepa gâtul: „este vorba nu de o desprindere a capului de trupul păsării, căci

²² SEP 1, p. 313

²³ LEV, p. 165

²⁴ LEV, p. 165

²⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVI

²⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVI

²⁷ LEV, p. 165

²⁸ SEP 1, p. 314

verbul **maloq** din Biblia Hebraica nu semnifică *a tăia cu ajutorul unui instrument ascuțit*, ci doar *a frânge cu ajutorul degetelor și al unghiilor*, ceea ce înseamnă că victimei nu i se detașa capul de corp²⁹.

16: Gușa și penele le va scoate și le va arunca lângă jertfelnic, în partea dinspre răsărit, la locul cenușii.

„Gestul este echivalent spălării măruntaielor animalelor mari [...]. Sensul cel mai probabil în Biblia Hebraica este *va scoate gușa cu necurătenia ei*, căci, după majoritatea comentatorilor, ebr. **mure'ah** desemnează gușa împreună cu stomacul și intestinele păsării. Se presupune, de asemenea, că erau îndepărtate doar penele de pe gușa, restul penajului fiind incinerat împreună cu corpul păsării. Uciderea păsării era săvârșită deci fără ajutorul unui instrument, cum indică de altfel și tradiția ebraică; victima trebuie să rămână întreagă, căci n-ar fi potrivit să se ofere lui Iahve o jertfă atât de mică, tăiată în bucăți precum animalele mari³⁰.

17: Apoi îi va frânge aripile fără a le desprinde de trup, și o va pune preotul pe jertfelnic, pe lemnele ce sunt pe foc: aducere, jertfă, mireasmă plăcută Domnului.

SEP 1 are: *să-i frângă aripile fără să o taie în două*: „**οὐ δειλεῖ**: este o aluzie la ritualurile păgâne divinatorii (cf. Facerea 15, 10: Avraam nu despică păsările de jertfă)³¹.

Cenușa, simbolul nimicniciei vieții acesteia, era la răsărit de altar (v. 16). Sentimentul micimii noastre crește când privim spre Răsărit, simbol al strălucirii dumnezeiești.

CAPITOLUL 2 – Jertfele de mântuire.

1: Dacă cineva îi va dărui Domnului prinos de pâine, darul său să fie din făină curată, peste care va turna untdelemn și peste care va pune tămâie; aceasta-i jertfă.

Pâinea e simbol al hranei esențiale, trupești și, mai cu seamă, spirituale. „*Prinosul de pâine* are un înțeles mai larg: orice prinos din produsele pământului³². „Ebr. **minhah** semnifică în genere un dar, o ofrandă adusă unui personaj înalt, în semn de omagiu, indiferent de conținutul său (animal sau vegetal). În tradiția mozaică însă, sensul subst. **minhah** este restrâns la *ofrandă vegetală*³³. *Făina curată* „despre care se vorbește aici era desemnată în ebraică prin termenul **soleth**, pentru a o deosebi de făina obișnuită, **qemah**, care, deși mai fin măcinată, era considerată inferioară din punct de vedere cultural³⁴. Pâinii i se adăuga untdelemn, simbol de lumină, puritate și belșug, și tămâie, cu symbolism complex: fumul tămâii poartă rugăciunile către cer, unește omul cu Divinitatea; parfumul ei arată buna mireasmă a viețuirii în duh. Arborii din care se obține tămâia au fost socotiți uneori ca simboluri ale lui Hristos. *Tămâia*, ebr. **lebona**, „era o rășină balsamică obținută de la un arbore din familia terebintului, foarte folosită în riturile religioase de majoritatea popoarelor antichității. Fumul înmiresmat al tămâii era considerat un simbol al pietății și devoțiunii. În Israel tămâia era foarte scumpă, fiind importată din Peninsula Arabică³⁵.

O tâlcuire mistică a acestor jertfe arată că „făina e chipul (tipul) vieții, untdelemnul, al bucuriei din nădejde, iar tămâia, al bunei miresme cea din fapte, din virtuți și din viața cea după lege³⁶.

2: Apoi le-o va aduce fiilor lui Aaron, preoților. Unul din ei va lua o mână plină de făină cu untdelemnul și cu toată tămâia ei și o va arde pe jertfelnic spre pomenire: jertfă,

²⁹ LEV, p. 165

³⁰ LEV, p. 165

³¹ SEP 1, p. 314

³² BBVA, p. 124

³³ LEV, p. 165

³⁴ LEV, p. 165

³⁵ LEV, p. 165

³⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVI

mireasmă plăcută Domnului.

Spre pomenire: „în Biblia Hebraica, ebr. **azekarah**, termen cu sens nu prea limpede precizat, este folosit în legătură cu jertfa vegetală oferită spre ardere de tot (cf. Levitic 5, 12; 6, 8; Numerii 5, 26), fie pentru a exprima ideea că Iahve trebuie să-și amintească de credinciosul Său, fie pe aceea că *i se aduce aminte* Divinității că jertfa adusă este totală”³⁷.

3: Iar ceea ce rămâne, va fi a lui Aaron și a fiilor săi; aceasta e sfințenie mare din jertfele Domnului.

Jertfa de mâncare nu revenea în totalitate preoților, ci parte din ea se aducea întâi lui Dumnezeu. „Partea din ofranda vegetală care nu a fost arsă pe altar revenea de drept preoților, *fiilor lui Aaron*, dar putea fi consumată numai în cadrul incintei sacre”³⁸.

În făina jertfită e preînchipuită lucrarea Mântuitorului: „Grăunțele măcinate sunt făina. Iar în aceste chipuri se dă de înțeles taina lui Hristos. Căci El este jertfa pentru noi, pârga roadei duhovnicești, adică pârga umanității, întâiul în nesticăciune, pârga celor adormiți. Ca un grăunte de grâu căzut pe pământ și murind, a răsărit înmulțit ca un spic”³⁹.

4: Dacă însă jertfa e de prinos de pâine coaptă în cuptor, darul către Domnul va fi prinos de pâini nedospite, frământate cu untdelemn, și de turte nedospite, unse cu untdelemn.

Cuptor (ο κλίβανος): „corespunde ebr. **tanur**, substantiv care denumește un fel de cuptor portativ, încă în funcțiune la țaranii arabi de astăzi”⁴⁰. *Pâini nedospite* (αρτουσαζύμους): „ebr. **haloth** desemna probabil un fel de pâini nefermentate, de formă circulară, de forma unei coroane. Forma lor specială este indicată limpede de etimologia numelui ebr. **haloth**, care derivă de la verbul **halol** – *a găuri, a perfora*. Specificarea *frământate cu untdelemn* [...] arată clar că untdelemnul era folosit în locul apei la alcătuirea aluatului”⁴¹. *Turte nedospite:* „în Septuaginta: **λάγανα αζυμα**, echivalează ebraicul **reqiqim** (< **roqaq** – *a micșora*) care denumea un fel de turtițe foarte mici, pe care arabii le mai prepară încă și astăzi. [...] Eliminarea expresă a oricărui ferment a fost impusă de credința că acesta ar fi schimbat caracterul natural al ofrandei, alterând-o și profanând-o. Poate fi recunoscută aici și o reacție împotriva obiceiurilor culturale ale canaaneenilor (BJ)”⁴². Biserica Răsăritului, în schimb, a suprimat azima, căci Mântuitorul sporește toate și le face noi; în plus, dacă azima închipuie tristețea, Hristos proclamă fericirea veșnică (cf. Matei 5, 3-12).

5: Dacă darul tău este prinos de pâine copt în tigaie, să fie de făină frământată cu untdelemn și nedospită.

Tigaie (το τηγάνον, ebr. **mahabhath**): „Comentatorii consideră că este vorba de un disc metalic amplu, puțin convex, care se așeza pe vatra încinsă; pâinea se așeza pe partea superioară a discului. Asemenea plăci folosesc încă turcomanii din Siria și armenii, pe când berberii se servesc de vase plate din ceramică, pe care le denumesc *tadjen*, cuvânt înrudit probabil cu etimonul gr. **τηγάνον** sau **ταγάνον**”⁴³.

6: Îl vei rupe în bucăți și vei turna peste el untdelemn; jertfă Îi este Domnului.

7: Dacă darul tău este prinos de pâine pregătit în spuză, el va fi făcut din făină cu untdelemn.

„În *spuză* sau pe vatră încinsă, pe plită”⁴⁴. SEP 1 traduce prin *vatră*, însă precizează: „se pare că este vorba de fapt despre un vas, dar mai mic decât”⁴⁵ *tigaia* din versetul 5.

³⁷ LEV, p. 165

³⁸ LEV, p. 165

³⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

⁴⁰ LEV, p. 165

⁴¹ LEV, p. 166

⁴² LEV, p. 166

⁴³ LEV, p. 166

⁴⁴ BBVA, p. 125

⁴⁵ SEP 1, p. 316

8: **Astfel pregătită din acestea, jertfa Îi va fi adusă Domnului; ea va fi adusă la preot, iar el o va aduce la jertfelnic.**

9: **Preotul va lua din jertfă partea menită pomenirii și o va pune preotul pe jertfelnic: jertfă, mireasmă plăcută Domnului;**

10: **iar ceea ce rămâne din jertfă va fi pentru Aaron și fiii săi; acestea-s sfințenie mare din jertfele Domnului.**

Cuvântul arată lămurit că din aceste jertfe se întrețineau preoții. Totuși, ceea ce le revenea putea fi numit *rămășiță* (cf. Biblia 1982), căci pârga revenea lui Dumnezeu, chiar dacă reprezenta doar o mică parte din jertfă.

11: **Orice prinos de pâine pe care-l aduceți Domnului va fi nedospit; din tot ce e dospit, ca și din orice fel de miere, nu-I veți aduce Domnului ca dar de jertfă.**

„Interdicție insistentă asupra aluatului dospit, acesta fiind simbol al alterării, așa cum îl va folosi și Iisus (vezi Matei 16, 12, precum și locurile paralele). Cât despre *miere*, termenul ebraic cuprindea și sucurile de fructe obținute prin fierberea acestora. Oricum, mierea făcea parte din jertfele rituale ale Canaaneenilor, Egiptenilor și Asiro-Babilonienilor, ceea ce poate fi o rațiune a interdicției iudaice⁴⁶. „În antichitate, ca agenți de fermentație, erau folosite diferite sucuri de fructe, lapte acru sau, precum până de curând țărâncile noastre, o bucățică din compoziția fermentată, păstrată de la pâinea preparată anterior. *Miere*, Septuaginta **το μέλι** [...]. În Biblia Hebraică, ebr. **debhas** (< acad. **dispu**) putea desemna fie produsul apicol cunoscut, fie un fel de sirop din struguri sau curmale, cunoscut și astăzi de arabi sub numele de **dibs**. Excluderea mierii dintre ofrandele israeliților se poate justifica fie prin grija lor de a se evita orice jertfe oferite de regulă zeilor păgâni – mierea fiind ofranda prin excelență în diferite culte uraniene ale antichității -, fie prin caracterul ei de posibil ferment⁴⁷. „Pentru Philon, *Spec. I, 29*, fermentul simbolizează trufia și aroganța. ♦ [...] Philon, *Spec. I, 29*, interpretează mierea ca simbol al plăcerii abuzive, iar un comentator modern presupune că prin *miere* se desemnează în Vechiul Testament, în mod generic și eufemistic, orice băutură fermentată (cf. Harrison, p. 54)⁴⁸. Mierea e simbol al belșugului, al dulceții, al științei și al înțelepciunii, al învățăturilor dumnezeiești, revelației și cunoașterii mistice. Dacă dospitura semnifică învățătura Legii celei noi, iar mierea, cunoașterea mistică, poate că acesta e motivul tainic pentru care ele nu erau mistuite; sau, cum vom vedea mai jos, ar mai putea fi un înțeles:

„Aluatul e chipul uneltirii, al acțiunii atotefăcătoare, nu numaidecât al celei condamnabile, ci și al celeilalte, adică al celei bune și de laudă [...]. Căci numele de uneltire vine prin unealta cu care lucrăm. Iar mierea ne indică indirect plăcerea trupească. [...] Uneori închipuie însă și dulcele bune. [...] Socotesc că lucrarea meșteșugită a sufletului evlavios și bun, dacă lucrează la vremea sa, având ca motiv credința în Dumnezeu, nu e respinsă de Dumnezeu, dar nu e pusă în același rând cu virtutea binemiroitoare, nici nu e socotită ca jertfă spirituală. Căci la Dumnezeu e mai cinstită simplitatea⁴⁹. Mierea e compusă, ca adunată din mulțime de flori; iar simplu e numit cel ce cunoaște nemijlocit pe Dumnezeu.

12: **I le puteți însă aduce Domnului ca prinos de pârgă, dar pe jertfelnic să nu le puneți ca mireasmă bineplăcută Domnului.**

„*Pârgă*: primele roade care se coc într-o cultură vegetală; de obicei, pârga exprimă mulțumirea față de Dumnezeu⁵⁰. „Ofranda primelor produse din diferite specii vegetale (grâu, struguri, untdelemn etc.) este o jertfă diferită de jertfa de ardere de tot prescrisă în versetele anterioare. Aceste produse nu erau arse pe altar, ci erau înmânate preoților, ca ofrandă, constituind astfel unul din mijloacele lor de întreținere⁵¹.

⁴⁶ BBVA, p. 125

⁴⁷ LEV, p. 166

⁴⁸ SEP 1, p. 317

⁴⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

⁵⁰ BBVA, p. 125

⁵¹ LEV, p. 166

13: Toate prinoasele tale de pâine le vei săra cu sare; sarea legământului tău cu Domnul să nu lipsească din prinoasele tale; pe toate darurile tale adu-I Domnului Dumnezeului tău și sare.

„Încă din timpurile foarte vechi, sarea era mai mult decât condimentul care dă gust bucatelor sau le conservă: ea era simbolul prieteniei, al comuniunii, al frățietății. E simbolul păstrat până astăzi în întâmpinarea cuiva cu pâine și sare. Sacralitatea simbolului e foarte vizibilă în expresia: *sarea legământului cu Domnul* (sau: *sarea legământului Domnului*), imediat următoare, idee reluată și în Numerii 18, 19⁵². „Datorită proprietății sale de a contribui la prezervarea alimentelor, sarea era simțită ca un simbol al purității și incoruptibilității care nu trebuie să lipsească din ofranda adusă divinității. Prin atributele sale simbolice (incoruptibilitate, inalterabilitate, puritate), sarea a devenit din timpuri străvechi, la majoritatea popoarelor antice, un simbol al alianței, al sincerității și statorniciei în fața angajamentului luat. După un obicei încă în vigoare la arabi, bine cunoscut și grecilor în antichitate, cei care încheiau un tratat mâncau împreună pâine cu sare, în semn de bunăvoință și încredere reciprocă⁵³. „Pentru Philon, *Spec.* I, 289, sarea simbolizează durata perpetuă, întrucât *menține corpurile neschimbate și le face, într-o anumită privință, nemuritoare*. Iosif Flaviu, *AI* III, 227, menționează întrebuintărea obligatorie a sării inclusiv la jertfele arderii de tot, în conformitate cu o mai veche prescripție halakhică. Expresia *sarea legământului* (gr. *αλα διαθήκης*) de aici, care re apare în diverse variante în Vechiul Testament (de ex. în Numerii 18, 19; Iezechiel 43, 24), are conotații simbolic-ritualice explicite. Expresia *voi sunteți sarea pământului* (Matei 5, 13-16 și Luca 14, 34-35), prin care Iisus Hristos se adresează apostolilor, poate fi o referire directă la funcția simbolică a sării: ucenicii Mântuitorului sunt, asemenea sării, elementul prin care lumea întreagă devine o ofrandă adusă lui Dumnezeu. Origen a nuanțat în repetate rânduri această interpretare: *Oamenii lui Dumnezeu sunt sarea care conservă pământul* (*C. Cels.* VIII, 68-69). *Credincioșii sunt sarea pământului, adică a tuturor celorlalți oameni* (*Com. Io.* VI, 59). Vezi și *Epistola către Diognet* 6, 1: *Ceea ce este sufletul pentru corp, sunt creștinii pentru întreaga lume*⁵⁴.

14: Dacă-I veți aduce Domnului jertfă din pârga roadelor, adu-I grăunțe proaspăt frecate din spice și prăjite pe foc; aceasta va fi jertfă din pârga roadelor;

„O a treia categorie de ofrandă totală (**minhah**) consta în primele roade ale plantelor de cultură, oferite divinității ca trufandale⁵⁵. „Celor patru elemente ale ofrandei vegetale (**véa noi, tinere, πεφρυγμένα prăjite, χίδρα spice și ερυκτά râșnite, măcinate**) le-au fost conferite de către Philon, *Sacrif.* 76, 86-87, valori simbolice: grăunțele reprezintă segmentările pe care trebuie să le opereze rațiunea umană, aceasta trebuie pusă la încercare prin foc, trebuie să fie preocupată de tot ce este nou⁵⁶ și, în al patrulea rând, ea trebuie să *macine* cu eforturi cuvântul divin⁵⁷.

15: peste ea vei turna untdelemn și vei pune pe ea tămâie; aceasta-i jertfă.

16: Iar partea ei menită pomenirii o va aduce preotul din grăunțele cu untdelemn, împreună cu toată tămâia; aceasta este jertfă Domnului.

„Grăunțele măcinate sunt făina. Iar în aceste chipuri se dă de înțeles taina lui Hristos. Căci El este jertfa pentru noi, pârga roadei duhovnicești, adică pârga umanității, întâiul născut din morți, întâiul în nesticăciune, pârga celor adormiți. [...] Iar peste jertfă a spus că trebuie să se toarne untdelemn și a poruncit să se pună și tămâie. Untdelemnul închipuiește simbolic grăsimea și veselia, iar tămâia – sfințenia și buna mireasmă⁵⁸.

⁵² BBVA, p. 125

⁵³ LEV, p. 166

⁵⁴ SEP 1, p. 317

⁵⁵ LEV, p. 166

⁵⁶ Să rodească *spice*.

⁵⁷ SEP 1, p. 318

⁵⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

CAPITOLUL 3 – *Jertfele de mulțumire.*

1: Dacă însă darul cuiva va fi jertfă de mulțumire și se va aduce din vite mari, fie parte bărbătească, fie parte femeiască, din cele fără meteahnă îl va aduce înaintea Domnului.

Jertfă de mulțumire: „Ebraiștii încă nu sunt de acord dacă termenul original trebuie tradus: *jertfă de pace (împăcare)* sau: *jertfă de mulțumire* (sensul ultim e adoptat și de istoricul evreu Iosif Flaviu). Septuaginta folosește sintagma **thysia sotiriu**, ceea ce, în traducere literală, ar însemna *jertfă de mântuire*, sens conferit de cei vechi ritualului prin care cineva le mulțumea zeilor la capătul unei încercări, precum vindecarea dintr-o boală, ajungerea cu bine dintr-o călătorie etc.”⁵⁹. Biblia 1688 are *jertfă de pace* pentru acest loc. Ebraicul **zebak șelamim** ar putea însemna (și) *jertfă de pace* (de la **șalom**) și *jertfă de ispășire* (de la **șillem**). E, oricum, o jertfă ce diferă de aceea a arderii de tot, atât prin detaliile tehnice, cât și prin intenția suplicantului. Dacă prin arderea de tot se aduce închinare necondiționată Creatorului, jertfa de mulțumire era un mod de a invoca bunăvoința divină. „Harrison, p. 56 propune echivalarea *sacrifice of wellbeing – jertfă de bunăstare*. Sacrificiul de acest fel consta din trei părți bine definite: prima parte este incinerată pe altar pentru Iahve (vv. 3-5), a doua se dăruia preotului (cf. 7, 31-36), iar cea de-a treia era consumată, împreună cu familia și oaspeții săi, de cel ce aducea jertfa (cf. 7, 15-21)”⁶⁰.

„Înțelesul jertfei se referea la Emanuil. [...] Litera legii nu face deosebire între partea bărbătească și femeiască. Prin aceasta se înțelege că în ambele este Hristos. În partea bărbătească, pentru că e conducător și povățuitor, căci în amândouă privințele bărbatul are un rol mai însemnat; în partea femeiască, pentru că S-a așezat sub lege, deși e conducător, căci femeia e supusă și a doua după bărbat, odată ce este cu adevărat mai mică și de măsuri mai reduse”⁶¹

2: Își va pune mâna pe capul jertfei și o va înjunghia înaintea Domnului, la intrarea cortului mărturiei; iar fiii lui Aaron, preoții, îi vor turna sângele pe jertfelnicul arderilor de tot, de jur-împrejur.

3: Din jertfa de mulțumire I se va afierosi Domnului: grăsimea care acoperă intestinele și toată grăsimea de deasupra intestinelor;

„Ebr. **qereb** semnifică țesutul semitransparent care, la mamifere, se întinde de la stomac până la intestine, învăluindu-le, și care este foarte gras la rumegătoare. Anticii cunoșteau foarte bine aceste părți, foarte apreciate în bucătăria lor (cf. Aristotel, *Historia animalium*, I, 16; Plinius, *Historia naturalia*, XI, 37)”⁶²

4: cei doi rinichi cu grăsimea de pe ei, precum și cea de pe șolduri; odată cu rinichii va scoate și seul de pe ficat.

Ficatul era socotit sediul pasiunilor, iar răunchii, al dorințelor ascunse. Ar rezulta că acestea trebuie să fie îndreptate către Dumnezeu, unindu-se cu lumina Sa, reprezentată prin foc. „Interesant de remarcat că, între organele animalului jertfit, a căror aducere pe altar este exclusă de Moise, se numără creierul și inima. O explicație a acestei interdicții o găsim la Philon, *Spec.* 212-219: întrucât doar inima și creierul pot produce defecte ale sufletului, *ar fi absurd ca jertfirea lor să provoace amintirea păcatelor; și nu uitarea acestora*. În schimb, rinichii și ficatul, părți ale animalului socotite drept vitale, sunt singurele demne de a fi oferite lui

⁵⁹ BBVA, pp. 125-126

⁶⁰ LEV, p. 166

⁶¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

⁶² LEV, p. 166

Dumnezeu⁶³.

5: **Fiii lui Aaron, preoții, le vor pune pe jărat ca ardere-de-tot, anume deasupra lemnelor de pe focul de pe jertfelnic; jertfă este aceasta, mireasmă plăcută Domnului.**

6: **Iar dacă cineva Îi va aduce Domnului jertfă de mulțumire din vite mici, fie parte bărbătească, fie parte femeiască, s-o aducă din cele fără meteahnă.**

7: **Dacă darul său va fi un miel, să-l aducă înaintea Domnului,**

8: **să-și pună mâna pe capul jertfei sale și s-o înjunghie la intrarea cortului mărturiei; iar fiii lui Aaron, preoții, îi vor turna sângele pe jertfelnic, de jur-împrejur.**

9: **Din jertfa de mulțumire Îi va afierosi lui Dumnezeu grăsimea și partea dintre șolduri, întreagă și nesfărâmată (împreună cu mușchii de lângă șiră), precum și grăsimea de pe intestine;**

Partea dintre șolduri: Biblia 1982: *toată coada, retezând-o chiar din capătul spinării: „este secvența existentă în Biblia Hebraică [...]. Ebr. **alyah** desemnează coada grasă de oaie sau de berbec palestinian (*Ovis laticaudata*), extrem de apreciată în Orientul Apropiat. După Herodot, *Istoriei*, III, 113, în această zonă creștea o rasă de oi cu o coadă extrem de mare și de groasă, atingând, după aprecierile specialiștilor, până la douăsprezece kilograme”⁶⁴. *Coada* reprezintă sfârșitul vieții noastre pământești, care trebuie să ne găsească uniți cu Dumnezeu.*

10: **cei doi rinichi cu grăsimea de pe ei, precum și cea de pe șolduri, seul de pe ficat (pe care-l va desprinde împreună cu rinichii).**

11: **Iar preotul le va aduce pe jertfelnic: miros de bună mireasmă; ardere Domnului.**

„Prin expresia *mireasmă plăcută* [*miros de bună mireasmă* – la Anania] (gr. **οσμη ευωδίας**) se echivalează de regulă ebr. **lehem** – *pâine*, prin extensie *hrană*. Cf. BJ – *nourriture*. Cauza acestei substituții lexicale trebuie căutată probabil în dorința de a evita întrebuintarea unui cuvânt concret pentru desemnarea unei ofrande către Dumnezeu”⁶⁵.

Animalul jertfit e fără meteahnă, „căci cei ce se aduc lui Dumnezeu spre miros de bună mireasmă trebuie să fie curați și cât mai depărtați de orice pată. [...] Grăsimea de pe pânțele indică [...] prosperitatea minții și grăsimea celor dinlăuntru, hrănite cât se poate de bine de darurile spirituale ale Duhului. [...] Rărunchii servesc de chip al lucrării de dreaptă socoteală dinlăuntru minții, prin care se leapădă ceea ce e nedrept și se alege și se judecă vrednic de primire ceea ce se folosește. [...] Iar pielița ficatului nu se arată altceva decât lucrarea sufletului, prin care tinde el spre poftă. Căci cei ce au cercetat acestea nu zăbovesc să spună că tot animalul își are poftele în ficat. Deci trebuie predată lui Dumnezeu, adică izvorul a toată pofta noastră”⁶⁶.

12: **Dacă însă jertfa sa este din capre, s-o aducă înaintea Domnului,**

13: **să-și pună mâna pe capul ei și s-o înjunghie la intrarea cortului mărturiei; iar fiii lui Aaron, preoții, să-i toarne sângele pe jertfelnic, de jur-împrejur.**

14: **Din ea Îi va afierosi Domnului: grăsimea de pe intestine, toată grăsimea care acoperă intestinele,**

15: **amândoi rinichii cu grăsimea de pe ei, precum și cea de pe șolduri, seul de pe ficat (pe care-l va desprinde împreună cu rinichii),**

16: **iar preotul le va aduce pe jertfelnic: jertfă cu bună mireasmă Domnului. Toată grăsimea este a Domnului.**

Jertfirea caprei nu diferă esențial de cea a mielului. Capricioasă, capra sugerează gratuitatea darurilor divine, ca și imprevizibilitatea lor.

17: **Aceasta-i lege veșnică pentru toți urmașii voștri din toate așezările voastre: nici**

⁶³ SEP 1, p. 319

⁶⁴ LEV, p. 167

⁶⁵ SEP 1, p. 319

⁶⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVI

grăsime și nici sânge să nu mâncați!”

„În interpretarea lui Philon, *Spec.* IV, 122-125, sângele nu trebuia consumat de oameni, deoarece el reprezintă *substanța sufletului sensibil*, iar de la grăsime oamenii trebuie să se abțină din austeritate și cumpătare, dată fiind consistența sa excesivă”⁶⁷. Până azi, evreii credincioși se abțin de la a mânca sânge; cât privește grăsimea, după pătrunderea în Canaan, interdicția s-a limitat doar la animalele jertfite, încetând odată cu dărâmarea Templului și desființarea preoției iudaice. Oricum, clima Orientului Apropiat nu îndeamnă la consumul excesiv de grăsimi.

CAPITOLUL 4 – Jertfele pentru păcat.

„Urmează expunerea prescripțiilor referitoare la sacrificiile expiatorii sau propitiatorii, care se împart în două categorii mari: jertfele pentru păcat, ebr. **hatta’th** (4, 2 – 5, 13) și jertfele pentru delict grave (5, 14-20). Întreaga secțiune s-ar putea segmenta în șase paragrafe: ritualul pentru păcatul marelui preot (4, 3-12), ritualul pentru păcatul întregii comunități (4, 13-21), ritualul pentru păcatul unei căpetenii (4, 22-26), ritualul pentru păcatul unui simplu muritor (4, 27-35), câteva exemple concrete de păcate (5, 1-6), atenuări ale asprimii pedepselor în cazul săracilor (5, 7-13)”⁶⁸.

1: Și a grăit Domnul către Moise și a zis:

2: „Grăiește tu către fiii lui Israel și spune-le: - Dacă din neștiință va păcătui cineva împotriva poruncilor Domnului și va face ce nu se cuvine călcând vreuna din ele,

Dacă va păcătui cineva: „formulă condițională introductivă (frecventă și în textele legislative din Mesopotamia), care exprimă intenția divină de a accepta jertfa de expiere care să reîntroneze ordinea tulburată prin păcat”⁶⁹.

3: și dacă cel ce a păcătuit este arhiereu care a primit mirungerea și care deci a tras și poporul în păcat, pentru păcatul pe care l-a săvârșit el Îi va aduce Domnului un vițel fără meteahnă, ca jertfă pentru păcat.

„Ceremonialul *ungerii* cu untdelemn a preoților era un semn al investirii lor cu puteri sacrale (cf. 7, 35; 10, 7). Aici, ca și mai departe, 6, 15; 8, 12; 16, 32, se înțelege că doar marele preot (ebr. **hakkohen haggadhol, kohen har’oș**) era *uns* în întregime în momentul consacării. Aici textul se referă limpede la un personaj unic, marele sacerdot, șeful preoților care, ca reprezentant al lui Iahve, avea datoria de a urma cel dintâi, cu strictete, comandamentele divine. Păcatul său nu era o chestiune personală, ci se revărsa asupra întregii comunități. De aceea jertfa prescrisă trebuia să fie de o calitate maximă (în Biblia Hebraică *un taur* și nu *un vițel* ca în Septuaginta și Vulgata”⁷⁰.

4: Vițelul îl va aduce înaintea Domnului, la intrarea cortului mărturiei; își va pune mâna pe capul vițelului și va înjunghia vițelul înaintea Domnului.

„Ritualul este similar cu cel al arderii de tot, cf. 1, 3-5”⁷¹.

5: Preotul cel miruns, ale cărui mâini sunt sfințite, va lua din sângele vițelului și-l va aduce în cortul mărturiei.

Septuaginta are aici cuvântul **hristos** (= uns; miruit) vorbind despre arhiereu: „Pentru ca să preamărească pe marele preot al lui Dumnezeu, atât cât era cu putință unui om, l-a numit *hristos* sau *unsul* [cel miruns], adăugând la această vrednicie a preoției celei mai înalte, care

⁶⁷ SEP 1, p. 320

⁶⁸ LEV, p. 167

⁶⁹ LEV, p. 167

⁷⁰ LEV, p. 167

⁷¹ LEV, p. 167

după părerea lui întrece orice altă vrednicie omenească, numele de *Hristos*, ca un adaos de cinste și mărire, întrucât (Moise) credea cu adevărat că acest nume conține ceva dumnezeiesc⁷². Chiar contextul de aici, însă, vorbind despre păcatul arhierului, nu e tocmai o *preamărire*. Altfel, remarca rămâne valabilă.

6: Preotul își va muia degetul în sânge și de șapte ori va stropi cu sânge înaintea Domnului, spre perdeaua cea sfântă.

„Perdeaua ce despărțea sfânta de sfânta-sfintelor (Ieșirea 26, 31-33); catapeteasma, în spatele căreia era locul cel sfânt al Domnului⁷³. *Sânge*: „utilizarea sângelui, simbol al vieții (cf. 17, 11-14), în ritualul de expiere semnifică dorința de reîmpăcare, de comuniune vitală între om și divinitate⁷⁴. *De șapte ori*: „numărul șapte are o valoare simbolică, semnificând perfecțiunea; repetarea de șapte ori a gestului are menirea de a solicita o iertare deplină⁷⁵.

7: Din sângele vițelului va unge preotul coarnele altarului tămâierii, cel ce se află-n fața Domnului în cortul mărturiei; iar tot ce-a mai rămas din sângele vițelului îl va turna la temelia jertfelnicului arderii-de-tot, care se află la intrarea cortului mărturiei.

„*Coarnele altarului*. Altarele pentru sacrificii aveau în Palestina o formă specială, extremitățile lor având aspectul unor coarne de animal. Se pare că aceste extremități ale altarului erau considerate de evrei drept partea cea mai sfântă a întregului ansamblu (cf. I Regi, 1, 50-51). De aceea, ungerea cu sânge, simbolul vieții, a extremităților sale avea o valoare simbolică și ritualică maximă⁷⁶. Cornul simbolizează forța sau, aici, fiind patru coarne, cele patru direcții ale spațiului și întinderea Proniei divine; autorii patristici au mai văzut în cele patru coarne și o prefigurare a Crucii. *Altarul tămâierii*: „această componentă a incintei sacre se găsea în cortul întâlnirii, așezat înaintea perdelei de separare, și simboliza prezența perpetuă a lui Iahve. Pe acest mic altar ardea permanent un amestec de aromate rare⁷⁷. *Sângele rămas*: „chiar și ceea ce nu era folosit în mod nemijlocit în actele ritualice era considerat sacru și de aceea depus în cadrul incintei sacre, spre a fi ferit de profanare⁷⁸.

8: Vițelului jertfit pentru păcat îi va lua toată grăsimea, atât cea de pe intestine, cât și cea care acoperă intestinele;

9: cei doi rinichi cu grăsimea de pe ei, precum și cea de pe șolduri, seul de pe ficat (pe care-l va scoate împreună cu rinichii),

10: - așa cum se ia din vițelul jertfei de mulțumire – și le va arde preotul pe jertfelnicul arderii-de-tot,

11: Iar pielea vițelului, și toată carnea lui împreună cu capul și cu picioarele, cu măruntaiele și cu necurătenia lui,

12: întregul vițel îl va scoate afară din tabără, la loc curat, unde se aruncă cenușa, și-l va arde pe foc de lemne; unde se aruncă cenușa, acolo să-l ardă.

Întregul vițel: „adică pielea, carnea, oasele și măruntaiele, tot ceea ce nu a fost ars pe altar. Spre deosebire de jertfa de mulțumire în cadrul căreia era ars întregul animal, aici, la jertfa de ispășire (ebr. **hatta'th**), taurul este scos afară din tabără, adică din incinta poporului ocrotit de Dumnezeu, ca factor simbolic asupra căruia a fost transpus păcatul preotului. Arderea sa completă semnifică aneantizarea păcatului în cauză⁷⁹. „Locul special amenajat pentru aruncarea cenușii (Septuaginta: **η εκχυσίς της σποδίας**, Textul Masoretic: **šephekh haddešen**) era socotit un spațiu tabu pentru întreaga comunitate⁸⁰.

⁷² Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, I, 3, 3

⁷³ BBVA, p. 126

⁷⁴ LEV, p. 167

⁷⁵ LEV, p. 168

⁷⁶ LEV, p. 168

⁷⁷ LEV, p. 168

⁷⁸ LEV, p. 168

⁷⁹ LEV, p. 168

⁸⁰ SEP 1, p. 322

13: Dacă însă întreaga obște a lui Israel va păcătui ceva și fapta a rămas ascunsă de ochii adunării, dacă ei au săvârșit ceva împotriva poruncilor Domnului, ceva ce nu trebuia făcut,

„*Ochii adunării* (gr. *οι οφθαλμοι της συναγωγης*) desemnează metaforic conștiința publică. Fie ea și involuntară, orice abatere de la comandamentele divine reclama o jertfă de împăcare”⁸¹.

14: când se va afla de păcatul pe care ei l-au săvârșit, atunci obștea va aduce drept jertfă pentru păcat un vițel fără meteahnă; acesta va fi adus în fața cortului mărturiei,

15: iar bătrânii obștii își vor pune mâinile pe capul vițelului, înaintea Domnului,

Bătrânii obștii: „în antichitate, ca de altfel în toate culturile de tip tradițional, vârsta senectutii era o garanție a înțelepciunii și echilibrului. E de presupus că în orice împrejurare presupunând luarea unor decizii importante pentru comunitate sfatul bătrânilor avea un cuvânt decisiv, fie că era vorba de probleme religioase (cf. Ieșirea 24, 1-9), administrative (Numerii 11, 16-17), sau culturale, ca aici”⁸².

16: și-naintea Domnului vor junghia vițelul; iar preotul cel uns va aduce din sângele vițelului în cortul mărturiei.

17: Preotul își va muia degetul în sângele vițelului, și de șapte ori va stropi înaintea Domnului, spre perdeaua de la sfânta-sfintelor.

18: Din acest sânge va unge preotul coarnele altarului tămâierii, cel ce se află-n fața Domnului în cortul mărturiei, iar tot ce-a rămas din sânge îl va turna la temelia jertfelnicului arderii-de-tot, care se află la intrarea cortului mărturiei.

19: Toată grăsimea lui o va scoate din el și o va arde pe jertfelnic;

20: și va face cu vițelul acesta ceea ce s-a făcut cu vițelul adus pentru păcat; întocmai să se facă. Și așa să se roage preotul pentru ei, iar păcatul lor va fi trecut cu vederea.

Să se roage: „*exilaskome* = a ispăși, a răscumpăra, dar și a se ruga (prin mijlocirea sau făgăduința unui ritual ispășitor); vezi Ieșirea 32, 30 și contextul”⁸³. *Va fi trecut cu vederea:* sensul exact: va fi lăsat deoparte, părăsit, dat uitării pentru moment”⁸⁴. Revenim asupra acestora: *Să se roage*, cum a rezultat de mai sus, are sensul de *să facă ispășire*: „Corespondentul în Biblia Hebraică al noțiunii de *ispășire* vine de la radicalul ebr. **kphr**, interpretabil în două sensuri. Etimologic, în legătură cu acadianul **kaparu** – a șterge, a înlătura, termenul trimite la ideea de *ștergere, curățire*; jertfa de acest fel avea deci ca efect absolvirea vinovatului de păcatul făptuit, care era considerat *șters*. Acesta pare sensul cel mai probabil în context (cf. Harrison, p. 67). Alt sens al radicalului **kphr** poate fi cel de *a acoperi* (cf. arabul **kappara** – a acoperi): jertfa *acoperă* astfel păcatul, ferind privirile Domnului de maculare. Efectul acestei proceduri ar fi calmarea lui Iahve, care poate astfel ierta greșeala suplicantului (cf. Snaith, p. 30). Cf. și 1, 4. În doctrina creștină, conceptul de expiere suferă o mutație fundamentală: Dumnezeu Însuși, devenit om, Își asumă păcatele tuturor oamenilor, suferind pentru ei jertfa supremă, în semn de nesfârșită iubire pentru oameni”⁸⁵. Desigur, nu înțelegem de aici că păcatele se șterg în mod automat, ci doar în măsura în care ne împropriem Jertfa Mântuitorului.

21: Părțile rămase de la vițel le va scoate afară din tabără și le va arde așa cum a ars și vițelul de care d-a vorbit mai sus. Aceasta, pentru păcatul de obște.

Dacă păcătuia toată obștea, se aducea o jertfă similară celei pentru păcatul arhiereului. „Dumnezeu, voind să arate că mult mai mare pedeapsă se cuvine păcatelor săvârșite de preoți decât celor săvârșite de oamenii de rând, a poruncit ca pentru păcatele preoților să se aducă o

⁸¹ SEP 1, p. 322

⁸² LEV, p. 168

⁸³ BBVA, p. 126

⁸⁴ BBVA, p. 126

⁸⁵ LEV, p. 168

jertfă tot atât de mare cât se aduce pentru păcatele întregului popor. [...] Păcatele preotului sunt mult mai grele nu prin natura lor, ci prin dregătoria preotului care le săvârșește”⁸⁶. Păcatele treceau asupra vițelului, tip al Mântuitorului: „Căci în Hristos e curăția preoților și a poporului, a celui mic și mare și a tuturor împreună, chiar dacă ne-am afla păcătuiind câte unul pentru că nu cunoșteam legea dumnezeiască, sau am fost împinși fără de voie la ceea ce nu voiește Dumnezeu, Stăpânul tuturor”⁸⁷.

22: Iar dacă va păcătui o căpetenie, călcând vreuna din poruncile Domnului Dumnezeului său, și din neștiință a păcătuit făcând ceea ce nu trebuia să facă,

O căpetenie: „ebr. *nasi*, termen cu sens nesigur. Se consideră în general că este vorba de șeful unui trib sau a unei părți de trib (cf. Luther: *ein Stammesfürst*, GN: *das Oberhaupt eines Stammes*) sau, mai nou, de un fel de purtător de cuvânt al tribului (Harrison, p. 66). Oricum, autoritatea acestei căpetenii era limitată, el subordonându-se șefilor religioși. În consecință, păcatul său nu antrena responsabilitatea întregii comunități, ca în cazul marelui preot”⁸⁸.

23: atunci, când el își va cunoaște păcatul pe care l-a săvârșit, va aduce jertfă pentru păcat un țap, parte bărbătească fără meteahnă.

„Alegerea animalului depindea de poziția ierarhică a suplicantului: un țap are o valoare mai mică decât un juncan, cerut în cazul marelui preot, dar mai mare decât o capră, adusă de un om de rând (v. 28)”⁸⁹.

24: Își va pune mâna pe capul țapului și-l va înjunghia în locul unde se înjunghie arderile-de-tot, înaintea Domnului; aceasta este jertfă pentru păcat.

25: Din sângele jertfei pentru păcat va unge preotul coarnele jertfelnicului arderii-de-tot, iar ceea ce rămas din sânge îl va turna la temelia jertfelnicului arderii-de-tot.

26: Toată grăsimea o va aduce pe jertfelnic, așa cum se face cu grăsimea jertfei de mulțumire, și așa se va ruga preotul pentru păcatul aceluia, iar [păcatul] aceluia i se va trece cu vederea.

27: Dacă însă un om din poporul de rând va păcătui din neștiință împotriva uneia din toate poruncile Domnului și va face ceva ce nu trebuia să facă și astfel va greși,

Un om din poporul de rând: „literal: *un suflet din poporul țării*, adică un om de rând, fără funcții sau demnități sociale”⁹⁰.

28: după ce-și va cunoaște păcatul pe care l-a săvârșit, va aduce-n dar din caprele sale, dar o capră fără meteahnă, parte femeiască, drept jertfă pentru păcatul pe care l-a săvârșit;

29: își va pune mâna pe capul jertfei aduse pentru păcatul său; capra adusă ca jertfă pentru păcat o va înjunghia acolo unde se înjunghie jertfele arderii-de-tot.

30: Cu degetul său, preotul va lua din sângele ei și va unge coarnele jertfelnicului arderii-de-tot, iar sângele rămas îl va turna la temelia jertfelnicului.

31: Toată grăsimea ei o va desprinde așa cum se desprinde grăsimea de pe jertfa de mulțumire, și o va arde preotul pe jertfelnic, spre mireasmă bineplăcută Domnului; așa se va ruga preotul pentru el, iar lui i se va trece [păcatul] cu vederea.

Cum s-a mai spus, în cazul unui om de rând jertfa era inferioară, ca valoare, celei aduse de către o căpetenie și, desigur, jertfei aduse de către arhieru.

32: Dar dacă cineva vrea să aducă drept jertfă pentru păcat o oaie, parte femeiască va aduce, fără meteahnă,

33: își va pune mâna pe capul jertfei pentru păcat și o va înjunghia acolo unde se înjunghie jertfele arderii-de-tot.

34: Cu degetul său, preotul va lua din sângele jertfei pentru păcat și va unge

⁸⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, XI

⁸⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

⁸⁸ LEV, p. 168

⁸⁹ LEV, p. 168

⁹⁰ BBVA, p. 127

coarnele jertfelnicului arderii-de-tot, iar sângele rămas îl va turna la temelia jertfelnicului arderii-de-tot.

35: Toată grăsimea ei o va desprinde așa cum se desprinde grăsimea de pe mielul adus ca jertfă de mulțumire, și o va pune preotul pe jertfelnic ca ardere-de-tot adusă Domnului; așa se va ruga preotul pentru el, pentru păcatul pe care l-a săvârșit, iar lui i se va trece cu vederea.

Aici ar lipsi cuvântul *deasupra* [arderii-de-tot], așa cum e în SEP 1 [sau *pre* – Biblia 1688; Septuaginta: *epi to olokaftoma* – *peste jertfa arderii de tot*; ebr. *al isei Iehva* – *peste arderile Domnului*]: „Aceasta înseamnă că jertfele descrise în aceste versete finale erau arse alături de alte jertfe, nefiind nevoie să se pregătească un foc special”⁹¹.

„Mărimea victimelor corespunde cu mărimea păcatelor. [...] Căci Hristos S-a adus pe Sine Însuși deodată pentru toți, ca într-o icoană, în vițel, care e o victimă grea și mare [...], dar și pentru fiecare în parte, ca un ied și ca o oaie, pentru că s-a făcut asemenea celor de sub păcat”⁹².

CAPITOLUL 5 – *Jertfe pentru vinovăție.*

1: **Dacă cineva va păcătui prin aceea că, fiind pus să jure ca martor, nu va spune ce a auzit sau ce știe, și astfel va lua păcatul asupra-și;**

„Prima parte a acestui capitol face corp comun cu capitolul anterior, expunând prescripții referitoare la păcatele comise involuntar. Abia începând cu v. 14 se trece la o serie de prescripții distincte”⁹³.

Diferență în SEP 1: *...fiind chemat ca martor, va auzi cuvântul jurământului... Cuvântul jurământului:* „Septuaginta: *φωνη ορκισμού*, corespunzând ebr. *'alah*, termen polisemantic, având trei sensuri principale: 1. *jurământ*, 2. *înțelegere întărită prin jurământ*, 3. *imprecație, blestem* (cf. Gesenius, s. v.). În contextul de aici este actualizat cel de-al treilea sens: este vorba de imprecația solemnă pronunțată de judecător (cf. BJ – *la formule d'abjuration*) în public, formulată într-o construcție condițională (*dacă ai comis aceste fapte, Dumnezeu te va pedepsi*), prin care un făptaș necunoscut era invitat să-și mărturisească vina și să și-o ispășească (cf. Judecători 17, 2; Proverbe 29, 24) sau, ca în cazul de față, martorul unui fapt reprobabil era conjurat să declare ce a văzut sau ce i-a ajuns la cunoștință”⁹⁴. *Va lua păcatul asupra-și:* SEP 1: *va purta [povara] păcatului:* „nu este vorba atât de vreun aspect psihologic precum remușcarea, cât de urmările concrete ale unui păcat (bolile, calamitățile naturale, moartea) sau de efectele justiției umane”⁹⁵.

2: **sau dacă cineva se va atinge de ceva necurat – fie stârv de fiară necurată, fie stârv de animal necurat, fie stârv de târâtoare necurată,**

Ceva necurat: „Pentru poporul evreu necurătenia era o problemă nu atât de igienă, cât religioasă, ea transmițându-se prin simpla atingere. Descrierea animalelor curate și a celor necurate este efectuată în cap. 11. Odată devenit conștient de impuritatea dobândită prin contactul cu un obiect necurat, membrul comunității avea datoria de a cere să se instituie ritul purificator; în caz contrar se considera că este afectată nu doar relația sa individuală cu Dumnezeu, dar chiar bunăstarea întregii comunități. Codul referitor la curățenia rituală, formulat atât de amănunțit în Levitic, va fi reformulat și amplificat în sec. al II-lea în *Mișna*, carte care va deveni fundamentul interpretărilor rabinice ale legiferărilor culturale mozaice

⁹¹ SEP 1, p. 324

⁹² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

⁹³ SEP 1, p. 324

⁹⁴ LEV, p. 169

⁹⁵ LEV, p. 169

primare. Simpli credincioși vor fi ținuți, începând cu această epocă, să se comporte asemenea preoților și leviților⁹⁶.

3: fie că se va atinge de necurătenie omenească sau de orice fel de necurătenie care spurcă -, dacă acela n-a știut, dar după aceea va afla, și prin aceasta se va face vinovat;

Întinarea se dobândea și prin atingere de trupurile animalelor moarte. Între alte înțelesuri, animalul e simbol al inconștientului și al părții instinctuale, iar moartea duce cu gândul la păcat și la depărtarea de Dumnezeu.

4: sau dacă cineva cu buzele sale se va jura pripit să facă ceva – fie rău, fie bine -, în orice împrejurare în care omul se jură fără să se gândească, uitând de sine, dar după aceea își va da seama că a păcătuit în una din acestea;

„Propoziția *va face un bine sau un rău* exprimă ideea angajamentului unui individ într-o acțiune oarecare. Urmând impulsului de moment, acesta va jura, angajându-se într-o situație fără ieșire: dacă ceea ce a promis este un lucru rău, el nu-și va putea respecta promisiunea, încalcând astfel un jurământ; dacă însă ceea ce a promis el este un lucru bun, pe care nu poate sau nu vrea să-l îndeplinească, încalcă de asemenea jurământul dat. În ambele cazuri se comite un păcat care impune jertfa de expiere⁹⁷.

5: acela își va mărturisi păcatul pe care l-a săvârșit

6: aducându-I Domnului jertfă pentru păcatul pe care l-a săvârșit: parte femeiască din turmă, fie o mielușea, fie o iadă, ca jertfă pentru păcat; așa se va ruga preotul pentru păcatul aceluia, iar aceluia i se va trece cu vederea păcatul.

Orice jurământ implică Divinitatea (altfel, se numește *jurământ* în mod impropriu, neavând nici o valabilitate), astfel că el nu poate fi călcat fără a tulbura ordinea cosmică. Dar, cunoscând slăbiciunile omenești, Dumnezeu dă oamenilor posibilitatea de a restabili, prin jertfă, ordinea tulburată de călcarea jurământului.

7: Iar de nu va fi în stare să aducă ceva din turmă, atunci pentru păcatul săvârșit de el să-I aducă Domnului două turturele sau doi pui de porumbel: unul, jertfă pentru păcat; iar altul, ardere-de-tot.

„Acest verset introduce o perspectivă economică: cei mai puțin avuți, care nu pot jertfi o capră sau o oaie, pot aduce două păsări mici. Iertarea divină nu este condiționată de calitatea jertfei, ci de valoarea intrinsecă a ritualului de expiere⁹⁸.

8: Le va aduce la preot, iar preotul va jertfi mai întâi pe cea pentru păcat, înțepându-i capul în apropierea gâtului, dar fără să despartă capul de trup;

9: apoi cu sângele acestei jertfe pentru păcat va stropi peretele jertfelnicului, iar sângele rămas îl va scurgela temelia jertfelnicului. Aceasta-i jertfă pentru păcat.

10: Iar pe cealaltă pasăre o va aduce ca ardere-de-tot, după rânduială; așa se va ruga preotul pentru el, iar lui i se va trece cu vederea păcatul pe care l-a săvârșit.

„Când poruncește [Dumnezeu] prin Moise să se aducă jertfe pentru păcate doi pui de porumbel sau o pereche de turturele arată că lui Dumnezeu Îi este bineplăcută lipsa de păcat a celor simpli, lipsa de răutate și de ură a puilor, lăsând să se înțeleagă că cel asemenea poate curăți pe cel asemenea; iar sfiala turturelelor simbolizează sfiala față de păcat⁹⁹. „Domnul nostru Iisus Hristos Se poate asemăna foarte bine cu o turturea sau cu un porumbel, pentru că cea dintâi are cel mai bun glas și e cea mai ciripitoare dintre păsări, iar cea de a doua atinge culmea blândeții. [...] Deci omorând pasărea, dar netăindu-i capul cu totul de la grumaz, ne-a arătat indirect că moartea lui Hristos n-a fost pricină de răzbunare, ci de unire între noi. Iar stropind cu sângele păsării cortul și cele din el, a arătat că sfințește Biserica cu sângele Său. Și o turturea era pentru păcat, iar alta spre ardere de tot. Dar prin amândouă se înțelege Hristos, Care

⁹⁶ LEV, p. 169

⁹⁷ LEV, p. 169

⁹⁸ LEV, pp. 169-170

⁹⁹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, V, 70, 4

pe de o parte moare pentru noi, pe de alta Se aduce ardere de tot spre miros de bună mireasmă Tatălui, și iarăși pe de alta Se predă pe Sine preț de schimb pentru viața tuturor¹⁰⁰.

11: Dacă însă nu-i va da mâna să aducă nici măcar o pereche de turturele sau doi pui de porumbel, atunci pentru păcatul pe care l-a săvârșit va aduce a zecea parte dintr-o efă de făină curată, ca jertfă pentru păcat, dar fără să toarne pe ea untdelemn și fără să pună pe ea tămâie, căci aceasta-i jertfă pentru păcat.

„A zecea parte dintr-o efă: 3, 64 litri (în măsură de capacitate)¹⁰¹. „Legislatorul prevede cazul de urgență în care cel care a greșit nu are la îndemână un animal sau o pasăre pentru jertfă; făină în schimb avea oricine în cortul său¹⁰².

12: O va aduce la preot, iar preotul va lua din ea o mână plină și I-o va aduce Domnului, spre pomenire, pe jertfelnicul arderii-de-tot; aceasta-i jertfă pentru păcat.

13: Astfel se va ruga preotul pentru el – pentru vreunul din acele păcate ce i s-ar fi întâmplat – și păcatul îi va fi trecut cu vederea. Rămășița [de făină] va fi a preotului, ca la prinosul de mâncare”.

Spre deosebire de prinosul de pâine, aici nu erau permise ca jertfă untdelemnul și tămâia, ele indicând curăția, iar jertfa aceasta fiind pentru păcat, care e străin de curăție. „În acestea nu mai e vorba de Hristos, ci modul jertfei ne indică viața celui ce o aduce și apropierea prin Hristos și predarea Sa lui Dumnezeu. Căci se aduce făina, care se face pâine. Dar pâinea e chipul vieții. Nu se stropește însă pe ea tămâie și nu se toarnă untdelemn [...], căci este pentru păcat. Iar de păcat e străină cu totul veselia, care se închipuiește prin untdelemn, ca și buna mireasmă, care se închipuiește prin tămâie. [...] Deci făina fără tămâie și untdelemn e chipul vieții care nu are veselie și e lipsită de buna mireasmă. Dar în Hristos se va muta și ea la veselie. Căci El curăță pe cei întinați și spală spiritual pe cei căzuți în necurăție¹⁰³.

14: Domnul a grăit către Moise, zicându-i:

15: „Dacă va greși cineva din uitare, sau dacă din neștiință va păcătui cu privire la cele afierosite Domnului, pentru păcatul său Îi va aduce Domnului un berbec fără meteahnă, luat din turma sa, pe care tu îl vei prețui în sicli de argint, după prețul siclului sfânt. E jertfă pentru păcat.

E vorba aici despre „diversele prinoase sau jertfe datorate lui Dumnezeu, pe care cineva a omis să le aducă¹⁰⁴. *Tu îl vei prețui*: adresarea este către preot. „*Siclul sfânt*: moneda cu care se plătea darea către templu¹⁰⁵. Siclul sfânt avea aproximativ 11 grame. „După Philon, *Spec. I*, 234 și 238, neglijarea datoriei sacre este de aceeași gravitate ca și greșelile voluntare la adresa aproapelui, descrise în versetele următoare¹⁰⁶.

16: Pentru ceea ce a păcătuit el cu privire la lucrul cel sfânt, va plăti prețul acestuia și va mai adăuga a cincea parte din preț și i-o va da preotului, iar preotul se va ruga pentru el jertfind berbecul cel pentru păcat, și i se va trece cu vederea.

17: Oricine va păcătui călcând vreuna din toate poruncile Domnului și va face ce nu se cuvine să facă, chiar dacă din neștiință va greși, păcat va avea asupra-și.

18: Acela va aduce la preot, din turma sa, drept jertfă pentru vină, un berbec fără meteahnă, pe care tu îl vei prețui ca atare; preotul se va ruga astfel pentru el, pentru neștiința lui, că din neștiință a greșit, și i se va trece cu vederea;

19: aceasta, pentru că el într-adevăr a greșit în fața Domnului”.

De remarcat, în toate jertfele aduse, rolul hotărâtor al preoților, fără de care curățirea era cu neputință. Cu atât mai mult, în Biserică, săvârșirea Jertfei euharistice nu poate fi încredințată

¹⁰⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

¹⁰¹ BBVA, p. 127

¹⁰² LEV, p. 170

¹⁰³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

¹⁰⁴ BBVA, p. 128

¹⁰⁵ BBVA, p. 128

¹⁰⁶ SEP I, p. 327

celor ce nu s-au sustras profanului, prin consacrare. E ceea ce nu se înțelege în lumea protestantă.

CAPITOLUL 6 – *Alte jertfe.*

„În Textul Ebraic, următoarele șapte versete fac parte din capitolul 5, drept versetele 20-26, ordine pe care o adoptă și ediția Rahlfs a Septuagintei și așa cum se află în traducurile BJ, TOB, OSTY și, la noi, 1938 (Gala). Versiunea de față preferă structura edițiilor românești clasice, și așa cum se află în versiunile engleze KJV, RSV și TEV”¹⁰⁷:

1: **Și a grăit Domnul către Moise, zicând:**

2: **„Dacă va păcătui cineva și din nebăgare de seamă va nesocoti poruncile Domnului, fie că-n fața aproapelui său va tăgădui ceea ce acesta i-a încredințat sau i-a plătit ca simbrie sau ceea ce i-a fost furat, fie că-l va înșela cu ceva pe aproapele său,**

„*Aproapele* are aici (și în contexte asemănătoare) sensul de fiu al lui Israel, israelit, compatriot, concetățean”¹⁰⁸. „În această înșiruire de păcate este vorba de delictе contra proprietății care nu pot fi dovedite și urmărite juridic, conștiința infractorului fiind singura în măsură să restabilească ordinea, prin recunoaștere publică și sacrificiu ritual. Întrucât infracțiunea nu atentează la integritatea lui Iahve, ci doar la bunul aproapelui, se impune un sacrificiu pentru vină și nu unul pentru păcat”¹⁰⁹.

3: **fie că va găsi un lucru pierdut și-l va tăgădui; dacă va jura strâmb pentru oricare din lucrurile care-l fac pe om să păcătuiască, păcat va avea.**

4: **Și dacă a păcătuït sau a greșit, el va întoarce îndărăt ceea ce a răpit sau ceea ce a înșelat sau ceea ce i-a fost încredințat, sau ceea ce a fost pierdut și găsit de el sau orice lucru în privința căruia s-a jurat strâmb. Pe de-a-ntregul îl va plăti, și pe deasupra va mai adăuga a cincea parte din preț către cel al căruia este lucrul; aceluia îi va da în chiar ziua-n care vina sa va fi vădită.**

5: **Iar pentru greșala sa va aduce din turmă un berbec fără meteahnă, prețuit după măsura păcatului.**

6: **Preotul se va ruga pentru el înaintea Domnului, iar lui i se vor trece cu vederea toate câte a făcut și a greșit”.**

Fiind vorba de un păcat voluntar, nu de unul săvârșit din neștiință, valoarea jertfei era mai mare decât la păcatele pomenite anterior. „Așadar, dacă judecata este atât de inflexibilă pentru cei ce păcătuiesc din neștiință, iar jertfa este necesară pentru curățire, pe care și dreptul Iov mărturisește că o aducea pentru fiii săi (Iov 1, 5), ce poate să spună cineva despre cei ce păcătuiesc cu știință sau despre cei indiferenți?”¹¹⁰. Totuși, chiar și păcatul săvârșit cu voia este iertat, dacă e mărturisit și se face ispășire pentru el. „Deci despăgubind pe cei nedreptățiți și tăind supărările fraților cu fapte de iubire, ne vom izbăvi pe noi înșine de orice vină și vom dobândi iertarea în Hristos”¹¹¹.

7: **Și a grăit Domnul cu Moise și a zis:**

8: **„Poruncește lui Aaron și fiilor lui, zicându-le:**

„Începând cu acest verset, sunt expuse ritualurile de sacrificiu, descriindu-se în amănunțime gesturile prescrise preoților (vv. 8-28) și laicilor (7, 22-36). Prima parte a Leviticului (cap. 1-7) se încheie cu vv. 37-38 din cap. 7, care conțin o concluzie generală pentru

¹⁰⁷ BBVA, p. 128

¹⁰⁸ BBVA, p. 128

¹⁰⁹ LEV, p. 170

¹¹⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Cuvânt despre judecata lui Dumnezeu*, V

¹¹¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

întreaga secțiune”¹¹².

9: Aceasta este rânduiala arderii-de-tot: arderea-de-tot va arde pe jertfelnic fără-ncetare toată noaptea, până dimineața: focul jertfelnicului va arde pe el și nu se va stinge.

„După Iezechiel 46, 13-15, întreținerea neîntreruptă a arderii de tot nu reclama decât un sacrificiu zilnic, dimineața, cum s-a practicat în epoca regalității. În schimb, în Ieșirea 29, 38-42 și Numerii 28, 3-8 sunt prescrise două arderi de tot, una dimineața și alta seara. Indicația de aici trebuie pusă în relație cu ritualuri similare atestate la majoritatea popoarelor antice: întreținerea permanentă a focului sacru semnifica, pe de o parte, vigilența comunității și, pe de altă parte, nevoia conservării unei prezențe permanente a divinității”¹¹³. „Philon, *Spec.* I, 285-288, citează acest verset și formulează o interpretare simbolică mai complexă a permanenței focului sacru. Acesta ar fi mai întâi simbolul recunoștinței oamenilor pentru binefacerile lui Dumnezeu, ar mai semnifica apoi unificarea tuturor jertfelor dincolo de varietatea și desfășurarea lor în timp; în fine, în sens alegoric, altarul simbolizează sufletul recunoscător al omului înțelept, iar flacăra neîntreruptă, lumina înțelepciunii. În teologia creștină, focul permanent simbolizează jertfa hristică supremă”¹¹⁴.

„Altarul dumnezeiesc este Emanuil Înșuși în chip, prin Care ne apropie de Dumnezeu și Tatăl slujindu-I rațional și aducându-I ca jertfă buna mireasmă a virtuților și sfințenia viețuirii evanghelice”¹¹⁵.

10: Preotul se va îmbrăca în haina de in, iar împrejurul trupului său își va pune pantalonii de in; scrumul grăsos care-a rămas pe jertfelnic din mistuirea arderii-de-tot îl va ridica

„Pentru Philon, *Somn.* I, 217, inul era simbolul luminii strălucitoare și al incoruptibilității, iar pentru Origen, *Hom. Lev.* IX, 2, inul prefigurează, prin originea sa terestră, corpul pământesc *îmbrăcat* de persoana lui Iisus Hristos”¹¹⁶. Îmbrăcăminte rituală a preoților era din in, ceea ce semnifica, după unii autori patristici, stingerea patimilor, inul fiind rece. Pantalonii de in erau folosiți pentru acoperirea organelor genitale, cuvântul *trup* fiind aici un eufemism.

11: și-l va pune alături de jertfelnic. Își va dezbrăca haina și va îmbrăca o altă haină, după care va scoate cenușa în afara taberei, la loc curat.

„Schimbarea veșmintelor preotești cu altele *de rând* (Radu-Galaction) semnifică diferența de însemnătate a celor două îndatoriri ale preotului: pe când colectarea cenușei de pe altar era o funcție sacră, îndepărtarea ei era un act minor”¹¹⁷.

12: Dar focul de pe jertfelnic va arde și nu se va stinge; dis-de-dimineață, preotul va pune pe el lemne și va clădi deasupra-i arderea-de-tot și va arde grăsimea jertfei de mulțumire.

Cum s-a arătat mai sus, prin *focul nestins* se înțelegea aducerea zilnică a jertfei arderii de tot.

13: Focul va arde ne-ncetat pe jertfelnic și nu se va stinge.

14: Iată acum rânduiala prinosului [de pâine] pe care fiii lui Aaron îl vor aduce înaintea Domnului, la jertfelnic:

15: Preotul va lua dintr-însul o mână de făină curată, cu untdelemnul ei și cu toată tămâia de deasupra prinosului, și le va arde pe jertfelnic într-un miros de bună mireasmă, pomenire înaintea Domnului.

16: Iar rămășița o va mânca Aaron cu fiii săi; nedospită s-o mănânce, în locul cel sfânt: în curtea cortului mărturiei, acolo s-o mănânce.

¹¹² LEV, p. 171

¹¹³ LEV, p. 171

¹¹⁴ SEP I, p. 330

¹¹⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

¹¹⁶ SEP I, p. 330

¹¹⁷ LEV, p. 171

17: **Nedospită se va coace. Pe aceasta Eu le-am dat-o din cele ce I se aduc Domnului. Sfințenie mare este aceasta, așa cum e jertfa pentru păcat și jertfa pentru greșeală.**

18: **Din ea va mânca toată partea bărbătească din tagma preoților: lege veșnică este aceasta, pentru tot neamul vostru, cu privire la cele ce I se aduc Domnului. Tot cel ce se va atinge de ele se va sfinți”.**

Tot cel ce se va atinge de ele se va sfinți: „contextul reclamă interpretarea lui *tot* ca referindu-se mai degrabă la persoane decât la obiecte, ceea ce, corelat cu interdicția de consumare a ofrandelor în afara spațiului sacru al curții altarului și de către altcineva decât preoții, conduce la interpretarea verbului *a sfinți* într-un sens interdictiv: atingerea ofrandelor sacre de către un laic declanșează mânia divină”¹¹⁸. „Origen echivalează carnea jertfei cu persoana hristică, ceea ce înseamnă o prefigurare a actului euharistic: oricine se împărtășește din trupul lui Hristos *va fi sfințit*”¹¹⁹. Această jertfă revenea numai preoților, față de alte ofrande care puteau fi consumate și de familiile lor, cum vom vedea în alt loc.

După o tâlcuire mistică, „arderile de tot indică afierosirea întregă și pentru totdeauna a celor mai aleși sfinți. Iar jertfa e viața în parte sfântă și supusă lui Dumnezeu, a cărei închipuire e făina curată închipuită prin pumnul preotului, împreună cu untdelemnul și tămâia. Căci viața închinată lui Dumnezeu, chiar dacă e așa numai în parte, trebuie să fie fără îndoială binemirosoare și îmbibată de nădejdi grase”¹²⁰.

19: **Și i-a grăit Domnul lui Moise, zicându-i:**

„Paragraful constituit din vv. 19-23 se referă la sacrificiile reclamate de investirea sacerdotală și nu își are corespondentul în capitolele anterioare. Incluziunea sa aici se explică probabil prin caracterul vegetal al jertfelor, ca în paragraful precedent”¹²¹.

20: **„Iată darul pe care Aaron și fiii săi I-l vor aduce Domnului în ziua-n care îl vei unge: a zecea parte dintr-o efă de făină curată, ca jertfă neconținută, jumătate dimineața și jumătate seara.**

Îl vei unge: „verbul *a unge* (ebr. **masah**) este folosit foarte frecvent în Vechiul Testament pentru a denumi gestul ritual al turnării de untdelemn pe capul preoților și al regilor, ca simbol al consacrării lor, al investiturii cu funcțiile sacre indicate de Iahve”¹²².

21: **În tigaie va fi gătită, cu untdelemn; îmbibată o va aduce și sfărâmată, jertfă din fărâmituri, jertfă cu bună mireasmă înaintea Domnului.**

22: **Pe aceasta s-o săvârșească preotul care va fi uns drept urmaș al său dintre fiii lui [Aaron]. Lege veșnică: ea va fi arsă de istov.**

Lege veșnică: „este vorba de jertfa adusă zilnic de preot, începând cu momentul consacrării sale”¹²³.

23: **Întreaga jertfă a preotului va fi ardere-de-tot și nu va fi mâncată”.**

„În acest caz, preotul fiind cel care oferea jertfa, îi era interzis să mănânce o parte din ea, cum ar fi făcut în alte împrejurări (cf. 2, 3.10). Datoria de a arde în întregime ofranda cerealieră semnifică faptul că preotul nu trebuie să se situeze în afara legii, ca un privilegiat absolut în raporturile sale cu divinitatea, cum se întâmpla uneori, ca, de pildă, în I Regi 2, 12”¹²⁴.

„Zecimea de făină e semnul vieții, care înalță tot timpul lui Dumnezeu buna mireasmă a ei. Dar o va aduce, zice, în tigaie și frământată cu untdelemn și din fărâmituri. Tigaia, precum socotesc, indică împreunarea cu dureri; frământarea în untdelemn, bogăția strălucirii; iar

¹¹⁸ LEV, p. 172

¹¹⁹ SEP 1, p. 333

¹²⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

¹²¹ LEV, p. 172

¹²² LEV, p. 172

¹²³ LEV, p. 172

¹²⁴ LEV, p. 172

fărămiturile închipuie ca prin ghicitură frăgezimea și delicatetea inimii sfinților. Căci viața în întregime sfântă e însoțită de dureri și de lărgimea nădejzii la Dumnezeu și de o nesfârșită delicatete¹²⁵.

24: **Și i-a grăit Domnul lui Moise, zicându-i:**

25: **Spune lui Aaron și fiilor săi astfel: - Iată rânduiala jertfei pentru păcat: în locul unde se-njunghie jertfele arderii-de-tot, acolo vor fi înjunghiate-naintea Domnului și cele pentru păcat. Aceasta-i sfințenie mare.**

„Locul unde era înjunghiată jertfa se afla în partea de nord a altarului, cum se specifică în 1, 11¹²⁶.

26: **Preotul care o aduce, el o va mânca; în locul cel sfânt s-o mănânce, în curtea cortului mărturiei.**

„Gestul consumării rituale de către preot a jertfei pentru păcat a primit la Origen, *Hom. Lev. IV, 8*, o interpretare simbolică: *a mânca* înseamnă *a consuma*, *a înghiți* păcatul, adică a curăța de păcat, iar preotul îl prefigurează pe Hristos¹²⁷.

27: **Tot cel ce se va atinge de carnea ei se va sfinți; iar dacă haina cuiva va fi stropită cu sânge țâșnit din ea, va fi spălată în locul cel sfânt.**

„Sângele jertfei, ca și carnea, erau ferite de atingeri profanatoare¹²⁸.

28: **Oala de lut în care a fost fiartă, va fi spartă; iar dac-a fost fiartă în vas de aramă, acesta va fi frecat și spălat cu apă.**

„Distrugerea vasului în care a fost fiartă carnea jertfei trebuia făcută pentru că el era impregnat de *sfințenie* și risca să *contamineze* pe cel care l-ar fi folosit în continuare. Cât privește vasul *de aramă* (în realitate, de bronz), acesta era mult prea scump ca să poată fi distrus, așa încât simpla fierbere și spălare era considerată ca fiind suficientă¹²⁹.

29: **Toți cei de parte bărbătească din tagma preoților vor mânca din ea. Sfințenie mare este înaintea Domnului.**

30: **Dar orice jertfă pentru păcat, din al cărei sânge s-a aduc în cortul mărturiei pentru rugăciuni de ispășire în locul cel sfânt, nu va fi mâncată: în foc va fi arsă.**

Jertfa pentru păcat se aducea ardere de tot: „Ardere de tot este Hristos, predându-Se lui Dumnezeu întreg din întreg și nu în parte, spre miros de bună mireasmă lui Dumnezeu și Tatăl. Pentru aceea e și Sfântul Sfinților¹³⁰. Jertfele nu puteau fi mâncate în afara incintei sacre: „Locul cel mai convenit pentru sfintele lucrări este Biserica lui Dumnezeu și [...] în ea se săvârșește în mod necesar taina lui Hristos¹³¹.

„Urmând, probabil, versiunea Septuagintei de Frankfurt (1597), edițiile românești din 1688 și 1914 includ următoarele 10 versete în capitolul 6, acesta având deci un total de 40 de versete. În acord cu toate celelalte traduceri românești și străine (inclusiv cele engleze), versiunea de față urmează ediția Rahlfs¹³².

CAPITOLUL 7 – Jertfe de ispășire.

1: **Iată rânduiala jertfei pentru vinovăție: aceasta-i sfințenie mare.**

2: **În locul unde se face-njunghierea arderii-de-tot, acolo va fi înjunghiat și berbecul adus înaintea Domnului ca jertfă pentru vinovăție; iar sângele va fi vărsat la**

¹²⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

¹²⁶ LEV, p. 172

¹²⁷ SEP 1, p. 333

¹²⁸ LEV, p. 172

¹²⁹ LEV, p. 172

¹³⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

¹³¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

¹³² BBVA, p. 129

temelia jertfelnicului, de jur-împrejur.

3: **Din el va fi adusă toată grăsimea, precum și șalele, grăsimea de pe intestine și grăsimea de deasupra intestinelor;**

4: **amândoi rinichii cu grăsimea de pe ei – aceea care este pe coapse -, precum și grăsimea de pe ficat, pe care o va ridica odată cu rinichii.**

5: **Pe acestea le va arde preotul pe jertfelnic, ca jertfă Domnului; aceasta-i jertfă pentru vinovăție.**

6: **Toți cei de parte bărbătească din tagma preoților vor mânca din ea; în locul cel sfânt o vor mânca, de vreme ce ea-i sfințenie mare.**

7: **La jertfa pentru vinovăție va fi aceeași rânduială ca și la jertfa pentru păcat: ea îi revine preotului care s-a rugat pentru el.**

„În întreaga lectură a Leviticului trebuie ținut seama de faptul că, atât în limba ebraică cât și în cea greacă, unul și același cuvânt însemna *jertfă* = act ritual, *jertfă* = victima sau ofranda sacrificială și *jertfă* = vina pentru care se aduce jertfa. Greaca Septuagintei încearcă o diferențiere între *thysia* = jertfa-ritual și *karpoma* = jertfa-victimă, dar, în fapt, sensurile se întrepătrund”¹³³.

„Pasajul care începe cu acest verset tratează despre părțile care revin preoților din sacrificiile complete și din ofrandele vegetale, înainte de a se vorbi în continuare de ultimul sacrificiu, cel de pace, singurul în cadrul căruia o parte din animalul jertfit revine laicilor”¹³⁴.

8: **Când preotul va aduce jertfa arderii-de-tot a cuiva, pielea arderii-de-tot îi revine preotului.**

„Această prescripție este unică în întregul Vechi Testament, căci nicăieri nu se specifică faptul că o anumite parte din sacrificiul complet va rămâne preotului sacrificator, cu toate că pielea nu figurează între părțile vitei imolate (cf. 1, 8-9). Se pare însă că această indicație are caracter restrictiv, fiind vorba de jertfa unui particular și nu de cea comunitară”¹³⁵.

9: **Toată jertfa care se va coace în cuptor, toată jertfa gătită pe plită sau în tigaie îi revine preotului care o aduce.**

Care o va aduce: „gestul marchează funcția liturgică a preotului”¹³⁶.

10: **Tot prinosul [de pâine] frământat cu untdelemn sau uscat le revine tuturor fiilor lui Aaron, fiecăruia deopotrivă.**

„Se face aici deosebirea între azimile frământate cu untdelemn și cele *uscate*, adică doar prăjite în untdelemn”¹³⁷.

11: **Iată acum rânduiala jertfei de mulțumire care I se aduce Domnului:**

12: **Dacă jertfa ce se aduce va fi de laudă, atunci să se aducă pâini de făină curată, frământată cu untdelemn, turte nedospite unse cu untdelemn și făinuță de grâu frământată cu untdelemn;**

13: **În afara acestora, vor fi aduse și pâini dospite, ca adaos la jertfa de laudă mulțumitoare.**

Pâini dospite: „adică pâini preparate cu un ferment vegetal (ebr. **hames**, cf. 2, 11), care nu puteau fi oferite ca jertfe; rezultă că suplicantul le aducea cu el pentru a le consuma el însuși, împreună cu părțile care îi reveneau din animalul jertfit”¹³⁸. Jertfa de mulțumire (sau de laudă) era ofranda prin care se exprima recunoștința față de bunăvoința divină.

14: **Din toate aceste daruri ale sale, unul îi va fi adus Domnului ca parte osebită; ea îi va reveni preotului care a vărsat sângele jertfei de mulțumire.**

Parte osebită: Biblia 1688: *luare Domnului*; Biblia 1982: *dar ridicat* – urmând textului

¹³³ BBVA, p. 129

¹³⁴ LEV, p. 172

¹³⁵ LEV, p. 172

¹³⁶ LEV, p. 172

¹³⁷ LEV, p. 172

¹³⁸ LEV, p. 172

ebraic: „*Dar înălțat Domnului: [...] Septuaginta: αφείρεμα κυρίω. Gr. το αφείρεμα (< αφαιρέω – a ridica) are aici, ca și, frecvent, passim (cf. Ieșirea 35, 22 etc.), sensul parte a sacrificiului dedicată lui Dumnezeu, reproducând ebr. **terumah**, al cărui sens literal este acela de jertfă ridicată; interpretări mai noi consideră că sensul exact este acela de a pune deoparte (Harrison, p. 83). Este vorba de acea parte a jertfei care revenea preotului și nu putea fi consumată de laici*”¹³⁹.

15: Cărnurile jertfei de laudă mulțumitoare îi vor reveni tot lui, dar vor fi mâncate în chiar ziua-n care se vor aduce, din ele nerămânând nimic pe a doua zi.

„laicilor li se permitea să consume din carnea jertfei ceea ce rămânea după ce se prelevau părțile arse pe altar (cf. 3, 3-5) și cele rezervate preoților (cf. 7, 28-36)”¹⁴⁰.

Mâncarea jertfei în aceeași zi e o anticipare eshatologică: „curgând timpul și trecând veacul acesta ca o zi, se va ivi un alt mod de doxologie decât cele pe care le știm noi. [...] Căci Îl vom lăuda pentru lucruri și mai mari. Și îmbogățindu-ne cu bunătățile mai presus de minte și de cuvânt, vom încununa împreună cu Dumnezeu și Tatăl cu laude și mai strălucite pe Hristos, Dătătorul tuturor bunătăților”¹⁴¹.

16: Dacă însă jertfa ce se aduce va fi de făgăduință sau un dar de bunăvoie, ea va fi mâncată în ziua aducerii ei, dar [ceea ce rămâne se poate mânca] și a doua zi.

„Jertfa adusă spre îndeplinirea unei făgăduințe (ebr. **nedher**) era o ofrandă adusă în scopul îndeplinirii unei promisiuni explicite către divinitate, ca în Judecători 11, 30-39 sau II Regi 15, 7-8, pe când jertfa voluntară (ebr. **nedhabhah**) era o ofrandă spontană, adusă divinității în semn de omagiu și supunere, ca în Ezdra 3, 5”¹⁴². „Cât privește prescripția de a consuma carnea rezultată din sacrificiu doar în primele două zile, Philon, *Spec.* I, 220-223, indică trei motive: mai întâi rațiunile sanitar-igienice, apoi un motiv social (toți membrii comunității trebuie să participe în vreun fel la festin) și, în al treilea rând, un substrat simbolic (jertfa de mântuire era destinată să evoce mântuirea sufletului în prima zi și sănătatea corpului uman în a doua zi). Theodoret, *Quaest. in Lev.* 6, explică această prescripție exclusiv prin grija de a împărți surplusul de carne la săraci”¹⁴³.

17: Dacă însă din carnea jertfei va rămâne ceva și pe a treia zi, să fie arsă-n foc.

„Respectul față de carnea sacrificială pe altar impunea grija de a nu îngădui alterarea ei; de aici prescripția de a fi arsă imediat”¹⁴⁴.

18: Dar dacă cineva va mânca din aceste cărnuri în cea de a treia zi, atunci darul său nu va fi primit și nu i se va ține în seamă, căci urâciune este; oricine va mânca din ele, păcat va avea asupra-și.

Urâciune (Biblia 1982: *întinare*; SEP 1: *lucru necurat*): „ebr. **piggul** este un termen tehnic în Biblia Hebraică, desemnând carnea sacrificială neconsumată, care s-a alterat, cf. BJ – *la viande avariée*. Totuși, după Péter-Contesse, p. 73, accentul nu trebuie pus pe igiena alimentară, ci pe calitatea religioasă a cărnii sacrificiale consumate”¹⁴⁵.

19: Cărnurile care-au fost atinse de ceva necurat nu vor fi mâncate, ci arse cu foc. Cărnurile [celelalte] vor fi mâncate de tot cel curat.

20: Dacă însă vreun om, știindu-se pe sine necurat, va mânca din cărnurile jertfei de mulțumire, care este a Domnului, acela va fi stârpit din poporul său.

„Se face aici trimitere la cazurile în care individul însuși este impur, din cauza unor boli evidente (lepra în cap. 13), pierderi seminale (cap. 15) etc.”¹⁴⁶. *Va fi stârpit din poporul său:*

¹³⁹ LEV, pp. 172-173

¹⁴⁰ LEV, p. 173

¹⁴¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

¹⁴² LEV, p. 173

¹⁴³ SEP 1, p. 335

¹⁴⁴ LEV, p. 173

¹⁴⁵ LEV, p. 173

¹⁴⁶ LEV, p. 173

„Există incertitudini cu privire la semnificația exactă a acestei expresii, unii văzând aici o condamnare la moarte. Conform unei interpretări mai probabile, aici ar fi vorba doar de o izgonire din sânul comunității a celui care a greșit grav, ceea ce, în condițiile deșertului, echivala totuși cu o condamnare la moarte. Condamnarea are aici un caracter mai degrabă religios: exilatul era privat de efectele promisiunilor divine date neamului lui Avraam”¹⁴⁷.

Dacă în legea veche era urmărită curăția cu atâta râvnă, cu atât mai mult trebuie să fim atenți noi, cei care ne învrednicim de Jertfa cea mântuitoare: „Cu câtă curățenie va trebui să păstrăm castitatea corpului și a sufletului nostru – noi, cei care zilnic trebuie să mâncăm carnea Prea Sfântului Miel – când chiar învățăturile Legii opresc atingerea jertfelor de către cineva necurat”¹⁴⁸.

21: Și tot cel ce se va atinge de ceva necurat – necurătenie omenească, animal necurat sau orice altfel de lucru sau ființă necurată – și totuși va mânca din cărnurile jertfei de mulțumire, care este a Domnului, acela va fi stârpit din poporul său”.

Sunt arătate câteva cazuri de întinare trupească ce constituia impediment la consumarea (dar și la aducerea) jertfei. Întinarea era înțeleasă, încă de atunci, și în sens spiritual.

22: Și a grăit Domnul către Moise și a zis:

23: „Spune-le fiilor lui Israel așa: - Grăsime de bou sau de oaie sau de capră să nu mâncați.

24: Grăsimea de mortăciune, ca și aceea a animalului sfâșiat de fiară, poate fi folosită pentru orice, dar de mâncat nu va fi mâncată.

„Dacă era interzisă orice fel de utilizare a grăsimii animalului jertfit, grăsimea unui animal mort putea fi folosită în scopuri extraalimentare (de exemplu, la întreținerea uneltelor și gresarea pieilor), deși consumarea cărnii acestor animale era interzisă (cf. 17, 15; 22, 8), ele fiind considerate impure. Faptul că grăsimea lor era totuși utilizată vădește aici o victorie a bunului simț gospodăresc asupra rigorismului iudaic ulterior”¹⁴⁹.

25: Tot cel ce va mânca grăsimea de la vitele aduse ca jertfă Domnului, acela va fi stârpit din poporul său.

26: Sânge să nu mâncați în nici unul din sălașurile voastre, nici de animale, nici de păsări.

27: Tot cel ce va mânca sânge, acela va fi stârpit din poporul său”.

Sângele fiind *viața*, nu se dădea celor de sub Legea veche, ca celor ce slujeau la umbre. Dar poporul cel nou se împărtășește și cu sângele Mielului, dobândind viața veșnică.

28: Și a grăit Domnul către Moise și a zis:

29: „Grăiește tu către fiii lui Israel și spune-le: - Cel ce-I va aduce Domnului jertfă de mulțumire, o parte din darul său de mulțumire I-o va afierosi Domnului;

30: cu mâinile sale Îi va aduce el jertfă Domnului: grăsimea de pe pieptul jertfei și seul de pe ficat; pe acestea le va aduce ca dar înaintea Domnului.

„Specificarea *cu mâinile sale* subliniază faptul că ofranda nu putea fi prezentată decât de către cel care aducea sacrificiul”¹⁵⁰. Pieptul „era considerat una din părțile cele mai delicioase ale unui animal”¹⁵¹. Biblia 1982: *să aducă legănând pieptul*; Cornilescu: *pieptul ca să-l legene într-o parte și într-alta, ca dar legănat înaintea Domnului*. „Pieptul să fie legănat: această expresie se găsește în Biblia Hebraică și este o descriere a ritualului de prezentare a jertfei în fața altarului. În Septuaginta, Vulgata și Ostrog nu este exprimată ideea de *legănare*, care lipsește astfel și din versiunile românești”¹⁵². Au fost date două interpretări distincte acestui gest ritualic. Conform Talmudului, preotul prelua jertfa din mâinile suplicantului și o mișca

¹⁴⁷ LEV, p. 173

¹⁴⁸ Sf. Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești*, VI, 8

¹⁴⁹ LEV, p. 173

¹⁵⁰ LEV, p. 173

¹⁵¹ LEV, p. 173

¹⁵² Care au urmat Septuagintei.

orizontal, înainte și înapoi, indicând prin prima mișcare prezentarea jertfei către Iahve, iar prin cea de-a doua mișcare faptul că ea revenea apoi preotului, ca slujitor al divinității, în semn de bunăvoință și protecție divină. Într-o interpretare rabinică mai recentă, ceremonia ar consta în mișcarea jertfei către cele patru puncte cardinale, precum și în sus și în jos, spre a semnifica faptul că Iahve stăpânește vânturile și că El a creat cerul și pământul¹⁵³.

31: Grăsimea o va arde preotul pe jertfelnic, iar pieptul va fi al lui Aaron și al fiilor săi.

E și un sens mistic în acestea: „Prin piept se înțelege contemplația înaltă, iar prin braț activitatea, adică desprinderea cugetării și lucrarea, sau cunoștința și virtutea. Căci cunoștința aduce mintea în chip nemijlocit lui Dumnezeu, iar virtutea o desface prin fapte de toată devenirea lucrurilor. Acestea le-a lăsat Scriptura pe seama preoților, care au primit ca moștenire numai pe Dumnezeu și nimic din cele ale pământului¹⁵⁴.

32: Șoldul cel drept din jertfele de mulțumire pe care le aduceți i-l veți da preotului.

„Coapsa dreaptă a animalului (ebr. **șoq hayyamin**) era considerată bucata cea mai aleasă; situată în apropiere de organele de reproducție, deci de izvorul vieții, ea nu putea fi consumată de laici, revenind deci preoților; indicația expresă către *coapsa dreaptă* trebuie pusă în relație cu intensă conotație pozitivă atribuită părții drepte la israeliți, ca de altfel și la alte popoare antice¹⁵⁵. *Șold* sau *coapsă* traduc grecescul **ο βραχίον**. Când termenul se referă la oameni, el desemnează *brațul* sau *umărul*. „Pornind de la această dublă întrebuintare, pentru om și pentru animale, a gr. **βραχίον**, Philon, *Spec.* I, 145, vede în șoldul animalului simbolul forței. Pentru Origen, *Hom. Lev.* V, 12, șoldul simbolizează munca și efortul¹⁵⁶.

33: Aceluia dintre fiii lui Aaron care a adus pe jertfelnic sângele și grăsimea jertfei de mulțumire, lui îi va reveni șoldul cel drept;

34: căci Eu am luat de la fiii lui Israel, din jertfele lor de mulțumire, atât pieptul cât și șoldul cel drept, și le-am dat lui Aaron preotul și fiilor săi: rânduială veșnică pentru fiii lui Israel.

35: Aceste părți din jertfele Domnului li s-au cuvenit lui Aaron și fiilor săi, din ziua-n care ei au fost rânduiți ca preoți să-I slujească Domnului,

36: și pe care a poruncit Domnul să li se dea de către fiii lui Israel din ziua ungerii lor. Aceasta este hotărâre veșnică în neamul lor”.

„Ziua miruirii [*ungerii*] este prima zi a ritualului de consacrare a preoților (cf. 8, 35), pe când intrarea în funcția propriu-zisă se situa după sfârșitul săptămânii ceremoniale, adică în a opta zi¹⁵⁷.

37: Aceasta este rânduiala arderii-de-tot, a prinoaselor de pâine și a jertfelor pentru păcat, pentru vinovăție, pentru sfințirea preoților și a jertfei de mulțumire,

38: așa cum Domnul i-a dat-o lui Moise pe muntele Sinai în ziua-n care El le-a poruncit fiilor lui Israel să-și aducă prinoasele înaintea Domnului, acolo, în pustia Sinai.

„Ultimele două versete conțin concluzia prescripțiilor enunțate în cap. 6-7, dar pot fi considerate și o concluzie a întregii prime părți a Leviticului, consacrată reglementărilor sacrificiale. Partea concluzivă a unei secțiuni este considerată de exegeți drept o adevărată formă literară și pusă în relație cu practica scribilor mesopotamieni de a nota într-un *colofon* de la sfârșitul fiecărei tăblițe cuneiforme conținutul rezumativ al întregii tăblițe, pentru a asigura pe de o parte receptarea rapidă a conținutului și, pe de altă parte, relația de continuitate cu tăblițe din aceeași serie¹⁵⁸.

¹⁵³ LEV, p. 173

¹⁵⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 45

¹⁵⁵ LEV, p. 173

¹⁵⁶ SEP I, p. 337

¹⁵⁷ LEV, p. 173

¹⁵⁸ LEV, p. 173

Rezumând, la rândul-ne, putem spune că jertfele se aduceau dintre animalele socotite curate, anume: cornute mari și mici, turturele și porumbei. Erau preponderente jertfele de parte bărbătească, dar nu în mod exclusiv. Animalele curate sălbatice, îngăduite consumului, nu puteau fi, în schimb, jertfite, acelea aparținând prin excelență lui Dumnezeu, în vreme ce animalele domestice, într-o măsură, aparțin omului, datorită muncii sale de a le îngriji. Sacrificiile erau publice, aduse pentru întreaga comunitate, și particulare. Ofrande se aduceau și din grâne, vin, untdelemn, fructe și sare. Consemnăm, în plus, jertfa de tămâie.

CAPITOLUL 8 – Sfințirea lui Aaron și a fiilor săi.

„Capitolele 8-10 constituie partea a doua a Leviticului, în care sunt descrise ceremonia de consacrare a preoților (cap. 8), intrarea în funcțiune a preoților recent consacrați (cap. 9) și, în sfârșit, anumite reguli pe care preoții sunt obligați să le respecte în exersarea funcției lor”¹⁵⁹.

1: Și a grăit Domnul către Moise, zicând:

2: „Ia-i pe Aaron și pe fiii săi, veșmintele, mirul de miruit, vițelul de jertfă pentru păcat, cei doi berbeci și coșul cu azimele,

3: și adună toată obștea la ușa cortului mărturie”.

Inițial, Moise a trebuit să ordoneze și să supravegheze efectuarea ritualului de sfințire. Ceremonia fiind de o importanță esențială, la ea trebuie să participe întreaga comunitate, prin reprezentanții săi. Și azi, consacrarea preoților (hirotonia) se face în prezența adunării credincioșilor. „Biserica poartă în chip foarte potrivit numele de Biserică (*ekklisia* = *adunare*)¹⁶⁰ pentru că cheamă și strânge la un loc pe toți oamenii, după cum spune Domnul în Levitic: *Adună (ekklisason) toată adunarea la ușa cortului mărturie*”¹⁶¹.

4: Și a făcut Moise așa cum îi poruncise Domnul și a adunat obștea la ușa cortului mărturie.

5: Și a zis Moise către obște: „Iată ce poruncește Domnul să se facă!”

6: I-a adus Moise pe Aaron și pe fiii săi și i-a spălat cu apă.

„Este vorba despre o abluțiune rituală și nu despre un simplu act de igienă. Ca și în întregul pasaj, deși Moise este subiectul gramatical al discursului, nu înseamnă neapărat că însuși profetul a săvârșit toate gesturile rituale, ci doar că le-a supravegheat”¹⁶².

„Aaron s-a spălat mai întâi, apoi a ajuns arhieru. Căci cum era cu puțință să se roage pentru alții unul care nu era curățit cu apă?”¹⁶³. La fel, și-au slăbit legătura cu Dumnezeu, până către desființarea acesteia, cei ce resping Taina Botezului.

7: L-a îmbrăcat cu tunica, l-a încins cu brâul, l-a îmbrăcat apoi în mantă, i-a pus efodul, l-a încins cu brâul efodului și i-a strâns cu el efodul;

Veșmintele preoțești sunt descrise amănunțit în Ieșirea 28; totuși, „reconstituirea formei, dimensiunilor și destinațiilor exacte ale îmbrăcămintei rituale a preoților este aproape imposibilă, în absența unor reprezentări pictografice străvechi, fapt care a procurat mari greutăți traducătorilor”¹⁶⁴.

8: peste el a pus pieptarul, iar în pieptar a așezat Urim și Tumim;

Piese de vestimentație arhieresti:

- *Tunica (ο χιτών)*: „corespondentul ebraic [*kutoneth*] desemna un fel de cămașă

¹⁵⁹ LEV, p. 174

¹⁶⁰ În limba română, cuvântul *biserică* derivă din *vasiliki* = *casa Împăratului*, astfel că, citind traducerea, va trebui să operăm în minte corecturile necesare.

¹⁶¹ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, XVIII, 24

¹⁶² LEV, p. 174

¹⁶³ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, III, 5

¹⁶⁴ LEV, p. 174

purtată direct pe piele, obiect vestimentar fără vreo semnificație liturgică¹⁶⁵. În Biserică, corespondentul tunicii (hitonului) este *stiharul*, veșmânt comun celor trei trepte ierarhice.

- *Brâul* (**η ζώνη**) corespunde „ebr. **abhenem**, care desemna un fel de centură purtată de preoți pe sub veșmintele exterioare, având, se pare, o semnificație simbolică, drept însemn al funcției sacerdotale; c. Ieșirea 28, 4; 39, 29¹⁶⁶.

- *Mantia* (**ο υποδύτης**): „Biblia Hebraică **meiyl** (< vb. **maal** – *a acoperi*); această piesă vestimentară, care consta dintr-o bucată mare de țesătură, cu o deschizătură la mijloc pentru a lăsa să intre capul, cobora în falduri până la călcâie¹⁶⁷.

- *Efodul* (**επωμίς** < **επί** – *deasupra, peste*; și **ωμος** – *umăr*), „ebr. **ephod** era un fel de bluză sacerdotală dintr-un material scump, prinsă pe umeri cu o agrafă¹⁶⁸. Efodul e *omoforul* sau *umerarul* de azi, piesă vestimentară specifică arhierilor.

- *Brâul efodului* (**η ποίησις της επωμίδος**): „pare să denumească o bandă confecționată din același material ca și efodul, care servea la fixarea acestuia de corp¹⁶⁹.

- *Pieptarul* (**το λόγιον**), „ebr. **hošen**, era o piesă esențială a costumului sacerdotal, constând dintr-o țesătură bogat decorată din in, de formă pătrată sau dreptunghiulară, în care erau încastate douăsprezece pietre prețioase simbolizând cele douăsprezece triburi ale lui Israel; se fixa solid deasupra efodului și era destinat să adăpostească Urim și Tumim. [...] Soluția din Frankfurt 1597, **το λόγιον** (diminutivul de la **λόγος** – *cuvânt*) [...] pare să semnifice, în intenția interpreților, rațiunea sau cuvântul divin care luminează spiritul marelui preot, făcându-l să cunoască viitorul și să pronunțe previziuni¹⁷⁰. Azi, locul pieptarului (hoșenului) a fost luat de *engolpion*, o icoană-medalion purtată de arhierii. Biblia 1688 a și echivalat *hošenul* cu *engolpiu*.

- *Urim și Tumim* (**δήλωσις και αλήθεια**) „sunt adaptări ale ebr. **uriym** – *lumini* și **tumiym** – *perfectiuni*. Deși sensurile termenilor ebraici sunt clare, caracterul obiectelor desemnate rămâne incert. Interpreții mai vechi văd aici un nume colectiv pentru cele douăsprezece pietre prețioase rituale de pe pieptarul preoțesc, denotație metonimică a luminii și perfectiunii lui Iahve. Interpretările moderne înclină să opteze pentru niște obiecte ritualice diferite față de cele douăsprezece pietre prețioase; având forma unor zaruri sau bastonașe, ele vor fi fost instrumente utilizate în consultarea voinței divine, ca în Numerii 27, 21; Deuteronom 33, 8 etc.¹⁷¹

9: pe cap i-a pus tiara, iar la tiară, în partea ei de dinainte, i-a prins tăblița cea de aur, diadema sfințeniei, așa cum Domnul îi poruncise lui Moise.

- *Tiara* sau *mitra* (1688) sau *chidarul* (1968, preluat de reeditările ulterioare): „(**η μίτρα**) corespunde ebr. **mighdaoth** care desemnează, în Biblia Hebraică, un acoperământ pentru cap, din stofă [...], purtat de preoți și de regi ca însemn al funcției sacerdotale și, respectiv, regale. Înrudirea dintre ebr. **mighdaoth** și ebr. **ghadhiya** – *cupă* – sugerează forma conică a acestei piese din costumul preoțesc¹⁷². Unele traduceri echivalează *tiara* sau *mitra* prin *turban*. Tiara este *mitra* episcopală de mai târziu.

- *Tăblița cea de aur* (Biblia 1688: *potcoava cea de aur*) (**το πέταλον το χρυσοῦν**) – Vulgata: *lamina aurea*; „Ebr. **yts** din Biblia Hebraică (< vb. **uts** – *a străluci*) are deopotrivă sensurile de *lamă* [...] și de *floare* [...]. Ambele sensuri sunt redată sintetic de gr. **το πέταλον**, care semnifică *petala unei plante, a unei flori* și, prin analogie, *lamă sau placă de metal*¹⁷³.

¹⁶⁵ LEV, p. 174

¹⁶⁶ LEV, p. 174

¹⁶⁷ LEV, p. 174

¹⁶⁸ LEV, p. 174

¹⁶⁹ LEV, p. 174

¹⁷⁰ LEV, p. 174

¹⁷¹ LEV, p. 174

¹⁷² LEV, p. 174

¹⁷³ LEV, p. 174

„După mărturia lui Philon, *Mos.* II, 114, plăcuța de aur de pe fruntea preotului avea forma unei coroane (**στέφανος**). [Iosif Flaviu], *Bell. Iud.*, V, 253, vorbește și el despre o *tiară*, în jurul căreia se află o *altă coroană*, purtând o inscripție sacră. Cât privește conținutul acestei inscripții, vechii comentatori au menționat o tetragramă (probabil YHWH) al cărei conținut era *sfințenia Domnului* (Philon, *Mos.* II, 114), sau *numele propriu al Domnului* (Iosif Flaviu, *AI* III, 178). După Origen, *Hom. Lev.* VI, 5, diadema inscripționată ar simboliza știința lui Dumnezeu, care *încoronează* pe cel ce a primit botezul, chemându-l să-și exercite sacerdoțiul în interiorul sufletului său¹⁷⁴.

- *Diadema sfințeniei* (**το καθηδιασμένον αγίον**), Vulgata: *consecratam in sanctificatione* „apar ca sintagme atributive pentru substantivul anterior [*tăblița cea de aur*]. Corespondentul ebr. **qodeš** are sensul literal de *sfințenie*, iar aici pe cel contextual de *coroană, diademă, simbolul consacrării*, fiind deci o apoziție pentru substantivul anterior¹⁷⁵.

10: **Apoi a luat Moise mirul de miruit**

11: **și din el a stropit de șapte ori asupra jertfelnicului și a miruit jertfelnicul și l-a sfințit, pe el și toate obiectele lui, precum și baia cu tălpica ei, și pe ele le-a sfințit; apoi a uns cortul și pe toate ale lui și le-a sfințit.**

Cortul și toate obiectele lui au fost sfințite, așa cum se sfințesc și azi atât Biserica cât și obiectele bisericesti; dar o înșeptită stropire cu mir s-a rezervat doar altarului, ca loc de o sfințenie deosebită. „Sfânt e cortul, dar în chip desăvârșit se bucură de sfințire altarul, nu ca unul ce participă la cele raționale, căci nu e sfânt ca, de pildă, firea îngerului sau firea omului, ci prin atingerea cu jertfa pusă pe el. Căci e sfânt și locul unde este Hristos¹⁷⁶. Altarul cel vechi preînchipuie Crucea, altarul Jertfei supreme.

12: **Moise a turnat mir pe capul lui Aaron și l-a uns și l-a sfințit.**

„Când Moise a spus fratelui său porunca lui Dumnezeu de a fi făcut arhiereu, mai întâi l-a spălat în apă și apoi l-a uns. Și a fost numit *hristos* (uns) din pricina ungerii preînchipuitoare¹⁷⁷. „Iisus Hristos este numit cu două nume: *Iisus*, pentru că mântuie, și *Hristos*, pentru că este preot. Pentru că dumnezeiescul între profeți Moise a cunoscut acest lucru, a dăruit aceste nume la doi bărbați, cei mai aleși dintre toți. Pe propriul său urmaș la conducerea poporului iudeu, pe Avsis [Hoșea], l-a numit Iisus [Iosua], schimbându-i numele; iar pe propriul său frate, pe Aaron, l-a numit Hristos¹⁷⁸. Mirul se turna pe capul arhiereului, capul fiind socotit loc al spiritului și al rațiunii conducătoare.

13: **Apoi i-a adus Moise pe fiii lui Aaron, i-a îmbrăcat în tunici, i-a încins cu brâie și le-a pus turbane, așa cum Domnul îi poruncise lui Moise.**

Turbane (**κιδάρεις**) – Biblia 1688: *bonete*. „Pentru denumirea bonetelor fiilor lui Aaron se utilizează un alt termen decât pentru obiectul vestimentar analog din costumul marelui preot (v. 9), ceea ce implică și o formă diferită. Gr. **κιδάρεις** desemna în perioada clasică turbanul sau diadema regilor asiatici, mai ales a celor persani; cuvântul grecesc însuși este împrumutat dintr-o limbă orientală¹⁷⁹. Observăm că veșmintele preoților erau mult mai simple decât cele ale arhiereului. *Brâul* indica puterea cu care era investit purtătorul său.

14: **A adus Moise vițelul menit jertfei pentru păcat, iar Aaron și fiii săi și-au pus mâinile pe capul vițelului de jertfă pentru păcat;**

15: **Moise l-a înjunghiat, apoi cu degetul său a luat din sânge și a uns coarnele jertfelnicului de jur-împrejur și a curățit jertfelnicul; iar sângele rămas l-a vărsat la temelia jertfelnicului; și așa l-a sfințit pentru ca să poată aduce deasupra-i rugăciuni de ispășire.**

¹⁷⁴ SEP I, p. 341

¹⁷⁵ LEV, p. 174

¹⁷⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XI

¹⁷⁷ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza III mistagogică*, 6

¹⁷⁸ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, X, 11

¹⁷⁹ LEV, p. 175

16: **Moise a luat toată grăsimea de pe măruntaie, seul de pe ficat, amândoi rinichii cu grăsimea lor, și le-a ars pe jertfelnic.**

17: **Iar vițelul, pielea lui, carnea și necurătenia lui le-a ars cu foc în afara taberei, așa cum Domnul îi poruncise lui Moise.**

18: **Apoi Moise a adus berbecul cel pentru arderea-de-tot, iar Aaron și fiii săi și-au pus mâinile pe capul berbecului.**

19: **Moise a-njunghiat berbecul și a stropit cu sânge jertfelnicul de jur-împrejur.**

20: **A tăiat apoi berbecul în bucăți și a jertfit, prin ardere, bucățile, căpățâna și grăsimea,**

21: **iar măruntaiele și picioarele le-a spălat cu apă. Și a ars Moise tot berbecul pe jertfelnic: ardere-de-tot, întru miros de bună mireasmă, jertfă Domnului, așa cum Domnul îi poruncise lui Moise.**

22: **După aceea a adus Moise și al doilea berbec, berbecul cel pentru sfințire, iar Aaron și fiii săi și-au pus mâinile pe capul berbecului.**

„A treia etapă a ceremoniei de investitură sacerdotală este foarte asemănătoare cu jertfa de pace (cap. 3)¹⁸⁰. „Versetul acesta a primit din partea lui Philon, *Mos.* II, 149, o interpretare morală, bazată pe un joc de cuvinte: *Cel de-al doilea berbec era oferit pentru perfecțiunea morală a persoanelor consacrate printr-o curățire sfințitoare. În consecință, Moise l-a numit berbecul desăvârșirii (τελειώσις), deoarece persoanele sfințite deveneau inițiate în anumite taine cu ajutorul ceremoniilor de inițiere (τελετός), proprii slujitorilor lui Dumnezeu*¹⁸¹.

23: **Moise l-a înjunghiat, apoi a luat din sângele lui și a pus pe pulpa urechii drepte a lui Aaron, pe degetul cel mare de la mâna lui cea dreaptă și pe degetul cel mare de la piciorul său cel drept.**

Cum s-a arătat la 7, 32, partea dreaptă era conotată pozitiv. „Indicația urechii, a mâinii și a piciorului semnifică probabil consacarea în întregime a corpului (partea superioară, cea mediană și cea inferioară); urechile vor fi sfințite pentru a asculta comandamentele divine, mâinile pentru a săvârși gesturile prescrise, iar picioarele pentru a merge pe căile Domnului¹⁸².

24: **Apoi i-a adus Moise pe fiii lui Aaron și a pus sânge pe pulpa urechii lor celei drepte, pe degetul cel mare de la mâna lor cea dreaptă și pe degetul cel mare de la piciorul lor cel drept; și a stropit Moise jertfelnicul cu sânge de jur-împrejur.**

Se aducea un vițel jertfă pentru păcat, un berbec drept ardere de tot și un berbec pentru sfințire; cu sângele acestuia din urmă erau sfințiți viitorii sacerdoți; la acesta se adăuga și mirul.

25: **După aceea a luat Moise grăsimea, șalele și toată grăsimea de pe măruntaie, seul de pe ficat, amândoi rinichii cu grăsimea lor și șoldul cel drept;**

26: **iar din coșul cu pâinile punerii-înaintea-Domnului a luat o azimă, o pâine cu untdelemn și o turtă și le-a așezat peste grăsime și peste șoldul drept;**

27: **și pe toate acestea le-a pus pe mâinile lui Aaron și pe mâinile fiilor săi, iar ei le-au dus ca dar înaintea Domnului.**

28: **Apoi Moise le-a luat din mâinile lor și le-a pus pe jertfelnic ca ardere-de-tot pentru sfințire, întru miros de bună mireasmă, jertfă Domnului.**

„Moise își reia aici rolul său de oficianț, împlinind gesturile rituale care, în viitor, vor fi săvârșite de preoții investiți acum în funcția lor¹⁸³.

29: **Luând apoi pieptul, Moise l-a ridicat ca dar înaintea Domnului; din berbecul sfințirii preoțești, aceasta era partea lui Moise, așa cum Domnul îi poruncise lui Moise.**

„După cum se indică expres în 7, 30-37, [pieptul berbecului] jertfit revenea de drept preoților; dar, într-un moment în care preoții încă nu existau ca atare, ritualul servind tocmai

¹⁸⁰ LEV, p. 175

¹⁸¹ SEP I, p. 343

¹⁸² LEV, p. 175

¹⁸³ LEV, p. 175

investiturii lor, pieptul revine, cu titlu de excepție, lui Moise, un laic, în calitatea sa de prim oficiant al acestui ritual¹⁸⁴. Dar de ce Moise, un levit, nu a fost și sacerdot? Un posibil răspuns ar consta în faptul că, în tinerețe, Moise a ucis un egiptean (Ieșirea 2, 12), nemaiputând fi sacerdot cel ce a vărsat sânge omenesc, chiar dacă fapta sa nu e imputabilă.

30: Moise a luat apoi mir de miruit și sânge de pe jertfelnic și a stropit pe Aaron și veșmintele lui, pe fiii acestuia și veșmintele fiilor săi împreună cu el; și așa a sfințit pe Aaron și veșmintele lui și, împreună cu el, pe fiii acestuia și veșmintele fiilor săi.

Nu doar persoana preotului, ci și veșmintele lui sunt sfințite.

31: Apoi a zis Moise către Aaron și către fiii acestuia: „Fierbeți carnea la loc sfânt, în curtea cortului mărturiei, și acolo s-o mâncați, odată cu pâinea cea din coșul sfințirii preoțești, după cum mi s-a poruncit mie și mi s-a zis: - Aaron și fiii săi le vor mânca!

32: Iar rămășițele de carne și de pâine le veți arde cu foc.

33: Timp de șapte zile să nu vă-ndepărtați de la intrarea cortului mărturiei, până se vor împlini zilele sfințirii voastre; căci în șapte zile vi se vor sfinți mâinile.

„Acesta este singurul loc unde se precizează explicit că ceremonia investiturii durează șapte zile, timp în care viitorului preot îi este interzis orice contact cu exteriorul¹⁸⁵.

34: Așa cum s-a făcut astăzi, întocmai a poruncit Domnul să se facă, pentru ca voi să vă puteți ruga.

35: Timp de șapte zile veți ședea la intrarea cortului mărturiei, ziua și noaptea, și veți păzi paza Domnului, ca să nu muriți: așa mi-a poruncit mie Domnul Dumnezeu”.

Veți păzi paza Domnului: „Veți păzi ceea ce Dumnezeu a poruncit să păziți¹⁸⁶.

36: Aaron și fiii săi au făcut tot ceea ce Domnul îi poruncise lui Moise.

Cele șapte zile simbolizează timpul întreg, sau viața aceasta, dată spre eforturi și inițiere, spre a păși pe deplin curați în ziua a opta a veșniciei. Legea face „din șederea la locurile sfinte un simbol al fermității și statorniciei în sfințenie. Căci e necesar ca noi, [cei] care am fost rânduiți să stăm lângă Dumnezeu, să fim statornici și neclintii în virtute; neieșind din modul de viață ce ni se cuvine și neabătându-ne de la cugetarea cea potrivită sfințeniei, ci să rămânem pururea aproape de Dumnezeu și să locuim lângă El¹⁸⁷.

CAPITOLUL 9 – *Jertfa lui Aaron.*

„După sfârșitul celor șapte zile ale ritualului investiturii sacerdotale, preoții își inaugurează noua funcție săvârșindu-și atribuțiile esențiale, care țin de administrarea jertfelor (cf. 1, 5), cu participarea întregii comunități¹⁸⁸.

1: În ziua a opta a chemat Moise pe Aaron, pe fiii acestuia și pe bătrânii lui Israel.

„Sfatul bătrânilor este desemnat în Textul Masoretic simplu prin subst. **zeqenim** – *bătrânii*, iar în Septuaginta prin gr. **γερονσία**, cuvânt larg întrebuintat în Antichitatea greacă pentru a desemna o instituție politico-religioasă importantă a *polis*-ului elen¹⁸⁹.

2: Și a zis Moise către Aaron: „Ia-ți din cireadă un vițel spre jertfă pentru păcat, și un berbec spre ardere-de-tot, amândoi fără meteahnă, și adu-i înaintea Domnului.

„În ziua a opta sfârșește Moise de-a sluji ca preot și începe Aaron. Dar nu a tăcut Moise, deși i-a urmat Aaron la lucrurile preoției. Căci timpul preoției lui Hristos e cel de după lege, adică ziua a opta, în care a avut loc învierea și începutul veacului nou. Pentru că în Hristos e

¹⁸⁴ LEV, p. 175

¹⁸⁵ LEV, p. 175

¹⁸⁶ BBVA, p. 131

¹⁸⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XI

¹⁸⁸ LEV, p. 175

¹⁸⁹ SEP 1, p. 344

zidirea nouă [...]. Iar când a fost proclamat Hristos în ziua a opta, și-au ajuns sfârșitul cele ale lui Moise. Căci nu mai slujim la chipuri și umbre. Dar învățătura dată prin lege nu a tăcut. Căci legea e duhovnicească celor duhovnicești și pururea grăiește taina lui Hristos. Și, de fapt, Moise a anunțat că în ziua a opta se va arăta slava Domnului (9, 23). Căci legea a prevestit timpul venirii Mântuitorului nostru¹⁹⁰.

3: Iar bătrânilor lui Israel grăiește-le așa: - Luați din turma de capre un țap, ca jertfă pentru păcat, un berbec, un vițel și un miel, de un an, toți fără meteahnă, ca să fie aduși ardere-de-tot,

4: precum și un bou și un berbec pentru jertfă de mulțumire înaintea Domnului, și făinuță de grâu amestecată cu untdelemn, căci astăzi Se va arăta Domnul întru voi”.

Domnul Se arată în ziua a opta.

5: Ei au luat ceea ce poruncise Moise [spre a fi adus] înaintea cortului mărturiei; și a venit toată obștea și a stat înaintea Domnului.

6: Atunci a zis Moise: „Iată lucrul pe care vi l-a poruncit Domnul; faceți-l, și slava Domnului se va arăta întru voi”.

Slava Domnului (η δόξα κυρίου): „corespondentul ebraic din Biblia Hebraica este sintagma **yehowah kebhodh**, care apare frecvent în Vechiul Testament spre a desemna norul luminos în care se reflecta maiestatea divină și în care Iahve Se revela poporului lui Israel în momentele esențiale¹⁹¹.

7: Și a zis Moise către Aaron: „Apropie-te de jertfelnic și adu jertfă pentru păcatul tău și adu-ți arderea-de-tot, și roagă-te pentru tine și pentru casa ta; apoi adu darurile poporului și roagă-te pentru ei, așa cum a poruncit Domnul!”

8: Și s-a apropiat Aaron de jertfelnic și a-njunghiat vițelul menit să fie jertfă pentru păcatul său.

9: Fiii lui Aaron i-au adus sângele, iar el și-a muiat degetul în sânge și a uns coarnele jertfelnicului, iar sângele rămas l-a turnat la temelia jertfelnicului.

10: Grăsimea, rinichii și seul de pe ficatul jertfei pentru păcat le-a adus pe jertfelnic, așa cum Domnul îi poruncise lui Moise,

11: iar carnea și pielea le-a ars cu foc în afara taberei.

12: Apoi a-njunghiat jertfa cea pentru arderea-de-tot; fiii lui Aaron i-au adus sângele, iar el l-a turnat pe jertfelnic de jur-împrejur.

13: I-au adus apoi jertfa menită arderii-de-tot, ale cărei bucăți le-a pus, împreună cu căpățâna, pe jertfelnic,

14: iar măruntaiele și picioarele, spălate cu apă, le-a pus peste arderea-de-tot, pe jertfelnic.

„Moise, lepădând cu desăvârșire plăcerea mâncărilor, a spălat pânțele (măruntaiele) și picioarele cu apă, însemnând prin pânțele plăcerea, iar prin picioare, umbletele și intrările¹⁹². De fapt, săvârșitorul era Aaron, dar lui Moise i s-a descoperit tipicul aducerii jertfei și, în plus, lui i se potrivește mai bine tâlcul cuvântului, ca unuia ce s-a învrednicit de cunoașterea celor dumnezeiești.

15: Apoi a adus prinosul poporului: a luat țapul menit spre jertfă pentru păcatul poporului, l-a injunghiat și l-a adus ca jertfă pentru păcat, așa cum făcuse și cu [jertfa] cea dinainte.

16: A adus arderea-de-tot, și a făcut-o după rânduială.

„Precizare cu valoare de avertisment în legătură cu ceea ce se va relata în capitolul următor despre abaterea de la rânduială a lui Nadab și Abiud¹⁹³.

¹⁹⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VI

¹⁹¹ LEV, p. 176

¹⁹² Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, 56

¹⁹³ BBVA, p. 132

17: A adus, de asemenea, prinos de pâine: luând din el o mână plină, l-a ars pe jertfelnic, pe lângă arderea-de-tot cea de dimineață.

În orice religie, dimineața este un moment important al zilei. Dacă seara e timpul pregătirii, dimineața e intervalul luminii neprihănite, moment al stării paradisiace, al privilegiilor divine, dar și al judecății celor păcătoși (cf. Psalmi 100, 10).

18: Apoi a-njunghiat boul și berbecul pentru jertfa de mulțumire a poporului; fiii lui Aaron i-au adus sângele, iar el l-a vărsat de jur-împrejurul jertfelnicului.

19: Grăsimea boului și a berbecului, șalele și grăsimea de pe măruntaie, amândoi rinichii cu grăsimea lor și seul de pe ficat,

20: grăsimile acestea le-a pus pe piepturi li a așezat grăsimile pe jertfelnic;

21: iar pieptul și șoldul drept le-a ridicat Aaron ca aducere înaintea Domnului, așa cum Domnul îi poruncise lui Moise.

22: Și ridicându-și Aaron mâinile asupra poporului, i-a binecuvântat; apoi s-a coborât, după ce săvârșise jertfa pentru păcat, arderea-de-tot și jertfa de mulțumire.

Până azi, arhiereul binecuvântează poporul cu ambele mâini. Dar, „în tradiția ebraică, gestul ridicării mâinilor nu este legat de ideea de binecuvântare, ci are mai degrabă semnificația unei invocații sau a unei rugăciuni, cazuri în care mâinile se îndreaptă spre cer sau spre altar”¹⁹⁴.

23: Au intrat apoi Moise și Aaron în cortul mărturiei, iar când au ieșit au binecuvântat poporul întreg. Și slava Domnului i s-a arătat întregului popor:

24: foc a ieșit de dinaintea Domnului și a mistuit arderile-de-tot și grăsimile de pe jertfelnic. Și-ntregul popor a văzut și s-a uimit și a căzut cu fața la pământ

A văzut și s-a uimit: „În Textul Ebraic: *Au scos strigăte de bucurie*”¹⁹⁵. „În Biblia Hebraica ebr. *ranan* – a striga de bucurie – pare să fie un termen liturgic, exprimând emoția mistică”¹⁹⁶. *A căzut cu fața la pământ:* „a cădea cu fața la pământ: semn de adorație”¹⁹⁷. „Acest gest exprima la popoarele orientale respectul suprem față de un superior; aici, față de manifestarea prezenței divine”¹⁹⁸. „Flacăra care iese de dinaintea Domnului emană din manifestarea vizibilă a prezenței lui Iahve, norul luminos desemnat prin expresia *slava Domnului* (cf. v. 6). Dacă până acum Moise utiliza pe altar un foc oarecare, de data aceasta, la primul sacrificiu preoțesc autentic, Iahve dorește să arate că El este inspiratorul alegerii făcute de Moise și că acceptă jertfa lui Aaron. Focul sacru rezultat din această flăcără miraculoasă a fost păstrat nestins, conform tradiției, până în vremea lui Solomon când, la inaugurarea templului, Iahve l-a reînnoit printr-un miracol similar (cf. II Paralipomena 7, 1). Acest al doilea foc a fost menținut până la distrugerea templului de către babilonieni, când a fost ascuns într-o peșteră, unde a fost regăsit la întoarcerea din captivitate. Dar, după cum se poate vedea din II Macabei 2, 8 și urm., Iahve reaprinde pentru a treia oară focul sacru, care se va stinge din nou, de data aceasta definitiv, în timpul persecuțiilor lui [Antioh Epifanes”¹⁹⁹. „După Philon, *Mos. II*, 158, focul sacru reprezenta esența cea mai pură a eterului: *Dumnezeu a îndepărtat de pe altarul Său focul întrebuițat de obicei, deoarece acesta era pângărit, și în locul lui a făcut să plouă din cer focul ceresc, pentru a deosebi sacrul de profan, omenescul de divin*”²⁰⁰.

„Cu adevărat s-a văzut slava Domnului în ziua a opta, adică S-a arătat Fiul, slava lui Dumnezeu și Tatăl”²⁰¹.

¹⁹⁴ LEV, p. 176

¹⁹⁵ BBVA, p. 132

¹⁹⁶ LEV, p. 176

¹⁹⁷ BBVA, p. 132

¹⁹⁸ LEV, p. 176

¹⁹⁹ LEV, p. 176

²⁰⁰ SEP I, p. 346

²⁰¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XI

CAPITOLUL 10 – Greșala și pedeapsa lui Nadab și Abiud.

1: Nadab și Abiud, cei doi fii ai lui Aaron, și-au luat fiecare cădelnița, au pus în ele foc și deasupra tămâie și au adus înaintea Domnului foc străin, care nu le fusese poruncit de Domnul.

Nadab (= nobil) și *Abiud* (= tatăl demnității) încalcă, în oarecare mod, textul nefiind foarte explicit, prescripțiile divine.

Cădelnița (το πυρρειον): „ebr. **mahtath**, desemna un obiect liturgic din metal, puțin adânc, prevăzut cu o toartă, care servea la prezentarea tămâiei arzânde²⁰².

„*Foc străin* s-ar tâlcui prin *jertfă lipsită de sfințenie, sacrificiu profan sau ofrandă în afara rânduielii*; aceasta, probabil, datorită faptului că cei doi se hotărâseră să tămâieze din inițiativă proprie, în afara timpului prescris și fără o învoire expresă din partea lui Moise sau a lui Aaron. Oricum, accentul cade pe ideea că dispozițiile Legii trebuie aplicate în mod foarte riguros, fără nici o abatere. Este și o prefigurare a principiului *ascultării* din viața monahală de mai târziu, potrivit căruia novicele nu are îngăduința de a face ceva din propria sa inițiativă, ci numai în conformitate cu ceea ce-i poruncește părintele său duhovnicesc (*tăierea voci*)²⁰³.

„Păcatul celor doi fii ai lui Aaron rezultă dintr-un exces de zel. Ei sunt pedepsiți prompt [v. 2] fiindcă au încălcat comandamentele divine, aducând ca ofrandă un parfum profan care nu fusese pregătit conform prescripțiilor, pe care l-au ars pe un *foc străin*, adică un foc oarecare, diferit de cel care ardea pe altar²⁰⁴. *Foc străin* (πυρ αλλότριον): „adj. **αλλότριον** însemna în limba greacă comună *care vine de la altcineva; străin*. Ebr. **zarah** din Textul Masoretic însemna *altul, nepotrivit* și pare să sublinieze ideea că focul de pe altar nu poate proveni decât de la Dumnezeu Însuși²⁰⁵.

2: Foc a ieșit atunci de dinaintea Domnului și i-a mistuit și au murit amândoi în fața Domnului.

De dinaintea Domnului sau înaintea Domnului (Biblia 1688; Biblia 1982), „adică în interiorul spațiului sacru al sanctuarului²⁰⁶.

E în acestea și un avertisment pentru eretici: „Pe aceștia [pe Nadab și Abiud – n. n.] îi imită de bună seamă și-i urmează cei ce, disprețuind tradiția lui Dumnezeu, introduc învățături străine, inventate de oameni²⁰⁷. Scriptura arată că unii ca aceștia *au murit înaintea Domnului!*

3: Iar Moise a zis către Aaron: „Iată ce a voit să spună Domnul când a zis: - Întru cei ce se apropie de Mine Mă voi sfinți, și-ntru toată adunarea Mă voi preamări”. Aaron s-a făcut ca pământul.

Textul citat aici de Moise „nu se află în nici o altă parte a Bibliei, ceea ce înseamnă că, în afara celor consemnate în scris, exista și un depozit al memoriei (Tradiția). *Cei ce se apropie de Mine* = preoții; *Mă voi preamări* = Îmi voi arăta slava și puterea prin foc mistuitor²⁰⁸. *Aaron s-a făcut ca pământul*: „pentru a exprima starea sufletească a lui Aaron, traducerea din ebraică oscilează între *a tăcut* și *s-a tânguit*, datorită jocului dintre două verbe omonime. Septuaginta folosește verbul **katanyso**, care înseamnă *a tăcea* (*a amuți, a rămâne mut*), dar numai ca derivat al sensului primar *a fi străpuns de durere*²⁰⁹. „Tăcerea lui Aaron exprimă deopotrivă durere, uimire și teroare mistică²¹⁰. „Tăcerea lui Aaron este interpretată de Iosif Flaviu, *AI III*, 208, ca o stare de resemnare mută: *Aaron a suportat cu generozitate această*

²⁰² SEP 1, p. 347

²⁰³ BBVA, p. 132

²⁰⁴ LEV, p. 176

²⁰⁵ SEP 1, p. 347

²⁰⁶ LEV, p. 176

²⁰⁷ Sf. Ciprian al Cartaginei, *Despre unitatea Bisericii ecumenice*, 19

²⁰⁸ BBVA, p. 133

²⁰⁹ BBVA, p. 133

²¹⁰ LEV, p. 176

nenorocire, pentru că sufletul lui era împietrit²¹¹.

4: **Moise i-a chemat atunci pe Misael și Eltafan, fiii lui Uziel, unchiul lui Aaron, și le-a zis: „Veniți de-i scoateți pe frații voștri de dinaintea [locului] celui sfânt și duceți-i afară din tabără!”**

5: **Iar aceștia s-au dus și i-au scos în tunicile lor afară din tabără, așa cum spusese Moise.**

În tunicile lor: „referința pronumelui posesiv este ambiguă și în Biblia Hebraică, nefiind clar dacă este vorba despre tunicile morților sau ale celor care îi transportă. Majoritatea interpreților optează pentru prima posibilitate²¹². „Philon, *Leg. II*, 57, optează pentru a doua soluție, oferind următoarea explicație: *Purtătorii (celor doi morți) nu i-ar fi luat în tunicile lor dacă nu s-ar fi dezbrăcat mai înainte, rupând astfel legăturile cu pasiunile și cu nevoile trupului*”²¹³.

Cei mistuiți nu puteau fi scoși de către frații lor și de către Aaron, căci aceștia s-ar fi întinat, lucru neîngăduit sacerdotului în vremea slujirii sale (altfel, preoții se puteau atinge de morți dacă aceștia erau dintre membrii apropiați ai familiei). De aceea se face apel la două rudenii, *Misail* (= care aparține lui Dumnezeu; cine este ca Dumnezeu?) și *Eltafan* (= Dumnezeu protejează), fiii lui *Uziel* (= puterea mea este Dumnezeu).

6: **Moise a grăit apoi către Aaron și către Eleazar și Itamar, fiii rămași ai acestuia: „Capetele să nu vi le descoperiți și veșmintele să nu vi le sfâșiați, ca să nu muriți și ca să nu atrageți mânia asupra-ntregii obști; dar frații voștri, toată casa lui Israel, să plângă arderea pe care Domnul a aprins-o.**

Capetele să nu vi le descoperiți (την κεφαλην υμων ουκ αποκιδαρωσετε): „Ebr. **para**, echivalat prin **αποκιδαρεύω**, lat. **nudare**, slavon. **otkrivati**, are, pe lângă sensul *a descoperi (capul)* și pe acela de *a rade (părul sau barba)*; cel de-al doilea sens ar fi mai potrivit în context, smulgerea bărbii și a părului de pe cap, ca și ruperea hainelor, fiind un semn de doliu nu doar la evrei, ci și la alte popoare antice (cf. *Iliada*, passim). Așadar, după cei mai mulți interpreți, secvența [ebr.] **riša lo'yphra eth** ar trebui înțeleasă *să nu-și lase capul în neorânduială*. Orice semn de durere din partea preoților aflați în exercițiul funcțiunii ar fi atras mânia divină, căci ar fi putut fi interpretat ca o dezaprobare a hotărârilor lui Iahve²¹⁴.

Sunt numiți aici și ceilalți doi fii ai lui Aaron: *Eleazar* (= Dumnezeu este ajutor) și *Itamar* (= insulă a palmierilor).

7: **Din ușa cortului mărturiei să nu ieșiți, ca să nu muriți, căci aveți pe voi mirul de ungere cel de la Domnul!” Iar ei au făcut după cuvântul lui Moise.**

Cum moartea celor doi i-a surprins pe preoți în timpul slujirii, aceștia nu puteau părăsi cortul sfânt pentru a participa la funeralii (în creștinism poate părea ciudată absența preotului de la înmormântare).

8: **Domnul i-a grăit lui Aaron, zicându-i:**

9: **„Vin și băutură tare să nu bei, nici tu și nici fiii tăi, când intrați în cortul mărturiei sau vă apropiați de jertfelnic, pentru ca să nu muriți – acesta-i așezământ veșnic de-a lungul tuturor neamurilor voastre -,**

10: **și pentru ca să puteți deosebi între ceea ce este sfânt și ceea ce nu este sfânt, între ceea ce e necurat și ceea ce e curat,**

11: **și pentru ca să-i învățați pe fiii lui Israel toate legiurile pe care Domnul le-a grăit prin Moise”.**

Prin *băutură tare* s-a redat aici *sichera*. *Sichera* era un fel de vin obținut din curmale sau semințe, dar putea desemna și alte fermentate din fructe ori cereale. Preoților le era interzis

²¹¹ SEP I, p. 347

²¹² LEV, p. 176

²¹³ SEP I, p. 347

²¹⁴ LEV, pp. 176-177

consumul de băuturi fermentate în timpul slujirii lor; dacă interdicția e dată acum, posibil să fie pusă și în legătură cu moartea celor doi fii ai lui Aaron, băutura fiind un anesteziant căutat de cel ce a suferit o pierdere grea. „Observă că trebuie să fie treji. Fiindcă pentru mintea întunecată și inima încărcată de griji, care e stăpânită de o beție lumească (căci se îmbată unii și fără vin), atingerea de slujba (liturghia) sfântă e pricină de moarte. Pentru că mintea care nu poate păși drept se abate spre urâciune și coboară cele sfinte și nu mai sunt în rânduială cele săvârșite, ci au fost aruncate de la calea cea dreaptă. Iar pățind ei aceasta, numaidecât supără pe Dumnezeu și vor suporta amarnice pedepse din pricina ușurătății”²¹⁵.

12: Iar Moise a zis către Aaron și către fiii rămași ai acestuia, Eleazar și Itamar: „Luați prinosul de pâine rămas din jertfele Domnului și mâncați-l nedospit, lângă jertfelnic, că aceasta-i sfințenie mare.

13: Dar în loc sfânt să-l mâncați, așa cum s-a legiuit pentru tine și pentru fiii tăi despre jertfele [aduse] Domnului; căci așa mi s-a dat mie poruncă.

14: Cât despre pieptul ridicat în dar și șoldul adus ca prinos, pe acestea să le mâncați în loc sfânt, tu și fiii tăi și casa ta, așa cum s-a legiuit pentru tine și pentru fiii tăi despre jertfele de mulțumire ale fiilor lui Israel.

Textul ebraic face aici pomenire de *fiicele lui Aaron* [*fiicele tale*], Anania preferând să le includă în formula *și casa ta*, urmând Septuagintei. „În nici un loc din Vechiul Testament nu se specifică faptul că Aaron ar fi avut și fiice. Folosirea aici a termenului poate fi însă generică, indicând pe membrii feminini ai familiilor sacerdotale. De aici opțiunea **ο οἴκος σου** – *casa ta* – din Septuaginta, transpusă ca atare de traducătorii români”²¹⁶.

15: Șoldul adus ca prinos și pieptul ridicat în dar vor fi aduse înaintea Domnului ca părți deosebite de grăsimile jertfelor arse, iar aceasta va fi lege veșnică pentru tine și pentru fiicele tale, așa cum Domnul i-a poruncit lui Moise”.

„Când o victimă este adusă ca jertfă după Lege, înțelepciunea cuvântului precizează că partea de sus a pieptului este pusă la o parte. E vorba despre cel care prânzește cu Iisus și care se desfășează de comuniunea sentimentelor”²¹⁷.

16: Și a căutat Moise să vadă ce e cu țapul afierosit ca jertfă pentru păcat, și iată că fusese ars! Și s-a mâniat Moise pe Eleazar și pe Itamar, fiii cei rămași ai lui Aaron, și a zis:

„Fiii lui Aaron arseseră jertfa în întregime, încălcând astfel prescripția care prevedea ca o parte a ei să fie consumată de preoți, în semn de asumare și ispășire a păcatelor poporului”²¹⁸.

17: „De ce n-ați mâncat voi jertfa pentru păcat, și anume în loc sfânt? Că sfințenie mare este aceasta, și vouă v-a fost dată s-o mâncați, ca să ridicați păcatul obștii și să vă rugați pentru ei în fața Domnului;

18: iată că sângele ei nu s-a dus înlăuntrul locului celui sfânt; acolo, în locul cel sfânt trebuia voi s-o mâncați, așa cum mi-a poruncit mie Domnul”.

19: Aaron însă a zis către Moise: „Iată, astăzi și-au adus ei jertfa pentru păcat și arderea-de-tot înaintea Domnului, iar mie mi s-au întâmplat cele ce știi; ei bine, de-aș mânca eu astăzi din jertfa pentru păcat, oare plăcut I-ar fi lucrul acesta Domnului?”

20: Iar Moise a auzit; și i-a plăcut.

Atât explicația lui Aaron cât și acceptarea ei de către Moise sunt greu de înțeles, pasajul fiind lapidar. Totuși, s-a văzut aici o manifestare a smereniei și pocăinței lui Aaron: „Să vedem ce înseamnă aceasta. Numai Dumnezeu nu greșește cu niciun chip. Înțeleptul își îndreaptă greșeala și se căiește pentru păcatele sale, ceea ce este totuși greu în această viață omenească. Ce este mai rar decât să găsești un bărbat care să se dojenească pe sine însuși și să-și osândească faptele sale? Rară este recunoașterea păcatului, rară pocăința, rară chiar folosirea

²¹⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

²¹⁶ LEV, p. 177

²¹⁷ Origen, *Omilii la Cântarea Cântărilor*, I, 3

²¹⁸ LEV, p. 177

acestui cuvânt la oameni. Căci se împotrivesc firea, se împotrivesc rușinea²¹⁹.

CAPITOLUL 11 – *Animale curate și necurate.*

„Aici începe partea a III-a a Leviticului, cea mai întinsă (cap. 11-15; 17-22)²²⁰, care conține prescripțiile referitoare la lucrurile considerate pure sau impure. Capitolul 11 tratează despre animalele pure și despre cele impure. Criteriile de separare între aceste două categorii corespund unor străvechi interdicții religioase: pure sunt acele animale care pot fi oferite ca jertfă lui Iahve, iar impure acelea care fie că sunt sacre pentru popoarele păgâne (egipteni, canaaneeni, babilonieni), fie că sunt respingătoare pentru om și, ca atare, nu pot fi aduse ca jertfă. Identificarea multora dintre animalele enumerate rămâne nesigură pentru exegeza modernă²²¹. La întreg acest capitol, fiind mari diferențe între versiuni, am făcut armonizarea, în comentarii, în mod tacit, luând ca referință versiunea Anania, dar căutând feluritele viețuitoare acolo unde ele apar în textul ebraic, respectiv în cel grec

1: Și a grăit Domnul către Moise și Aaron, zicând:

2: „Grăiți către fiii lui Israel și spuneți-le: - Iată animalele pe care le puteți mânca, din toate dobitoacele care sunt pe pământ:

Dobitoc (κτηνος): „ebr. **behemah** [...] desemnează în special vitele domestice, în opoziție cu păsările, reptilele și fiarele sălbatice²²².

3: Puteți mânca orice animal cu unghia despăcată și care are copita despărțită-n două și își rumegă mâncarea.

Puteau fi mâncate cornutele mari și mici, atât cele domestice, cât și cele sălbatice. „Sunt incluse aici copitatele rumegătoare indicate explicit în Deuteronom 14, 4 și urm.: boul, oaia, capra, cerbul, gazela, antilopa, boul sălbatic și capra sălbatică²²³. *Care rumegă:* „este probabil că vechii evrei nu cunoșteau fiziologia exactă a rumegării, ci se refereau la partea vizibilă a acestui proces²²⁴.

„Acestea, dat fiind că merg repede pe drum cu aceste două unghii, simbolizează pe cei ce merg corect pe calea Legii²²⁵. Poate fi vorba și despre o depășire a egoismului: „piciorul e simbolul mersului prin fapte. Iar despăcătura copitei e chipul clar al putinței de-a merge, de-a pași drept și fără vină în amândouă direcțiile: spre noi și spre alții²²⁶. Sau: „cu copita despăcată înseamnă că cel drept merge și în lumea aceasta și așteaptă și veacul cel sfânt²²⁷. „Animalul cu copita despăcată în două arată dreptatea; că dreptatea are talerele egale; acest animal apoi rumegă propria sa mâncare [așa cum dreptul *rumegă*] mâncarea dreptății, adică Cuvântul; Cuvântul intră în noi din afară prin cateheză, așa cum intră mâncarea; iar dinăuntru, ca din stomac, este trimis minții spre a fi păstrat în memorie. Omul drept rumegă hrana cea spirituală când are în gura sa Cuvântul; dreptatea o desparte în două: sfințește și aici pe pământ pe omul drept, dar îl trimite și în veacul ce va să fie²²⁸.

4: Dar și din cele ce rumegă sau din cele ce-și au unghia despăcată sau copita despărțită-n două nu le veți mânca pe acestea: cămila, pentru că ea rumegă, dar copita n-

²¹⁹ Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, LXVII, 3-4

²²⁰ Noi, în Introducere, am socotit distincte cele două secțiuni.

²²¹ LEV, p. 177

²²² LEV, p. 177

²²³ LEV, p. 177

²²⁴ LEV, p. 177

²²⁵ Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, XXXII, 4

²²⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

²²⁷ Barnaba, *Epistola*, X, 11

²²⁸ Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, III, 76, 1-2

o are despăcată; aceasta e necurată pentru voi;

Cămila (κόμελος – ebr. **gamal**): „După Gesenius, s. v., cuvântul, de origine semitică, se regăsește și în egipteană și sanscrită. Este vorba aici de cămila cu o cocoșă (dromaderul), căci cămila propriu-zisă, cea cu două cocoșe, era foarte rară în Orientul Apropiat”²²⁹.

5: iepurele de stâncă rumegă, dar laba n-o are despăcată; acesta este necurat pentru voi;

Iepurele de stâncă (Biblia 1982: *iepurele de casă*) aproximează ebraicul **șafan**, cuvânt ce „desemnează un mic mamifer erbivor, de talia iepurelui, cu o blană deasă de culoare brună, cu capul rotund și urechile scurte, cu incisivii foarte puternici (**hyrax syriacus**), care trăiește în număr destul de mare în zonele aride din Orientul Apropiat și din nord-vestul Africii. Necunoașterea sa în Europa a condus la mari dificultăți în identificare și denumire”²³⁰. Animalul a mai fost echivalat cu: ariciul, viezurele de stâncă, viezurele agățător.

6: iepurele de câmp rumegă, dar laba n-o are despăcată; acesta este necurat pentru voi;

Prin iepure (ebr. **arnebheh**) sunt înțelese toate speciile acestei familii cunoscute în Orient. Deși iepurele nu rumegă, mișcarea ritmică a buzei dă senzația că acesta ar face-o. Este oprit consumul iepurilor „ca să nu fi sodomit, nici să te amesteci cu unii ca aceștia; că iepurele își schimbă în fiecare an culcușul, câți ani trăiește, atâtea culcușuri are”²³¹.

7: porcul are unghia despăcată și copita despărțită-n două, dar nu rumegă; acesta este necurat pentru voi;

Ebraicul **khaziir** „desemna o specie de porc semisălbatic, probabil *Sus scrofa*, căci porcul nu era crescut sistematic în nici o parte din Orient, din cauza aversiunii pe care o trezea. Repulsia atât de adânc înrădăcinată în memoria popoarelor din Orientul Apropiat (egipteni, evrei, arabi etc.) față de acest animal se explică probabil și prin faptul că, în antichitate, porcul era principalul purtător al leprei și al viermilor intestinali. Rasele de porci cunoscute astăzi în Europa sunt rezultatul unui îndelungat proces de selecții și încrucișări”²³². „Pentru Philon, *Spec. IV*, 100-101, carnea de porc trebuie evitată deoarece, prin grăsimea ei, excită simțurile și provoacă senzația de inșățiabilitate”²³³.

Porcul simbolizează ignoranța, lăcomia, desfrâul și egoismul. „Despre porc a vrut să spună aceasta: Să nu te lipești de astfel de oameni, care sunt asemenea porcilor! Cu alte cuvinte: oamenii, când trăiesc în belșug, uită de Domnul; dar când sunt în nevoi își aduc aminte de Domnul; ca și porcul, când mănâncă, nu știe de stăpânul său; dar când e flămând, guiță; iar dacă primește de mâncare, iarăși tace”²³⁴. „Legea oprește să se mănânce animalele care prin natura lor sunt grase, de pildă porcii, că de felul lor au multă carne grasă. O carne ca aceasta folosesc cei cărora le place să trăiască în desfătări. Se spune că un filozof, făcând etimologia cuvântului **υς** (porc), a arătat că acest cuvânt vine de la cuvântul **θυς**, pentru că porcul este un animal propriu pentru jertfă (**θυσις**) și pentru junghiere; că nu i s-a dat viață acestui animal pentru altceva decât numai ca să pună carne pe el”²³⁵. În plus, „porcul este simbol al desfrânării, pentru că-i iubitor de plăceri, pofcios, murdar, are patimă necurată după mâncări și împreunări, îi place să fie scărpinat și să stea în mocirlă și pune carne pe el pentru tăiere și pieire”²³⁶.

8: din carnea acestora să nu mâncați și de stârvurile lor să nu vă atingeți, căci acestea sunt necurate pentru voi.

²²⁹ LEV, p. 177

²³⁰ LEV, p. 177

²³¹ Barnaba, *Epistola*, X, 6

²³² LEV, pp. 177-178

²³³ SEP 1, p. 350

²³⁴ Barnaba, *Epistola*, X, 3

²³⁵ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 105, 1-2

²³⁶ Clement Alexandrinul, *Stromate*, V, 51, 3

E încheiată seria mamiferelor necurate care ar putea stârni confuzie, deoarece rume-gă (sau par să o facă) ori au copita despicată, însă nu întrunesc ambele condiții.

9: Iată acum viețuitoarele care sunt în apă și din care puteți mânca: din toate câte au aripi și solzi, fie că sunt în râuri, în mări sau în bălți, din acestea puteți mânca;

10: dar toate câte nu au aripi și solzi și care sunt în ape – mări sau râuri – tot ceea ce puiesc apele și mișună ca vietăți prin ape,

11: spurcate sunt și spurcate să vă fie; din carnea lor să nu mâncați și de stârvurile lor să vă fie greață.

12: Toate vietățile din ape, care n-au aripi și solzi, spurcăciuni să vă fie.

Dintre viețuitoarele acvatice, Legea îngăduie doar consumul peștilor. Sunt oprite moluștele, crustaceele, caracatița etc. „Să nu te asemeni, lipindu-te de niște oameni ca aceștia, care până la sfârșit sunt nelegiuți și osândiți la moarte, după cum și aceste viețuitoare ale mării sunt singurele blestemate să înoate în adânc, că nu înoată ca celelalte, ci locuiesc pe pământul de jos din adânc”²³⁷.

13: Dintre păsări, de acestea să vă fie greață și din ele să nu mâncați, fiindcă sunt spurcate: vulturul, zgriptorul și vulturul de-mare;

Vulturul (**ο αετός** – lat. *aquila*) corespunde „ebr. **neșer**, termen care în Biblia Hebraica este numele generic pentru mai multe varietăți de vultur, dintre care, în Palestina, cel mai des se întâlnesc vulturul auriu (*Aquila chrysaetus*), o pasăre maiestuoasă de aproape trei metri amplitudine, cu penajul roșu auriu pe partea dorsală superioară, și vulturul imperial (*Aquila imperialis*), cu o talie mai mică decât precedentul, dar cu aripi mai ample; la baza aripilor, pe omoplați, această varietate are caracteristică o pată albă”²³⁸.

Zgriptorul (**ο γρύψ**), „termen care desemna în mitologia greacă un animal fabulos cu trup de leu dar cu aripi și cap de vultur, asimilat în lucrările moderne de mitografie și de istoria artei cu grifonul [...]. Pornind de la corespondentul ebraic **perem**, cu sensul literal *spărgător* (< **param** - a sparge), exegeza modernă a încercat să identifice o pasăre răpitoare anume, conturându-se în timp două ipoteze principale: 1. fie că ar fi vorba de specia *ossifragus* sau *ossifraga* (*spărgător de oase*) al romanilor, descris de Plinius, *Hist. nat.* X, 3; XXX, 7; cf. KJV *the ossifrage*; 2. fie că s-ar face referire la o specie de vultur cu ciocul încovoiat, cu penajul gri-brun, coada albă, capul acoperit cu pene și o bandă neagră în jurul gâtului; este foarte rapace, se hrănește mai ales cu pești și are o talie foarte mare (1, 5 metri lungime și 3 metri anvergură a aripilor). Caracteristica sa, un smoc crescut sub ciocul de culoare galbenă, îi explică numele științific, *Gypaetus barbatus*”²³⁹.

Vulturul de mare (**ο αλιαιέτος**): „Varietate încă larg răspândită la noi, *Haliaeetus albicilla* trăiește pe țărmurile Mării și ale Dunării, ca și ale principalelor râuri din țară [...]. Majoritatea interpreților consideră însă că în Biblia Hebraica ebr. **azniyyah** (< **az** – puternic), redat în traduceri prin *vultur de mare*, desemnează, cu un nume mai nou, aceeași pasăre ca și termenul imediat anterior (Harrison, p. 128)”²⁴⁰.

14: șoimul și eretele cu soiurile lor;

Șoimul echivalează grecescul **ο γόψ** (*vultur*): „După Gesenius, s. v., corespondentul ebr. **diyah** (< **daah** – a zbura) desemnează o pasăre răpitoare care are drept caracteristici zborul planat, puțința de a rămâne aparent nemișcată în aer, în urmărirea prăzii; hrănindu-se cu hoiturile animalelor, este o pasăre comună în Orientul Apropiat. Aceste caracteristici corespund speciei *Milvus milvus* (BJ *milan noir*) din familia falconidelor, un răpitor diurn, de talie relativ mare, cu coada lungă și înfurcată, numit la noi [...] *gaie* sau *șopârliță*. [...] Semidomesticite, unele varietăți ale acestei specii au fost utilizate și la noi, chiar în mediile populare, la vânarea

²³⁷ Barnaba, *Epistola*, X, 5

²³⁸ LEV, p. 178

²³⁹ LEV, p. 178

²⁴⁰ LEV, p. 178

altor păsări (potârnicchi, prepelițe, cocori) sau a iepurilor²⁴¹.

Eretele (**ο ικτινος**) a fost tradus în multe feluri (șoim, gaie, vultur, erete): „Totala nesiguranță în echivalare provine, probabil, din faptul că ebr. **ayah**, echivalat în Septuaginta și Vulgata prin *vultur* sau prin *gaie* desemna în mod generic întreaga familie a falconidelor; această explicație se sprijină și pe expresia imediat secventă **lemiyah** – și cele ce-i sunt asemănătoare²⁴².

15: **corbul cu soiurile lui;**

Corbul (**κόραξ**, lat. *corvus*): „Corbul (*corvus corvus*) este numit aici ca reprezentant generic al unei familii care include cioara, stâncuța, coțofana etc. Cât privește corespondentul ebraic **orebh**, Gesenius, s. v., remarcă faptul că nu se raportează la nici un radical semitic, dar ar putea fi pus în relație cu sanscritul **karawa**, gr. **κόραξ**, lat. **cornix**, ceea ce ar putea sprijini ipoteza unui vechi împrumut indoeuropean în semitică²⁴³. „Toate cele trei păsări menționate în vv. 14-15 au fost considerate de interpreți ca simbolizând rapacitatea și dorința de a avea bunul altuia (Philon, *Spec. IV*, 116, *Epistola lui Barnaba* 10, 4)²⁴⁴.

16: **struțul, cucuveaua, rândunica și uliul cu soiurile lui;**

Struțul (**η στρουθος**) „desemnează cunoscuta pasăre a deșertului (*Struthio camelus*), numită în ebraică **bath hayaanah** – *fiica strigătului*, din cauza țipetelor sale caracteristice. Interdicția de a consuma carnea struțului apare surprinzătoare, căci multe popoare din zonă, inclusiv o parte din arabi, o consumă²⁴⁵.

Cucuveaua (**η γλαύξ** – *cucuvea*, *bufniță*; Vulgata: *noctua* – *cucuvea*, *bufniță*): „corespondentul ebraic **[takmas]**²⁴⁶ nu poate fi definit cu exactitate²⁴⁷.

Rândunica redă în mod impropriu ebraicul **şakaf**, care desemnează soiurile de pescăruși. Grecescul **ο λάρος** înseamnă, de altfel, *pescăruș*, așa cum a tradus și SEP 1. Biblia 1982 are: *rândunica*.

Uliul (**ο ιέραξ**): „corespondentul ebraic **neṭ** (< **naaṭ** – *a zbură*) sugerează zborul rapid și sigur al acestei răpitoare²⁴⁸.

17: **huhurezul, pescarul și ibisul;**

Huhurezul (**ο νυκτικόραξ** din **νύξ** – *noapte* și **κόραξ** – *corb*: termenul desemna în limba greacă o specie de bufniță): „corespondentul **kos** din Biblia Hebraică a fost legat de unii interpreți de specia de bufnițe *Athena persica*, abundentă în Palestina [...], pe când Gesenius, s. v., pune sub semnul întrebării această interpretare tradițională, la care se opune sensul primar al ebraicului **kos**, cel de *receptacul*, *cupă*; ar putea fi vorba, conform unei analogii referențiale, mai degrabă de pelican sau cormoran²⁴⁹.

Pescarul (**η καταράκτης** < **καταράσσω** – *a cădea*): „după majoritatea interpreților este vorba de cormoran (*Phalacrocorax corbo sinensis*), răpitor marin de talie relativ mică, înrudit cu pelicanul, cu penaj brun închis cu pete albe, a cărui caracteristică o constituie plonjonul vertical asupra prăzii sale, peștii²⁵⁰.

Ibisul (**η ίβις**): „Pasărea ibis (*Threskiornis aethiopica*) se caracterizează printr-un gât foarte lung, terminat cu un cioc mare și încovoiat, penaj alb imaculat, încadrat, la extremitățile aripilor de pene negre; patria sa era Delta Nilului, dedicându-i-se de către egipteni un cult special. [...] Întemeindu-se pe etimologia corespondentului ebraic **yanşuf** (< **naşaf** – *a sufla*

²⁴¹ LEV, p. 178

²⁴² LEV, p. 178

²⁴³ LEV, p. 178

²⁴⁴ SEP 1, p. 352

²⁴⁵ LEV, p. 178

²⁴⁶ LEV indică **tahmam**.

²⁴⁷ LEV, p. 178

²⁴⁸ LEV, p. 178

²⁴⁹ LEV, p. 179

²⁵⁰ LEV, p. 179

zgomotos) ca și pe interpretările din vechile versiuni caldeeană și siriacă, Gesenius, s. v., crede că referentul real în Biblia Hebraică ar putea fi aici o specie de bufniță, mai ales că în Isaia 34, 11 pasărea denumită cu acest nume este descrisă ca locuind printre ruine, ceea ce nu este cazul ibisului; această interpretare este acceptată de KJV – *horned (great) owl – bufniță (mare) cu coarne* și BJ *la chouette – bufniță*²⁵¹.

18: lebăda, pelicanul și cocorul;

Lebăda (κόκνος, lat. **cycnus**, slav. **lebed**): „Ebraicul **tinsemeth** desemnează în mod vag o pasăre de apă neidentificată, considerată de Gesenius, s. v., aceeași cu *porfirionul*. Lucrurile se complică, întrucât ebr. **tinsemeth** desemnează mai jos, v. 30, *cameleonul*!”²⁵².

Pelicanul (ο πελεκάν, lat. **pelecanus** - dar, în Vulgata: **onocrotalus**, slav. **pelikan**), „specie abundentă la noi, în Delta Dunării (*Pelecanus onocrotalus*). Numele ebraic **qa’ath** derivă de la verbul **qo** – *a vomita*, datorită obiceiului acestei păsări de a-și hrăni puii cu pește expulzat din gură”²⁵³.

Cocorul (ο πορφυρίων) pare a desemna „o găinușă de apă cu ciocul și labele roșii (*Fulica porphyris*), asemănătoare cu *lișița* de la noi, cu care, la rigoare, ar putea fi echivalată. După Gesenius, s. v., corespondentul ebraic **raham** (< **raham** – *a fi tandru*) desemnează o specie de vultur de talie mică (*Vultur percnopterus*), pe care-l caracterizează marea afecțiune arătată puilor”²⁵⁴.

19: cocostârcul, bătlanul cu soiurile lui; pupăza și liliacul.

Cocostârcul (ο καρδριός): „identificare nesigură, pasărea fiind foarte apropiată de precedentele. [...] [ο καρδριός] desemnează în limba greacă specia *Charadrius* (în românește, *ploiier* [...]), răpitor de mici dimensiuni, foarte vorace, trăitor pe malul apelor [...]. Referentul corespondentului ebraic **anafah** din Biblia Hebraică nu poate fi circumscris. Interpretarea etimologică ebraică tradițională vede aici o *pasăre supărată*, iar în versiunile arabe apare *papagalul* (cf. Gesenius, s. v.)”²⁵⁵.

Bătlanul (ο εφοδιός): „identificarea acestui nume cu specia *bătlan* (*Ardea cinerea*) este nesigură, pasărea confundându-se adesea cu [cea de mai sus]; în multe versiuni (KJV, Radu-Galaction, Biblia 1968) sunt puse chiar în relație apozitională. Întemeindu-se pe sensul ebr. **kasiydah**²⁵⁶ - *milostiva*, mulți interpreți cred că ar fi vorba de barză (*Ciconia alba*), cunoscută prin grija și afecțiunea sa față de pui”²⁵⁷.

Pupăza (ο εποψ): „avem aici una din rarele opțiuni unanime, deși în Targumul arameean apare *cocoș de munte*”²⁵⁸.

Liliacul (η νυκτερίς): „interpretare unanimă a ebr. **ațalef** [...]. Deși mamifer, liliacul (*Vespertilio murinus*) este inclus și astăzi de arabi în rândul păsărilor”²⁵⁹.

Sunt, la modul general, oprite consumului păsările răpitoare. „Căci acestea zboară la înălțime și se bucură de locurile înalte și urăsc pe cele de jos. Iar așa este cel fudul și îngâmfat, care are în sine cugetul trufaș și e obișnuit să disprețuiască pe omul cuviincios și modest și nu-i place să consimtă cu cei smeriți”²⁶⁰. „Să nu te lipești, nici să nu te asemeni cu astfel de oameni, care nu știu să-și câștige hrana lor cu osteneală și sudoare; ci, cu fărădelegea lor, răpesc averi străine; și mergând, cu înfățișare nevinovată, pândesc și se uită de jur-împrejur pe cine să despoaie din pricina lăcomiei lor, ca și păsările acestea, care nu-și câștigă singure hrana, ci stau

²⁵¹ LEV, p. 179

²⁵² LEV, p. 179

²⁵³ LEV, p. 179

²⁵⁴ LEV, p. 179

²⁵⁵ LEV, p. 179

²⁵⁶ LEV are **hakhiydah**.

²⁵⁷ LEV, p. 179

²⁵⁸ LEV, p. 179

²⁵⁹ LEV, p. 179

²⁶⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XIV

trândave și caută cum să mănânce cărnuri străine; sunt o ciumă, prin răutatea lor²⁶¹.

20: Toate insectele înaripate care umblă-n patru picioare, spurcate sunt pentru voi;

„Expresia *pe patru picioare* are în Biblia Hebraica un sens generic, denumind orice viețuitoare care are mai mult de două picioare²⁶².

21: Dar din cele înaripate care umblă-n patru picioare puteți mânca numai pe acelea care au fluierul picioarelor de dinapoi mai lungi, ca să poată sări pe pământ;

„În Orientul Apropiat, lăcustele au fost cunoscute ca hrană din vremuri străvechi. Pe un basoreliev asirian din vremea lui Assurbanipal (aprox. 669 – 627 î. Hr.) este înfățișată o scenă de banchet, în cadrul căreia servitorii aduc oaspeților lăcuste. Pentru unele triburi sălbatice din Africa lăcustele constituie principala componentă animală a hranei, iar în bazarele din unele țări arabe pot fi și astăzi cumpărate astfel de insecte, gata preparate spre a fi mâncate. Și în era creștină, eremiții din pustii își găseau în lăcuste o hrană convenabilă, imitându-l în acest sens pe Ioan Botezătorul (cf. Matei 3, 4)²⁶³. „Philon, *Her.* 239-240, vede în lăcuste niște simboluri ale sufletelor, *care au puterea de a zbura spre înălțimi; ele primesc cerul în locul pământului și nemurirea în schimbul morții*²⁶⁴. Aici, lăcusta e enumerată între animalele curate (chiar dacă nu se aducea ca jertfă, era îngăduită consumului), ceea ce a permis comentariul, însă Biblia nu conotează, de regulă, lăcusta în mod pozitiv, ea fiind simbol al distrugerii.

22: din acestea puteți mânca: lăcusta și soiurile ei, cosașul și soiurile lui, căluțul și soiurile lui, și lăcusta-de-iarbă cu soiurile ei.

„În fapt, patru specii de lăcuste, din cele nouă care sunt menționate în Vechiul Testament și pentru care limbile moderne nu au echivalente lexicale pe măsură²⁶⁵. „Ce se ascunde în spatele acestor nume este greu de determinat cu mare exactitate. După indicațiile privitoare la forma picioarelor lor din versetul 21, s-a putut deduce că *insectele curate* aparțin grupului *Orthoptera*²⁶⁶. Aici, textul ebraic ne e de mai mare folos²⁶⁷ (ca, de altfel, la întregul capitol 11), deși mai jos vom reda și modul în care termenii ebraici au fost echivalați de Septuaginta:

Lăcusta (ο βρουχος): „corespondentul ebraic **arbeh**, un nume colectiv care apare de 24 de ori în Biblia Hebraica, pare să desemneze lăcustele speciei *Gryllus migratorius*, [...] hrană foarte apreciată încă și astăzi de popoarele din Orientul Apropiat și Africa²⁶⁸.

Cosașul (ο αττάκης - șopârlă), *solam*, „după ebr. **saleam** (< rad. **sl** – a înghiți), care denumește o specie de lăcuste foarte vorace²⁶⁹.

Căluțul (ο οφιομάχης – s-a tradus prin *cel ce se bate cu șerpii*, numele fiind compus din **οφίς** – șarpe și **μάχομαι** – a se lupta): „ebr. **khargol**, numele unei lăcuste, derivat de la un radical care în arabă înseamnă *a sări, a galopa*, probabil datorită caracteristicii lor de a face salturi foarte ample²⁷⁰. Pornind de la denumirea grecească, „Philon, *Opif.* 163-164, vede în această insectă un simbol al stăpânirii de sine, al luptei constante împotriva neînfrânării și plăcerilor²⁷¹.

Lăcusta-de-iarbă (ο ακρίς - lăcustă): „ebr. **khaghabh**, denotație pusă în relație de Gesenius, s. v., cu un radical arab cu sensul *a ascunde, a învălui*, probabil pentru a sugera faptul că un nor de asemenea lăcuste ascundea privirilor spațiul pe care se așezau. Acesta este termenul folosit de Moise în *Pentateuh* ca să denumească lăcustele mărunte ale deșertului, spre

²⁶¹ Barnaba, *Epistola*, X, 4

²⁶² LEV, p. 179

²⁶³ LEV, p. 179

²⁶⁴ SEP I, p. 354

²⁶⁵ BBVA, p. 134

²⁶⁶ LEV, p. 179

²⁶⁷ Biblia 1982 și reeditările sale preferă chiar să redea termenii ebraici: *lăcusta și soiurile ei, solamul și soiurile lui, hargolul și soiurile lui, și hagabul cu soiurile lui*.

²⁶⁸ LEV, p. 179

²⁶⁹ LEV, p. 179

²⁷⁰ LEV, p. 179

²⁷¹ SEP I, p. 355

a le deosebi de cele mari din Țara Făgăduinței (cf. Numerii 13, 33). A fost identificată cu lăcusta numită de Plinius, *Hist. nat.* 29, 4, *attelebus* și descrisă ca fiind *locustorum minima sine pennis*²⁷².

23: Orice altă insectă înaripată care are patru picioare este spurcată pentru voi și [mâncând-o] vă veți spurca.

24: Tot cel ce se va atinge de stârvurile lor, necurat va fi până seara;

„Este vorba de contactul involuntar cu un animal necurat, fapt care îl făcea înapt pe individ de a mai participa în acea zi la activitățile culturale”²⁷³.

25: și tot cel ce va lua în mâini ceva din stârvurile lor, să-și spele hainele, și necurat va fi până seara.

„Aici se face referință la cazurile de contact voluntar, ca atunci când cadavrele vitelor trebuiau evacuate din tabără”²⁷⁴. *Necurat va fi până seara*: Odată cu seara începea, la vechii evrei, ziua următoare, astfel că am putea echivala cu *necurat va fi toată ziua*.

26: Tot animalul cu copita despicată, dar fără s-o aibă despărțită-n două unghii și care nu rumegă, necurat e pentru voi; tot cel ce se va atinge de stârvul acestuia, necurat va fi până seara.

„Se disting aici două tipuri de animale considerate impure: cele care au copite nedespărțite în două unghii (d. ex. calul și măgarul) și cele care au copite despărțite dar nu rumegă (d. ex. porcul)”²⁷⁵.

27: Dintre patrupele, tot cel ce are călcătura pe talpa labei e necurat pentru voi; tot cel ce se va atinge de stârvul lor, necurat va fi până seara;

Cel ce are călcătura pe talpa labei: „adică patrupele fără copită, cu talpa moale, cum e câinele, pisica, ursul, maimuța etc.”²⁷⁶. „Expresia desemnează animalele denumite de zoologi *plantigrade* (cum sunt canidele și felinele), în opoziție cu *digitigradele*, cum sunt rumegătoarele”²⁷⁷.

28: cel ce va umbla cu stârvul lor, să-și spele haina și necurat va fi până seara, căci ele sunt necurate pentru voi.

Seara e timpul venirii Mântuitorului: „Cel ce s-a atins și s-a spurcat de cele necurate trebuie să-și spele haina și, spre seară, curat va fi. Prin aceasta se indică taina lui Hristos, prin Care ne-am curățit, dobândind iertarea prin sfântul Botez, adică în vremea venirii Lui, care s-a făcut oarecum spre seară, sau când veacul de față se apleacă spre sfârșit. Sau nu spunem că Cuvântul lui Dumnezeu S-a întrupat în ultimele timpuri?”²⁷⁸.

29: Dintre dobitoacele ce mișună pe pământ, iată care sunt necurate pentru voi: cârțița, șoarecele și orice fel de șopârlă:

Întâlnim aici, în Biblia 1688, o surpriză pentru iubitorii de pisici, *pisica* fiind trecută pe prima poziție (e știut că, de regulă, pisica nu apare de loc în Biblie).

Cârțița (**η γαλή**): termenul grec e redat de regulă prin *nevăstuică* (așa are și SEP 1), „denumind specia *mustela nivalis*, mic mamifer carnivor; este interpretarea tradițională a ebr. **kholedh**, prezentă și în *Targum*, ca și în *Talmud*”²⁷⁹. *Cârțița* a fost introdusă de BJ, și preluată mai apoi și la noi, începând cu Biblia 1968, deși opțiunea n-a fost susținută de explicații.

Șoarecele (**ο μύς**, lat. **mus**, ebr. **akhbar**) nu pune probleme, fiind animalul cunoscut.

Șopârla (**ο κροκοδείλος ο χερσαίος** – *crocodil de pământ*): „identificare generică, aproximativă. Ebr. **ṭabh** pare să fi denumit cu precădere specia de reptile terestre *scincus*

²⁷² LEV, p. 179

²⁷³ LEV, p. 179

²⁷⁴ LEV, p. 179

²⁷⁵ LEV, p. 179

²⁷⁶ BBVA, p. 134

²⁷⁷ LEV, p. 179

²⁷⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XIV

²⁷⁹ LEV, pp. 179-180

lacerta, endemică în Orientul Apropiat și descrisă de Plinius, *Hist. nat.* XXVIII, 8, astfel: *scincus, quem quidam terrestrem esse crocodilum dixerunt*²⁸⁰.

30: gușterul, șopârlița, crocodilul, salamandra și cameleonul;

Redăm versetul și după SEP 1, spre a fi mai limpezi cele ce urmează: *chițcanul, cameleonul, șopârla [letaah], șopârla [homet] și cârțița.*

Gușterul (Septuaginta are: **η μυγάλι**, nume compus din **μυς** – *șoarece* și **γαλή** – *nevăstuică* – termenul desemna în greacă specia *Sorex aranaeus* – *chițcanul de pădure*): termenul ebraic e **anaqah** „(< **anak’a** - *a geme*), folosit în Biblia Hebraică pentru a desemna specia de reptilă *Ptyo dactylus gecko*. Particularități ale acestei reptile sunt geamătul caracteristic și degetele mult dilatate, cu partea posterioară striată, ceea ce-i permite să adere la stâncile unde-și duce viața²⁸¹.

Crocodilul nu apare decât în Vulgata; astfel s-a echivalat ebraicul **leṭa’ah** „nume utilizat în tradiția talmudică, potrivit celor mai vechi interpretări, ca termen generic pentru orice fel de șopârle²⁸². Septuaginta are aici un termen incert: **καλαβότης** – *un fel de șopârlă*.

Cameleonul (**χαμουλέων**) „echivalează ebraicul **qowah [khokha]**, de la un radical puțin uzitat, cu sensul *a fi puternic*. După cum se poate deduce din vechile traduceri arabe, unde apare numele **hardaun**, este vorba aici de o șopârlă de dimensiuni mai mari (*Lacerta stellio*), care trăiește în Siria și Palestina, cățărată pe zidurile în ruină. Cameleonul propriu-zis (*Chamaeleo*) se numește în ebraică **tinšemeth**²⁸³. Textul ebraic vorbește aici și despre **khokha** (**qowah** în LEV) și despre **tinšemeth**.

Textul ebraic mai numește aici un tip de șopârle, *khometh*, urmând a-l echivala fie cu *șopârlița*, fie cu *salamandra* din versiunea Anania, care nu au găsit echivalent. De altfel, diferențele între felurile ediții ale Biblii sunt foarte mari la acest verset.

Șopârta homet „după ebr. **khometh**, desemnează, cel mai probabil, șopârta de nisip, endemică în deșerturile Orientului Apropiat²⁸⁴. Septuaginta are aici **σαυρα** – *șopârlă*.

Versetul, evident, se referă la reptile. După Origen, Moise „a numit în lista animalelor necurate pe acelea pe care egiptenii și celelalte popoare le socoteau indicate pentru ghicire²⁸⁵. În plus, erau vizate și animalele divinizate la alte popoare, ca și acelea considerate, pur și simplu, respingătoare.

31: dintre tot ce mișună pe pământ, acestea sunt necurate pentru voi; tot cel ce se va atinge de stârvurile lor, necurat va fi până seara.

32: Tot lucrul pe care va cădea stârvul vreuniei din acestea – vas de lemn sau haină sau piele sau sac – necurat va fi; să-l puneți în apă, și necurat va fi până seara; apoi va fi curat.

Piele: „pielea animalelor era larg folosită de evrei, ca de toate popoarele antice, în cele mai diverse scopuri: îmbrăcăminte, corturi, obiecte casnice etc.²⁸⁶. *Sac:* „Septuaginta: **σάκκος**; Vulgata: *saccus* (în unele versiuni: *cilicium*), ebr. **saq**, țesătură din lână sau păr de capră utilizată în special la confecționarea hainelor uzuale²⁸⁷.

33: Dacă vreuna din ele va cădea într-un vas de lut, toate cele din el sunt necurate; iar vasul să-l spargeți.

34: Orice lucru de mâncare peste care va cădea apă din acel vas, necurat va fi; și toată băutura care-au fi de băut dintr-un asemenea vas, necurată va fi.

35: Tot lucrul peste care va cădea ceva din stârvul acestora, necurat va fi;

²⁸⁰ LEV, p. 180

²⁸¹ LEV, p. 180

²⁸² LEV, p. 180

²⁸³ LEV, p. 180

²⁸⁴ LEV, p. 180

²⁸⁵ *Contra lui Celsus*, IV, 103

²⁸⁶ LEV, p. 180

²⁸⁷ LEV, p. 180

cuptoarele sau sobele vor fi fărâmate, că necurate sunt și necurate vor fi pentru voi.

Sobele sau vatra: „corespondentul ebraic **kiyr**, care nu apare în Biblia Hebraică decât în acest loc, are un sens nesigur; se pare că desemna o instalație primitivă din pietre, sub care era aprins focul, pentru fierberea alimentelor”²⁸⁸.

36: Cu toate acestea, izvoarele apelor, lacurile și bălțile vor fi curate; dar cel ce se va atinge de mortăciunile din ele, acela necurat va fi.

„Sursele de apă erau socotite pure după îndepărtarea elementului poluant și reînnoirea apei”²⁸⁹.

37: Dacă ceva din stârvurile acestora va cădea pe sămânța de semănat, aceasta curată va fi;

38: dar dacă ceva din stârvurile lor va cădea pe sămânță după ce aceasta a fost muiată-n apă, atunci [sămânța] necurată va fi pentru voi.

„Spre deosebire de sămânța uscată, cea umezită poate fi impurificată prin contactul cu un cadavru, căci, în acest ultim caz, impuritatea pătrunde și în interiorul ei”²⁹⁰.

39: Dacă moare vreunul din animalele îngăduite să le mâncați și dacă cineva se va atinge de stârvul lui, acela necurat va fi până seara;

Un comentariu care mută problema la oameni, dar nu în mod nejustificat, deoarece atingerea de un om mort introducea, ca și în cazul unui animal mort, aceeași stare de necurăție: „În legea veche era socotit necurat tot cel ce se atinge de un mort, dar nu erau socotiți necurați înșiși morții. Dar, după ce Însăși Viața și Cauza Vieții a fost socotită între morți, nu mai numim morți pe cei care au adormit întru nădejdea învierii și cu credința în El”²⁹¹. Dar, prin *animalele moarte* pot fi înțeleși cei căzuți în animalitate și *morți*, astfel, pentru credință; se *ating* de ei cei contaminați de egoism și senzualitate. Aceștia devin necurați, dar li se lasă nădejdea curățirii.

40: cel ce va mânca din stârvul acestuia să-și spele hainele, și necurat va fi până seara; cel ce-i va căra stârvul, să-și spele hainele, să se spele și el cu apă, și necurat va fi până seara.

Surprinde prevederea privind mâncarea de mortăciuni! Probabil se referea la cazuri extreme, precum război, foamete etc. Altfel, evreilor le era din start oprit consumul cărnii vreunui animal mort, fără a fi fost junghiat conform prescripțiilor.

41: Toată vietatea ce mișună pe pământ, spurcăciune să vă fie; să n-o mâncați.

42: Tot ce se târăște pe pânțele și tot ce umblă neconținut în patru picioare și cele cu picioare multe ce se târăsc pe pământ, să nu mâncați, că spurcate sunt pentru voi.

„Pentru Philon, *Spec. IV*, 113, făpturile care se târăsc pe burtă îi reprezintă pe oamenii subjugăți pântecului, robi ai patimilor trupești. În altă parte, *Migr. 69*, ideea este astfel nuanțată: *Fie că au mai multe picioare, fie că sunt fără picioare, aceste reptile sunt declarate necurate; tot așa și sufletul, fie că nu are nici un Dumnezeu, fie că are prea mulți, aceste două aspecte îl exclud din sfera lucrurilor sfinte*”²⁹².

Aici nu-i vorba strict despre reptile, ci și despre insecte, viermi sau moluște. „Pe patru picioare umblă cel ce se încrede în lucrurile supuse simțurilor și-și coboară mintea, partea conducătoare a ființei sale, la îndeletnicirea neconținută cu ele. În sfârșit, cu mulțime de picioare umblă cel învăluit cu totul de cele trupești”²⁹³.

43: Să nu vă spurcați pe voi înșivă cu vreo vietate târâtoare; să nu vă întinați cu ele, ca nu cumva prin ele să deveniți necurați.

44: Fiindcă Eu, Domnul, Eu sunt Dumnezeul vostru; voi vă veți sfinți, și sfinți veți fi, fiindcă sfânt sunt Eu, Domnul, Dumnezeul vostru; să nu vă întinați pe voi înșivă cu

²⁸⁸ LEV, p. 180

²⁸⁹ LEV, p. 180

²⁹⁰ LEV, p. 180

²⁹¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 9

²⁹² SEP 1, p. 358

²⁹³ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, XIV

vreo vietate din cele ce se târăsc pe pământ,

„Acest verset și cel secvent conțin temeiul teologic și istoric al cerinței, pentru un binecredincios israelit, de a se păstra pur. Toate prescripțiile sunt motivate de necesitatea pentru poporul ales de a-L imita pe Iahve, Care este sfânt”²⁹⁴.

45: căci Eu sunt Domnul, Cel ce v-am scos pe voi din țara Egiptului ca să vă fiu vouă Dumnezeu; fiți voi sfinți, pentru că sfânt sunt Eu, Domnul”.

E limpede că aici sunt vizate sufletele. Acestea trebuie să evite asemănarea cu târâtoarele, adică să nu se predea poftelor josnice, care l-ar târî iarăși în robie. Urmând lui Dumnezeu, însă, vom ajunge la măsura dumnezeiască: „El înalță firea rațională deasupra păcatului și a înclinării spre răutate. Și astfel o preface prin sfințenie în chipul Creatorului. Căci Creatorul tuturor este sfânt”²⁹⁵. „Suntem după asemănarea lui Dumnezeu, Celui ce ne-a făcut după chipul și asemănarea Sa: din virtute și înțelepciune [...], din cuvântul înțelepciunii și cuvântul cunoștinței [...], din sfințenie și desăvârșire [...], din smerenie și blândețe”²⁹⁶. „Ceram și ne rugăm ca, fiindcă am fost sfințiți prin Botez, să stăruim în ceea ce am început să fim. Și aceasta ne rugăm zilnic. Căci avem nevoie zilnic de sfințenie pentru ca, lepădându-ne de păcatele noastre, să ne curățim printr-o permanentă sfințenie”²⁹⁷. „Când împlinește cuvântul: *fiți, dar, următori lui Dumnezeu* (Efeseni 5, 1), omul primește în sufletul său virtuos tiparul lui Dumnezeu, iar atunci și trupul celui ce are un astfel de suflet este *Biserica a lui Dumnezeu*”²⁹⁸.

46: Aceasta este legea privitoare la animale, la păsări, la toate vietățile ce se mișcă-n apă și la toate vietățile ce mișună pe pământ,

47: cea prin care se poate face deosebirea între cele necurate și cele curate, între vietățile ce pot fi mâncate și vietățile ce nu pot fi mâncate.

Ultimele două versete rezumă întreg capitolul referitor la animalele curate și la cele necurate.

CAPITOLUL 12 – Curățirea femeilor după naștere.

1: Și i-a grăit Domnul lui Moise, zicând:

2: „Grăiește-le fiilor lui Israel și spune-le: - Dacă o femeie va zămisli și va naște băiat, necurată va fi timp de șapte zile; necurată va fi așa cum este-n zilele necazului ei.

„Deși nașterea unui copil rezulta din supunerea la unul din primele comandamente divine (Facerea 1, 28) și deși în Israel copiii erau priviți ca un dar și o moștenire divină (Psalmi 127, 3), iar o femeie însărcinată apărea în ochii comunității ca un semn al bunăvoinței divine (Psalmi 128, 3), totuși, actul fiziologic al nașterii provoca, în sistemul arhaic de gândire, o stare de impuritate, legată de pierderea de sânge, pe de o parte, și de domeniul sexual, pe de altă parte. Nefiind deci implicată o dimensiune morală, riturile purificatoare de acest tip trebuie incluse în categoria prescripțiilor igienice din cap. 15. Considerarea leuziei drept o stare impură este un fapt general în culturile arhaice, ea regăsindu-se la indieni, perși, greci și romani, ca și, de altfel, în mediul românesc tradițional”²⁹⁹. *Zilele necazului ei*: „denominația ebraică pentru menstruație, subst. **nidah** – *impuritate*, este un eufemism”³⁰⁰. De aici, traduceri greoaie, atât în Septuaginta cât și în versiunile ulterioare acesteia.

²⁹⁴ LEV, p. 180

²⁹⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, VI

²⁹⁶ Nichita Stîlthatul, *Cele 300 de capete*, 211

²⁹⁷ Sf. Ciprian al Cartaginei, *Despre rugăciunea domnească*, XI

²⁹⁸ Origen, *Contra lui Celsus*, VI, 63

²⁹⁹ LEV, p. 180

³⁰⁰ LEV, p. 180

Odată cu săvârșirea păcatului, nașterea³⁰¹ nu e doar binecuvântare divină, ci aduce și impuritate. „Curățirea cea de șapte zile este cea după lege, care în chipul sâmbetei de acum a vestit sâmbăta cea duhovnicească”³⁰². Întreg timpul de acum (reprezentat prin 7) trebuie să-l folosim spre a ne curăța, pentru a putea pași în ziua a opta.

3: În ziua a opta, pruncul va fi tăiat-împrejur,

„Noțiunea *prepuț*, cuprinsă în termenul tehnic **arlah** din Biblia Hebraica a fost semnificată cu dificultate în culturi care nu cunoșteau circumcizia. [...] Prescrierea zilei a opta după naștere ca moment ideal al circumciziei pare să aibă justificări medicale precise: în această zi nivelul de concentrație al protrombinei și al vitaminei K – substanțele care reglează coagularea și cicatrizarea – se stabilizează la 100%, asigurând garanția unei hemoragii reduse și a unei cicatrizări rapide (Harrison, p. 134)”³⁰³. În ce ne privește, ne pare mai convingătoare tâlcuirea mistică, chiar dacă precizarea de mai sus nu e lipsită de interes.

Circumcizia era semnul văzut al legământului dintre Dumnezeu și poporul Israel. În Creștinism, practica a fost abandonată, păstrându-se doar înțelesul său tainic, acela de înlăturare a răutății și gândurilor pătimase. Cum circumcizia se efectua în ziua a opta (de la naștere), s-a făcut legătura cu starea de curăție proprie celor ce ajung să dobândească ziua cea veșnică. Cu acest prilej se punea copilului (dacă era băiat) numele, motiv pentru care circumcizia a fost apropiată de Taina Botezului (legătura e mai largă, punerea numelui fiind doar un amănunt).

4: iar ea va mai ședea treizeci și trei de zile spre a se curăța de sângele ei cel necurat; de nimic sfânt să nu se atingă și-n locașul cel sfânt să nu meargă până ce i se vor împlini zilele curățirii.

Curățirii: „κόθαρσις, cuvânt întrebuițat ca *terminus technicus* în tradiția hipocratică pentru desemnarea menstruației”³⁰⁴.

5: Iar dacă va naște fată, necurată va fi timp de două săptămâni, așa cum este-n zilele necazului ei; apoi va mai ședea timp de șaiszeci și șase de zile spre a se curăța de sângele ei cel necurat.

6: După ce se vor împlini zilele curățirii ei, pentru fiu sau pentru fiică, va aduce preotului, la intrarea cortului mărturiei, un miel de un an ca ardere-de-tot și un pui de porumbel sau o turturea ca jertfă pentru păcat,

7: iar preotul le va aduce ca jertfă înaintea Domnului și se va ruga pentru ea și astfel o va curăța de curgerea sângelui ei. Aceasta e rânduiala pentru cea care a născut băiat sau fată.

8: Iar de nu-i va da mâna să aducă un miel, va lua două turturele sau doi pui de porumbel, unul pentru ardere-de-tot și altul jertfă pentru păcat, și se va ruga pentru ea preotul, și curată va fi”.

„Necurăția lăuzei consta din șapte zile dacă femeia naștea un băiat și 14 zile dacă naștea o fetiță. Femeia lăuză necurătea toate obiectele atinse de ea și, după această perioadă, își spăla corpul și veșmintele, devenind curate numai pentru cei ai casei și pentru vizitatori. Ea nu avea voie să părăsească casa 33 de zile pentru băiat și 66 de zile pentru fată, după care putea să vină la locașul sfânt și preotul să aducă pentru ea jertfă de curățire un miel de un an ca ardere de tot și un pui de porumbel sau turturea ca sacrificiu pentru păcat. Femeilor sărace li se admitea aducerea a doi pui de porumbel sau turturea”³⁰⁵.

Mielul jertfit vestește Mielul ce va ridica păcatul lumii: „Miel se numește

³⁰¹ De altfel, toate nașterile s-au săvârșit în starea de păcat, putând astfel doar presupune că nașterea ar fi fost cu totul diferită, neimplicând coruperea, dacă s-ar fi păstrat starea paradisiacă.

³⁰² Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, XXVI, 7

³⁰³ LEV, p. 181

³⁰⁴ SEP I, p. 359

³⁰⁵ Dumitru Abrudan și Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică*, (în continuare, abreviat: AB), EIB, București, 1994, p. 299

Atotneprihănitul Miel al lui Dumnezeu³⁰⁶. E și un înțeles ascuns al necurăției legate de naștere: „Femeia care naște, și pentru aceasta e necurată, este [...] firea omenească. Căci pentru moment îi atribuim firii însăși fața femeii. Și firea e osândită de lege și e socotită vinovată de întinăciuni, pentru că naște întru stricăciune (corupere) și nu este în cele ce era îndată ce a primit de la Dumnezeu existența (căci a făcut-o spre nestricăciune), ci a fost abătută mai degrabă la trebuința de-a se corupe, fiind osândită din pricina neascultării. [...] Deci stricăciunea (coruperea) ivită pe urmă întinează firea și pricinuieste moartea care a pus stăpânire prin pizma diavolului, având drept rădăcină păcatul. O întinează însă și altfel faptul de-a fi semănați în voluptate cei ce se nasc³⁰⁷”.

CAPITOLUL 13 – Lepra pe oameni și pe veșminte.

„Cuvântul ebraic **țaraath** desemna nu numai lepra în sine, așa cum este ea definită astăzi, ci și orice boală a pielii, ulcerosă sau nu, și chiar mucegaiurile ce apar pe haine sau pereți, producând degradarea acestora. Capitolele 13 și 14 constituie un veritabil tratat de diagnosticare și tratare a leprei. În diagnostic, preotul avea putere de decizie. Leprosul era considerat impur și din punct de vedere spiritual, impuritate ce atrăgea și interdicția de a aduce jertfe la altar³⁰⁸”.

1: Și a grăit Domnul către Moise și Aaron, zicându-le:

2: „Dacă pe pielea unui om se va ivi semn de umflătură sau de pecingine sau de pete lucioase, sau dacă pe pielea trupului său se va arăta o rană ca de lepră, să fie adus la Aaron preotul sau la un preot din fiii lui.

Pecingine: „echivalează ebr. **saphath**, termen care în Biblia Hebraica denumește o afecțiune a pielii greu de identificat; s-ar putea presupune *un tip de erupție cutanată* (Péter-Contesse, p. 138)³⁰⁹. *Rană ca de lepră:* „S-a discutat mult despre semnificația reală a bolii denumite în tradiția vechitestamentară *lepră* [...]. Ebraicul **țaraath**, numele generic al *leprei* în Biblia Hebraica, termen derivat din radicalul **țara** – *a biciui, a flagela*, desemnează deopotrivă afecțiuni dermatologice mai ușoare sau mai grave, ca și degradări organice sau minerale ale hainelor sau zidurilor clădirilor. În tratatele medicale grecești, subst. **λέπρα** era utilizat pentru a descrie o boală caracterizată prin aspectul tumefiat sau solzos al pielii; Herodot apropie termenul **λέπρα** de afecțiunea numită **ελεφαντιάσις**, ale cărei manifestări clinice corespund conceptului medical modern al acestei boli (sindromul lui Hansen). Cuvântul a pătruns și în latină, unde *lepra* pare să fi desemnat aceeași boală care mai era denumită și *elephantiasis Graecorum*, impunându-se în cercurile creștine pentru a desemna cunoscutul concept biblic. Simptomele tipice ale acestei cumplite boli au fost înregistrate de timpuriu, cu aproximativ 4000 de ani î. Hr., în India și China. Lepra era în mod cert cunoscută în Mesopotamia în mileniul al III-lea î. Hr., și a fost identificată de asemenea pe o mumie egipteană. Provoacă de bacilul *Mycobacterium leprae*, descoperit de Hansen în anul 1871, lepra a constituit unul dintre cele mai cumplite flageluri ale istoriei, până în epoca modernă, cunoscând două forme principale: forma medulară și cea mutilantă. Descoperirea antibioticelor a redus până la proporții neglijabile ravagiile bolii³¹⁰”.

3: Preotul va cerceta rana de pe pielea trupului acestuia, și de va vedea că perii de pe rană s-au făcut albi și că rana s-a adâncit în piele, aceea este rană de lepră; preotul,

³⁰⁶ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, I, 11

³⁰⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

³⁰⁸ BBVA, p. 135

³⁰⁹ LEV, p. 181

³¹⁰ LEV, p. 181

după ce l-a cercetat, îl va declara necurat.

„Preoții nu aveau rolul unor vraci, ci aveau doar obligația de a decide existența sau non-existența bolii. Odată declarat impur de către preot, bolnavului îi era interzis să ia contact cu alți membri ai comunității și trebuia să se îngrijească singur”³¹¹.

4: Dacă pata albă de pe piele e lucioasă, dar nu și adâncită mai jos decât pielea, și dacă perii de pe ea nu s-au făcut albi, ci sunt negri, preotul îl va închide pe cel cu rana timp de șapte zile.

5: În ziua a șaptea va cerceta preotul rana; dacă-n fața ochilor săi rana a rămas ca înainte și nu s-a întins pe piele, preotul îl va închide alte șapte zile.

6: După cele alte șapte zile îl va cerceta preotul din nou; dacă rana va fi palidă și nu se va fi întins pe piele, preotul îl va declara curat: aceasta-i o bubă, iar cel ce o are își va spăla hainele și va fi curat.

Ebraicul *misfakhat*, redat prin *bubă*, desemna o erupție benignă.

7: Dar dacă bubă se va întinde pe piele după ce omul i s-a arătat preotului spre a-l declara curat, el i se va arăta preotului pentru a doua oară,

8: iar preotul îl va cerceta din nou; dacă bubă s-a întins pe piele, preotul îl va declara necurat: e lepră.

Sunt prevăzute cazurile de recidivă a bolii.

9: Dacă pe trupul unui om se va ivi semn de lepră, acela să vină la preot.

„Pasajul cuprins între vv. 9-17 înfățișează un tip de *lepră* care se manifestă fără erupții prealabile”³¹².

10: Preotul va cerceta: dacă umflătura de pe piele va fi albă și părul de pe ea se va fi albit și dacă-n umflătură crește carne vie,

11: aceea e lepră învechită pe pielea trupului său; preotul îl va declara necurat și nu-l va închide, căci este necurat.

„Semnele leprei sunt atât de evidente, încât nu mai e nevoie de ținerea bolnavului în carantină”³¹³. „În vechile traduceri românești enunțul este afirmativ [*să-l izoleze*]³¹⁴, după Septuaginta, deși în Biblia Hebraică, Vulgata și versiunile moderne acesta este negativ”³¹⁵.

12: Dacă însă lepra va înflori pe piele și dacă va acoperi lepra toată pielea bolnavului, de la cap până la picioare, cât poate preotul să vadă cu ochii,

13: și dacă preotul va vedea că lepra a acoperit toată pielea trupului, atunci îl va declara pe bolnav curat, pentru că tot s-a schimbat în alb și deci este curat.

„Dacă lepra s-a generalizat, înseamnă că toată crusta albă va cădea de pe corp: semn de vindecare”³¹⁶. „Este descrisă aici o situație aparent paradoxală din punct de vedere epidemiologic: dacă boala este generalizată pe tot corpul, atunci bolnavul este declarat curat, iar dacă doar o parte a corpului este afectată, atunci, dimpotrivă, este declarat impur! După Péter-Contesse, 1985, p. 141, prin *lepră* s-ar putea desemna în primul caz o maladie benignă de tip exantematic, pe când în al doilea caz boala este într-adevăr lepra. O interpretare simbolică interesantă a acestui pasaj o întâlnim la Philon, *Deus*, 122-130, unde se stabilește un paralelism între diferența dintre bolnavul complet acoperit de lepră (care este totuși curat), în opoziție cu impuritatea bolnavului parțial, pe de o parte, și, respectiv, diferența dintre păcatele involuntare, care nu reclamă participarea conștiinței, și păcatele voluntare, revelate de forul interior, adică de conștiință, pe de altă parte. O interpretare similară întâlnim la Clement Alexandrinul (*Pedagogul*, III, 54, 1)”³¹⁷.

³¹¹ LEV, p. 181

³¹² LEV, p. 181

³¹³ BBVA, p. 135

³¹⁴ Biblia 1688: *și-l va pingări pre el preotul și-l va osebi pre dînsul*.

³¹⁵ LEV, p. 181

³¹⁶ BBVA, p. 136

³¹⁷ SEP 1, p. 361

Aici, o interesantă tâlcuire mistică: „Cel lepros în vreo parte are moartă partea în care e lepra. Căci, retrăgându-se sângele care întreține viața, se golește locul [acela]. Și când, prin atingerea preotului, se adâncește locul, îl spurcă pe cel lepros³¹⁸. Tot așa și cel lepros în vreo parte a sufletului, golindu-i-se sufletul, adică adâncindu-se prin retragerea puterii vitale a virtuții, se face necurat. Dar cel lepros în întregime e drept că are culoarea leprei, însă sângele vieții avându-l împrăștiat în tot trupul, îl are semănat și la suprafață. Aceasta înseamnă că cel ce a ajuns la ultimul capăt al răutății, dar pe urmă s-a căit, redobândește puterea vitală a virtuții. Numai conștiința o are colorată de urmele cugetărilor dinainte. Căci nu poate să nu cugete la ceea ce a făcut, ca și când nu le-ar fi făcut. De aceea îl declară Legea pe unul ca acesta curat³¹⁹.

14: **Dar în ziua când se va ivi pe el carne vie, va fi necurat,**

15: **iar preotul, văzând carnea vie, îl va declara necurat, căci carnea vie este necurată: e lepră.**

16: **Iar dacă se va schimba carnea cea vie și va deveni albă, bolnavul va veni la preot;**

17: **preotul îl va cerceta: dacă rana s-a schimbat în alb, atunci preotul să-l declare curat, căci e curat.**

Versetele 12-17 prezintă un al doilea caz al bolii, când *lepra* este generalizată.

18: **Dacă cineva a avut pe pielea trupului o bubă care s-a vindecat,**

„În vv. 18-23 apare un al treilea caz al bolii, când lepra se dezvoltă într-o rană vindecată³²⁰.

19: **dar pe locul bubei s-a ivit o umflătură albă sau o pată cu luciu alb-roșiatic, să se arate preotului;**

20: **preotul îl va cerceta: dacă pata se vede ceva mai adâncă decât pielea și dacă părul de pe ea s-a schimbat în alb, preotul îl va declara necurat: aceasta-i lepră înflorită-n bubă.**

21: **Dacă însă preotul va vedea că părul [de pe rană] nu este alb și ea nu este mai adâncă decât pielea trupului și că a devenit palidă, atunci preotul îl va închide pe bolnav timp de șapte zile.**

22: **Dacă rana se va lăți tare pe piele, preotul îl va declara necurat: e lepră înflorită-n bubă.**

23: **Iar dacă pata va sta pe loc și nu se va lăți, aceasta-i doar o urmă de bubă; preotul îl va declara curat.**

24: **Dacă trupul cuiva are pe piele o arsură de foc și dacă-n locul arsurii vindecate se va ivi o pată lucie roșiatică-albicioasă sau albă,**

„În secvența cuprinsă între vv. 24-28, legiuitorul are în vedere un al patrulea caz al bolii: lepra apare pe cicatricea unei arsuri³²¹.

25: **și dacă preotul, cercetându-l, va vedea că părul de pe cea pată s-a schimbat în alb și că pata e adâncită mai jos decât pielea, aceea este lepră înflorită-n arsură; preotul îl va declara necurat, căci e boala leprei.**

26: **Dacă însă preotul va vedea că părul de pe pată nu este alb și că ea nu este adâncită mai jos decât pielea și că a devenit palidă, preotul îl va închide pe timp de șapte zile.**

27: **Preotul îl va cerceta în cea de a șaptea zi: dacă pata s-a lățit tare pe piele, preotul îl va declara necurat, că aceea este lepră înflorită-n rană;**

28: **dar dacă pata stă pe loc și nu se va lăți pe piele și devine palidă, aceea este coaja arsurii, iar preotul îl va declara curat, fiindcă aceea-i o arsură cojită.**

³¹⁸ Adică boala e cea care-l face necurat, nu atingerea preotului.

³¹⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, 78

³²⁰ LEV, p. 181

³²¹ LEV, p. 182

„Prin aceasta, legea ne dă să înțelegem că ranele din suflet – iar acestea sunt nenumărate – care au fost vindecate prin purtările cuviincioase și aduse cu vremea la cicatrizare, dacă se sapă din nou, le va cerceta Hristos, Marele nostru Arhiereu, și va rosti judecata cea dreaptă. Și dacă boala înaintează numai până la gânduri, bolnavul nu va rămâne cu totul necertat, căci se va excomunica. Dar nu se va lepăda de tot, pentru că nu e cu totul mort. Dar dacă boala va trece dincolo de gânduri și de poftă, prefăcându-se desăvârșită în ceea ce e mai rău, va supune pe bolnav pedepselor referitoare la întinăciuni”³²². Cercetarea în ziua a șaptea ar putea fi o prefigurare a judecății particulare, în pragul zilei a opta.

29: Dacă la un bărbat sau la o femeie se va ivi semn de lepră pe cap sau pe bărbie,

„Între vv. 29-37 se discută un al cincilea caz de *lepră*, aceea care afectează părțile corpului acoperite cu păr, capul și bărbia”³²³.

30: preotul va cerceta semnul: dacă va vedea că pata e mai adâncă decât pielea și că părul de pe ea se subțiază-n gălbui, atunci preotul îl va declara necurat, că aceea este chelbe: lepra capului sau lepra bărbiei.

Chelbe: SEP 1: *pecingine* (θραύσμα³²⁴ - rană cu aspect fărâmicios < θραύω - a sparge, a sfărâma): „în Biblia Hebraică, ebr. *netheq* – solz, mătreață - este denotația curentă pentru bolile caracterizate prin căderea părului”³²⁵

31: Dacă însă preotul, la cercetarea petei de chelbe, va vedea că ea nu este mai adâncă decât pielea și că părul de pe ea nu este gălbui, atunci preotul îl va închide pe cel cu pata de chelbe timp de șapte zile.

32: În cea de a șaptea zi va cerceta preotul pata: dacă chelbea nu s-a întins și părul de pe ea nu este gălbui și nici nu e chelbea mai adâncă decât pielea,

33: atunci [omul] își va rade pielea – dar fără să-și radă și partea chelboasă -, iar preotul îl va închide pe cel cu chelbea pentru alte șapte zile.

34: În cea de a șaptea zi va cerceta preotul chelbea: dacă, după ce [omul] s-a ras, chelbea nu se va fi întins pe piele și nu se va fi adâncit mai jos decât pielea, preotul îl va declara curat, iar acela, spălându-și hainele, curat va fi.

35: Dacă însă chelbea i s-a lățit pe piele după ce el a fost declarat curat

36: și dacă preotul va vedea că chelbea se lățește pe piele, atunci preotul nici măcar nu va mai cerceta dacă părul e gălbui: acela e necurat.

37: Dacă însă, dimpotrivă, și chiar sub ochii lui, chelbea stă pe loc și se ivește pe ea păr negru, atunci chelbea s-a vindecat, [omul] e curat, și curat îl va declara preotul.

„Legea se pare că prin cuvintele de mai sus ne aduce aminte de patimile sufletești și vrea să se indice bolile ce obișnuiesc să se întâmple minții. Căci capul e chipul minții, iar barba, al cugetării înțelepte. [...] Deci Arhiereul tuturor, adică Hristos, observă și cercetează cu deamănuntul cele ale noastre și privește la mintea însăși și probează gândurile cele dinlăuntru și ascunse. Și de va găsi în ele vreo stricăciune și vreo strămutare, fie de la credința dreaptă la cea strâmbă, sau la răutatea moravurilor și la reaua voință [...], ne va respinge iarăși ca întinați și ne va declara necurați. Aceasta înseamnă [...] a pătimi de lepră la cap sau la barbă”³²⁶.

38: Dacă un bărbat sau o femeie va avea pe pielea trupului pete lucii, pete albe,

„Vv. 38-39 descriu un al șaselea caz de *lepră*, sub forma unei maladii benigne”³²⁷

39: și dacă preotul va vedea că pe pielea trupului acelaia petele lucii bat în alb-palid, aceea e pecingine înflorită pe piele: [omul] e curat.

Pecingine înflorită: SEP 1: *spuzeală albă* (αλφός – plagă albă și făinoasă): „corespondentul ebraic *bohaq* nu apare decât aici în Biblia Hebraică. Boala la care se face

³²² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

³²³ LEV, p. 182

³²⁴ În SEP 1 apare o mică eroare: θραύμα.

³²⁵ LEV, p. 182

³²⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

³²⁷ LEV, p. 182

referire este și ea greu de identificat. Ar putea fi vorba de o formă benignă de lepră, denumită și astăzi cu același termen [**bohaq**] de arabi (SB, p. 68)³²⁸.

Aici, Clement Alexandrinul vede o apropiere între pielea leproșilor și cea a reptilelor³²⁹, aluzie la veninul turnat de vrăjmaș în suflete.

40: Dacă cuiva i-a căzut părul de pe cap, acela e un om pleșuv și e curat.

„Vv. 40-44 se referă la un al șaptelea caz de *lepră*, calviția. Se presupune că textul s-ar referi la grupul larg de boli dermatologice cuprinse în clasa *Tinea tonsurans* sau *Tinea favosus* care afectează în special zona scalpului și sunt provocate de ciuperca *Achorion schönleinii*. O altă diagnoză probabilă ar viza diferitele tipuri de psoriazis, afecțiune noninfecțioasă (Harrison, p. 144)³³⁰.

41: Dacă părul i-a căzut din partea de dinainte a capului, aceea e pleșuvie a frunții, iar [omul] e curat.

42: Dar dacă pe pleșuvia din partea de dinainte sau de dinapoi se ivește o rană albă sau roșiatică, înseamnă că pe pleșuvia lui din față sau din spate a-nflorit lepra

43: Preotul îl va cerceta: de va vedea că umflătura răni de pe pleșuvia lui din față sau din spate e de un alb care bate-n roșu, cu aceeași înfățișare ca a leprei de pe pielea trupului,

44: aceasta-nseamnă că omul e lepros: necurat este, iar preotul îl va declara necurat în rana capului său.

„Bolile capului trupesc indică [...] bolile minții, niște boli mici și cărora se cuvine să li se acorde iertarea. Deci legea ne scuză de orice boală omenească și de întinăciunile fără voie, care ni s-ar întâmpla, dată fiind slăbiciunea de care suferă în mod necesar firea noastră și faptul că nu e propriu veacului de acum să fim liberi de patimi, ci veacului viitor, când păcatul va fi lepădat din temelii și ne vom strămuta la o viață cu totul neștirbită. [...] (Dar) uneori se prefac și patimile mici în păcate puternice și ne întinează greu dacă nu sunt oprite de noi, ci își fac înaintarea spre mai rău, în mod liber și fără nici o opunere³³¹.

45: Leprosul pe care se află o astfel de rană își va avea hainele sfâșiate, capul descoperit, o învelitoare-n jurul gurii și va striga: -Necurat!

„Literal: *necurat se va chema pe sine*. În acest sens, Textul Ebraic e mai explicit, cuvântul *necurat* e repetat. Ca un mort printre cei vii, leprosul va avea semne distinctive, de doliu, se va căina pe sine și-i va avertiza pe ceilalți să se țină la distanță³³².

46: Câte zile va dura pe el o astfel de rană, el e necurat, necurat va fi; va trăi deoparte, locuința lui va fi în afara taberei.

„Leprosul trăia în afara comunității și, pentru a fi recunoscut, umbla cu capul gol, hainele rupte la piept și învelit până peste bărbie, iar la vederea unui om striga *tame, tame* (necurat, necurat). El arăta ca un mort viu, deoarece trupul își pierdea părul și carnea, rămânându-i oasele și organele interne³³³.

Astfel, leprosul închipuie sufletul osândit la judecată: „Hainele rupte și capul descoperit arată clar necuviința neacoperită. Iar acoperământul în jurul gurii indică faptul de-a nu avea apărare și de-a nu putea spune nimic³³⁴, când Dumnezeu învinovățește necurăția. În sfârșit, trebuința de-a fi scos din tabără e un chip al faptului de-a nu mai petrece cu cetele sfinților, ci de-a fi scos din mulțimea cea sfântă și de-a nu fi părtaș de nici o bunătate³³⁵.

47: Dacă boala leprei va fi pe o haină, fie ea haină de lână sau haină de in,

³²⁸ LEV, p. 182

³²⁹ Cf. *Pedagogul*, III, 54, 1

³³⁰ LEV, p. 182

³³¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

³³² BBVA, p. 137

³³³ AB, p. 297

³³⁴ Nimic ce-ar putea să-l apere, ci doar faptul că este necurat.

³³⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

48: sau pe urzeală, sau pe bătătură de in sau de lână, sau pe piele sau pe vreun lucru de piele,

Urzeală-bătătură: SEP 1: *țesătură-urzeală* (ο *στήμων* – *urzeală* - η *κρόκη* – *urzeală*): corespondentele ebraice *šetiy* și *erebh*, utilizate doar împreună, nu se găsesc în Biblia Hebraică decât în acest pasaj, unde se repetă de opt ori (vv. 48-59). Ce anume desemnau ele în realitate este imposibil de precizat cu exactitate, căci au fost percepute ca sinonime încă de primii interpreți. [...] În genere, pentru a se face o distincție referențială, traducătorii au considerat că este vorba de cele două componente ale unei țesături, urzeala și bătătura (deși este greu de imaginat cum ar putea ataca *lepra* numai una dintre elementele structurii unei țesături, lăsând-o neatinsă pe cealaltă)³³⁶.

49: și dacă o pată verzuie sau roșiatică se va ivi pe haină sau pe piele, pe urzeală sau pe bătătură, sau pe vreun lucru de piele, aceea este o rană a leprei și-i va fi arătată preotului.

50: Preotul va cerceta pata, iar [lucrul atins de] pată îl va închide pe timp de șapte zile.

51: În cea de a șaptea zi, preotul va cerceta pata: dacă rana se va fi întins pe haină, sau pe urzeală, sau pe bătătură, sau pe vreun lucru de piele, aceasta este lepră statornică; lucrul e necurat.

Lepră statornică (λέπρα *εμμοнос*; lat. *lepra perseverans*): „Semnificația exactă a ebr. *mam'ereh* (< *ma'ar* – a cauza o suferință acută, Gesenius, s. v.) este acela de *malign, vătămător*, cf. BJ – *lèpre contagieuse*”³³⁷.

52: El va arde haina, sau urzeala, sau bătătura de lână sau de in, sau orice fel de lucru din piele pe care va fi rana, fiindcă aceea este lepră statornică, și-n foc va fi arsă.

53: Iar dacă preotul va vedea că pata nu s-a întins pe haină, sau pe urzeală, sau pe bătătură, sau pe orice fel de lucru de piele,

54: atunci preotul va porunci ca lucrul pe care s-a ivit pata să fie spălat, apoi îl va închide, a doua oară, pentru șapte zile.

55: Dacă preotul va vedea că, chiar după ce a spălat-o, pata nu și-a schimbat starea, deși nu s-a întins, atunci lucrul este necurat: el va fi cu totul ars în foc, căci [lepra] a pătruns în haine sau în urzeală sau în bătătură.

56: Dacă însă preotul va vedea că pata, după spălarea ei, a devenit palidă, atunci preotul o va rupe de la haină, sau din piele, sau din urzeală, sau din bătătură.

57: Iar dacă din nou se va ivi pe haină, sau pe bătătură, sau pe urzeală, sau pe vreun lucru de piele, aceea este lepră înflorită: lucrul pe care s-a ivit pata va fi ars în foc.

58: Dacă însă haina, sau urzeala, sau bătătura, sau lucrul de piele va fi spălat și [prin spălare] pateu de pe el se va duce, [lucrul] va fi spălat a doua oară și va fi curat.

59: Aceasta este rânduiala pentru pata de lepră ce se va ivi pe haină de lână sau de in, sau pe urzeală, sau pe bătătură, sau pe vreun lucru de piele, în ce privește chipul ca ele să fie declarate curate sau necurate”.

În tot acest pasaj e vorba despre ciuperci care atacă țesăturile sau lucrurile din piele. Acestea sunt incluse tot la *lepră*, datorită posibilității de contaminare.

Sfântul Maxim Mărturisitorul observă că, după culoare, sunt patru tipuri de lepră: lepra roșie (13, 49), albă (13, 4), verde (13, 49) și neagră (13, 21). Culorile corespund celor patru umori trupești: sângele, limfa, fierea galbenă (sau verde) și fierea neagră. Acestea, după Galenus, în funcție de predominanța vreuneia, stabilesc cele patru temperamente: sangvin, limfatic, coleric și melancolic. „Prin acestea se arată mânia și pofta împărțite în speciile lor. Prin cea albă și verde se arată pofta împărțită în plăcere și întristare; iar prin cea galbenă și neagră, iuțimea împărțită pe de o parte în furie și mânie, pe de alta, în viclenia ascunsă a fățarniciei.

³³⁶ LEV, p. 182

³³⁷ LEV, p. 182

Căci acestea sunt primele soiuri ale patimilor ce țin de ele și cele mai principale roduri ale iuțimii și poftei. Până ce sufletul e bolnav și împuns de ele, nu e cu putință să fie socotit în numărul celor ce se învrednicesc de curtea lui Dumnezeu³³⁸.

CAPITOLUL 14 – Curățirea leprei.

1: **Și a grăit Domnul către Moise, zicând:**

2: **„Iată legea pentru cel lepros în ziua curățirii lui: el va fi dus la preot,**

3: **iar preotul va ieși afară din tabără; de va vedea preotul că pata de lepră s-a vindecat de pe cel lepros,**

Afară din tabără: „ritualul de purificare trebuia să aibă loc în afara spațiului comunitar. Purificarea bolnavului vindecat de lepră implica un ritual în care gesturile simbolice predominau față de măsurile igienice propriu-zise. Acest ritual aduce aminte, în unele privințe, de cel al consacării preoților (cap. 8-10) și a fost respectat întotdeauna cu sfințenie. Iisus însuși recomandă acest ritual leproșilor care vin să-i ceară vindecarea (cf. Matei 8, 4; Luca 17, 11-14)³³⁹.

4: **atunci preotul va porunci să fie luate pentru cel curățit două păsări vii, curate, lemn de cedru, ață roșie răsucită și isop.**

Pe lângă păsări, trebuiau aduse: lemn de cedru, ață roșie răsucită (*un fir stacojiu*: SEP 1) și isop.

Lemn de cedru (ξύλος κέδρινος), reprezintă specia de conifere *Cedrus*, specifică Orientului Apropiat³⁴⁰. *Un fir stacojiu*: „în Biblia Hebraică, ebr. **tolaath** desemna inițial un fel de larve sau viermi cu o culoare specifică, roșu închis (de aici, în Vulgata, *vermiculus*), ajungând ulterior să desemneze, prin extrapolare, orice obiect vestimentar vopsit în această culoare (cf. Strong, 1973, 8438)³⁴¹. *Isop*: „Septuaginta – υσσωπος, Vulgata – *hyssopus*, Ostrog – **isop**. [...] Etimonul primar este ebr. **ezobh**. Isopul (*Hyssopus officinalis*) este un arbust cu flori de culoare albastru închis, originar din Orient; se cultivă la noi ca plantă ornamentală. Crenguțele de isop, adunate într-un mănunchi, erau folosite în Israel cu o funcție echivalentă cu mănunchiul de busuioc în ritualurile bisericii noastre. Utilizat în ritualuri purificatoare, isopul a ajuns în cele din urmă să simbolizeze curățirea de păcat, ca în Psalmi 50, 7³⁴².

5: **Preotul va porunci ca una din păsări să fie-njunghiată într-un vas de lut, deasupra unei ape curgătoare.**

Apă curgătoare; SEP 1: *apă de izvor*: „în vechile traduceri românești *apă vie*, după Septuaginta υδωρ ζωντων, Vulgata: *aqua viventis*; în Biblia Hebraică, expresia [**mayim khayym**]³⁴³ – *apă vie* – denumește apa luată dintr-o sursă curgătoare (izvor, râu) în opoziție cu apa de cisternă³⁴⁴. Să observăm că în practicile magico-ritualice din mediul popular românesc *apa neîncepută* era învestită cu puteri magice³⁴⁵.

6: **Apoi va lua pasărea cea vie, lemnul de cedru, ața cea roșie și isopul, și le va muia, împreună cu pasărea cea vie, în sângele pasării-njunghiate deasupra apei curgătoare;**

³³⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre cunoștința de Dumnezeu*, 36

³³⁹ LEV, p. 183

³⁴⁰ LEV, p. 183

³⁴¹ LEV, p. 183

³⁴² LEV, p. 183

³⁴³ LEV dă o formă ciudată a expresiei ebraice: **hay mayim**.

³⁴⁴ *Cisternele* erau bazine, postate, de regulă, sub locuințe, în care se aduna apa strânsă în sezonul ploios. Într-o astfel de cisternă a fost întemnițat Sfântul Ioan Botezătorul, închisori propriu-zise neexistând la israeliți, care le socoteau a fi nerentabile.

³⁴⁵ LEV, p. 183

7: va stropi de șapte ori pe cel ce s-a curățit de lepră și-l va declara curat, iar păsării celei vii îi va da drumul în câmp.

„Exegeții au pus în valoare semnificațiile simbolice ale acestei ceremonii de purificare. Cele două păsări *vii* semnifică viața redată leproșului, care fusese mort pentru comunitate³⁴⁶. Aceeași valoare simbolică pare să aibă și celelalte elemente: *apa vie*, sângele victimei ca sediu al vieții și culoarea roșie a firului stacojiu. Ramura de cedru, arbore incoruptibil, ca și cea de isop, semnifică faptul că fostul bolnav s-a curățit de *lepră*. Cât privește eliberarea celei de-a doua păsări, actul acesta pare să figureze îndepărtarea și dispariția bolii. O ceremonie foarte asemănătoare regăsim la purificarea celui care s-a atins de un mort (cf. Numerii 19, 6)³⁴⁷. Numărul 7, cum s-a arătat și-n alte rânduri, semnifică perfecțiunea, desăvârșirea.

După o tâlcuire, toate acestea sunt tipuri ale lucrării celei mântuitoare: apa curgătoare indică Taina Botezului, cele două păsări curate arată pe Hristos Cel în două firi, cedrul e trupul Său cel nestricăcios, firul roșu împletit arată împletirea Fiului Celui din veșnicie cu carnea și cu sângele, pasărea muiată în sânge semnifică însușirea morții în trupul Mântuitorului (dar și Învierea), iar înșeptita stropire arată, iarăși, Sfântul Botez³⁴⁸ (după cum ar putea închipui și darurile Sfântului Duh).

8: Iar cel curățit să-și spele hainele, să-și tundă tot părul, să se îmbăieze-n apă, și va fi curat. Apoi să intre în tabără, dar timp de șapte zile va locui în afara casei sale.

9: În ziua a șaptea își va rade tot părul de pe cap, își va rade barba și sprâncenele; își va rade tot părul, își va spăla hainele, își va îmbăia trupul în apă și va fi curat.

„Îndepărtarea totală a părului era considerat un act de igienă esențial. Herodot, *Istoriei* II, 37, amintește că preoții egipteni, cărora li se impunea o curățenie perfectă, se rădeau complet din trei în trei zile³⁴⁹. Aici, desigur, această radere completă are un caracter excepțional. În plus, raderea părului poate semnifica și înlăturarea păcatelor odrăslite de trup.

10: În ziua a opta va lua doi miei fără meteahnă, de câte un an, o mieluşea fără meteahnă, de un an, și trei zecimi dintr-o efă de făină curată, frământată cu untdelemn, pentru prinosul de pâine, și un log de untdelemn.

„Dacă în versetele anterioare a fost descris ritualul purificării leproșului în raport cu comunitatea, vv. 10-20 înfățișează ritualul prin care fostul bolnav își restabilește relația sa cu Iahve³⁵⁰.

„Așadar, Dumnezeu cere să se scoată, prin chipul leproșului, cel îmbolnăvit de păcat și întinat din mulțimea sfinților. Dar se întâmplă și ca unii din cei bolnavi să se elibereze de patimă. Căci ne oprim uneori din păcate, mutându-ne mintea la voința de-a lucra și cugeta cele bune și cuvenite³⁵¹. Cel curățit jertfea doi berbeci, o oaie, o efă de făină frământată cu untdelemn și un log (aproximativ 0,5 litri) de untdelemn. Ofranda de făină „era o preînchipuire a pâinii euharistice, pe care Iisus Hristos, Domnul nostru, ne-a dat-o ca să o aducem în amintirea pătimirii pe care a răbdat-o El pentru oameni, ale căror suflete sunt curate acum de toată răutatea³⁵². Desigur, sufletele nu se curățesc în mod automat, ci doar în măsura în care vor conlucra cu harul și-și vor însuși efectele Jertfei mântuitoare. Sfântul Ioan Gură de Aur află aici prilejul de a sublinia superioritatea preoției creștine: „Preoții iudeilor aveau numai puterea să vindece trupul de lepră; dar, mai bine spus, nici nu aveau puterea să vindece, ci numai să vadă dacă cineva a fost sau nu vindecat de lepră. Preoții Noului Testament, însă, au puterea să vindece nu lepra trupului, ci necurăția sufletului; n-au luat numai puterea de a vedea dacă

³⁴⁶ Mai exact, pasărea ucisă ar însemna *moartea* leproșului, iar pasărea vie, redobândirea vieții de către acesta.

³⁴⁷ LEV, p. 183

³⁴⁸ Cf. Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

³⁴⁹ LEV, p. 183

³⁵⁰ LEV, p. 183

³⁵¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

³⁵² Sf. Iustin Martirul, *Dialogul cu iudeul Trifon*, XLI

cineva a fost sau nu vindecat, ci puterea deplină de a vindeca³⁵³. Desigur, prin preot lucrează puterea lui Dumnezeu, iar aceasta, iarăși, nu împotriva voinței omului, ci doar dacă acela își dorește vindecarea și se străduiește pentru ea.

11: **Preotul cel ce face curățirea îl va duce pe omul ce se curățește, împreună cu [prinoasele] acestea, înaintea Domnului, la intrarea cortului mărturiei;**

12: **acolo va lua preotul un miel și-l va aduce drept jertfă pentru vinovăție, și logul de untdelemn, și vor fi acestea aducere înaintea Domnului.**

13: **Mielul îl va înjunghia în locul unde se-njunghie arderile-de-tot și jertfele pentru păcat, în loc sfânt; fiindcă jertfa pentru vinovăție, ca și jertfa pentru păcat, este a preotului, că-i sfințenie mare.**

14: **Preotul va lua apoi din sângele jertfei pentru vinovăție și va pune preotul pe pulpa urechii drepte a celui ce se curățește, pe degetul cel mare de la mâna lui cea dreaptă și pe degetul cel mare de la piciorul său cel drept.**

15: **Preotul va lua apoi din logul de untdelemn și-și va turna în palma sa cea stângă.**

16: **Preotul își va muia degetul mâinii sale celei drepte în untdelemnul din palma sa cea stângă, și cu degetul său va stropi de șapte ori cu acest untdelemn înaintea Domnului.**

17: **Iar untdelemnul rămas în palma sa îl va pune preotul pe pulpa urechii drepte a celui ce se curățește, pe degetul cel mare de la mâna lui cea dreaptă și pe degetul cel mare de la piciorul său cel drept, pe deasupra sângelui din jertfa pentru vinovăție;**

18: **iar untdelemnul rămas în palma preotului îl va turna preotul pe capul celui ce se curățește și se va ruga preotul pentru el înaintea Domnului.**

19: **Preotul va săvârși astfel jertfa pentru păcat, se va ruga pentru cel ce a venit să se curețe de necurăția lui, și apoi va-njunghia jertfa arderii-de-tot.**

20: **Preotul va aduce arderea-de-tot și prinosul de pâine pe jertfelnic înaintea Domnului; astfel se va ruga preotul pentru acela, iar acela va fi curat.**

În continuare, e arătată rânduiala pentru cei nevoiași:

21: **Dacă însă acela va fi sărac și nu-i va da mâna, va lua doar un miel de un an și-l va aduce jertfă pentru vinovăție, ca să se roage pentru el, a zecea parte dintr-o efă de făină frământată cu untdelemn, pentru prinosul de pâine, un log de untdelemn**

22: **și două turturele – sau doi pui de porumbel, după cum îi va da mâna -: una, jertfă pentru păcat; alta, ardere-de-tot.**

23: **În cea de a opta zi, spre curățirea sa le va aduce la preot înaintea Domnului, la ușa cortului mărturiei.**

24: **Iar preotul, luând mielul de jertfă pentru vinovăție și logul de untdelemn, le va aduce prinos înaintea Domnului.**

25: **Apoi va-njunghia mielul de jertfă pentru vinovăție; și va lua preotul din sângele jertfei pentru vinovăție și va pune pe pulpa urechii drepte a celui ce se curățește, pe degetul cel mare de la mâna lui cea dreaptă și pe degetul cel mare de la piciorul său cel drept.**

26: **Din untdelemn va turna preotul în palma sa cea stângă;**

27: **și cu degetul mâinii sale drepte de șapte ori va stropi preotul înaintea Domnului cu untdelemn din palma sa cea stângă;**

28: **și tot din untdelemnul care este-n palma sa va pune preotul pe pulpa urechii drepte a celui ce se curățește, pe degetul cel mare de la mâna lui cea dreaptă și pe degetul cel mare de la piciorul său cel drept, pe locurile [unde-a pus] și sânge din jertfa pentru vinovăție;**

29: **iar untdelemnul care i-a rămas în palmă îl va turna pe capul celui ce se curățește, și se va ruga preotul pentru el înaintea Domnului.**

³⁵³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, VI

30: **Iar turturelele – sau puii de porumbel, după cum îi va da mâna – le va aduce;**
31: **una, jertfă pentru păcat, iar alta, ardere-de-tot, împreună cu prinosul de pâine;**
și așa se va ruga preotul înaintea Domnului pentru cel ce se curățește.

32: **Aceasta este legea pentru cel cu rană de lepră și căruia nu-i dă mâna să aducă tot ce se cere pentru curățirea sa”.**

Cel oarecând bolnav se curățește deplin (dacă o face!) în ziua a opta; în veșnicia fericită vom intra după ce ne vom fi curățit de toată întinăciunea.

33: **Și a grăit Domnul către Moise și Aaron, zicând:**

34: **„După ce veți intra în țara Canaaneenilor, pe care Eu am să v-o dau vouă ca moștenire, și dacă voi aduce rană de lepră în casele din țara moștenirii voastre,**

35: **atunci stăpânul casei îi va da de veste preotului, zicând: - În casa mea s-a ivit ceva ce seamănă cu o pată [de lepră].**

„Utilizarea aceluiași termen deopotrivă pentru o boală umană și pentru un simptom de corozie a pereților casei sub acțiunea unor ciuperci sau a unor factori de natură minerală reflectă credința în atotputernicia divină, ca sursă a unor nenorociri concepute ca *semne* și pedepse. Pe de altă parte, prescripția are un caracter prospectiv, referindu-se la etapa sedentarizării poporului ales în țara făgăduită, moment ulterior celui când este emisă porunca”³⁵⁴.

36: **Atunci preotul va porunci ca acea casă să fie golită mai înainte de a intra el, preotul, să cerceteze pata, pentru ca nimic din ceea ce este în casă să nu devină necurat, după care preotul va intra să cerceteze casa.**

37: **El va cerceta pata de pe pereții casei: dacă pata i se arată a avea petice verzui sau roșiatice adâncite-n perete,**

38: **el va ieși din casă pân-la ușa casei și va închide casa pentru șapte zile.**

39: **În cea de a șaptea zi se va întoarce preotul și va cerceta casa: de va vedea că pata s-a întins pe pereții case,**

40: **preotul va porunci să fie scoase pietrele pe care este boala, să fie aruncate afară din oraș, la loc necurat,**

Boala (αφή): „în funcție de context, unul și același cuvânt, **afi**; poate însemna *semn, pată, rană sau plagă, boală* și chiar, de-a dreptul, *lepră*”³⁵⁵.

41: **casa să fie răzuită pe dinlăuntru, de jur-împrejur, iar tencuiala-răzătură să fie aruncată afară din oraș, la loc necurat.**

Tencuiala, „cuvânt utilizat și în versetul următor [...], după Septuaginta: **ο χους** – *lut*; Vulgata: *pulvis* – *țărână* (v. 41) și *lutum* – *lut* (v. 42), corespund ebr. **aphar**, termen care în Biblia Hebraică înseamnă *praf, pulbere*, dar și *lut folosit pentru tencuie, mortar* (Strong., 6083). Tehnica tencuiei era bine cunoscută în Orientul Apropiat: atât mesopotamienii cât și egiptenii utilizau în acest scop un amestec de paie și lut. Pentru locuințele mai importante, ai căror pereți urmau să fie pictați, amestecul mai cuprindea și ghips, argilă roșie sau nisip alb, ingrediente care asigurau plasticitatea finisajului”³⁵⁶. *Un loc necurat*: „indicația nu are semnificație ritualică. Odată sedentarizați, evreii preluau configurația urbană obișnuită în Palestina și înainte de venirea lor, care includea și un loc din afara cetății, special amenajat pentru depunerea resturilor nefolositoare”³⁵⁷.

42: **Vor aduce apoi alte pietre cioplite și le vor pune în locul pietrelor [celor dintâi], și vor lua altă tencuială și vor tencui casa.**

43: **Dacă boala se va ivi din nou și va pătrunde în casă după ce s-au scos pietrele și după ce casa a fost răzuită și tencuită,**

³⁵⁴ LEV, p. 183

³⁵⁵ BBVA, p. 138

³⁵⁶ LEV, pp. 183-184

³⁵⁷ LEV, p. 183

44: atunci preotul va veni din nou: dacă va vedea că boala s-a răspândit în casă, aceasta-nseamnă că-n casă-i lepră statornică; [aşadar], e necurată.

„Această revenire a preotului nu o vei înţelege decât ca întoarcerea iubirii de oameni a lui Dumnezeu la popor”³⁵⁸.

45: Casa aceea va fi dăruită, iar pietrele, lemnul și toată tencuiala ei să fie scoase afară din oraș, la loc necurat.

Dacă astăzi nu se mai apelează la preot când pereții casei sunt atacați de mușcături, sunt, în schimb, frecvent utilizate rugăciunile pentru casa supărată de duhuri rele ori de vrăji și descântece.

46: Cel ce va intra în casa aceea pe durata-n care va fi închisă, acela necurat va fi până seara;

„Prin aceasta se arată clar că tot cel ce se lipește de Iudei în oarecare fel, cugetând aceleași, va fi părtaș numaidecât de necurăția acelor”³⁵⁹. Am putea lărgi cuvântul, aplicându-l oricui se alătură adunărilor eretice.

47: cel ce va dormi în casă, să-și spele hainele, și necurat va fi până seara; cel ce va mânca în casă, să-și spele hainele, și necurat va fi până seara.

„Specificarea *să fie necurat până seara* lipsește din Biblia Hebraică și Vulgata, dar apare în Septuaginta, probabil sub influența versetului anterior. Oricum, conținutul v. 47 nu constituie o alternativă la cel al versetului anterior, ci o adăugire necesară”³⁶⁰.

48: Dacă însă preotul intră și vede că boala nu s-a întins în casă după ce casa a fost din nou tencuită, preotul o va declara curată, căci boala a trecut.

49: El va lua, spre curățirea casei, două păsări vii, curate, lemn de cedru, ață roșie răsucită și isop;

50: va-njunghia o pasăre într-un vas de lut, deasupra unei ape curgătoare.

51: Va lua lemnul de cedru, ața, isopul și pasărea vie și le va muia în sângele păsării înjunghiate deasupra apei curgătoare și va stropi casa de șapte ori.

52: Și va curăța astfel casa cu sângele păsării, cu apă curgătoare, cu pasărea cea vie, cu lemnul cel de cedru, cu ața roșie răsucită și cu isop,

53: iar păsării celei vii îi va da drumul în afara cetății, la câmp; și se va ruga pentru casă, iar ea curată va fi.

54: Aceasta este legea pentru orice pată de lepră și pentru chelbe,

55: pentru lepra de pe haine și pentru cea de pe case,

56: pentru umflături, pecingine și pete lucii,

57: ca să se știe ziua-n care [cineva] e necurat și ziua-n care va să fie curățit; aceasta-i legea pentru lepră”.

„Auzind de preotul care, după dispoziția legii, intră în casa în oarecare fel necurată și o afurisește pe ea și hotărăște cele de trebuință spre curățirea celor ce o au, socotesc că se vorbește de rațiunea-preot care intră ca o lumină preacurată în suflet și dezvăluie voile și gândurile necurate împreună cu faptele vinovate și arată cu înțelepciune modurile convertirii și ale curățirii”³⁶¹.

CAPITOLUL 15 – Rânduiele pentru necurăția bărbaților și a femeilor.

„Întregul capitol 15 se ocupă cu eliminările, normale sau patologice, din sistemul genital

³⁵⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

³⁵⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

³⁶⁰ LEV, p. 184

³⁶¹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 24

al omului. Ceea ce pare a fi doar o problemă de igienă corporală este, în realitate, legiferarea comportamentului uman în sfera de taină a vieții înseși: fecunditatea și reproducerea. De aici, caracterul sacral al tuturor acestor interdicții formale și prescripții rituale³⁶². „Se apreciază că natura acestei legislații este unică în literatura Orientului Apropiat (Harrison, p. 159). Capitolul se structurează în trei părți distincte: vv. 1-17 – igiena bărbatului; vv. 19-30 – igiena femeii; vv. 31-33 – concluzia generală³⁶³.

1: Și a grăit Domnul către Moise și către Aaron, zicând:

2: „Grăiește către fiii lui Israel și spune-le: Când un bărbat, oricare-ar fi el, va avea scurgere din trupul său, scurgerea lui este necurată.

Scurgere (η ρύσις): „termenul ebraic pentru *scurgere*, subst. **Zobh**, nu apare decât în Levitic (cf. Strong., 2101), ceea ce presupune că avea un caracter tehnic. Cât privește natura microbiană a bolii, informațiile sumare din text nu permit o diagnoză absolut sigură. Cea mai probabilă pare să fie infecția gonoreică, produsă în tractul genital masculin de microorganismul *Neisseria gonorrhoeae*. În condițiile absenței unui tratament adecvat, vindecarea se putea produce, la un bărbat viguros, într-o perioadă începând de la câteva luni și până la un an. O altă *scurgere* putea fi determinată și de infectarea unei leziuni tuberculare (cf. Harrison, p. 160)³⁶⁴.

3: Iată care este legea privitoare la necurăția lui: fie că din trup se face scurgere de sămânță, fie că ea s-a oprit a se mai scurge din trup, aceasta-i necurăție într-însul pe toată durata scurgerii ei din trup sau a încetării de a se mai scurge; necurăție îi este.

„Acest verset constituie o introducere la secvența (vv. 4-12) în care sunt enumerate cazurile când bărbatul bolnav impurifică, direct sau indirect, obiectele cu care intră în contact³⁶⁵.

4: Orice pat pe care va dormi cel ce are scurgere este necurat; tot lucrul pe care va șede cel ce are scurgere este necurat.

5: Omul care se va atinge de patul aceluia își va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara.

6: Cel ce șade pe lucrul pe care-a șezut cel ce are scurgere, acela-și va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara.

7: Cel ce se va atinge de trupul celui ce are scurgere își va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara.

Trup: ebr. **basar**, redat consecvent de majoritatea traducătorilor prin *trup*, are adesea în Textul Masoretic sensul *membrum virile* (cf. *supra*, 6, 3). În capitolul de față din Levitic, termenul apare de șase ori: în vv. 2, 3 și 19 este întrebuințat eufemistic pentru a desemna organul sexual masculin (și chiarpe cel feminin, în v. 20); în vv. 13 și 16, sensul este evident cel de *corp*³⁶⁶. Aici, nu e foarte clar dacă trebuie înțeles tot trupul sau e tot o exprimare eufemistică: „unii comentatori înclină spre utilizarea eufemistică, gândindu-se la posibilitatea existenței unor persoane însărcinate cu îngrijirea organului infectat al bolnavului. Totuși, ținând seama de context, mai probabilă este actualizarea sensului generic *corp*³⁶⁷.

8: Dacă cel ce are scurgere va scuipa pe cel curat, acesta-și va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara.

9: Oricare din șeile pe care va călări cel ce are scurgere, necurată va fi până seara.

10: Tot cel ce se atinge de câte-au fost sub acela, și necurat va fi până seara; iar cel ce le va ridica, își va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara.

11: Cel ce s-a atins de cel ce are scurgere fără ca acela să-și fi spălat mâinile cu apă,

³⁶² BBVA, p. 139

³⁶³ LEV, p. 184

³⁶⁴ LEV, p. 184

³⁶⁵ LEV, p. 184

³⁶⁶ SEP 1, p. 370

³⁶⁷ LEV, p. 184

își va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara.

Cele de până aici se pot aplica și gândurilor necurate, care întinează sufletul: „Treci acum de la această boală trupească și de la acest chip clar, la cele ce se petrec în minte. Căci și mintea se strică (se descompune), cheltuindu-se cu risipă în cele ce nu se cuvin. Și neaplecându-și străduința lucrării ei la nimic din cele de trebuință, nu are nici un rod adevărat, ci e purtată pururea spre ceea ce păgubește și suferă rostogolirea nestăpânită spre cele urâte”³⁶⁸.

12: Vasul de lut de care s-a atins cel ce are scurgere va fi spart; vasul de lemn va fi spălat cu apă, și curat va fi.

13: Iar când cel ce are scurgere se va curăța de scurgerea sa, să-și socotească șapte zile pentru curățirea sa; el își va spăla hainele, își va îmbăia trupul în apă, și curat va fi.

Își va îmbăia trupul în apă: „în unele manuscrise (ebraice și grecești): *în apă curgătoare*”³⁶⁹. „La israeliți, ca de altfel și la alte popoare antice, abluția rituală avea în primul rând funcțiile cultice ale purificării morale și sufletești, și nu o strictă rațiune igienică”³⁷⁰.

14: În cea de a opta zi va lua cu sine două turturele – sau doi pui de porumbel -, le va aduce-n fața Domnului, la ușa cortului mărturie, și i le va da preotului;

Sunt din nou vestite, în tipuri: timpul venirii Mântuitorului (ziua a șaptea) și Învierea (ziua a opta); iar abluțiunea închipuie curățirea prin Botez. „Prin apă, potrivit legii, se curățește tot cel necurat, până și hainele însele fiind spălate cu apă”³⁷¹, căci ne vom îmbrăca în slava dumnezeiască.

15: iar preotul le va jertfi: una, pentru păcat, iar una, ardere-de-tot; astfel se va ruga preotul pentru el înaintea Domnului, pentru scurgerea lui.

16: Dacă un om va avea descărcare seminală-n timpul somnului, își va îmbăia întregul trup în apă, și necurat va fi până seara.

Descărcare seminală: „Sintagma ebraică **šikhbhath zera** din Biblia Hebraica desemnează o spermatozee normală, prin opoziție cu gonoreele infecțioase descrise anterior. Deși se utilizează același termen, în vv. 1-17 pare să fie vorba de pierderi seminale spontane, pe când în v. 18 se face referire la ejacularea matrimonială”³⁷². „Cei doi termeni ai sintagmei ebraice, **šikhbhath** – *faptul de a sta întins* și **zera** – *sămânță* – au fost transpuși literal de Septuaginta: **κοίτη σπέρματος** – *patul seminței* [...]. Philon, *Spec.* I, 19, echivalează această expresie cu formula **νύκτωρ ονειρώσσειν** – *a visa noaptea*, aparținând repertoriului terminologic hipocratic, iar Iosif Flaviu, *AI*, o glosează prin secvența **ος δ' αν κατα τους αποκρίνει γονήν** – *cel care secretă sămânță în timpul somnului*”³⁷³.

„Deci îl curăță pe cel cu scurgerea sămânței și îl izbăvește de boală, dar în Hristos, prin apă și sânge. Căci se [vor] număra lui șapte zile, spre curățirea lui, și-și va spăla hainele lui și va scălda trupul lui și curat va fi. A întinde până în ziua a șaptea curățirea înseamnă, fără îndoială, că cei ce s-au hotărât să treacă de la nerăutatea lumească la săvârșirea celor bune trebuie să se curețe toată viața și în toată vremea vieții prin faptele bunei cuviințe. Căci, măsura unei săptămâni indică totalitatea timpului și e o întoarcere circulară la început, după ce ajunge la sfârșit. Dar, zice că la faptele noastre de bunăcuviință trebuie să se adauge, în chip necesar, curățirea prin Hristos și purificarea prin apă, prin spălarea trupului și a hainelor înțelegându-se sfântul Botez, la care se adaugă și curățirea prin sânge. [...] Ziua a opta înseamnă iarăși veacul de după petrecerea în trup, când a răbdat junghierea pentru noi Emanuil, turtureaua binecîrpititoare și bine răsunătoare, care prin sângele Său a desăvârșit de-a pururi pe cei ce se sfințesc”³⁷⁴.

³⁶⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

³⁶⁹ BBVA, p. 139

³⁷⁰ LEV, p. 184

³⁷¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 9

³⁷² LEV, p. 184

³⁷³ SEP I, p. 371

³⁷⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

17: Orice haină și orice piele atinsă de curgerea seminală va fi spălată cu apă, și necurată va fi până seara.

18: Dacă o femeie se va culca cu un bărbat și el va avea o descărcare de sămânță, fiecare din ei se va îmbăia în apă, și necurați vor fi până seara.

„Considerarea actului sexual drept un fapt impur, care necesită purificarea prin abluție, se regăsește la babilonieni și arabi, după cum atestă Herodot, *Istorie*, I, 118³⁷⁵.

19: Când o femeie are curgere de sânge – curgerea [firească] din trupul său -, timp de șapte zile va rămâne în necurătenia ei. Tot cel ce se va atinge de ea, necurat va fi până seara.

„Cu acest verset începe expunerea regulilor privitoare la impuritățile genitale feminine. Vv. 19-24 tratează limitele normale ale funcțiilor sexuale ale femeii, vv. 25-27 abordează cazurile anormale, iar ultima secvență, vv. 28-30, tratează ritualul de purificare³⁷⁶. *Șapte zile*: „există numeroase dovezi care atestă că la toate popoarele antice, ca și la societățile actuale de tip tradițional, perioada menstruală acorda femeii un statut special, în sfera sacrului. Izolarea prescrisă, pe lângă valențele culturale, asigura femeii, implicit, și o perioadă de refacere a forțelor sale, măcinate în muncile casnice³⁷⁷.

20: Tot lucrul pe care se va culca ea în timpul necurăteniei va fi necurat, și tot lucrul pe care va șede, necurat va fi.

O interpretare socotește că sufletul desfrânat „îl numește poate Scriptura femeie ce șade din pricina rânduiei, căci, șezând departe de simțuri, își adună în sine lucrarea lui, nemaiprimind nimic din cele din afară, pentru nălucirea rușinoasă care-l stăpânește³⁷⁸. E cel rob cu totul unei patimi anume, incapabil de a mai primi altceva, bun sau rău.

21: Tot cel ce se va atinge de patul ei își va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara.

22: Tot cel ce se va atinge de vreun lucru pe care a șezut ea, își va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara.

23: Iar de se va atinge cineva de ceva din patul ei sau de lucrul pe care a șezut ea, acela necurat va fi până seara.

24: De se va culca cineva cu ea, necurăția ei îl va atinge și pe el; necurat va fi el timp de șapte zile, și orice pat pe care va dormi, necurat va fi.

„Contextul face referire la declanșarea spontană a menstruației în timpul actului sexual, căci, în cazul intenției conștiente de apropiere sexuală în această perioadă, legea prevedea pedeapsa cu moartea (cf. *infra* 18, 19; 20, 18)³⁷⁹.

25: Dacă femeia va avea curgere de sânge timp de mai multe zile, și nu în timpul necurăției sale [firești], sau dacă ea are curgere în prelungirea necurăției sale [firești], atunci, în tot timpul cât îi va curge necurătenia, ea va fi necurată ca și în timpul necurăției sale [firești].

„Pentru hemoragiile întâmplătoare, prescripțiile rituale sunt identice cu cele legate de menstruația normală³⁸⁰.

26: Orice pat pe care va dormi în timpul curgerii ei va fi necurat așa cum e patul în timpul necurăției sale [firești], și orice lucru pe care va șede ea va fi necurat așa cum necurat este în timpul necurăției sale [firești].

27: Tot cel ce se va atinge de acel [lucru], necurat va fi; el își va spăla hainele, își va îmbăia trupul în apă, și necurat va fi până seara.

28: Când ea va fi curățită de curgerea ei, să-și socotească șapte zile, și după aceea

³⁷⁵ LEV, p. 184

³⁷⁶ LEV, p. 184

³⁷⁷ LEV, p. 185

³⁷⁸ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, LXXIV

³⁷⁹ LEV, p. 185

³⁸⁰ LEV, p. 185

curată va fi.

29: **În cea de a opta zi va lua cu sine două turturele – sau doi pui de porumbel – și i le va aduce preotului, la ușa cortului mărturiei;**

30: **iar preotul le va jertfi: una, pentru păcat, iar una, ardere-de-tot; și astfel se va ruga preotul în fața Domnului pentru ea, pentru curgerea ei cea necurată.**

Față de menstruația normală, în cazul hemoragiilor ocazionale se cerea, în plus, aducerea de jertfe pentru curățire.

31: **Așa să-i feriți pe fiii lui Israel de necurătenia lor, ca să nu moară ei în propria lor necurăție prin aceea că-Mi spurcă locașul care este-n mijlocul lor.**

32: **Aceasta este legea pentru cel ce are scurgere, sau pentru cel ce are descărcare seminală care-l face necurat,**

33: **sau pentru aceea care-i bolnavă-ntru necurăția ei [firească]; adică pentru oricine, bărbat sau femeie, care are o curgere, ca și pentru bărbatul ce se culcă cu o femeie în stare de necurăție”.**

Pentru versetul 31 e și varianta: *faceți evlavioși pe fiii lui Israel*. „Căci fără evlavie nu cinstește nimeni pe Dumnezeu, nici nu ia aminte la vreo poruncă a Lui. De aceea, nimic nu este mai rău ca îndrăzneala. Pentru aceea ea este maica tuturor patimilor: fiindcă depărtează evlavia, fiindcă izgonește frica de Dumnezeu, fiindcă naște disprețuirea”³⁸¹. „De-abia după ce am fost curățiți și sfințiți prin Hristos ne apropiem cu adevărat strălucitori și nu mai pângărim cortul sfânt, ci ne închinăm curăți în chip curat preasfântului Dumnezeu, venind în biserici”³⁸².

CAPITOLUL 16 – Ziua cea mare a ispășirii.

„Întregul capitol [16] este considerat ca o concluzie a părții a treia a Leviticului, deși el constituie o parte în sine, bine conturată între cap. 11-15 și 17-26. Conținutul acestui capitol se referă la marea sărbătoare anuală denumită *ziua ispășirii*, care era celebrată în fiecare an în ziua a zecea a lunii a șaptea (cf. 23, 26-32). Scopul ritual al acestei sărbători era acela de a implora iertarea divină pentru păcatele întregii comunități israelite, a celor cunoscute, ca și a celor necunoscute sau involuntare. Acest fapt explică plasarea prescripțiilor referitoare la marea sărbătoare comunitară în încheierea enumerării *necurățiilor* rituale. Numele ebraic al sărbătorii, **yom hakkippurim** [...] [*ziua ispășirilor*] nu apare decât în 23, 27-28 și în Numerii 29, 11. [...] În calendarul mozaic actual, această sărbătoare ocupă un loc important și se numește **Yom kippur**”³⁸³.

1: **Domnul a vorbit cu Moise după moartea celor doi fii ai lui Aaron, cei ce muriseră pentru că au adus foc străin în fața Domnului.**

2: **Și a zis Domnul către Moise: „Spune-i lui Aaron, fratele tău, să nu intre oricând în locașul cel sfânt de după perdea, în fața acoperământului ispășirii ce se află pe chivotul mărturiei, dacă el vrea să nu moară: căci Eu Mă voi arăta în nor deasupra acoperământului ispășirii.**

Acoperământul ispășirii (ιαστήριον): „În cort, **ilastirion** era un acoperământ; în templu, va deveni o masă”³⁸⁴.

Arhiereul putea între în Sfânta Sfintelor o singură dată pe an (de Ziua Ispășirii): „Aaron fiind rânduit ca icoană și chip al preoției lui Hristos, nu trebuia să-și facă intrarea în tot ceasul, adică în toată vremea, în Sfânta Sfintelor. Prin aceasta ni se dă să înțelegem frumusețea tainei.

³⁸¹ Ava Dorotei, *Învățăturile de suflet folositoare*, IV, 7

³⁸² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XV

³⁸³ LEV, p. 185

³⁸⁴ BBVA, p. 140

Căci Hristos a intrat o singură dată, veșnică răscumpărare aflând³⁸⁵.

3: **Iată cum anume va intra Aaron în locașul cel sfânt: cu un tăuraș ca jertfă pentru păcat, și cu un berbec pentru ardere-de-tot.**

4: **El se va îmbrăca în tunica de in sfințit, va purta pe trup pantaloni de in, încins va fi cu brâu de in, și tiară de in va avea pe cap; acestea sunt veșminte sfinte: el își va îmbrăcia tot trupul în apă, și numai așa să se îmbrace cu ele.**

Cel curățit prin baia Botezul se va înveșmânta în *in*, adică se va îmbrăca cu virtuțile, stingându-și patimile trupești; astfeș va intra în slava împărăției cerești (Sfânta Sfintelor).

5: **Iar de la obștea fiilor lui Israel, din turma lor va lua doi țapi ca jertfă pentru păcat și un berbec pentru arderea-de-tot.**

Țapi: „Cuvântul **χίμαρος**, *ied*, corespunde aici ebr. **sair**, *țap tânăr*. Traducătorii Septuagintei au ales să facă distincția între **χίμαρος**, animal tânăr destinat ritualului pentru păcat, și **τράγος**, *țap*, animal adult, care apare în Numerii 7 ca destinat jertfei de mântuire și pentru care Textul Masoretic are **attudh**. Iosif Flaviu, parafrazând acest pasaj (*AI III*, 241), vorbește despre doi **επιφοι**, *ieduți*. Philon (*Spec. I*, 188-189) vorbește despre **χίμαροι**, dar în alte locuri îi numește **τράγοι**. *Țapii* au tins să se impună în tradiția ulterioară (*Epistola lui Barnaba*, Iustin, Tertulian, Origen, Theodoret)³⁸⁶.

6: **Aaron va aduce tăurașul ca jertfă pentru propriul său păcat, și astfel se va ruga pentru sine și pentru casa sa.**

„Prin *casa sa* se înțelege aici nu atât familia lui Aaron, cât întregul cin preoțesc (Aaron și urmașii săi întru preoție)³⁸⁷.”

7: **Apoi va lua cei doi țapi și-i va pune-n fața Domnului, la ușa cortului mărturieii.**

8: **Aaron va arunca sorți asupra celor doi țapi: un sort pentru cel merit Domnului și un sort pentru cel merit lui Ducă-se-pe-pustii.**

„Traducem prin *Ducă-se-pe-pustii* literalul **apopompeos** = *cel merit (făcut, ales) să fie alungat*. La rândul său, acesta îl traduce pe ebraicul **azazel**, cuvânt enigmatic, folosit de numai patru ori în cărțile canonice ale Vechiului Testament: o dată aici, de două ori în v. 10 și o dată în v. 26; Vulgata îl redă prin **emissarius** = *cel trimis*. În absolut toate vechile traduceri ale Textului Ebraic (Septuaginta, Vulgata, Aquila, Symachus), echivalentul lui **azazel** e întemeiat pe ideea că termenul e un determinativ al țapului (pe care s-a aruncat sorțul): cel ce urmează să fie alungat. Exegeți moderni ai Leviticului (printre care și Ion V. Georgescu) opinează că termenul **Azazel** desemnează numele unui demon care locuiește în pustie (sălașul diavolilor) și căruia țapul va trebui să-i ducă înapoi povara păcatelor pe care acela le-a inspirat. Obiecția că o astfel de lectură ar sugera o concepție dualistă (Dumnezeu-Diavol), cu totul străină monoteismului iudaic, e amendată prin observația că țapul a fost mai întâi adus *în fața Domnului* (v. 10) și că, prin urmare, țapul destinat lui Azazel nu reprezintă o alternativă, ci o decizie a lui Dumnezeu, cu știrea și cu îngăduința Căruia operează-n lume Satana (vezi cazul lui Iov, dar și Facerea 3). Acesta deci ar fi primul text care dezvăluie existența unei demonologii a Vechiului Testament³⁸⁸.”

Există opinii diverse despre numele Azazel. Astfel, el ar indica:

a) însuși țapul trimis în pustie: **az** înseamnă *capră*, iar **azal**, *a duce departe*; propunerea contrazice, însă, relatarea biblică, unde nu e *țapul Azazel*, ci *țapul pentru Azazel*;

b) **Azazel** ar indica un *loc* anume, ipoteză ce nu se susține;

c) **Azazel** ar fi un nume abstract, desemnând *îndepărtarea completă*, dar și această opinie contrazice textul biblic.

Astfel, Azazel ar fi o ființă personală rea: „Chiar etimologia cuvântului Azazel pledează

³⁸⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

³⁸⁶ SEP I, pp. 372-373

³⁸⁷ BBVA, p. 141

³⁸⁸ BBVA, p. 141

pentru însemnarea de duh necurat sau Satan. Cuvântul Azazel trebuie derivat de la cuvântul **azal**, neîntâlnit în textul ebraic, dar aflat în arabă cu sensul de *a îndepărta, a înlătura*. În acest caz, Azazel este *despărțitul*, sau *îndepărtatul cu totul*. Ultimul sens este foarte potrivit pentru Satan, care este un spirit rău și locuiește în locurile pustii și ascunse³⁸⁹. Oricum, nu e vorba aici despre o jertfă închinată demonilor, ci de îndepărtarea (fie și simbolică) păcatului de la comunitate.

„Acest *țap ispășitor* izgonit în deșert, alături de perechea sa jertfită pe altar, a trezit de timpuriu atenția exegeților creștini, care au formulat diferite interpretări simbolice. Unii (*Epistola lui Barnaba* 7, 7; Tertulian, *Adv. Marc.* III, 7, 7) văd în cei doi țapi cele două naturi, cea divină și cea umană, ale lui Hristos. Pentru Origen, *Hom. Lev.* X, 2, țapul oferit lui Dumnezeu închipuie persoana lui Hristos, iar cel izgonit în deșert, pe cea a lui Barabas³⁹⁰.

9: Va lua Aaron țapul cel sortit Domnului și-l va aduce jertfă pentru păcat,

10: iar țapul asupra căruia a căzut sorțul: „al lui Ducă-se-pe-pustii” îl va pune viu înaintea Domnului, ca să se roage asupra-i și să-i dea drumul în pustie; în pustiu îl va lăsa să plece.

„*A lăsa (să plece)* îl traduce aici pe **afiemi**, folosit în Levitic cu sensul de a trece cu vederea păcatele cuiva; a le ierta³⁹¹.

Cei doi țapi ar putea fi „o vestire a celor două veniri ale lui Hristos³⁹². Sau, țapul jertfit Domnului e Fiul care Se aduce pe Sine jertfă Tatălui, ucis de obștea lui Israel, iar țapul pentru Azazel indică pogorârea la iad a Mântuitorului.

11: Aaron va aduce apoi tăurașul de jertfă pentru propriul său păcat și se va ruga pentru sine și pentru casa sa; va înjunghia tăurașul de jertfă pentru păcatul său.

„Marele preot era obligat ca mai întâi să se purifice el însuși, pentru a putea apoi să medieze purificarea celorlalți³⁹³.

12: Va lua cărbuni aprinși de pe jertfelnicul cel de dinaintea Domnului, o cădelniță plină, și tămâie pisată mărunt, binemiroitoare, două mâini pline, și le va aduce înlăuntrul perdelei;

Acestea vor fi duse în Sfânta Sfintelor.

13: va pune tămâia pe focul cel de dinaintea Domnului, iar norul de fum va acoperi acoperământul ispășirii, cel ce se află pe chivotul mărturiei; și astfel el nu va muri.

14: Va lua apoi din sângele tăurașului, și cu degetul său va stropi spre răsărit, peste acoperământul ispășirii; iar în fața acoperământului ispășirii va stropi de șapte ori cu sânge, el, cu degetul său.

Pătrunderea după perdea, în Sfânta Sfintelor, reprezenta punctul culminant al slujirii arhieresti. Stropirea spre Răsărit amintește că „ne închinăm lui Dumnezeu căutând patria de altădată și uitându-ne către ea. Cortul lui Moisi avea catapeteasma și ilastiriul (chivotul) către Răsărit³⁹⁴.

15: Va înjunghia apoi în fața Domnului țapul de jertfă pentru păcatul poporului; sângele i-l va duce înlăuntrul perdelei, iar cu sângele acela va face ceea ce a făcut și cu sângele tăurașului, stropind cu el pe acoperământul ispășirii și-n fața acoperământului.

16: Așa se va ruga el în locașul cel sfânt pentru necurăția fiilor lui Israel, pentru nelegiuirile lor și pentru toate păcatele lor.

17: Nici un om nu va fi în cortul mărturiei, de când va intra el să se roage în locașul cel sfânt și până va ieși. Așa se va ruga el pentru sine, pentru casa sa și pentru toată obștea fiilor lui Israel.

³⁸⁹ Athanasie Negoiță, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, p. 82

³⁹⁰ SEP 1, p. 373

³⁹¹ BBVA, p. 141

³⁹² Sf. Iustin Martirul, *Dialogul cu iudeul Trifon*, XLI

³⁹³ LEV, p. 185

³⁹⁴ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 12

18: Apoi va ieși la jertfelnicul cel de dinaintea Domnului și se va ruga pentru el; și va lua din sângele tăurașului și din sângele țapului și va unge coarnele jertfelnicului de jur-împrejur;

„Textul ebraic nu lasă să se înțeleagă clar la care dintre altare [jertfelnice] se face referire: cel pentru arderile de tot situat înaintea cortului întâlnirii, sau cel pentru arderea tămâiei, situat în interiorul cortului (cf. 4, 7). Comentatorii evrei optează pentru ultima interpretare, în vreme ce majoritatea comentatori creștini înclină spre cealaltă posibilitate”³⁹⁵.

19: și de șapte ori cu degetul său va stropi cu sânge și-l va curăța de necurățiile fiilor lui Israel și-l va sfinți.

20: Iar după ce va sfârși să se roage pentru locașul cel sfânt, pentru cortul mărturiei și pentru jertfelnic, va face curățirea preoților; și va aduce țapul cel viu,

21: și Aaron își va pune mâinile pe capul țapului celui viu și va mărturisi asupra lui toate fărădelegile fiilor lui Israel, toate nedreptățile și toate păcatele lor; și punându-le pe acestea pe capul țapului, îl va trimite-n pustie printr-un om anume.

22: Și țapul va purta asupra-și în pământ neumblat toate nelegiuirile lor; și vor lăsa țapul slobod în pustie.

După Sfântul Chiril al Alexandriei, cei doi țapi Îl închipuie pe Hristos: țapul junghiat arată jertfa Sa cea pentru noi, iar țapul trimis în pustie vestește Învierea și Înălțarea la Cer, țara cea neumblată (pe atunci) de oameni³⁹⁶. Dar, dacă cerul e *pământul neumblat*, desigur că nu acolo duce Hristos *toate nelegiuirile noastre*. El șterge păcatul spre a înălța la cer omenirea restaurată și reînveșmântată în slavă.

23: După aceea va intra Aaron în cortul mărturiei și-și va dezbrăca tunică de in cu care se îmbrăcase la intrarea în cortul cel sfânt, și o va lăsa acolo;

24: în locul cel sfânt își va îmbăia trupul în apă, își va îmbrăca haina sa și, ieșind, va săvârși arderea-de-tot pentru sine și arderea-de-tot pentru popor, și astfel se va ruga pentru sine și pentru casa sa și pentru popor, ca și pentru preoți.

25: Iar grăsimea jertfei pentru păcat o va arde pe jertfelnic.

„Domnul Se dezbracă și Se îmbracă atunci când Se pogoară în lumea materială; sau altă interpretare: cel ce a crezut în Domnul se dezbracă și îmbracă haina cea sfințită”³⁹⁷. În primul caz, Domnul Își dezbracă dumnezeirea Sa și Se îmbracă cu omenitatea; în cel de al doilea, credinciosul dezbracă omul cel vechi, îmbrăcându-se cu Hristos.

26: Cel ce a lăsat în pustie țapul sortit să fie lăsat, își va spăla hainele, își va îmbăia trupul în apă și numai atunci va intra în tabără.

27: Iar vițelul de jertfă pentru păcat și țapul de jertfă pentru păcat, al căror sânge a fost adus înlăuntru pentru curățirea locașului sfânt, vor fi scoși afară din tabără și-n foc vor fi arse pielea, carnea și necurătenia lor.

28: Cel ce le va arde își va spăla hainele, își va îmbăia trupul în apă, și numai după aceea va intra în tabără.

Abluțiunile preveneau, simbolic, orice întoarcere la păcatul mărturisit și iertat; iar arderea pielei, cărnii și a necurătențiilor arată depășirea existenței epidermice, carnale și vegetative.

29: Aceasta va fi pentru voi lege veșnică: în luna a șaptea, în ziua a zecea a lunii, să vă smeriți sufletele și nici o muncă să nu faceți, nici băștinașul și nici străinul care s-a așezat între voi,

În luna a șaptea: „întrucât, în calendarul ebraic, luna primă a anului era plasată în martie-aprilie, cea de-a șaptea lună (ebr. **tișri**) cădea la începutul toamnei, în septembrie-octombrie, în sezonul ploilor. Luna aceasta era socotită lună sabatică, activitatea curentă

³⁹⁵ LEV, p. 186

³⁹⁶ Cf. Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*

³⁹⁷ Clement Alexandrinul, *Stromate*, V, 40, 3

reducându-se la minimum. Începând cu a cincisprezecea zi a acestei luni, se celebra sărbătoarea corturilor (cf. 23, 34)³⁹⁸. *Ziua a zecea*: „A zecea zi pare să fi fost ziua preferată pentru orice sărbătoare, cf. Ieșirea 12, 3³⁹⁹”.

Să vă smeriți sufletele: „după Septuaginta: **ταπεινώσατε τὰς ψυχὰς**; Vulgata: *affligetis animos vestros*; Ostrog [slavonă]: **pokorite duša vaša**⁴⁰⁰. „Ebr. **tannu eth-naphšoteykhem** are sensul literal *îndurerăți-vă sufletul* și desemnează în Textul Masoretic ansamblul diferitelor mortificări voluntare (reducerea hranei, suprimarea relațiilor conjugale etc.) pe care israeliții credincioși și le autoimpuneau în semn de căință și ascultare față de Dumnezeu, în toate împrejurările impuse de lege. Starea de post începea seara și înceta în seara zilei următoare⁴⁰¹”.

30: căci în ziua aceasta se face rugăciune de ispășire pentru voi ca să vă curățiți de toate păcatele voastre, și curați veți fi înaintea Domnului.

31: Aceasta va fi pentru voi ziua zilelor de odihnă: vă veți smeri sufletele. Aceasta-i lege veșnică.

Ziua zilelor de odihnă: „În Biblia Hebraică, expresia **šabath šabathon** rezultă din juxtapunerea a două cuvinte diferite cu același radical, structură care are funcția stilistico-gramaticală de a exprima superlativul sau intensificarea unei acțiuni (cf. Gesenius, s. v. *šabathon*)⁴⁰²”.

32: Rugăciunea [de ispășire] o va face preotul care a primit ungerea și ale cărui mâini îl învrednicesc să slujească după tatăl său. El se va îmbrăca în haina de in, cu haina cea sfântă;

„Textul exprimă caracterul ereditar al funcției de mare-preot (arhiereu)⁴⁰³. Se mai arată, învăluit, că singur Arhiereul Hristos (= Unsul) ne poate curăți păcatele.

33: el se va ruga în sfânta-sfintelor, el va face curățirea cortului mărturiei și a jertfelnicului, el se va ruga pentru preoți și pentru toată obștea.

34: Aceasta va fi pentru voi lege veșnică: fiilor lui Israel li se vor face rugăciuni de ispășire pentru păcatele lor; o dată pe an se vor face”, așa cum Domnul îi poruncise lui Moise.

Ziua Ispășirii, sau Ziua Împăcării, „se prăznuiește în fiecare an la 10 Tișri ca zi a iertării sau ziua mare a iertării (**yom hakkipurim** – 23, 27) ori *sărbătoarea sărbătorilor (sabbath sabbathon* – 16, 31). În această zi Legea prevede repaus sabatic, adunare sfântă și aducerea jertfelor [...]. Față de celelalte sărbători, în aceasta se postește din seara zilei a noua până în seara zilei a zecea (23, 32), de aceea este socotită cea mai mare zi de odihnă pentru smerirea sufletelor. În ziua împăcării se iartă toate păcatele comise într-un an și această iertare se obține mai ales prin jertfele aduse de arhiereu⁴⁰⁴”.

CAPITOLUL 17 – Locul jertfelor. Oprirea de a mânca sânge.

„În studiile introductive asupra Leviticului, capitolele 17-26 sunt cunoscute drept *Legea sfințeniei*, din pricina structurii lor compacte în jurul unei idei centrale. Sfințenia lui Dumnezeu constă îndeosebi în transcendența și inaccesibilitatea Lui: sfințenia omului este derivată din aceea a lui Dumnezeu în măsura în care omul se apropie de El, Îi îndeplinește prescripțiile rituale și păzește legea morală⁴⁰⁵”.

³⁹⁸ LEV, p. 186

³⁹⁹ LEV, p. 186

⁴⁰⁰ LEV, p. 186

⁴⁰¹ SEP 1, p. 375

⁴⁰² LEV, p. 186

⁴⁰³ BBVA, p. 142

⁴⁰⁴ AB, pp. 323-324

⁴⁰⁵ BBVA, p. 142

1: **Grăit-a Domnul către Moise, zicând:**

2: **„Vorbește lui Aaron și fiilor săi și tuturor fiilor lui Israel și spune-le: - Iată cuvântul pe care l-a poruncit Domnul, zicând:**

3: **Orice om dintre fiii lui Israel – sau dintre străinii ce s-au lipit de voi – care va înjunghia bou sau oaie sau capră în tabără, sau care va înjunghia afară din tabără,**

4: **și nu le va înfățișa înaintea cortului mărturiei spre a le aduce ardere-de-tot sau jertfă de mulțumire plăcută Domnului, cu miros de bună mireasmă; sau care le va înjunghia afară din tabără și nu le va aduce la ușa cortului mărturiei spre a face din ele jertfă Domnului înaintea locașului Domnului, omul acela va fi socotit un vărsător de sânge: sânge a vărsat, pieri-va sufletul aceluia din poporul său.**

„Sacrificarea unui animal în afara ritualului era taxată drept crimă”⁴⁰⁶.

5: **Aceasta, pentru ca fiii lui Israel, în loc să-și înjunghie jertfele în câmp, să I le aducă Domnului la ușa cortului mărturiei, la preot, și să I le-njunghie Domnului ca jertfă de mulțumire.**

Străinul e tratat la fel cu israelitul (v. 3), semn că neamurile, dintru început, sunt chemate la mântuire. Dar jertfa se aduce doar în Biserică (al cărei tip e cortul mărturiei) și doar prin intermediul preotului; orice așa-zisă jertfă adusă în alt loc este sacrilegiu și atrage moartea veșnică, fiind lipsit de Izvorul vieții cel ce s-a rupt de Biserică.

6: **Și va stropi preotul cu sânge jertfelnicul de jur-împrejur, înaintea Domnului, la ușa cortului mărturiei, iar grăsimea o va arde întru miros de bună mireasmă Domnului.**

7: **Ei nu-și vor mai înjunghia jertfele pentru [idolii cei] găunoși, după care umblă desfrânându-se. Aceasta să vă fie vouă lege veșnică întru neamurile voastre.**

Găunoși: „entități nefolositoare, fără conținut, pline de deșertăciune. Termenul ebraic sugerează ideea de țap, catâr, ipostază a zeului Pan”⁴⁰⁷. *Desfrânându-se:* „Deoarece Domnul era, prin excelență, mirele poporului lui Israel, închinarea la idoli era calificată ca desfrânare. Vezi și Ieșirea 34, 15-16”⁴⁰⁸.

Orice pretinsă jertfă adusă de cel ce ocolește Biserica și preoția legiuită e desfrânare și închinare la idoli; ereticul are un *alt* dumnezeu, izvodit de închipuirea sa!

8: **Mai spune-le: Dacă un om dintre fiii lui Israel sau dintre fiii străinilor care locuiesc între ei va face ardere-de-tot sau jertfă**

9: **și nu o va aduce la ușa cortului mărturiei spre a o jertfi Domnului, omul acela va fi stârpit din poporul său.**

Chiar dacă Dumnezeu e atotprezent, El ne cheamă în mod special în Biserica Sa. Altfel e El prezent într-un loc consacrat, decât într-unul profan.

10: **Dacă un om dintre fiii lui Israel – sau dintre străinii care locuiesc între voi – va mânca orice fel de sânge, Îmi voi întoarce fața Mea împotriva celui ce va mânca sânge și-l voi stârpi din poporul său;**

11: **căci viața oricărui trup este în sângele său, iar Eu vi l-am dat pentru jertfelnic, pentru ca el să fie ispășire sufletelor voastre; căci sângele este cel ce se roagă pentru ispășirea sufletului.**

„Ca principiu vital, sângele Îi aparține lui Dumnezeu, Creatorul vieții: ca atare, el devine mijlocul prin care Dumnezeu îi oferă omului posibilitatea de a se purifica”⁴⁰⁹. „Interdicția de a consuma sânge sub orice formă constituie o lege arhaică, anterioară lui Moise. În Facerea 9, 4, lui Noe și familiei sale li se interzice cu desăvârșire consumarea sângelui. Considerat sediu și simbol al vieții [...], sângele era elementul cu cea mai importantă

⁴⁰⁶ BBVA, p. 142

⁴⁰⁷ BBVA, p. 142

⁴⁰⁸ BBVA, p. 142

⁴⁰⁹ BBVA, p. 142

semnificație în ritualistica jertfelor (cf. 1, 5)⁴¹⁰.

„Întregul pasaj care începe cu v. 11 pune mari probleme de interpretare, în special datorită polisemiei ebr. *nefeș*, *suflet*, dar și *viață*, reprodus literal în Septuaginta prin *ψυχή*, iar în Vulgata prin *anima*. În contextul de față, majoritatea interpreților optează pentru sensul *viață* (BJ, GN, R-G, Biblia 1968). Ca sediu simbolic al vieții, sângele deține o mare putere expiatorie: fiind oferit pe altar lui Iahve, sângele animalului jertfit ia asupra sa păcatul suplicantului. Prefigurat aici în forma sa primară, principiul ispășirii-substituție se va împlini la nivelul cel mai înalt în jertfa hristică supremă (cf. Romani 5, 10-11). Prin sacrificarea vieții Sale – simbolizată prin sângele vărsat pe cruce – Iisus Hristos oferă viață veșnică omului corupt, purificându-l de păcate și restituindu-i starea de împăcare cu Dumnezeu⁴¹¹.

Acceptând lecțiunea: *sângele este sufletul oricărui animal* putem spune că: „sângele, când se încheagă, se preface în carne, iar carnea, când se strică, se desface în pământ; urmează, deci, că sufletul animalului este pământesc⁴¹². E subînțeleasă părăsirea patimilor: hrănindu-ne exclusiv cu cele pământești (coruptibile) devenim și noi coruptibili. Dar carnea animalului e tot pământescă și, totuși, îngăduită (carnea animalelor curate). Însă despre aceasta nu s-a zis că e *suflet*, așadar nu va hrăni decât trupul nostru. Nu e oprită grija față de trup, dar e oprită grija pătimașă și exclusivă față de el (care ar putea fi reprezentată de eventuala mâncare a animalelor necurate). „Sângele animalului este sufletul animalului. Sufletul omului, însă, este netrupesc și nemuritor, mult superior trupului și atât de deosebit de el cât e de deosebit trupescul de netrupesc⁴¹³. „Așadar, legea desparte și scoate sângele din trupurile junghiate. Prin aceasta ne învață o dogmă adevărată și primită de noi cu credință, anume, să socotim și să cugetăm că sufletul rațional al omului este nemuritor și moartea nu-l desface împreună cu trupurile pământești, ci mai vârtos îl dezleagă și-l face părtaș vieții. Căci omul a fost făcut la început spre *suflet viu* (Facerea 2, 7)⁴¹⁴. Interdicția ascunde și o taină: cei de sub Lege mâncau doar trupul jertfelor, căci sângele Jertfei celei adevărate, sau Duhul Legii, s-a păstrat celor ce vor crede și vor urma lui Hristos.

12: De aceea le-am spus fiilor lui Israel: - Nimeni din voi să nu mănânce sânge, și nici străinul care locuiește-ntre voi să nu mănânce sânge.

13: Și oricine dintre fiii lui Israel – sau dintre străinii care locuiesc la voi – va vâna fiară sau pasăre care se mănâncă, acela să-i verse sângele și să-l acopere cu pământ.

14: Căci viața oricărui trup este sângele său, și le-am spus fiilor lui Israel: Să nu mâncați sângele nici unui trup, pentru că sângele este viața oricărui trup: oricine-l mănâncă va fi stârpit.

15: Tot omul – băștinaș ori străin – care va mânca mortăciune sau animal sfâșiat de fiară, acela își va spăla hainele, se va îmbăia în apă, și necurat va fi până seara, după care va fi curat;

16: dar de nu-și va spăla hainele și nu-și va îmbăia trupul în apă, nelegiuire va purta asupra-și”.

Ne identificăm cu ceea ce *mâncăm*. A mânca *sânge animal* înseamnă a duce o existență pur trupească. *Mortăciunea* semnifică păcatul, iar *animalul sfâșiat de fiară* e sufletul jefuit de duhurile răutății. Se stârpește cel căzut iremediabil în animalitate, însă cei căzuți doar parțial și temporar în păcate se pot izbăvi, curățindu-se prin Botez (sau prin Mărturisire, în cazul celor botezați). Amânând, însă, curățirea, ne vom obișnui cu starea noastră, îndepărtându-ne cu totul de cele înalte.

⁴¹⁰ LEV, p. 187

⁴¹¹ LEV, p. 187

⁴¹² Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VIII, 2

⁴¹³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XIII, 3

⁴¹⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, X

CAPITOLUL 18 – *Oprirea însoțirilor nelegiuite.*

„După expunerea tuturor împrejurărilor posibile de impurificare ceremonială, cap. 18 abordează impurificarea morală și consecințele sale. Atributul *sfințeniei*, o trăsătură prin excelență morală, ca și prescripțiile sexuale care urmează, reprezintă un imens pas înainte față de cutumele primitive ale egiptenilor și mesopotamienilor în cadrul cărora aberațiile sexuale, adulterul și incestul nu erau recunoscute ca atare ba, mai mult, aveau chiar o funcție cultică. S-a observat că, din punctul de vedere al structurii literare, acest capitol amintește mult de tratatele de suzeranitate între monarhul hitit și vasalii săi, forme literar-juridice care derivă, la rândul lor, din surse mesopotamiene (cf. Harrison, p. 184)⁴¹⁵.

1: **Și a grăit Domnul către Moise, zicând:**

2: **„Vorbește-le fiilor lui Israel și spune-le: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru.**

Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru: „această formulă, prin care Dumnezeu-Iahve Își reafirmă suprema Sa autoritate asupra fiilor lui Israel, va fi repetată ritmic de-a lungul capitolelor 18-26⁴¹⁶. Formula „conține justificarea teologică a comandamentelor privitoare la puritatea morală⁴¹⁷.

3: **După datinile pământului Egiptului, în care-ați rătăcit, să nu faceți; după datinile pământului Canaanului, în care-am să vă duc, să nu faceți; nici după rânduielile lor să nu umblați.**

Rânduielile lor: „în Biblia Hebraică, ebr. **huqqim** (< **huqah** – *a grava, a sculpta*) desemnează regulile comportamentale prescrise de autoritatea constituită și expuse în locuri publice⁴¹⁸.

„Fie că Egiptul și pământul Canaan sunt simboluri ale lumii și ale înșelăciunii, fie că sunt simboluri ale patimilor și viciilor de care trebuie să fugim, totuși cuvintele acestea ne arată că felul nostru de viață trebuie să fie dumnezeiesc, nu lumesc⁴¹⁹.

4: **Ci rânduielile Mele le veți plini și poruncile Mele le veți păzi și-ntru ele veți umbla: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!**

Rânduielile Mele (SEP 1: *hotărârile*; LEV [traducerea modernă]: *judecățile*): În Septuaginta: **τα κρίματα** – *judecăți*, „ebr. **mišpath** – *verdict, judecată* (< **šaphath** – *a judeca, a pronunța o sentință*), termen care în Biblia Hebraică semnifică o decizie juridică fundamentată pe tradiție sau pe autoritatea judecătorească pontificală sau regală⁴²⁰.

5: **Păziți toate poruncile Mele și toate rânduielile Mele; pe ele să le țineți, căci omul care le plinește viu va fi-ntru ele: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!**

„Sunt reluate, pentru a fi întărite, comandamentele enunțate în versetele anterioare. Respectarea lor asigură individului o viață pură în lumea imediată. Versetul conține deopotrivă și o importantă prefigurare a motivației spirituale neotestamentare supreme: obținerea vieții și a păcii veșnice (cf. Romani 8, 6)⁴²¹.

6: **Nimeni să nu se apropie de vreo rudă de sânge cu gândul de a-i descoperi goliciunea. Eu sunt Domnul!**

Rudă de sânge sau rudă apropiată: „expresia corespondentă **ș'er besaro** din Biblia Hebraică se traduce literal *carnea propriului său trup* și semnifică în context *rudă apropiată* (cf. BJ – *sa proche parente*, Luther, GN – *Blutverwandte*). Ebr. **basar**, termen polisemantic frecvent folosit în Biblia Hebraică are, pe lângă sensurile *carne* și *organ sexual* (cf. 6, 10), și pe

⁴¹⁵ LEV, p. 187

⁴¹⁶ BBVA, p. 143

⁴¹⁷ LEV, p. 187

⁴¹⁸ LEV, p. 187

⁴¹⁹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 47, 1

⁴²⁰ LEV, p. 187

⁴²¹ LEV, p. 187

acela de *creatură*. Aici, întreaga sintagmă creează imaginea unei identități de sânge și carne a bărbatului și a femeii, manifestată în special în uniunea conjugală. Astfel concepută înrudirea, interdicția incestului apare logică: carnea și sângele unuia și aceluiași individ nu se pot autofecunda!⁴²².

7: Goliciunea tatălui tău și goliciunea mamei tale să n-o descoperi; ea este mama ta: goliciunea să nu i-o descoperi!

A descoperi goliciunea (Biblia 1688: *să descopere rușinea*), „după Septuaginta *αποκαλψαι ασχημοσύνην*, Vulgata: *revelare turpitudinem* [...] este o expresie eufemistică pentru desemnarea actului sexual (cf. Luther: *geschlechtliche Umgang haben*, GN: *geschlechtlich umkehren*); apare de 23 de ori în cap. 8-23. Subst. **ervah** din Biblia Hebraica are sensul propriu de *goliciune* (cf. KJV *nakedness*, BJ *la nudité*) și pe cel figurat de *rușine*, fiind utilizat frecvent în Vechiul Testament ca desemnare pentru *puđenda hominis*”⁴²³.

Oroarea stărnită de incest în creștinism face ca astfel de porunci să-și piardă înțelesul propriu, socotit aproape ca o imposibilitate, astfel că le este căutat un tâlc ascuns: „Nu vesti prin cuvânt cele vrednice de uitare și de adâncă tăcere”⁴²⁴.

8: Goliciunea femeii tatălui tău să n-o descoperi: e goliciunea tatălui tău!

E cazul în care fiul întreține relații sexuale cu concubina tatălui său, cum se pare că s-a petrecut între Ruben, fiul lui Iacov, și Bilha (Facerea 35, 21).

9: Goliciunea surorii tale, a fiicei tatălui tău sau a fiicei mamei tale – fie că s-a născut în casă, fie în afara ei - să n-o descoperi.

10: Goliciunea fiicei fiului tău sau a fiicei fiicei tale să n-o descoperi: goliciunea lor e propria ta goliciune.

11: Goliciunea fiicei femeii tatălui tău să n-o descoperi: soră-ți este după tată, să nu-i descoperi goliciunea.

„Căsătoria între frați, chiar consanguini, nu era un lucru neobișnuit în Orientul Apropiat, căpătând, în epocile istorice, chiar o semnificație culturală: la egipteni, căsătoria între frați în cadrul familiei regale a fost respectată ca o cutumă sacră până la dizolvarea statului antic. Reminiscențe mitico-simbolice ale unei adelfogamii ritualice străvechi regăsim și în folclorul românesc, în special în diferitele variante ale cântecului epic *Soarele și luna*. Nici vechii evrei, de dinaintea lui Moise, nu vedeau într-o astfel de uniune un incest, de vreme ce Avraam însuși o prezintă pe soția sa în calitate de soră (Facerea 20, 12). Supărarea lui David la aflarea veștii că fiul său Amnon și-a violat sora, Tamar (II Regi 13, 21), ar fi un indiciu că asemenea căsătorii erau privite ca ilegale încă de la începutul monarhiei”⁴²⁵. S-a emis și ipoteza că acțiunea lui Amnon nu este rezultatul unui impuls erotic, ci al unui plan bine conceput de a uzurpa domnia tatălui său (Harrison, p. 187)”⁴²⁶.

12: Goliciunea surorii tatălui tău să n-o descoperi: e ruda tatălui tău.

„Înainte de exod, căsătoria dintre nepot și mătușă era acceptată: părinții lui Moise și ai lui Aaron înșiși aveau între ei această relație de rudenie (cf. Ieșirea 6, 20)”⁴²⁷. Afirmția de aici e conformă tradiției iudaice, dar, după textul biblic, Amram și Iochebed, părinții lui Moise și Aaron, erau veri, Iochebed fiind fiica unui unchi al lui Amram.

13: Goliciunea surorii mamei tale să n-o descoperi: e ruda mamei tale.

14: Goliciunea fratelui tatălui tău să n-o descoperi și la femeia lui să nu intri, pentru că rudă-ți este.

„Pentru a desemna pe soția unchiului patern, Biblia Hebraica utilizează în acest loc

⁴²² LEV, p. 187

⁴²³ LEV, p. 187

⁴²⁴ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre Fericiri*, I

⁴²⁵ În cazul din Cartea II Regi n-a fost vorba despre o căsătorie, chiar dacă Tamar a pus și această problemă, pentru a câștiga timp, iar interzicerea unor asemenea legături e afirmată limpede acum, în timpul lui Moise.

⁴²⁶ LEV, pp. 187-188

⁴²⁷ LEV, p. 188

subst. Ebr. **dodhah**, forma feminină a subst. **dod** – *unchi* (Strong, 1733)⁴²⁸.

15: Goliciunea nurorii tale să n-o descoperi: este femeia fiului tău, să nu-i descoperi goliciunea.

„Uniunea sexuală sau căsătoria unui bărbat cu nora sa era interzisă și în epoca de dinaintea de exod. După moartea fiilor săi, Iuda, unul din fiii lui Iacov, își trimite nora văduvă înapoi, la părinții ei. Tânăra femeie utilizează un vicleșug pentru a-și seduce socrul și a perpetua astfel spița fostului ei bărbat (Facerea 38, 1 și 26)⁴²⁹.

16: Goliciunea femeii fratelui tău să n-o descoperi: e goliciunea fratelui tău.

„O excepție de la această poruncă este prevăzută în Deuteronom 25, 5-10: dacă un bărbat moare fără a avea urmași, fratele său avea obligația de a se căsători cu cumnata sa rămasă văduvă, pentru a perpetua seminția fratelui său. Primul [băiat] rezultat din această uniune era considerat urmașul de drept al celui decedat. Instituția leviratului era larg răspândită la popoarele antichității. Pentru poziția hristică față de această problemă cf. Matei 14, 3-4; 22, 22-23⁴³⁰.

17: Goliciunea unei femei și pe a fiicei sale să nu le descoperi; pe fiica fiului ei și pe fiica fiicei sale să nu le iei spre a le descoperi goliciunea, că sunt rudele tale; aceasta-i nelegiuire.

„Restricția este clară: nu este permisă căsătoria, fie ea simultană sau succesivă, a aceluiași bărbat, cu o femeie și cu fiica ei. În Biblia Hebraică, expresia *a lua o femeie* are sensul tehnic de *a se căsători*⁴³¹. *Nelegiuire*: „în Biblia Hebraică, ebr. **zamah** – *crimă odioasă* este un derivat de la radicalul **zaman** – *a plănuși, a urzi (o crimă)* – și se regăsește de douăzeci și două de ori în întreg Vechiul Testament pentru a desemna fapte reprobabile de orice natură. În 19, 29 și 20, 14, unde ebr. **zamah** re apare, Septuaginta a optat pentru subst. **Ανομία**, de unde, în toate traducerile românești, rom. *fărădelege*⁴³².

18: Să nu iei țiitoare pe sora femeii tale spre a-i descoperi goliciunea-n timp ce aceasta-i încă vie.

„Acest verset nu pare să aibă un conținut restrictiv absolut. Recomandarea de a nu se căsători simultan cu două surori privea mai ales necesitatea de a prezerva bunele relații dintre surori, ferindu-le de a deveni rivale, cum s-a întâmplat cu Lia și Rahila, soțiile lui Iacov (Facerea 29, 23-30)⁴³³.

19: Să nu te apropii de femeie spre a-i descoperi goliciunea în vremea regulii ei.

„Contactul sexual pe durata perioadei menstruale era considerat nu doar sursă a necurăției ceremoniale (cf. 15, 24), ci și un mare păcat pentru ambii parteneri (cf. Iezechiel 18, 6; 22, 10)⁴³⁴.

20: Și cu femeia aproapelui tău să nu te culci trupește, ca să te spurci cu ea.

„Adulterul era privit ca un păcat capital și interzis expres în cele zece porunci, ca o ofensă adusă integrității individului și a proprietății sale (Ieșirea 20, 14.17)⁴³⁵.

21: Pe nici unul din copiii tăi să nu-l dai spre slujire lui Moloh, ca să nu pângărești numele Meu cel sfânt. Eu sunt Domnul!

„Ebraicul **Molech** însemna *rege*, dar era scris în așa fel încât vocalele anume așezate între consoane să-i schimbe lectura și sensul în *lucru de rușine*. Septuaginta preferă să-l traducă

⁴²⁸ LEV, p. 188

⁴²⁹ LEV, p. 188 – Exemplul nu-i chiar edificator, Cartea Facerii nefiind explicită în a arăta interdicția unei astfel de uniri, dar e limpede că nu se obișnuiau astfel de relații.

⁴³⁰ LEV, p. 188 – Trimiterile nou-testamentare sunt needificatoare: În primul caz, Sfântul Ioan Botezătorul condamnă o relație incestuoasă, nu o căsătorie de levirat, iar în cel de-al doilea caz menționat, Mântuitorul mută problema la împărăția cerurilor, fără a Se pronunța asupra căsătoriei de levirat.

⁴³¹ LEV, p. 188

⁴³² LEV, p. 188

⁴³³ LEV, p. 188

⁴³⁴ LEV, p. 188

⁴³⁵ LEV, p. 188

în sensul primar: *domn*. Moloh era un zeu al Canaaneenilor, căruia i se sacrificau copiii prin aruncarea lor în foc, ritual interzis foarte limpede în 20, 2-5. O astfel de jertfă adusă unui asemenea *domn* însemna o trădare a singurului Domn: Dumnezeuul lui Israel⁴³⁶. „Cât privește forma concretă a incinerării copiilor în cadrul acestui ritual păgân, lucrurile sunt neclare, neputându-se stabili dacă erau mai întâi uciși sau erau arși de vii. În special ammoniții transiordanieni adorau pe acest zeu. Săpăturile arheologice pe locul vechii capitale ammonite, Rabbath-Ammon, au adus dovezi clare în legătură cu această practică inumană (cf. Harrison, p. 190). [...] În simbolistica modernă, numele *Moloh*, utilizat adesea și ca substantiv comun, a ajuns să desemneze metonimic, cu referire la oameni, idei, realități etc., ceva lipsit de consistență, de justificare sau de legitimitate⁴³⁷. „Sacrificarea primului născut se baza, la multe popoare vechi, pe credința că în acest mod vor fi salvați ceilalți copii⁴³⁸.

22: Să nu te culci cu bărbat ca și cum te-ai culca cu o femeie; aceasta-i urâciune.

„Homosexualitatea era o practică destul de răspândită la popoarele antice, atitudinea morală și religioasă diferind de la o cultură la alta. În cultul mesopotamian al zeiței Iștar, dubla homosexualitate pare să fi jucat un rol important, funcția sacră a preoților și preoteselor acestei divinități implicând și astfel de practici sexuale. Cărțile Pentateuhului abundă de fapte și aluzii că populațiile canaaneene practica homosexualitatea ritualică (cf. Deuteronom 23, 17; III Regi 14, 24 etc.). Alte populații interziceau pederastia prin lege, după cum dovedesc unele texte juridice asiriene, care prevedeau castrarea pentru un homosexual incurabil (Pritchard, p. 181). Hitiții tolerau pederastia, cu excepția violării unui fiu de către tatăl său, faptă privită ca o crimă capitală. Vechii egipteni respingeau perversiunile sexuale de acest tip, deși unele indicii atestă violențe de natură sexuală asupra inamicilor înfrânți în bătălie. În Vechiul Testament cazul cel mai complex de homosexualitate este cel legat de orașul Sodoma (Facerea 19, 5 și urm.). Implicații homosexuale par să sugereze, după cum recunosc chiar unii interpreți talmudiști, relațiile dintre David și Ionatan sau dintre Iosif și Putifar⁴³⁹. În unele cercuri lesbiene moderne se invocă, drept justificare religioasă a comportamentului homosexual, puternica afecțiune dintre Noemi și Rut. Legiferarea mozaică interzice fără echivoc homosexualitatea, pedeapsa prevăzută fiind moarte (cf. 20, 13). Aceeași atitudine se regăsește și în Noul Testament, apostolul Pavel condamnându-i pe homosexuali pentru obiceiurile lor (Romani 1, 27; I Corinteni 6, 9; I Timotei 1, 10)⁴⁴⁰. *Urâciune*: „echivalează gr. βδέλυγμα – lucruri care inspiră dezgust; corespondentul din Biblia Hebraică este însă diferit: ebr. **towebhah** – lucruri abominabile⁴⁴¹.

23: Nici cu dobitoc să nu te culci, ca să nu devii spurcat; nici femeia să nu stea la dobitoc ca să se-mpreuneze cu el; aceasta-i urâciune.

Urâciune: „în Biblia Hebraică aici se utilizează un nou termen pentru a denumi acțiuni reprobabile de natură sexuală: ebr. **tebel**, literal *amestecătură*, prin extensie: *confuzie*; *bestialitate*. Sensul exact al termenului reprezintă o justificare implicită a condamnării bestialității în cadrul comportamentului sexual uman: omul a fost orânduit de Dumnezeu să stăpânească asupra animalelor și, de aceea, orice deviație de la legile stabilite pentru relațiile sexuale (Facerea 2, 24; 4, 1 etc.) este un păcat capital, care introduce confuzie în ordinea cosmică. [...] Prin gr. **μυσαρός** – *impur, infam*, și lat. *scelus* – *crimă, nelegiuire*, în Septuaginta și în Vulgata se realizează o diferențiere lexicală față de v. 22 [...] Bestialitatea era detestată de evrei și considerată o perversiune; pedeapsa prevăzută de lege era moartea (Ieșirea 20, 19;

⁴³⁶ BBVA, p. 143

⁴³⁷ LEV, p. 188

⁴³⁸ SEP 1, p. 381

⁴³⁹ Socotim aici că acela ce s-a robit unei patimi tinde să și-o justifice pe orice căi, născocindu-și argumente. La fel, împătimitul presupune cu ușurință că și ceilalți ar avea aceleași dorințe și porniri ca și el. Oricum, am redat acest pasaj socotind util de cunoscut ce teorii se mai vehiculează.

⁴⁴⁰ LEV, p. 188

⁴⁴¹ LEV, p. 188

Levitic 20, 15-16)⁴⁴².

24: Să nu vă întinați cu nimic din acestea, căci cu toate acestea s-au întinat păgânii pe care Eu îi izgonesc de dinaintea feței voastre.

Toate acestea: „toate aberațiile sexuale enumerate anterior constituie surse de păngărire și împiedică relațiile normale cu Dumnezeu”⁴⁴³.

25: Că s-a spurcat pământul, Eu le-am pedepsit nelegiuirile, iar pământul i-a urât pe cei ce-l locuiesc.

S-a spurcat pământul: „e vorba de pământul (țara) Canaanului, spurcat de păgânii pe care Domnul îi va alunga spre a le face loc fiilor lui Israel (vezi v. 3). Dreptul de proprietate are un temei moral: moștenește doar cel ce e vrednic de moștenire. Înțelesul poate fi mult mai larg, așa cum îl va descoperi Iisus Hristos, vorbind despre Împărăția lui Dumnezeu”⁴⁴⁴. *Pământul i-a urât:* „în Textul Ebraic: i-a vărsat; i-a scuipat afară; i-a vomat”⁴⁴⁵. „În Biblia Hebraică, expresia *a voma* este folosită pentru a exprima oroarea extremă față de astfel de crime: însuși pământul nu-i poate suporta pe făptuitorii unor păcate abominabile”⁴⁴⁶.

26: Dar voi să păziți toate legile Mele și toate poruncile Mele, și nimic să nu faceți din toate ticăloșiile acestea, nici băștinașul, nici străinul care trăiește între voi.

27: Că toate urâciunile acestea le-au făcut oamenii pământului care-au fost înainte de voi: și s-a spurcat pământul.

28: Aceasta, pentru ca nu cumva și pe voi să vă urască pământul atunci când îl veți întina, așa cum a urât neamurile de dinainte de voi.

29: Fiindcă tot cel ce va săvârși ceva din toate spurcăciunile acestea, acel suflet care le va face stârpit va fi din poporul său.

30: Așadar, păziți poruncile Mele și nimic să nu faceți din obiceiurile cele spurcate, așa cum au făcut cei de dinaintea voastră, nici să vă întinați întru ele: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!”

Canaaniiți săvârșeau mulțime de păcate grele, ei reprezentând un pericol permanent pentru evrei, aceștia din urmă putându-se contamina de relele deprinderi ale acelor. În pofida avertismentelor divine, Israel a urmat deseori, în istoria sa, obiceiurilor celor de alt neam.

CAPITOLUL 19 – *Porunci pentru viața de fiecare zi.*

„Acest capitol poate fi considerat o continuare a celui precedent: după disocieri referitoare la disoluția morală produsă de infracțiuni din sfera sexualității, legislatorul ia în discuție acum alte tipuri de imoralitate, care degradează pietatea și simțul dreptății, bunătatea și onoarea individului. Deși nu par orânduite după o logică prestabilită, toate aceste recomandări sunt reunite într-un cod moral având ca fundament principiul *Eu sunt Domnul*, enunțat mereu ca un leitmotiv”⁴⁴⁷.

1: Grăit-a Domnul către Moise, zicând:

2: „Vorbește la toată obștea fiilor lui Israel și spune-le: - Fiți sfinți, că sfânt sunt Eu, Domnul, Dumnezeul vostru!

3: Fiecare să se teamă de tatăl său și de mama sa, iar zilele Mele de odihnă să le păziți: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

Să se teamă: verbul ebr. *yare'* – *a (se) teme* – exprimă aici relația fundamentală de

⁴⁴² LEV, p. 188

⁴⁴³ LEV, p. 188

⁴⁴⁴ BBVA, p. 143

⁴⁴⁵ BBVA, p. 143

⁴⁴⁶ LEV, p. 189

⁴⁴⁷ LEV, p. 189

respect și venerație, al cărei obiect sunt părinții (cf. Ieșirea 20, 12; Matei 15, 4; Efeseni 6, 2) sau Dumnezeu (cf. *infra* 25, 17)⁴⁴⁸.

4: Nu vă-nturnați către idoli, iar dumnezei turnați să nu vă faceți: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

Sintagma *dumnezei turnați* „vizează orice reprezentare materială a unor divinități obținută prin turnare, cioplire, gravare etc. Septuaginta: *χωνευτός* – *turnat* (< *χωνεύω* – *a turna [un metal]*) și Vulgata: *conflatile* – *care este din metal topit* – redau sensul literal al ebr. *massekah* (< *nasakh* – *a vărsa, a turna* dar și, prin analogie, *a da formă*)⁴⁴⁹.

5: De veți aduce Domnului jertfă de mulțumire, să o aduceți de bunăvoie;

6: s-o mâncați în ziua jertfirii, precum și a doua zi, iar ce va rămâne pentru a treia zi să ardeți cu foc;

7: dar de va mânca cineva a treia zi: spurcată este, și primită nu va fi;

8: cel ce va mânca, păcat va purta asupra-și, că a spurcat lucrul cel sfânt al Domnului: sufletul acela stârpit va fi din poporul său.

Din repetarea unor porunci putem deduce atât importanța lor, cât și slăbiciunile evreilor spre anumite păcate.

9: Când vă veți secera holdele-n țara voastră, marginea holdei să n-o secerați până la capăt, iar ceea ce cade din secera ta să nu aduni;

10: nici via ta să n-o culegi a doua oară, și nici broboanele viei să nu le aduni; lasă-le pe acestea săracului și străinului: Eu sunt Domnul, Dumnezeul tău.

„Indicația de a lăsa nestrânsă, pentru săraci și străini, o parte infimă a recoltei este expresia grijii divine pentru cei neprivilegiați de soartă.. Despre o ilustrare directă a acestei cutume citim în Rut 2. Ca o prefigurare a grijii creștine față de cel aflat în nevoie (cf. Fapte 4, 34-35), Dumnezeu poruncește poporului ales să-i considere pe cei săraci drept frați și să-i trateze ca atare. Practici de acest tip și cu aceeași semnificație fac parte și din comportamentul țaranului român: vremea secerișului și a culesului este un răstimp de grație și mulțumire pentru întreaga familie, care trebuie să mulțumească Domnului prin gesturi de generozitate față de săraci, sau chiar față de celelalte făpturi ale câmpului⁴⁵⁰.

11: Să nu furați, să nu mințiți, și nimeni să nu-și înșele aproapele.

12: Să nu vă jurați strâmb pe numele Meu și să nu pângăriți numele cel sfânt al Dumnezeului vostru: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru.

13: Să nu nedreptățești pe aproapele și să nu-l jefuiești; plata simbriașului tău să nu doarmă la tine până a doua zi.

Datoriile față de Dumnezeu se împletesc cu cele față de semenii: „Nimeni să nu-l înșele pe lucrător la plata datorată. Fiindcă suntem și noi lucrătorii Domnului Dumnezeului nostru și de la El așteptăm plata muncii noastre. Și tu, orice lucru ai de făcut, dacă tăgăduiești lucrătorului plata meritată, adică îl plătești prea puțin și prea ieftin, vei fi refuzat când vei cere plata făgăduințelor cerești⁴⁵¹.

14: Pe surd să nu-l grăiești de rău, în calea orbului să nu pui piatră de poticnire: teme-te de Domnul, Dumnezeul tău: Eu sunt Domnul, Dumnezeul tău.

Nu e vorba doar de infirmii fizic, ci și de cei incapabili de a înțelege cuvintele Domnului. Aceștia trebuie întăriți cu răbdare, iar nu doborâți prin sminteli.

15: La Judecată să nu fiți nedrepti; nu căta la fața săracului, iar fața celui puternic n-o lauda, ci-ntru dreptate să-l judeci pe aproapele tău.

„Înscrierea principiului imparțialității în codul israelit de procedură judiciară reprezintă o notă extrem de originală în comparație cu alte legislații ale Orientului Apropiat. Temeiul

⁴⁴⁸ LEV, p. 189

⁴⁴⁹ LEV, p. 189

⁴⁵⁰ LEV, p. 189

⁴⁵¹ Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, XIX, 3

acestei prescripții nu este atât de natură socială sau economică, cât religioasă: în fața lui Dumnezeu toți fiii lui Israel sunt egali, indiferent de avere sau de statut social⁴⁵².

16: Să nu umbli cu vicleșug în neamul tău, nici să te ridici asupra sângelui aproapelui tău: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

Să nu umbli cu vicleșug; Biblia 1982: *să nu umbli cu clevetiri*. „Expresia echivalentă din Biblia Hebraică se traduce literal: *să nu fii calomniator*. Calomniator (ebr. **rakiyl**) era considerat acela care, prin mărturii false, prin zvonuri, defăimări, colportări de informații dubioase, producea suferință cuiva. Calomnia era aspru pedepsită⁴⁵³. *Asupra sângelui aproapelui tău*: „este o crimă să aduci în fața unui tribunal o mărturie falsă, care ar putea conduce la condamnarea pe nedrept a unui om⁴⁵⁴.

17: Să nu-l urăști pe fratele tău în inima ta; îl vei muștra însă pe aproapele tău, ca nu cumva din pricina lui să porți asupra-ți păcat.

„Ura este un sentiment care nu poate fi justificat doar de repulsia față de rău (Amos 6, 15) și nu poate fi îndreptată nicidecum împotriva unui compatriot. Această indicație umanitară nu exclude obligația de a lua o atitudine publică intransigentă împotriva celui aflat în păcat, căci neglijarea sau ascunderea unui păcat înseamnă implicit și asumarea lui⁴⁵⁵.

„Să nu zici: nu urăsc pe fratele meu, în vreme ce te scârbești de pomenirea lui⁴⁵⁶. Totodată, semenul trebuie muștrat atunci când greșește: „Iar dacă va neglija cineva păcatul semenului și, sub motivul așa-zicând al îndelungii sale răbdări va tăcea, cu dublă greșală păcătuiește: căci și el însuși calcă porunca, și părtaș celui ce păcătuiește se face prin tăcere, iar pe cel care, poate, prin muștrări l-ar fi putut câștiga precum și Domnul a rânduit (Matei 18, 15), pe acesta îl lasă să piară întru răutate⁴⁵⁷.

18: Să nu te răzbuni cu mâna ta și să nu porți pică pe fiii poporului tău, ci să-l iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

„Iubirea față de aproapele va deveni principiul de aur al vieții hristice; enunțat aici pentru prima oară, el reprezintă unul dintre preceptele cele mai importante din Vechiul Testament și este unic în literatura sapiențială a antichității⁴⁵⁸. „Cuvintele anterioare, îndemnând la evitarea urii, pregătesc formula care va deveni fundamentul moralei creștine: **αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν**. Această sentință pare să fi constituit un *topos* scriptural al doctrinei fariseice, căci este citat în repetate rânduri în Noul Testament ca ceva cunoscut și de la sine înțeles. Dintre locurile neotestamentare memorabile în care acest principiu este evocat ca o *poruncă* (**εντολή**) amintim câteva: în Matei 19, 19, Iisus Hristos îl menționează imediat după ultimele cinci porunci ale Decalogului, iar în Matei 22, 29 și Marcu 12, 31, Mântuitorul situează acest comandament imediat după prima poruncă, referitoare la iubirea față de Dumnezeu, conferindu-i prin aceasta o valoare supremă. Sfântul Pavel citează de asemenea literal secvența aceasta, afirmând (Romani 13, 10 și Galateni 5, 14) că, prin aceste cuvinte, *întreaga lege își găsește împlinirea* (**εν ενι λόγω πεπλήρωται**)⁴⁵⁹.

„Deci și acolo (în legea veche) observi că este îndepărtată răutatea nu numai de la faptă, dar chiar din gând, odată ce se cere alungată cu totul ura și răzbunarea până și din minte și din inimă⁴⁶⁰. „Fiecare iubește pe aproapele lui după măsura sa. Iar măsura dragostei desăvârșite este ca, după iubirea pe care o are față de Dumnezeu, să iubească și pe aproapele său ca pe sine

⁴⁵² LEV, p. 189

⁴⁵³ LEV, p. 190

⁴⁵⁴ LEV, p. 190

⁴⁵⁵ LEV, p. 190

⁴⁵⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, 329

⁴⁵⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mici*, 232

⁴⁵⁸ LEV, p. 190

⁴⁵⁹ SEP 1, p. 384

⁴⁶⁰ Sf. Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești*, VIII, 15

însuși⁴⁶¹.

19: Voi să păziți legea Mea! În cireada ta să nu-mpreunezi [vite de] două soiuri; ogorul tău să nu-l semeni deodată cu două soiuri de semințe; cu haină țesută din două soiuri de fire să nu te îmbraci.

„E posibil ca aceste interdicții (de altfel, nemotivate) să se refere la unele practici magice care cultivau amestecuri dintre cele mai ciudate. Ele însă, în mod sigur (vezi începutul versetului), se constituie într-o metaforă pentru puritatea omogenă a legii lui Dumnezeu⁴⁶². „Termenul ebraic **kil'aiym** (dualul subst. **kele** – *separare*), care nu se găsește în Biblia Hebraica decât aici și în Deuteronom 22, 11, sugerează ideea de hibrid, de amestec. Rațiunea simbolicoreligioasă a interdicției hibridării de orice fel pare să fi constat în nevoia de a păstra puritatea originară a ființei, așa cum a creat-o Dumnezeu. În măsura în care Dumnezeu, separând mai întâi întunericul de lumină, a dat o formă definitivă fiecărei ființe, omul nu are dreptul de a încălca principiul intrinsec al distinctivității creaturilor. Interzicerea de a se încrucișa animale de specii sau rase diferite reflecta probabil și temerea că poporul ar putea apoi să accepte astfel de practici în propria sa viață sexuală, ceea ce ar fi condus la adoptarea unor rituri orgiastice canaanite. În ciuda interdicției formale, Vechiul Testament atestă totuși câteva cazuri de intervenție a omului în ordinea naturii; să amintim în acest sens vicleșugul utilizat de Iacov spre a-și însuși turma lui Laban (Facerea 30, 3-4)⁴⁶³.

Există, însă, și alte înțelesuri: „Prin toate acestea ne dă în chip tainic să înțelegem că nu trebuie să cultivăm în noi păcatul și virtutea, ci să se lase spre rodire numai semințele virtuții; și că sufletul să nu aibă părtășie cu două duhuri, cu Duhul lui Dumnezeu și cu duhul lumii, ci să se lase robit numai de Duhul lui Dumnezeu și să se producă numai rodirile Duhului⁴⁶⁴. „Nu trebuie să cultivăm în sufletul nostru virtute și răutate; că numai germenii virtuții trebuie să se dezvolte înnoi; că sufletul nu trebuie să fie părtaș la două duhuri, la Duhul lui Dumnezeu și la duhul lumii⁴⁶⁵. „Nu trebuie să sădești în același suflet, împreună, patima și virtutea, nici să-ți împarți viața între cele potrivnice, ca să cultivi în același suflet măcăci și grâu, nici mireasa lui Hristos (sufletul) să nu preacurvească cu vrăjmașii lui Hristos și, pe de o parte, să zămislească lumina, pe de alta, să nască întunericul⁴⁶⁶. „Trecând acum, ca de la o icoană, la înțelesul duhovnicesc, să nu lăsăm oile cuvântătoare să se supună amenințărilor spirituale ale necredinței învățătorilor eretici, adică învățăturilor lor prin cuvânt. Căci rodul unei opinii nelegiuite e foarte urât și cuvintele celor de altă credință se fac pricini ai unor embrioni pocii celor ce le primesc. Deci noi, care suntem vii și ținem loc de mlădițe, se cuvine să ne încununăm cu un rod de un singur soi și să ne ferim de rodul de două soiuri. Căci între grâu și strugure nu e nimic comun. Deci nici unul din noi să nu se facă loc pentru semințele străine⁴⁶⁷. Dar, în Hristos, grâul și via se împreună, la fel cum cortul sfânt una, în lucrătura sa, torturi și culori diferite (Ieșirea 26, 1 ș. a.). Căci virtuțile ne este îngăduit să le îmbinăm, după chipul hainei pestrițe a lui Iosif (Facerea 37, 3).

20: De se va culca cineva trupește cu o femeie care e roabă, dar care e logodită cu un alt bărbat și încă nerăscumpărată sau căreia încă nu i s-a dat libertatea, cercetare se va face asupra-le; dar nu vor fi dați morții, pentru că ea nu era liberă;

„Femeia sclavă (ebr. **șipha**) era în genere proprietatea stăpânului și avea foarte puține posibilități de a se apăra împotriva agresiunilor sexuale ale acestuia. Violarea unei slave nu era socotită un păcat capital, deși vinovatul era obligat să aducă o jertfă pentru păcat. Un bărbat liber nu se putea căsători cu o sclavă decât dacă o răscumpăra, plătindu-i prețul, sau dacă

⁴⁶¹ Sf. Varsanufie, *Scrisori duhovnicești*, 342

⁴⁶² BBVA, p. 144

⁴⁶³ LEV, p. 190

⁴⁶⁴ Sf. Simeon Metafrastul, *Parafrază la Macarie Egipteanul*, 4

⁴⁶⁵ Sf. Macarie Egipteanul, *Cuvânt despre desăvârșirea în Duh*, 4

⁴⁶⁶ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre nevoiță*

⁴⁶⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

stăpânul său o elibera⁴⁶⁸. *Nu vor fi dați morții*: „conform statutului social al sclavei, nu cu mult diferit de al unui animal de povară, greșeala nu era considerată foarte gravă, cum ar fi fost în cazul unei femei libere, când pedeapsa prevăzută era moartea (cf. *infra* 20, 10; Deuteronom 20, 23-24)⁴⁶⁹.

21: dar el Îi va aduce Domnului, la ușa cortului mărturiei, jertfă de vinovăție: un berbec va aduce, ca jertfă pentru vina sa;

22: preotul se va ruga pentru el, pentru păcatul său, aducând berbecul înaintea Domnului, iar păcatul pe care l-a făcut îi va fi iertat.

23: Când veți intra în țara pe care v-o dă vouă Domnul, Dumnezeul vostru, și când veți fi sădit tot felul de pomi pentru hrană, necurăția lor s-o curățiți împrejur: necurată va fi roada lor pentru voi timp de trei ani; să n-o mâncați;

Necurăția lor s-o curățiți împrejur: „în Versiunea Ebraică: *roada lor s-o socotiți netăiată-mprejur* (adică necurată, asemenea păgânilor)⁴⁷⁰. „Indicația din acest pasaj privește un popor de cultivatori, ceea ce israeliții vor deveni abia o dată cu instalarea în Canaan⁴⁷¹.

24: în anul al patrulea toată roada lor va fi sfântă, prinos de laudă Domnului;

„Întrucât producția unor pomi fructiferi era neînsemnată în primii trei ani, se considera că abia cea obținută în al patrulea an de rod este demnă de a fi oferită lui Dumnezeu în semn de recunoștință. Consacrarea avea loc în cadrul unui ceremonial care marca începutul perioadei de folosire a recoltei de către cultivator și avea semnificația trecerii fructelor de la starea impură (*necircumcisă*) la starea *sfințită*⁴⁷².

25: iar în anul al cincilea veți mânca din roada lor, și astfel rodirea lor o veți îmbelșuga: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

„Din acest pasaj, Philon, *Plant.* 93-139, a extras argumente simbolice referitoare la cinci principii ale educației copiilor (*παιδεία*). Mai întâi, ca și o plantă, sufletul omului nu trebuie *cultivat* decât în pământul Domnului, unde trebuie curățit de orice impurități, adică de orgoliu și gânduri deșarte; în al doilea rând, cei trei ani în care fructul nu trebuie mâncat semnifică faptul că rodul educației are nevoie să fie purificat; în al treilea rând, fructul educației trebuie să rămână intact în toate cele trei momente ale timpului, trecut, prezent și viitor; în al patrulea rând, consacrarea către Dumnezeu în al patrulea an corespunde numărului perfect; și în al cincilea rând, anul al cincilea, în care fructul poate fi consumat, corespunde [numărului] care semnifică simțurile. Spre aceeași sferă a educației își orientează și Clement Alexandrinul, *Stromate* II, 95, 2-3, interpretarea: cei trei ani de așteptare corespund timpului necesar pentru o bună instruire a unui catehumen, iar [numărul] patru corespunde tetradei virtuților consacrate lui Dumnezeu⁴⁷³.

„Sădirea urmează după intrare. Și pe drept cuvânt. Căci, înainte de desăvârșire, cele sădite nu sunt sigure, mai ales că cei ce vor să sădească umblă încoace și încolo, după năravul celor nestatornici. Pentru că și în lucrurile evlaviei este o rânduială și o înșiruire, ca și în oricare altul, și trebuie pornit și în această viețuire de la început⁴⁷⁴. Cât privește timpul până la culesul roadelor bune, „prin an înțelegem o perioadă. Trei au fost perioadele în care legea era încă necurățită, împovărată de grosimea întâmplărilor istorice și copleșită de umbră ca de o coajă nefolositoare. Acestea trei au fost cea a lui Moise, a lui Iosua, a Judecătorilor. După ele a urmat perioada în care a răsărit ceata strălucită a proorocilor. Atunci, rodul legii a fost sfânt și vrednic de laudă. Căci de la sfinții prooroci au început să-și aibă puterea cele ale legii și să nu mai fie nici măcar numite cele ce erau în umbre; dimpotrivă, să fie propovăduit în chip deschis

⁴⁶⁸ LEV, p. 190

⁴⁶⁹ LEV, p. 190

⁴⁷⁰ BBVA, p. 144

⁴⁷¹ LEV, p. 190

⁴⁷² LEV, p. 190

⁴⁷³ SEP I, p. 385

⁴⁷⁴ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, XXXII

adevărul și să fie lăudată taina venirii lui Hristos. Așadar, în perioada a patra, cele ale legii au ajuns la începutul curățirii și rodul era de pe acum sfânt. Dar abia într-a cincea a fost bun de mâncat, când s-a făcut venirea lui Hristos, mărturisită prin lege și prin prooroc⁴⁷⁵.

26: Să nu mâncați pe munți, nici să descântați, nici în zborul păsărilor să ghiciți.

Să nu mâncați pe munți: „Ebraică: *Să nu mâncați cu sânge*; sau: *să nu mâncați deasupra sângelui*. *A nu mânca pe munți* poate fi o aluzie la vulturul care-și sfășie prada sus, pe înălțimea stâncilor; dar, în context, se poate referi și la anume ritualuri magice⁴⁷⁶. La fel: „Dacă vom compara acest pasaj cu un fragment din I Regi 14, 3-35, unde apare aceeași turnură ebraică, putem conchide că nu este vorba aici doar de simpla interdicție de a consuma sângele jertfei (cf. *supra* 7, 26; 17, 3-7), ci de o aluzie la practici magice mai complexe⁴⁷⁷.

„A ghici în zborul păsărilor era practica augurilor⁴⁷⁸. *Nici să descântați, nici în zborul păsărilor să ghiciți:* Biblia 1982: *să nu vrăjiți, nici să ghiciți*; LEV, traducerea modernă: *să nu umblați cu vrăji sau cu ghicitul*: „În Biblia Hebraică, numele celor două acțiuni sunt exprimate prin verbe al căror conținut semantic se completează reciproc pentru a exprima excluderea oricărei forme de practici [magice]⁴⁷⁹: ebr **nahaș** – *a șuiera, a șopti*⁴⁸⁰, prin extensie: *a face o vrăjă* – și ebr. **anan** – *a acoperi* (< **anan** – *nor*), figurativ: *a observa în scop divinitoriu*. Echivalentele românești⁴⁸¹ reflectă gr. **οἰωνίζομαι** – *a observa zborul păsărilor pentru a prevedea viitorul* (**οἰωνός** – *pasăre*) și expresia sinonimă **ορνιθοσκοπέομαι** (<**ορνις** – *pasăre*, **σκοπέω** – *a privi, a cerceta*), care, după Bailly, s. v., nu se află atestată decât în acest loc din Levitic⁴⁸².

27: Să nu vă-ncrețiți părul capului, nici să vă stricați fața bărbii.

„Semnificația interdicției din acest pasaj este greu de stabilit. Oricum, sunt vizate obiceiuri rituale practicate de popoarele păgâne vecine. Herodot, *Istorie* III, 8, menționează de pildă obiceiul arabilor de a-și rotunji părul în cinstea zeului lor **Ορτάλ**. Despre aceiași arabi și Plinius, *Hist. nat.* VI, 32 amintește că își radeau barba, dar nu și mustața⁴⁸³.

28: În trupul vostru să nu vă faceți tăieturi pentru sufletele morților, nici să scrieți pe voi cu împunsături de ac; Eu sunt Domnul, Dumnezeuul vostru!

Tăieturi: „La majoritatea popoarelor antice exista obiceiul de a marca doliul sau durerea colectivă prin autoincizii corporale. Xenofon, *Cyropaedia* III, 1, 3, 13 povestește cum babilonienii și armenii își zgâriau în acest scop fețele și brațele, iar Herodot, *Istorie* VI, 71 observă același obicei la sciți. Dumnezeu interzice poporului ales astfel de practici, pentru a-l diferenția de neamurile canaaneene (cf. III Regi 18, 28). Totuși, în ciuda interdicției expresive, exprimarea doliului în acest chip era încă practică și de evrei (cf. Ieremia 16, 6; 41, 5)⁴⁸⁴. *Nici să scrieți pe voi cu împunsături de ac:* „Interzicerea tatuajului are o bază teologică limpede: încrustarea în piele a unor embleme păgâne, a unor litere, chipuri sau a altor semne, desfigura imaginea divină din om, constituind astfel un păcat capital, o ofensă gravă la adresa divinității. Tatuarea rituală este însă o practică generală în toate culturile primitive⁴⁸⁵.

29: Să nu-ți pângărești fiica, făcând din ea o desfrânată, ca nu cumva pământul să cadă-n desfrânare și ca nu cumva pământul să se umple de fărădelege.

„Exegeții propun două interpretări sensibil diferite ale acestui comandament divin: ar fi vorba fie de prostituția ordinară, fie de prostituția sacră. Prostituția obișnuită atenta la

⁴⁷⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

⁴⁷⁶ BBVA, p. 144

⁴⁷⁷ LEV, p. 190

⁴⁷⁸ BBVA, p. 144

⁴⁷⁹ În LEV apare, socotim că dintr-o greșală: *religioase*.

⁴⁸⁰ **nahaș** înseamnă și *șarpe*, de unde legătura cu *a șuiera*.

⁴⁸¹ Acolo unde s-a urmat Septuagintei.

⁴⁸² LEV, p. 190

⁴⁸³ LEV, p. 190

⁴⁸⁴ LEV, p. 191

⁴⁸⁵ LEV, p. 191

sacralitatea contractului marital, singurul care asigura demnitatea femeii și securitatea cultică a comunității. Cum este însă greu de presupus că un părinte își supunea în mod intenționat fiica prostituției mercantile, pare mai logic să vedem aici o interdicție a prostituției rituale, practică constant în cultele orgiastice ale zeităților canaaneene Baal și Astartea. Păcatul era în acest caz cu atât mai abominabil, cu cât implica și păcatul suprem al idolatriei, conducând la pângărirea întregii comunități⁷⁴⁸⁶.

30: Zilele Mele de odihnă le veți păzi, de locașul Meu cel sfânt vă veți teme: Eu sunt Domnul!

„Necesitatea respectării sabbatului este subliniată din nou (cf. *supra*, v. 3), din cauza importanței sale capitale pentru desfășurarea întregului ansamblu ritualic⁷⁴⁸⁷.

31: Să nu alergați la cei ce cheamă morții, pe la vrăjitori să nu umblați, fiindcă ei vă întinează; Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

La cei ce cheamă morții: „literal: *la ventriloci*; la cei ce vorbesc din pântec, nefiresc, ca din altă lume. Termenul ebraic se poate referi atât la spiritele care sunt chemate, cât și la necromanții care le invocă prin mediumnitate. Practicarea spiritismului e condamnată și în 20, 27; Deuteronom 18, 11; I Regi 28, 7-20; IV Regi 21, 6; 23, 24; Isaia 8, 19; 19, 3; 29, 4; I Paralipomena 10, 13; II Paralipomena 33, 6⁷⁴⁸⁸. „În Biblia Hebraică, denumirile *cei ce cheamă duhurile morților* și *vrăjitori* apar de obicei împreună, pentru a desemna pe necromanții și pe vrăjitorii de orice fel; alăturarea celor doi termeni are un efect cumulativ. *Cei ce cheamă duhurile morților*: subst. ebr. **obh** (recurent în special la forma de plural **obhiym**) are sensul literal *burduf*, dar în Biblia Hebraică desemnează prin extensiune noțiunea de *ventriloc*; *necromant*. Se presupunea că spiritul malefic al mortului locuia în pântecul vrăjitorului, de unde vorbea înăbușit, ca și cum glasul i-ar fi venit de sub pământ. Această noțiune a fost transpusă în Septuaginta prin subst. gr. **εγγαστρίμυθος** – *ventriloc*, termen reperat de Bailly, s. v. doar în scrierile hipocratice și în Septuaginta. [...] Necromanția era privită cu oroare de către evrei, dar, deși absolut interzisă, ea era practică uneori chiar de personaje înalte precum Saul, care, într-un moment limită, invocă spiritul lui Samuel cu ajutorul unei vrăjitoare (cf. I Regi 28, 7-25). *Vrăjitori*: în Biblia Hebraică, subst. **yidoniyy** (< **yada** – *a ști*) desemnează pe vrăjitor în calitate de deținător al unor secrete magice; uneori, acest termen este transpus literal în Septuaginta prin gr. **γνώστης** – *știutor, cunoscător*, iar alteori, precum în acest pasaj, prin gr. **επαιδός** – *care cânta asupra...*; special: *care murmură cuvinte magice pentru a obține ceva* (**επί** – *asupra*; **αιδή** – *cântec*). [...] Practicarea diverselor forme de magie a fost un fapt curent în mediul românesc tradițional. Agenții magici (descântători, solomonari, fermecători, vrăjitori etc.), fie că erau temuți, fie că erau respectați, făceau parte integrantă din peisajul comunitar românesc, deși erau prigoniți în mod oficial de Biserică⁴⁸⁹. Practicile lor, legate în special de specificul vieții pastorale și agricole, datau din epoca pre-creștină. Nu trebuie neglijat nici faptul că, în multe cazuri, funcția unui agent magic era preluată de preoții înșiși⁷⁴⁹⁰.

32: Înaintea celui cărunț să te scoli, să cinstești fața bătrânului și să te temi de Domnul, Dumnezeul tău: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

Bătrânul: „Gr. **πρεσβύτερος**, forma de comparativ a adj. **πρεσβύς** – *bătrân*, [...] desemnează atât în Vechiul Testament cât și în Noul Testament funcția socială, specifică în comunitatea ebraică, a bătrânilor venerabili. Ulterior, în Noul Testament, gr. **πρεσβύτερος** a ajuns să însemne din ce în ce mai frecvent *preot*; termenul este și etimonul creștin primar al

⁴⁸⁶ LEV, p. 191

⁴⁸⁷ LEV, p. 191

⁴⁸⁸ BBVA, p. 145

⁴⁸⁹ La români, *prigoana* s-a rezumat, de regulă, la combaterea vrăjitoriei prin cuvântul de învățătură și la rugăciuni de desfăcere a vrăjilor. În alte părți ale lumii ortodoxe s-a trecut și la măsuri mai ferme, în special în Rusia.

⁴⁹⁰ LEV, p. 191 – Folosirea timpului trecut în acest pasaj, referitor la practicarea magiei la români, trebuie înțeleasă în sensul că fenomenul s-a diminuat, nu că ar fi dispărut.

românescului *preot* (prin lat. *presbyterus*)⁴⁹¹. Bătrânețea semnifică longevitatea, înțelepciunea, virtutea și experiența (chiar dacă se poate îmbătrâni și în răutăți!). Astfel, pretutindeni bătrânii au fost ținuți în mare cinste. Dar, dacă grecescul **presviteros** a ajuns să însemne *preot*, termenul arată nu atât vârsta, cât harul și înțelepciunea persoanei consacrate.

33: De se va așeza vreun străin în țara voastră, să nu-l strâmtorați.

„În Biblia Hebraică, ebr. **yanah** – *a violenta, a maltrata*, are și sensul suplimentar de *a abuza de situația subalternă a cuiva pentru a-l exploata*. Acest sens este întărit în versetul următor prin comparația cu situația în care s-au aflat evreii înșiși în captivitatea egipteană⁴⁹².

34: Străinul care s-a așezat la voi să vă fie ca un băștinaș de-al vostru; să-l iubești ca pe tine însuși, că și voi ați fost străini în țara Egiptului: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

Față de versetul 18, aici se recomandă și iubirea față de străini, nu doar față de *aproapele*, socotit de către evrei ca putând fi doar un conațional. Pilda Samarineanului milostiv (Luca 10, 25-37) schimbă această viziune, dar schimbarea era pregătită deja de către Moise, chiar dacă n-a avut un efect deplin. În sens mai larg, se arată primirea neamurilor în Biserică.

35: Să nu faceți nedreptate, fie la judecată, fie la măsurat, fie la cântărit, fie la turnat.

Judecată: „avem aici același cuvânt ca în v. 15, dar cu sens diferit, non-judiciar. Este vorba de împrejurările de viață economică socotite ca fiind juste, adică reglementate. [...] Ideea cuprinsă în acest verset se referă la toate felurile de determinări cantitative⁴⁹³.

36: Cântarul vostru să fie drept, greutatele drepte, efa dreaptă și hinul drept: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru, Cel ce v-am scos din țara Egiptului.

37: Să păziți legea Mea întregă, toate rânduielile Mele, și să le pliniți: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!”

În orice împrejurare, balanța noastră să fie dreaptă. Balanța e simbol al dreptății, măsurii și echilibrului în faptele noastre.

CAPITOLUL 20 – *Păcate și pedepse.*

1: **Grăit-a Domnul către Moise, zicând:**

2: **„Spune-le fiilor lui Israel: - Dacă cineva dintre fiii lui Israel și dintre străinii care trăiesc printre Israeliți va da pe careva din copiii săi lui Moloh, acela să fie dat morții: neamul băștinașilor să-lucidă cu pietre.**

„Idolatria era considerată o crimă capitală și pedepsită cu moartea prin lapidare, prescrisă și pentru blasfemie (cf. *infra* 24, 16), profanarea sabbatului (Numerii 15, 32-36) și ocultism (cf. *infra* 20, 27)⁴⁹⁴.

3: **Iar Eu Îmi voi întoarce fața împotriva omului aceluia și-l voi stârpi din poporul său, pentru că a dat pe vreunul din copiii săi lui Moloh, așa încât locul Meu cel sfânt să-l întineze și numele Meu cel sfânt să-l necinstească.**

4: **Iar dacă oamenii pământului își vor închide ochii asupra aceluia om care va fi dat pe cineva din copiii săi lui Moloh,**

Oamenii pământului: „ebr. **am ha'areț**, gr. **οι αυτόχθονες της γης**, Vulgata: *populus terrae*, care de obicei denumesc pe autohtoni în opoziție cu străinii (cf. *supra* 16, 29), par să desemneze aici un fel de consiliu legislativ, format din bărbații de vază ai comunității, singurul

⁴⁹¹ LEV, p. 191

⁴⁹² LEV, p. 191

⁴⁹³ LEV, p. 191

⁴⁹⁴ LEV, p. 192

în măsură să pronunțe condamnarea la moarte prin lapidare (Harrison, p. 204)⁴⁹⁵.

5: Eu fața Mi-o voi întări atât împotriva acelu om cât și-mpotriva neamului său și-i voi stârpi din poporul său pe el și pe toți cei ce într-un gând cu el se unesc să se desfrâneze cu idolii lui Moloh.

Se prevede și cazul în care judecata oamenilor ar fi îngăduitoare, fapt ce ar duce la înăsprirea pedepsei divine și la extinderea ei asupra întregii comunități.

6: Dacă vreun suflet va alerga la cei ce cheamă morții sau la vrăjitori ca să se desfrâneze după ei, Eu Îmi voi întări fața împotriva sufletului aceluia și-l voi stârpi din poporul său.

Chiar dacă nu se spune explicit, e subînțeles că cei ce merg la necromanți și vrăjitori sunt pedeșiți cu moartea; aici se vorbește doar despre pedeapsa divină.

7: Sfinți veți fi voi, fiindcă sfânt sunt Eu, Domnul, Dumnezeul vostru.

La măsura sfințeniei ajungem doar în Hristos, dar pregătirea începe îndată după cădere și se continuă în istorie.

8: Păziți rânduilele Meleși pliniți-le: Eu sunt Domnul, Cel ce vă sfințește!

Hristos e plinirea Legii (cf. Matei 5, 17). Omenirea e chemată, cu anticipație, la urmarea lui Hristos.

9: Cel ce va blestema pe tatăl său sau pe mama sa să fie dat morții; de vreme ce a blestemat pe tatăl său sau pe mama sa, vinovat este.

Cel ce va blestema: „în unele nuanțe: cel ce va grăi de rău; cel ce va insulta”⁴⁹⁶. Cinstirea părinților trupești și sufletești este o obligație. Se dau de bunăvoie morții cei care disprețuiesc preoția rânduită de Hristos (părinții) și defaimă Biserica (mama).

10: Omul care va săvârși adulter cu femeie măritată, adică cel ce săvârșește adulter cu femeia aproapelui său, acela să fie dat morții, el, adulterul, dar și ea, adultera.

„Dacă sunt dați morții cei care cu trupul strică casa cuiva, cu (atât) mai mult cel care strică, printr-o rea învățătură, credința lui Dumnezeu, pentru care Iisus Hristos a fost răstignit”⁴⁹⁷.

11: Cel ce se va culca cu femeia tatălui său, acela goliciunea tatălui său a descoperit-o; amândoi să fie omorâți, căci [amândoi] sunt vinovați.

12: De se va culca cineva cu nora sa, amândoi să fie omorâți: s-au purtat ca niște păgâni, așa că sunt vinovați.

13: De se va culca cineva cu bărbat ca și cum s-ar culca cu o femeie, amândoi au săvârșit urâciune: vor fi omorâți, că vinovați sunt.

14: Dacă cineva își va lua femeie, dar și pe mama ei de femeie, aceasta-i nelegiuire; cu foc să fie arși, atât el cât și ele, pentru ca-ntre voi să nu fie fărădelegi.

„Avem aici singurul loc în care este specificată modalitatea de execuție pentru delikte sexuale grave. Arderea vinovaților – nu este clar dacă erau arși de vii, cum interpretează Vulgata: *vivus ardebit cum eis*, sau mai întâi uciși și apoi incinerati – avea, după cum se indică limpede, nu doar o semnificație punitivă, ci și una expiatorie”⁴⁹⁸.

15: Cel ce se va împreuna cu dobitoc, acela să fie omorât; veți ucide și dobitocul.

16: Dacă femeia se va duce la vreun dobitoc ca să se-mpreuneze cu el, să ucideți atât femeia cât și dobitocul; cu moarte să fie omorâți, că vinovați sunt.

„Însoțirile, amestecările, împreunările spirituale cu cei cu care nu se cuvine și de care se îmbolnăvește mintea de ultima nebulie sunt pricini de moarte atât celor ce corup, cât și celor ce suportă de bună voie coruperea”⁴⁹⁹.

17: Dacă cineva-și va lua [de femeie] pe sora sa, fie după tată, fie după mamă, și-i

⁴⁹⁵ LEV, p. 192

⁴⁹⁶ BBVA, p. 145

⁴⁹⁷ Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către efeseni*, XVI, 2

⁴⁹⁸ LEV, p. 192

⁴⁹⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

va vedea goliciunea așa cum și ea va vedea goliciunea lui, aceasta-i [faptă de] ocară; stârpiți să fie sub ochii fiilor poporului lor. El a descoperit goliciunea surorii sale, păcatul e asupra-le.

18: **Bărbatul care se va culca cu femeie în timpul curgerii ei și-i va descoperi goliciunea, acela i-a descoperit izvorul, iar ea și-a descoperit curgerea sângelui: amândoi să fie stârpiți din neamul lor.**

Izvorul... curgerea: „în Biblia Hebraica, aici, ca și în 12, 7, subst. ebr. **maqor** (< **qur** – *a se scurge*) desemnează sursa unui lichid și este utilizat întotdeauna metaforic, desemnând mai degrabă curgerea în sine decât locul de unde aceasta își are începutul”⁵⁰⁰.

19: **Goliciunea surorii mamei tale și a surorii tatălui tău să n-o descoperi, căci aceasta-nseamnă a descoperi trupul cuiva înrudit; păcat vor avea amândoi.**

„Este greu de explicat motivul pentru care acest verset contrastează ca structură cu cele imediat anterioare, apropiindu-se din punct de vedere retorico-sintactic de pasajul corespondent din 18, 12-13”⁵⁰¹.

20: **Cel ce se va culca cu rudenia sa descoperă goliciunea rudeniei sale: fără copii să moară amândoi!**

„Precum în toate civilizațiile de tip arhaic, și la evrei faptul de a muri fără descendenți era resimțit ca o mare nenorocire”⁵⁰².

21: **De va lua cineva pe femeia fratelui său, urâciune este, că a descoperit goliciunea fratelui său: fără copii să moară!**

22: **Păziți toate rânduielile Mele și toate hotărârile Mele pliniți-le, ca să nu vă urască pământul în care vă duc să-l locuiți.**

23: **Să nu umblați după legile neamurilor pe care Eu le alung din fața voastră, că ele pe toate acestea le-au făcut, iar Eu de ele M-am scârbit.**

24: **Eu sunt Cel ce v-a spus: Voi veți moșteni pământul lor și Eu vă voi da să-l moșteniți, pământul în care curge lapte și miere. Eu sunt Domnul, Dumnezeu vostru, Cel ce v-am osebit din toate neamurile;**

„Asocierea laptelui (denotare metonimică a turmelor) și a mierii (care evocă abundența arborilor fructiferi) subliniază hiperbolic bogăția și fertilitatea Palestinei, realitate confirmată de scrierile altor autori antici, între care Iosif Flaviu, Tacitus sau Plinius”⁵⁰³.

25: **voi veți osebi între animalele curate și necurate, între păsările curate și necurate; să nu vă spurcați sufletele cu dobitoacele sau cu păsările sau cu toate cele ce se târăsc pe pământ, pe care Eu vi le-am deosebit ca necurate.**

Voi veți osebi: „Septuaginta sugerează că textul acestui verset nu e o simplă repetare a restricțiilor din 11, 43-45, ci o alegorie asupra situației speciale a lui Israel în raport cu neamurile păgâne”⁵⁰⁴.

26: **Să-Mi fiți sfinți, că sfânt sunt Eu, Domnul, Dumnezeu vostru, Cel ce v-am osebit pe voi dintre toate neamurile, ca să fiți ai Mei.**

27: **Bărbatul sau femeia care va chema morți sau care va face vrăji, cu moarte să moară: cu pietre să-i uciideți, că vinovați sunt!”**

Prescripțiile divine au și scopul de a separa pe evrei de popoarele idolatre, pe lângă scopul sfințitor. Aceasta pentru că primul pas către desăvârșire constă în depărtarea de rău.

CAPITOLUL 21 – *Sfințirea preoților.*

⁵⁰⁰ LEV, p. 192

⁵⁰¹ LEV, p. 193

⁵⁰² LEV, p. 193

⁵⁰³ SEP 1, p. 389

⁵⁰⁴ BBVA, p. 146

1: **Zis-a Domnul către Moise: „- Grăiește tu preoților, fiii lui Aaron, și spune-le: Nimeni din voi să nu se spurce prin atingere de mort dintre ai săi,**

„Repulsia față de cadavre, ca și interdicția ritualică de a le atinge, impusă în special personalului sacerdotal, era cvasigenerală în rândul popoarelor antice. Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, X, 15, arată că preotului lui Jupiter (*flamen dialis*) îi era interzis nu numai să atingă un mort, dar nici măcar să se apropie de locul unui mormânt”⁵⁰⁵.

2: **în afară de ruda cea mai apropiată: tată, mamă, fii, fiice, frate,**

3: **sau de sora sa fecioară (care-i este aproape pentru că nu a cunoscut bărbat); de aceștia se poate atinge.**

„Relația dintre frate și soră era socotită de un tip special: rudenția apropiată consta doar până în momentul în care femeia se căsătorea, moment în care legăturile de sânge se considerau întrerupte. Expresia *care stă aproape de el* (ebr. **qirobhah**) are un sens local, semnificând faptul că sora locuia în familia fratelui ei”⁵⁰⁶.

4: **De nimeni altul din poporul său să nu se atingă, ca să nu se spurce.**

SEP 1 traduce versetul: *Să nu se pângărească pe neașteptate [cu cineva] în poporul său, spre a se spurca*: „Versetul acesta a pus probleme grele de interpretare, întrucât se pare că textul ebraic original este în acest punct corupt. În timp, s-au conturat trei tipuri de interpretări: 1. Cea din Septuaginta (**ου μανθήσεται ἐξάπινα εν τω λαω αυτου εις βεβήλωσιν αυτου**), pe care am urmat-o și noi⁵⁰⁷; 2. Pornind de la sensul generic *stăpân* al ebr. **baal** care apare la începutul versetului în Textul Masoretic, alți interpreți au socotit că trebuie să se facă o referire la marele preot, în calitatea sa de șef suprem al comunității: *Sed nec in principe populi sui contaminabitur (Vulgata), But he shall not defile himself, being a chief man among his people, to profane himself* (KJV); 3. Interpretări mai recente reconstituie începutul versetului din Textul Masoretic, completându-l cu secvența **libaalah** – *pentru o femeie măritată*, așa încât, cu această completare, versetul s-ar referi la un nou caz al interdicției, acela în care cadavrul ar aparține soției unuia dintre apropiații săi (părinte, frate, fiu): *Pour une femme mariée parmi les siens il ne se rendra pas impur* (BJ)”⁵⁰⁸.

5: **La mort să nu vă radeți capul, să nu vă tundeți colțurile bărbii și nici să vă faceți tăieturi pe trup.**

„Practicile de doliu păgâne sunt interzise nu doar preoților, ci și laicilor, după cum se stipulează concret în 19, 27-28. [...] [*Să nu vă radeți capul*]: interdicția din acest verset vizează cutuma unor popoare învecinate de a-și rade, în semn de doliu, zona occipitală a capului”⁵⁰⁹.

6: **Sfinți vor fi ei pentru Dumnezeul lor: să nu pângărească numele Dumnezeului lor, pentru că ei sunt cei ce aduc jertfe Domnului, daruri Dumnezeului lor, și sfinți vor fi.**

7: **Să nu-și ia de soție femeie desfrânată sau pângărită, nici femeie lepădată de bărbatul ei, căci sfânt este el [preotul] pentru Domnul, Dumnezeul său.**

Desfrânată sau pângărită: „prin context, celălalt atribut, adj. *pângărită* (ebr. **helalah**) trebuie să se refere la o femeie care și-a pierdut virginitatea; aceasta, ca și femeia izgonită de bărbatul său, era considerată impură și nu putea deveni soția unui preot”⁵¹⁰.

8: **Cinstește-l ca pe un sfânt, căci el este cel ce-l aduce daruri Domnului, Dumnezeului tău; sfânt să vă fie, că sfânt sunt Eu, Domnul, Cel ce-i sfințesc pe ei.**

Ca pe un sfânt: „în Biblia Hebraică, ebr. **qadhas** își actualizează semnificații diferite, de la a face (sau a considera) sfânt, până la a purifica sau a consacra”⁵¹¹.

⁵⁰⁵ LEV, p. 193

⁵⁰⁶ LEV, p. 193

⁵⁰⁷ SEP 1

⁵⁰⁸ SEP 1, p. 390

⁵⁰⁹ LEV, p. 193

⁵¹⁰ LEV, p. 193

⁵¹¹ LEV, p. 194

9: Dacă fiica unui preot se va pângări prin desfrânare, ea pângărește numele tatălui său: cu foc să fie arsă!

„A făcut cineva desfrânare preot fiind? Din pricina vredniciei lui preotești primește adaos foarte mare la pedeapsă. De aceea fetele celorlalți oameni erau ucise de făceau desfrânare, pe când fetele preoților erau arse de vii”⁵¹². Prin fiica preotului poate fi închipuit Iudaismul: „Căci sinagoga iudeilor s-a dat flăcării, fiindcă s-a spurcat și s-a pângărit, urmând părerilor cărturarilor și fariseibr și predându-și mintea întregă poruncilor oamenilor”⁵¹³.

10: Preotul care-i mai mare între frații săi, pe capul căruia s-a turnat mirul de ungere și care-a fost sfințit să poarte veșminte, capul nu și-l va descoperi și veșmintele nu și le va sfâșia.

„Această prescripție, ca și cele din versetele următoare, se referă la marele preot”⁵¹⁴. „Pornind de la acest context, Origen, *Hom. Lev.* XII, 1-3, vede în figura marelui preot prefigurarea lui Iisus Hristos”⁵¹⁵.

11: și nici la mort nu va intra: nici chiar de tatăl său sau de mama sa nu se va atinge.

„În interpretarea simbolică a lui Origen, asemenea marelui preot, Hristos nu Se poate apropia de sufletul cuiva care, din pricina păcatului în care trăiește, este ca și mort”⁵¹⁶.

„Moartea altuia nu va pricinui nici o întinare vreunui om, dacă cercetăm bine adevărul ascuns în acest fapt. Dar moartea trupezască e chipul celei dinlăuntru și din suflete, de care se spurcă în mod necesar cel ce vine aproape, fie prin voință, fie prin același fel de lucrare. Deci se cuvine sfinților să se despartă de faptele moarte și să se depărteze cât mai mult de ele și e bine să nu se adune la un loc cu cei bolnavi de ele”⁵¹⁷.

12: Din locașul cel sfânt nu va ieși, și nici va pângări locașul Dumnezeului său, căci sfântul mir de ungere al Dumnezeului său este asupra-i: Eu sunt Domnul!

„*Sfântul locaș* desemnează aici circumferința sacră în interiorul căreia se află cortul întâlnirii”⁵¹⁸. Textul Masoretic are, în acest loc, *miqdaș, sanctuar*: „Pornind de la această diferență dintre Septuaginta și Textul Masoretic, Eusebiu al Cezareii, urmat de alți exegeți creștini, dezvoltă o complexă interpretare a contextului de aici în sensul unei prefigurări hristice”⁵¹⁹.

13: Acesta își va lua de femeie o fecioară din spița sa.

14: Dar văduvă sau lepădată sau pângărită sau desfrânată să nu ia; numai fecioară din spița sa să-și ia de femeie;

„Indicația, strictă pentru un preot, de a se căsători doar cu o femeie virgină (ebr. *bethulah*) de neam israelit, are un temei cultural și teologic limpede: ca factor mediator între comunitate și Dumnezeu, preotul trebuie să se ferească de tot ceea ce ar fi putut să-l impurifice”⁵²⁰. „Philon este de părere că se face trimitere la tribul sacerdotal, pe când Iosif Flaviu crede că expresia se referă la întregul popor al lui Israel”⁵²¹.

15: să nu-și pângărească seminția întru poporul său, căci Eu sunt Domnul, Cel care-l sfințesc!”

„Căsătorindu-se cu o femeie nedemnă, marele preot ar fi săvârșit un păcat capital, pângărind sfântul sanctuar, dar și-ar fi descalificat și descendența, turnând în venele urmașilor

⁵¹² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXV, 5

⁵¹³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵¹⁴ LEV, p. 194

⁵¹⁵ SEP 1, p. 391

⁵¹⁶ SEP 1, p. 391

⁵¹⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵¹⁸ LEV, p. 194

⁵¹⁹ SEP 1, p. 391

⁵²⁰ LEV, p. 194

⁵²¹ SEP 1, p. 391

un sânge străin⁵²².

În plus, „cuvântul ne indică și trista soartă a sinagogii iudaice, pe care, pentru că a curvit cu mulți păstori, precum s-a scris (Ieremia 3, 1), n-a primit-o în comunitatea duhovnicească Hristos, Preotul atotcurat⁵²³.

16: Și a grăit Domnul către Moise, zicând:

17: „Spune-i lui Aaron: Nimeni dintre urmașii tăi ce vor fi din neam în neam și care va avea-ntru sine un cusur să nu se apropie să-I aducă daruri Dumnezeului său.

Cusur: „cuvântul original e mult mai cuprinzător; deși în context el se referă la un defect fizic (cusur, meteahnă, infirmitate), înțelesul său cuprinde și aria morală (prihană). Dumnezeu a creat lumea perfectă; ca atare, și imaginea Sa întrupată în preot trebuie să fie integrală, neștirbită⁵²⁴. „Exigența integrității corporale a preotului exista și la greci (vezi Platon, *Legile*, VI) și la romani, ca de altfel la toate popoarele antichității; nu doar rațiuni de prestigiu social o justificau, dar și temeuri culturale. Creștinismul însuși a preluat această cerință, prezentă în practica pastorală a majorității confesiunilor sale⁵²⁵.

18: Tot omul cu meteahnă să nu se apropie, fie el orb sau șchiop sau ciung sau cu urechile tăiate

19: sau cu mâna ruptă sau cu piciorul rupt

20: sau ghebos sau cu albeață la ochi sau cu ochi fără gene sau cu pecingine sau cu una din părțile bărbătești vătămată.

Ghebos (cocoșat): „ebr. **ghiben**, cu această unică ocurență în Biblia Hebraică, a fost privit ca un termen tehnic, cu un înțeles incert. Dacă interpretarea tradițională *cocoșat* este corectă, atunci termenul ar putea denumi un bolnav de tuberculoză spinală (maladia lui Pott), caracterizată prin spondilită și deformarea vertebrelor (Harrison, p. 11). Nu este însă exclus ca legislatorul să fi avut în vedere și o deformare genetică⁵²⁶. *Cu albeață la ochi:* „aceasta este interpretarea general acceptată, după Vulgata: *albuginem in oculo*, a ebr. **tebalul beyno**, literal: *o pată pe ochi*. Caracterul de *hapax legomenon* al ebr. **tebalul** a îngreunat traducerea, ceea ce explică și opțiunea diferită din Septuaginta: **πιύλλος τους οφθαλμούς**, literal: *care și-a pierdut genele la ochi*⁵²⁷. *Pecingine:* „ebr. **yalepheth** desemnează o afecțiune a pielii greu de definit mai îndeaproape [...], așa încât unii traducători au trebuit să adopte o expresie globală, nediferențiată⁵²⁸. *Cu părțile bărbătești vătămate:* „orice imperfecțiune a însemnelor virilității, și în special orhiofalia, a constituit în toate timpurile și la toate popoarele un impediment major în asumarea funcției sacerdotale sau regale. Literal, sintagma ebraică **meroha eşek** din Biblia Hebraică înseamnă *cu testicule zdrobite*⁵²⁹.

21: Nimeni din seminția preotului Aaron, care va avea vreo meteahnă, să nu se apropie spre a aduce jertfă Domnului; are meteahnă?: să nu se apropie spre a-I aduce daruri Dumnezeului său!

Pasajul despre infirmitățile preoților e tâlcuit pe larg de Sfântul Chiril al Alexandriei (urmând textului grecesc). Redăm principalele idei din această tâlcuire, oprindu-ne asupra fiecărei infirmități în parte:

a) *Orb* „se pare că este numit cel foarte prost și cu totul fără minte. Căci ceea ce este pentru corpul pământesc ochiul, aceea este pentru suflet mintea care, luminată de lumina dumnezeiască se deschide spre însăși frumusețea cea netulburată, înălțându-se prin mișcările subțiri și sprintene ale cugetărilor spre slava curată și știe să nu se abată de la corectitudinea

⁵²² LEV, p. 194

⁵²³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵²⁴ BBVA, pp. 146-147

⁵²⁵ LEV, p. 194

⁵²⁶ LEV, p. 194

⁵²⁷ LEV, p. 194

⁵²⁸ LEV, p. 194

⁵²⁹ LEV, pp. 194-195

dogmatică⁵³⁰.

b) *Urechea tăiată* „arată greutatea la auzire. Căci având cineva urechea tăiată, socotesc că suferă de boala de-a nu crede decât în parte și de-a nu fi în întregime gata la ascultare, adică de-a nu putea auzi în chip neprihănit cele sfinte, mai ales Sfintele Scripturi⁵³¹.”

c) *Cel cu piciorul sau cu mâna frântă*, „dar nu cu totul neputincioasă, nu poate să pășească întreg la fapte, nici nu are mersul, adică lucrarea viețuirii celei după lege, cu totul fără reproș. Iar așa sunt cei ce fac lucrul Domnului cu nepăsare⁵³².”

d) *Ghebos* „spunem că este cel cocoșat și cu mintea privind în jos și căutând la patimile trupului, cel ce-și sprijină ochiul spiritual în cele pământești și a ajuns până acolo încât nu mai voiește să se îndrepte spre a cugeta la cele de sus⁵³³.”

e) *Cu pecingine* „e cel ce are pecinginea pe frunte. Boala aceasta are puterea de-a înnegri la culme înfățișarea pielii. Cei ce o au pierd puterea de-a se ascunde, căci ea se ivește și în sprâncene și se întinde pe toată fața. Dar cel pătat astfel trupește înfățișează pe cel urât și gol și neacoperit în privința spirituală, pe cel ce nu are o față curată, ci vedește tuturor urâciunea vieții⁵³⁴.”

f) *Cu albeață la ochi* numește „pe cel care nu e lipsit de puterea de-a vedea, dar nu o poate folosi în chip sănătos. Așa sunt cei ce au chibzuința, dar nu și însușirea de-a voi să chibzuiască drept. Căci unii, văzând binele, își abat pornirea voilor proprii spre cele ce nu se cuvin. Alții, putând stăruii într-o corectitudine dogmatică, își vatămă mintea lor, urmărind vânatul urât al unor păreri lipsite de frumusețe⁵³⁵.”

g) *Cel cu părțile bărbătești vătămate*: „e obiceiul să se numească bărbat cel viguros și concentrat și capabil să împlinească cele ce voiește. Deci pe jumătate bărbat se va înțelege cel nedeplin viguros și fără forță în cele ce se cuvin lui. Căci nu se cuvine ca cel dedicat lui Dumnezeu să-I ofere o bărbăție tăiată și o vigoare ciuntită și în parte neputincioasă⁵³⁶.”

22: El poate mânca din darurile lui Dumnezeu, din cele preasfinte și din cele sfinte,

E vorba despre jertfe și prinoase. „Dacă un infirm din clasa sacerdotală este exclus de la serviciul sacerdotal, aceasta nu înseamnă că nu are dreptul să consume partea din jertfă destinată în acest scop familiei căreia el îi aparține⁵³⁷.” Acestea vor fi tâlcuite ceva mai jos.

23: dar aproape de perdea să nu vină și de jertfelnic să nu se apropie: el are meteahnă, pricină pentru care el nu va întina locașul cel sfânt al Dumnezeului său: Eu sunt Domnul, Cel ce-i sfințesc pe ei!”

24: Pe acestea deci le-a grăit Moise către Aaron și către fiii săi și către toți fiii lui Israel.

„Nu încape îndoială că cel supus vreunei prihane nu e sfințit. Dar nu e oprit de la împărtășirea de hrana sfântă. Pentru că cei supuși încă unor neputințe ascunse în minte pot să se împărtășească de binecuvântarea lui Hristos, dar nu spre a crește ca sfinții în sfințenie și în tăria minții și în stăruința întărită în toate cele atotbune, ci într-un mod potrivit celor bolnavi⁵³⁸.”

CAPITOLUL 22 – Cum anume se vor înfrupta preoții și mirenii din cele sfinte;

⁵³⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵³¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵³² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵³³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵³⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵³⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵³⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵³⁷ LEV, p. 195

⁵³⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

Însușirile jertfelor.

1: **Și a grăit Domnul către Moise, zicând:**

2: **„Spune lui Aaron și fiilor săi: Să se ferească de lucrurile cele sfinte pe care Mi le jertfesc fiii lui Israel și să nu pângărească numele Meu cel sfânt: Eu sunt Domnul!**

3: **Spune-le: În toate neamurile voastre, tot omul din seminția voastră care va avea pe sine vreo necurăție când se va apropia de cele sfinte pe care fiii lui Israel le afierosesc Domnului, sufletul aceluia va fi stârpit de dinaintea Mea: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!**

4: **Omul din seminția preotului Aaron, care este lepros sau are scurgere, să nu mănânce din cele sfinte până ce se va curăți. De asemenea, cel ce se va întina prin atingere de mort, sau cel ce are scurgere seminală,**

5: **sau cel ce se va atinge de vreo vietate necurată care să-l întineze, sau de vreun om care l-ar întina prin orice fel de necurăție a lui,**

6: **cel ce s-a atins de acestea, necurat va fi până seara: să nu mănânce din cele sfinte înainte de a-și fi îmbăiat trupul în apă;**

7: **dar după ce va apune soarele, curat va fi: va putea să mănânce din cele sfinte, că a lui este pâinea.**

Apusul soarelui indică timpul venirii Mântuitorului: „De aceea cel ce s-a spurcat rămâne necurat până seara și nepărtaș de hrana sfântă și de viață făcătoare, așteptând timpul curățirii. Apoi, spălându-se cu apă și apunând soarele se face curat și are ca pâine a sa pe cea din cer. Căci s-a rânduit celor ce s-au sfințit prin apă, adică în Sfântul Botez, să fie binecuvântați prin Hristos. Pentru că El este pâinea vie, El, Cel ce S-a pogorât din cer și a dat viață lumii”⁵³⁹.

8: **Mortăciune și animal sfâșiat de fiară să nu mănânce, ca să nu se spurce prin ele; Eu sunt Domnul!**

„Mortăciunea indică pe cel cu desăvârșire mort și înghețat în faptele cele după trup, iar ceea ce e prins de fiară indică vădit sufletul căzut sub puterea diavolului”⁵⁴⁰.

9: **Ei să păzească poruncile Mele, ca nu cumva din pricina lor să aibă asupra-le păcat și din pricina lor să moară când le vor pângări; Eu sunt Domnul, Dumnezeu, Cel ce-i sfințesc pe ei.**

Ce-i sfințesc: „complementul indică ofrandele [aşadar, ar fi, *le sfințesc*] aduse la altar și nu pe preoți, cum ar lăsa să se înțeleagă toate traduceri românești”⁵⁴¹.

10: **Nici un străin să nu mănânce din cele sfinte: nici oaspetele preotului și nici simbriașul nu vor mânca din cele sfinte.**

„*Străin:* de altă etnie (alogen), dar și străin de tagma preotească (mirean, laic, profan)”⁵⁴². *Simbriașul:* „în Biblia Hebraică, ebr. *sakiyn* – *servitor plătit* (< *țakar* – *a închiria*) desemna o stare socială diferită de a sclavului, care era considerat ca făcând parte din familie”⁵⁴³.

11: **Dar dacă preotul își va cumpăra un rob pe banii lui, acela să mănânce din pâinea lui; de asemenea, cei născuți în casa lui să mănânce din pâinea lui.**

„Sclavii, atât cei cumpărați, cât și cei născuți în casa unui israelit, erau socotiți membri ai familiei; indiferent de naționalitatea lor anterioară, prin contractul circumcizial ei erau adoptați de poporul ales”⁵⁴⁴. Străin e azi ereticul sau cel nebotezat. Acesta e oprit de la mănucarea celor sfinte, ca și sclavul (robul patimilor grosiere). Doar cel răscumpărat – prin botez valid – și cel născut în casă – în Biserică – sunt în comuniune cu Hristos și se împărtășesc de

⁵³⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵⁴⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵⁴¹ LEV, p. 195

⁵⁴² BBVA, p. 147

⁵⁴³ LEV, p. 195

⁵⁴⁴ LEV, p. 195

har.

12: Dacă fiica preotului se va mărita cu un bărbat de neam străin, nici ea nu va mânca din pârga celor sfinte.

13: Când însă fiica preotului va rămâne văduvă sau va fi alungată fără să fi fost însărcinată și se va întoarce în casa tatălui ei, atunci ea va putea, ca și-n tinerețe, să mănânce din pâinea tatălui său; dar dintre străini nimeni să nu mănânce.

„Întoarcerea în căminul părintesc și redobândirea tuturor drepturilor inițiale era posibilă pentru o femeie doar în condițiile în care nu a dobândit copii; în acest ultim caz, chiar în absența soțului său, ea va forma o familie împreună cu copiii și nu se va putea reintegra în familia paternă”⁵⁴⁵.

Sufletul ce a rătăcit la erezii nu se poate întoarce acasă (în Biserică) cu copii, adică păstrând în el roadele falselor învățături. Sau, „de va ajunge sufletul lepădat (despărțit), ca unul ce-a fost osândit și se va lipsi deci de bărbat, adică de mirele spiritual, neavând nici un rod de virtute, să se întoarcă repede la starea de la început și să revină grabnic la casa tatălui său, cerând astfel prin credință familiaritatea cu Dumnezeu, și atunci va mânca din pâinile Lui”⁵⁴⁶. Este vorba aici (și) despre cel ce se avântă către roadele viețuirii creștine fără a fi în puteri; el e sfătuit să revină la ascultare și la nevoie.

14: Omul care din neștiință va mânca din cele sfinte, va adăuga a cincea parte din [prețul] celor sfinte și-i va întoarce preotului jertfa,

„Nu se poate ști cu certitudine dacă israelitul care a consumat din ofranda cuvenită preotului trebuia să o restituie în natură sau în bani. Adăugarea unei cincimi din prețul ei cu titlul de despăgubire ar sugera că întregul preț era plătit în bani”⁵⁴⁷.

15: ca să nu spurce ei cele sfinte ale fiilor lui Israel, pe care aceștia le afierosesc Domnului,

16: și să nu-și atragă asupra-le fărădelegea, chiar din greșeală, de a fi mâncat din lucrurile lor cele sfinte, căci Eu sunt Domnul, Cel ce le sfințesc!”

Textul se poate înțelege și ca un avertisment, pentru cler și credincioși, de a se apropia cu toată cuviința de Sfintele Taine.

17: Grăit-a Domnul către Moise, zicând:

18: „Vorbește lui Aaron, fiilor lui și la toată adunarea lui Israel și spune-le: Dacă cineva dintre fiii lui Israel – sau dintre străinii ce locuiesc printre ei în Israel – își va aduce prinoasele ca plinare a unei făgăduințe sau ca prinos de bunăvoie adus Domnului spre ardere-de-tot,

„Din punctul de vedere al semnificațiilor lor, jertfele israeliților se împărțeau în două mari clase: unele impuse de obligațiile religioase contractuale și altele spontane, voluntare”⁵⁴⁸.

19: primite vor fi numai [darurile] fără meteahnă, parte bărbătească din vitele mari, sau din oi, sau din capre.

20: Pe nici una din câte au meteahnă în sine să n-o aduceți Domnului, că nu vă va fi primită.

„Aaron este chip al minții. Fiindcă dușmănia amestecă răutatea ei cu pretenția dreptății, a poruncit ca să se cerceteze înainte de-a se aduce ceva lui Dumnezeu, ca să nu moară. Iar a muri înseamnă a coborî de la contemplație și a se învoi cu cei ce voiesc să întineze simțurile ei [ale minții]”⁵⁴⁹.

21: Dacă cineva, plinind o făgăduință sau jertfind la alegere ori la sărbătorile voastre, îi va aduce Domnului jertfă de mulțumire din boi sau din oi, aceea va fi fără meteahnă ca să fie primită; nici o meteahnă nu va avea.

⁵⁴⁵ LEV, p. 195

⁵⁴⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XII

⁵⁴⁷ LEV, p. 195

⁵⁴⁸ LEV, p. 195

⁵⁴⁹ Isaia Pustnicul, *29 de Cuvinte*, XXV, 19

22: Animal orb sau vătămat sau cu limba tăiată sau cu negi sau râios sau cu pecingine să nu aduceți Domnului, și din acestea să nu dați spre a fi primite la jertfelnicul Domnului.

„Acest verset conține o listă a *defectelor* posibile, care împiedică folosirea animalelor ca jertfe: animalul înfățișat înaintea altarului trebuia să fie perfect sănătos. Identificarea sensului lexical exact al termenilor din enumerare este dificilă, cu atât mai mult cu cât majoritatea lor nu apar decât în acest context în originalul ebraic”⁵⁵⁰.

23: Bou sau oaie cu urechile tăiate sau cu coada tăiată poți înjunghia pentru tine, dar la rugăciune nu-ți vor fi primite.

24: Animal cu părțile bărbătești strivite, sfărâmate, tăiate sau smulse să nu aduceți Domnului; așa ceva-n țara voastră să nu faceți.

„Ca organe de transmitere a vieții, testiculele erau considerate un semn al integrității animalului. Un defect de acest tip era considerat capital și împiedica puțința ca acel animal să poată fi jertfit. Versetul enumeră patru tipuri de castrare, care pot acoperi deopotrivă evenimentele accidentale sau pe [cele] intenționate. Denominația *țara voastră* reprezintă Canaanul, unde neamul lui Israel va trebui să introducă legea lui Iahve; indicația expresă din acest pasaj nu este superfluă, căci canaaneenii practicau castrarea ritualică și, de aceea, israeliții trebuiau avertizați”⁵⁵¹.

25: Nici din mâinile celor de alt neam să nu aduceți vreun astfel de animal ca dar Dumnezeului vostru: vătămat și cu meteahnă, el nu va fi primit”.

Dacă toate neamurile sunt chemate la Dumnezeu, acestea nu se pot înfățișa oricum, ci sunt datoare să aducă dreapta închinare.

26: Și a grăit Domnul către Moise, zicând:

27: „Când se va naște vițel sau miel sau ied, șapte zile va sta cu mama lui: iar începând cu ziua a opta, el va putea fi adus ca jertfă Domnului.

Sufletul născut în credință trebuie alăptat cu învățătura Bisericii (mama sa) atât timp (șapte zile) cât îi va fi necesar. Abia apoi poate întâlni pe Dumnezeu, de Care se va bucura în veșnicie (ziua a opta).

28: Vacă sau oaie să nu înjunghiați în aceeași zi cu puiul ei.

„Această interesantă prescripție este explicată de Philon, *Virt.* 134-140, ca un semn de omenie din partea lui Moise”⁵⁵². Sunt prevederi care pun stavilă cruzimii.

29: Când Îi aduceți Domnului jertfă de bucurie, s-o aduceți în așa fel, încât ea să vă fie primită.

30: S-o mâncați în aceeași zi; din carnea ei să nu lăsați până-n dimineața următoare; Eu sunt Domnul!

31: Să păziți poruncile Mele și să le pliniți: Eu sunt Domnul!

32: Să nu spurcați numele Meu cel sfânt, ci sfințit să fiu Eu în mijlocul fiilor lui Israel; Eu sunt Domnul, Cel ce vă sfințesc pe voi,

33: Cel ce v-am scos din țara Egiptului ca să fiu Dumnezeul vostru: Eu sunt Domnul!”

Dumnezeu ne-a eliberat din robia păcatului și ne cheamă la îndumnezeire. Pentru aceasta, se cuvine să nu amânăm unirea cu El în Sfintele Taine și să ne apropiem de acestea cu vrednicie și cuviință.

CAPITOLUL 23 – Despre sărbători.

⁵⁵⁰ LEV, p. 196

⁵⁵¹ LEV, p. 196

⁵⁵² SEP I, p. 395

„Acest capitol reprezintă un adevărat calendar sacru al poporului ales, principalele sărbători ale anului fiind înfățișate în ordine cronologică”⁵⁵³.

1: **Grăit-a Domnul către Moise, zicând:**

2: **„Vorbește fiilor lui Israel și spune-le: - Sărbătorile Domnului în care veți chema adunările sfinte sunt sărbătorile Mele.**

Sărbătorile Domnului: „Prin expresia ebraică **moedhy yahweh** – (*momente*) stabilite de Domnul (ebr. **yaadh** – *a stabili*) sunt desemnate în Biblia Hebraică cele șapte mari sărbători ale anului, pe care Domnul și le-a rezervat prin gura profetului său. În Numerii 28, 2 și 29, 39 sunt incluse în această categorie și momentele sacrificiilor cotidiene”⁵⁵⁴. *Adunările sfinte:* „Marile sărbători religioase se concretizau în Israel prin adunarea întregii comunități în jurul sfântului sanctuar”⁵⁵⁵.

3: **Șase zile să lucrați, iar în ziua a șaptea este ziua odihnei, odihnă sfântă, pentru Domnul; nici o muncă să nu faceți: Domnului Îi este odihnă în toate locuințele voastre.**

„Stabilirea celei de-a șaptea zi ca zi de repaus absolut se întemeiază pe modelul divin (cf. Facerea 2, 3); această zi era socotită o zi dedicată în întregime Domnului. Doar componenta periodicității este nouă, căci ideea de sabbat în sine era familiară vechilor mesopotamieni, care o practicau tot pe temeuri religioase. Din grija de a nu ofensa vreuna dintre diversele zeități ale nomenclatorului lor politeist, babilonienii respectau un **șabattu** în a șaptea, a paisprezecea, a nouăsprezecea, a douăzeci și una și a douăzeci și opta zi a lunii. În dezvoltarea ulterioară a vieții iudaice, sabbatul a devenit prilejul pentru activitatea rituală centrală, efectuată săptămânal în sinagogă; în timp, s-au acumulat numeroase indicații rabinice referitoare la ritualul sabbatic. În creștinism, semnificația sabbatului se modifică profund: *prima zi a săptămânii* (Matei 28, 1; Marcu 16, 2) sărbătorește reînvierea Domnului Iisus Hristos și devine o *zi a Domnului* (rom. *duminică* < lat. (*dies*) *domenica*)”⁵⁵⁶.

4: **Iată sărbătorile Domnului, numite sfinte, pe care le veți vesti la vremea lor:**

„Cele șase principale sărbători ale mozaismului primar sunt următoarele: paștele (vv. 4-5), sărbătoarea azimilor (vv. 6-8), sărbătoarea primelor prinoase (vv. 10-14), sărbătoarea cincizecimii (vv. 15-20), sărbătoarea trompetelor (vv. 23-25) și sărbătoarea colibelor (vv. 34-44)”⁵⁵⁷.

5: **În luna întâi, în ziua a paisprezecea a lunii, în amurg, sunt Paștile Domnului,**

Luna întâi: „luna Nisan (martie-aprilie), numită cândva și *luna secerișului* (Abib)”⁵⁵⁸. *În amurg:* „spre deosebire de Ieșirea 12, 6, Septuaginta traduce aici literal: *între cele două seri*. Exegeții plasează acest timp între momentul când soarele dispăre sub orizont și căderea propriu-zisă a nopții”⁵⁵⁹. „După Philon, *Spec.* II, 145, ar fi vorba despre secvența de timp dintre răsăritul și apusul soarelui, pe când potrivit tradiției talmudice, care continuă tradiția fariseică, *prima seară* reprezintă momentul când căldura soarelui slăbește, iar *a doua seară* momentul propriu-zis al apusului soarelui”⁵⁶⁰.

„Nu este lipsit de interes, pentru a putea fixa succesiunea cronologică a sărbătorilor evreiești, să prezentăm succint calendarul ebraic. Mai întâi trebuie specificat faptul că evreii utilizau în mod distinct un calendar religios care începea cu luna *nisan* (martie-aprilie) și unul profan, care începea cu luna *tișri* (septembrie-octombrie). Marile sărbători erau incluse în primele șapte luni ale calendarului religios. Corespondența general acceptată a calendarului

⁵⁵³ LEV, p. 196

⁵⁵⁴ LEV, p. 196

⁵⁵⁵ LEV, p. 196

⁵⁵⁶ LEV, pp. 196-197

⁵⁵⁷ LEV, p. 197

⁵⁵⁸ BBVA, p. 148

⁵⁵⁹ BBVA, p. 148

⁵⁶⁰ SEP 1, p. 397

ebraic religios cu cel creștin este următoarea: *nisan* (martie-aprilie), *iyyar* sau *ziv* (aprilie-mai), *sivan* (mai-iunie), *tammuz* (iunie-iulie), *ab* (iulie-august), *elul* (august-septembrie), *tișri* sau *ethamim* (septembrie-octombrie), *marhesvan* (octombrie-noiembrie), *hislev* (noiembrie-decembrie), *tebeth* (decembrie-ianuarie), *șebat* (ianuarie-februarie), *adar* (februarie-martie). Conform acestei echivalențe, paștele era serbat de evrei între ultimele zile din martie și primele din aprilie⁵⁶¹.

„Între sărbătorile anuale, Paștile (**chag happerach**) ocupă primul loc și se prăznuiește la 14 nisan, primăvara, ca simbol al renașterii poporului Israel la o viață nouă și liberă de credințele și robia egipteană⁵⁶². În creștinism, înțelesul Paștelui se mută la cele mai înalte: el e eliberare din robia păcatului și a morții și trecere la libertatea vieții în Hristos.

6: iar în ziua a cincisprezecea a aceleiași luni este sărbătoarea Azimelor Domnului: timp de șapte zile veți mânca azime.

„Sărbătoarea azimilor (cf. Numerii 28, 16-25) avea o strânsă legătură cu paștele propriu-zis; întreaga săptămână era considerată sacră și reclama ca atare încetarea oricărei activități. Era săptămâna în care poporul lui Israel trebuia să rememoreze și să reîmprospăteze legământul sacru cu Dumnezeu⁵⁶³. Zilele Sărbătorii azimilor sunt 15-21 nisan.

7: Ziua cea dintâi va fi pentru voi adunare sfântă: nici o muncă nu veți face.

8: Timp de șapte zile să-I aduceți Domnului ardere-de-tot; ziua a șaptea să vă fie adunare sfântă; nici o muncă lucrătoare nu veți face!”

„Muncă lucrătoare: muncă brută sau muncă grea sau muncă productivă, spre deosebire de ziua odihnei (Sabatul), în care era interzisă orice fel de muncă⁵⁶⁴.

9: Și a grăit Domnul către Moise, zicând:

10: „Vorbește fiilor lui Israel și spune-le: - Când veți intra în țara pe care Eu v-o dau și-i veți face secerișul, veți aduce la preot un snop, pârga secerișului vostru,

11: iar el va aduce snopul înaintea Domnului, pentru a fi primit în numele vostru; preotul îl va aduce în dimineața de după ziua odihnei.

Dimineața de după ziua odihnei (Biblia 1982: *a doua zi după cea dintâi a sărbătorii*): „sintagma ebraică **mimakhirath hașabat**, cu o semnificație obscură în Biblia Hebraică, a determinat interpretări diverse. După Iosif Flaviu și Talmud, aici s-ar face trimitere la ziua imediat următoare sărbătorii azimilor. Alți interpreți văd însă aici ziua de sabbat care cade în săptămâna sărbătorii azimilor (SB, p. 127)⁵⁶⁵.

12: În aceeași zi în care aduceți snopul Îi veți aduce Domnului ca ardere-de-tot un miel de un an, fără meteahnă,

13: precum și prinosul Său de pâine: două zecimi de făină curată, frământată cu untdelemn – jertfă Domnului, mireasmă bineplăcută Domnului -; și turnare: un sfert de hin de vin.

Turnare: „ofranda lichidă (ebr. **nesek – libație**) consta de obicei din vin și era vărsată la temelia altarului, sub formă de libație⁵⁶⁶.

14: Până-n ziua aceasta, când Îi veți aduce Dumnezeului vostru darurile, pâine nouă să nu mâncați, și nici grăunțe frecate din spic. Aceasta-i lege veșnică-ntru neamurile voastre, oriunde va fi să locuiți.

„În Țara Sfântă, se adaugă la ceremonialul Paștilor aducerea snopului de orz a doua zi a praznicului [...], care era ca dar legănat înaintea Domnului și, din acest moment, se calculau cele șapte săptămâni pentru prăznuirea Cincizecimii⁵⁶⁷.

⁵⁶¹ LEV, p. 197

⁵⁶² AB, pp. 313-314

⁵⁶³ LEV, p. 197

⁵⁶⁴ BBVA, p. 148

⁵⁶⁵ LEV, p. 197

⁵⁶⁶ LEV, p. 197

⁵⁶⁷ AB, p. 315

Aducerea mielului fără meteahnă (v. 12) închipuie Jertfa Domnului: „Sărbătoare cu adevărat mântuitoare e moartea lui Emanuil pentru noi [...]. Pentru că a pironit pe crucea Sa zapisul cel împotriva noastră”⁵⁶⁸. Snopul e tot Hristos, „pârğa omenirii reînnoite”⁵⁶⁹. „Dar observă cum ne-a preînchipuit legea și timpul rânduit învierii, adică a treia zi. Căci în ziua a doua după cea dintâi va aduce preotul snopul înaintea Domnului. Iar ziua care e după cea dintâi nu e a doua, ci după a doua, e desigur a treia. Și Hristos a înviat în ziua a treia”⁵⁷⁰. „Făina e semn al vieții, untdelemnul al grăsimii, adică al viețuirii virtuozitate și al plinătății harului, iar vinul, al veseliei”⁵⁷¹. Prin grăunțe „se înțelege tot Hristos, frământătura cea nouă, după al Căruia chip ne modelăm noi”⁵⁷².

15: Începând cu cea de a doua zi după Sâmbătă, cu ziua-n care veți aduce snopul punerii-înainte, să numărați șapte săptămâni întregi;

16: cincizeci de zile veți număra până-n prima zi de după cea de a șaptea Sâmbătă, și atunci să-I aduceți Domnului un nou prinos de pâine.

„Sărbătoarea prevăzută după cincizeci de zile nu poartă un nume definit în Septuaginta. Ulterior, ea a fost desemnată prin gr. *πεντηκοστή* – a cincizecea (zi)”⁵⁷³.

17: Pâini să aduceți din locuințele voastre, spre punere-înainte: două pâini din câte două zecimi [de efă] de făină curată; coapte cu aluat, ele Îi vor fi Domnului pârğa.

18: Odată cu pâinile veți mai aduce șapte miei de câte un an, fără meteahnă, un junc din cireadă și doi berbeci fără meteahnă; aceștia Îi vor fi Domnului ardere-de-tot, cu prinoasele lor și cu turnările lor, jertfă cu mireasmă bineplăcută Domnului.

19: Din turma de capre veți jertfi un țap ca jertfă pentru păcat, dar și doi miei de câte un an ca jertfă de mulțumire, împreună cu pâinile din pârğa.

20: Pe acestea le va aduce preotul înaintea Domnului, împreună cu pâinile cele din pârğa, cu cei doi miei: sfinte Îi vor fi ele Domnului, și vor fi ale preotului care le pune-înainte.

21: În chiar ziua aceea veți chema adunarea; sfântă să vă fie; nici o muncă lucrătoare nu veți face. Aceasta-i lege veșnică-ntru neamurile voastre, oriunde va fi să locuiți.

22: Iar când veți secera holdele pământului vostru, marginea holdei tale să n-o seceri pân-la capăt, iar ceea ce cade din secera ta să nu aduni: lasă-le săracului și străinului!; Eu sunt Domnul, Dumnezeuul vostru!”

Din ziua aducerii snopului legănat de orz, se numărau șapte săptămâni până la Sărbătoarea Cincizecimii, care „era o sărbătoare de mulțumire pentru strângerea recoltei, de unde mai purta și numele de *sărbătoarea secerișului* (**chag haqqațir**)”⁵⁷⁴. Evreii sărbătoresc la Cincizecime primirea Tablelor Legii și încheierea secerișului. După Pogorârea Sfântului Duh, Cincizecimea devine ziua când Legea cea nouă s-a întipărit în inimile dreptcredincioșilor, iar aceștia aduc rod virtuos, vrednic de secerișul dumnezeiesc.

23: Și a grăit Domnul către Moise, zicând:

24: „Spune-le fiilor lui Israel: - În luna a șaptea, ziua cea dintâi a lunii să vă fie zi de odihnă, sărbătoare a Trâmbițelor și adunare sfântă;

„Luna a șaptea, numită și Tișri, era toamna, în actualele septembrie-octombrie. Prima ei zi era marcată de lună nouă; ea va deveni *Ziua Anului*, când începea, de fapt, anul ebraic”⁵⁷⁵. *Sărbătoare a trâmbițelor* (SEP 1: *pomenirea trâmbițelor*, LEV, trad. modernă: *sărbătoarea*

⁵⁶⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

⁵⁶⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

⁵⁷⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

⁵⁷¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

⁵⁷² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

⁵⁷³ SEP 1, p. 398

⁵⁷⁴ AB, p. 318

⁵⁷⁵ BBVA, p. 149

vestită prin trâmbițe): Sintagma ultimă redă „fidel Septuaginta: **μνημόσυρον σαλπύγγων** (cf. Vulgata: *memoriale clangendibus, tubis*, KJV: *a memorial of blowing of trumpets*; BJ: *appel en clameur*) la rândul ei o transpunere literală după Biblia Hebraică **teruah șophar** – *amintire a vestirii*. Cuvântul ebr. **teruah** – *amintire* – are un sens activ, desemnând *ceva care cheamă la amintire sau un obiect care amintește de ceva*. Ar fi vorba, în acest caz, de faptul că actul vestirii are ca scop să-l determine pe Dumnezeu să-și reamintească de poporul Său la începutul unui nou an. Cât privește celălalt membru al sintagmei, ebr. **șophar** – *chemare, vestire* – acesta se folosește în special pentru desemnarea manifestărilor vocii omenești. Determinați probabil de utilizarea rituală în cadrul acestei sărbători a muzicii instrumentale, vechii interpreți au identificat aici noțiunea de *trompetă* (Septuaginta: **σάλπιγξ**; Vulgata: *tuba*). După descrierea lui Ieronim, *In Hos.* V, 8, pare să fie vorba de trâmbița păstorească, instrument care scotea un sunet surd dar penetrant; se confecționa din coarnele vitelor: *Buccina pastoralis est, et cornu recurvo efficitur, unde et proprie hebraice sopher, graece σάλπιγξ appellatur*. [...] Cât privește semnificația religioasă a acestei sărbători, ea invocă speranța reunirii finale a neamului lui Israel, căci sunetul trompetelor era privit ca un simbol al chemării divine finale. Această interpretare simbolică a sărbătorii trâmbițelor este întărită și de împrejurarea că imediat după aceea urma ziua ispășirii⁵⁷⁶. „Theodoret, *Quaest. in Lev.* 32, pune în relație sărbătoarea cu trâmbițele de pe Muntele Sinai, menționate în Ieșirea 19, 13⁵⁷⁷.

25: **nici o muncă lucrătoare nu veți face, ci ardere-de-tot Îi veți aduce Domnului!”**

26: **Apoi a grăit Domnul către Moise, zicând:**

27: **„Cea de a zecea zi a lunii a șaptea este zi de ispășire; adunare sfântă să vă fie; să vă smeriți sufleteleși să-I aduceți Domnului ardere-de-tot;**

28: **nici o muncă să nu faceți în ziua aceasta, fiindcă ea este zi de ispășire: pentru ispășirea voastră vă veți ruga înaintea Domnului, Dumnezeului vostru.**

29: **Tot sufletul care nu se va smeri în ziua aceasta va pieri din mijlocul poporului său;**

30: **și tot sufletul care-n aceeași zi va lucra, pe acela Eu îl voi stârpi din mijlocul poporului său.**

31: **Nici o muncă să nu faceți!: aceasta-i lege veșnică-ntru neamurile voastre, oriunde va fi să locuiți.**

32: **Zi a zilelor de odihnă va fi pentru voi: să vă smeriți sufletele; începând cu seara celei de a noua zi a lunii, din seara aceea până-n seara zilei următoare vă veți serba odihna”.**

„A spus că trebuie să se facă smerire și post și aducere de ardere de tot și încetare de la orice lucru. Prin post a închipuit omorârea poftelor trupești, prin arderile de tot, dăruirea întru miros de bună mireasmă, nu în parte, ci cu totul și deplin. Prin odihnă a indicat subțire că se cuvine a ne opri cu totul și de la lucruri. Căci nu socotești, oare, că cei ce au ajuns la sfârșitul timpurilor și și-au adus aminte de sfânta trâmbiță de la sfârșit și au în minte pe Judecătorul și de aceea și-au adunat și trimis bogăția rodniciei duhovnicești în vistierile de sus, trebuie să-și omoare plăcerile și să se arate biruitori patimilor trupești, oferind de pe acum Domnului, ca pe o bună mireasmă, modurile unei vieți de bună cuviință, depărtându-se și lepădându-se de străduințele deșarte?”⁵⁷⁸.

33: **Grăit-a Domnul către Moise, zicând:**

34: **„Spune-le fiilor lui Israel: - Ziua a cincisprezecea a celei de a șaptea luni este sărbătoarea Corturilor, șapte zile [închinat] Domnului.**

„Ebraicul **sukkoth** nu desemnează cortul propriu-zis al nomazilor, ci un adăpost improvizat, construit din ramuri și frunze de arbori. Prin această sărbătoare evreii marcau

⁵⁷⁶ LEV, p. 198

⁵⁷⁷ SEP I, p. 399

⁵⁷⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

comemorarea anuală a traversării deșertului; în calendarul lor agricol, această zi semnala de asemenea sfârșitul sezonului recoltelor⁵⁷⁹.

35: În prima zi, adunare sfântă: nu veți face nici o muncă lucrătoare.

36: Timp de șapte zile Îi veți aduce Domnului arderi-de-tot, iar cea de a opta să vă fie adunare sfântă: să-I aduceți Domnului arderi-de-tot; este ziua ieșirii [din sărbătoare]: nici o muncă lucrătoare să nu faceți!

Ieșirii (εξοδος): „Unii comentatori antici (Philon, *Spec.* II, 201 și Theodoret, *Quaest. in Lev.* 32) sunt de părere că gr. εξοδος denumește nu doar încheierea Sărbătorii Corturilor, ci sfârșitul ansamblului sărbătorilor anuale⁵⁸⁰

37: Acestea sunt sărbătorile Domnului, când veți chema sfintele adunări spre a-I aduce Domnului jertfe, arderi-de-tot cu prinoasele lor și cu turnările lor în fiecare zi,

38: acestea, pe lângă zilele de odihnă ale Domnului, pe lângă darurile voastre, pe lângă plinirea făgăduințelor voastre și pe lângă tot ceea ce de bunăvoie-I aduceți Domnului.

„*Darurile voastre*: se face aici trimitere probabilă la animalele întâi născute (cf. 27, 26) sau la cele jertfite ca zeciuială (cf. 27, 32)⁵⁸¹.

39: Pe de altă parte, în ziua a cincisprezecea a aceleiași luni, a șaptea după ce vă strângeți roadele pământului, timp de șapte zile să țineți sărbătoare Domnului: în ziua întâia, odihnă; în ziua a opta, odihnă.

40: În ziua întâi veți lua roade de pomi frumoși, stâlpări de finic, ramuri de copaci tufoși și de sălcii de râu și timp de șapte zile vă veți veseli înaintea Domnului, Dumnezeuul vostru.

„În răstimpul celor șapte zile cât dura sărbătoarea colibelor, întreaga comunitate participa la intense ritualuri care, cu vremea, au căpătat un caracter carnavalesc. Unul din gesturile ritualice caracteristice era utilizarea ramurilor și a frunzelor de arbori pentru a construi adăposturi efemere, care să evoce vremea rătăcirii prin pustie după exodul din Egipt. Numele ebraice ale arborilor citați n-au putut conduce la identificarea exactă a plantelor respective. [...] [*Pomi frumoși*]: Atributul *frumos* poate fi corelat, din punct de vedere gramatical, atât cu *roada* cât și cu *arborele*. [...] Vechii interpreți (*Targum* și *Peshita*), ca și unii moderni (cf. Harrison, p. 219) cred că este vorba de arborii citrici, alții înclină spre mirt. *Finic*: Desemnarea este în acest caz limpede: ebr. **tamar** este numele palmierului (*Phoenix dactylifera*). [...] [*Copaci tufoși*]: Unii comentatori cred că acest verset se referă la orice fel de ramură înfrunzită, în timp ce alții restrâng referința la mirt. Încă și astăzi evreei poartă în procesiunile sărbătorii colibelor ramuri de arbori, deși unele secte, precum samarinenii și saducheii, susțineau că această tradiție nu este mozaică, ci o imitare a sărbătorilor dionisiace grecești. [...] *Sălcii de râu*: În Biblia Hebraică, prin expresia **arbhey nahal**⁵⁸² - *salcie de torent* – este desemnată o singură specie arboricolă, probabil plopul de Eufrat (*Populus euphratica*), abundent în zonele umede din Orientul Apropiat (Harrison, p. 219)⁵⁸³.

Ramura verde și, în special, ramura de finic simbolizează victoria, ascensiunea și nemurirea. „Zicând: să vă luați în prima zi rod frumos din pom și tufe de finici, face indirect îndemn la punerea în practică a învățăturilor divine, care duc la înfrângerea poftelor, la îndepărtarea păcatelor, la curățirea și înfrumusețarea sufletului⁵⁸⁴. Prin ziua întâi și printr-a opta (v. 39) înțelegem ziua Învierii: „Așadar, Sărbătoarea corturilor este ziua Învierii. Atunci, în prima zi a Învierii, în ziua judecării, când voi fi întrebat dacă mi-am împodobit cortul cu cele

⁵⁷⁹ LEV, p. 198

⁵⁸⁰ SEP 1, p. 400

⁵⁸¹ LEV, p. 198

⁵⁸² Transliterat după Biblia Hebraică; LEV are aici **nahalah arabh**.

⁵⁸³ LEV, pp. 198-199

⁵⁸⁴ Metodiul de Olimp, *Banchetul*, III

poruncite, atunci voi răspunde că m-am împodobit cu ramurile castității și cu roadele virtuții⁵⁸⁵. „Adunate fiind în jitniță cele de pe ogoare și strânse fiind rodirile fiecăruia, e aproape sărbătoarea prealăudată a înfîngerii corturilor, care înfățișează petrecerea în rai și readuce pe om la împărtășirea de cele de la început. Căci socotim că fixarea corturilor este fixarea spirituală și mai adevărată a corpurilor omenești și învierea lor din stricăciunea ce-a intervenit și readucerea la nestricăciune. Iar prima și a opta zi e de odihnă. Căci înainte de neascultarea de la început, când nu pătrunsese în noi păcatul atotobositor, care ne-a pus jugul cu adevărat împovăraător și anevoie de purtat, aveam o viețuire liberă și ușoară și fără nici o osteneală la începutul și rădăcina neamului, în Adam. Iar venind Hristos, am revenit din starea intervenită a ostenelelor la starea de la început, în ziua a opta⁵⁸⁶.

41: Șapte zile pe an veți prăznuți această sărbătoare: aceasta-i lege veșnică-ntru neamurile voastre; în luna a șaptea o veți serba.

42: Timp de șapte zile veți locui în corturi; tot băștinașul în Israel va locui în corturi,

43: pentru ca urmașii voștri să știe că-n corturi i-am așezat Eu pe fiii lui Israel când i-am scos din țara Egiptului; Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!”

44: Astfel le-a grăit Moise fiilor lui Israel despre sărbătorile Domnului.

„Aici, la sfârșitul capitolului, este expus în formă concluzivă temeiul religios al sărbătorii, acela de a reaminti israeliților de bunăvoința divină față de strămoșii lor. Repetând anual la modul simbolic gestul locuirii colibelor improvizate, poporul ales își reîmprospătează recunoștința și iubirea față de Dumnezeu, care i-a scos din pământul morții și i-a așezat în Canaan, țara făgăduinței⁵⁸⁷.

CAPITOLUL 24 – Sfeșnicul și pâinile punerii-înainte. A numi numele Domnului. Legea talionului.

1: Și a grăit Domnul către Moise, zicând:

2: „Poruncește-le fiilor lui Israel să-ți aducă untdelemn de măline, curat și limpede, pentru candelă, ca să ardă sfeșnicul neconținut.

„Aici avem unul din puținele locuri unde este specificat felul și calitatea uleiului folosit⁵⁸⁸.

3: În fața perdelei din cortul mărturiei, acolo îl vor aprinde Aaron și fiii săi înaintea Domnului, ca să ardă-ncontinuu, de seara până dimineața. Aceasta-i lege veșnică-ntru neamurile voastre.

4: În sfeșnicul cel curat, acolo veți arde candelă înaintea Domnului, până dimineața.

5: Și veți lua făină curată și veți face din ea douăsprezece pâini; fiecare pâine va fi [făcută] din două zecimi [de efă].

„După unii comentatori antici (Philon, Iosif Flaviu, Origen ș. a.), cele douăsprezece pâini reprezintă simbolic cele douăsprezece luni ale anului sau cele douăsprezece triburi ale lui Israel⁵⁸⁹.

6: Și le veți pune pe două rânduri, câte șase pâini în rând, pe masa cea curată de dinaintea Domnului.

„Masa ritualică din fața altarului fiind de dimensiuni reduse (cf. Ieșirea 25, 23), e de

⁵⁸⁵ Metodiul de Olimp, *Banchetul*, III

⁵⁸⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

⁵⁸⁷ LEV, p. 199

⁵⁸⁸ LEV, p. 199

⁵⁸⁹ SEP I, p. 402

presupus că pâinile ritualice erau așezate una peste alta, în două șiruri, și nu una lângă alta”⁵⁹⁰.

7: pe fiecare rând veți pune tămâie curată și sare, pentru ca-mpreună cu pâinile să fie spre pomenire înaintea Domnului.

8: În ziua odihnei le veți pune de-a pururi înaintea Domnului din partea fiilor lui Israel; aceasta-i lege veșnică.

9: Ele vor fi ale lui Aaron și ale fiilor săi, iar ei le vor mânca la loc sfânt, că preasfinte le sunt ele din ceea ce I se jertfește Domnului prin veșnic legământ”.

„Deci era untdelemn curat de măslina [...]. Căci în biserici pururea e lumina curată și adevărată, adică cea prin Hristos în Duhul, chiar dacă e împărtășită prin glasul slujitorilor [...]. Și ardea candela și în primul cort. Iar acest lucru are un înțeles îndoit. Căci în partea mai lăuntrică luminau șapte candelă care se aprindeau dimineața, răspândind o lumină mai bogată peste cei care intrau. Iar sfeșnicul era Hristos, care umplea, prin chip [tip], pe cei ce voiau să intre în Sfânta Sfințelor cu o lumină mare din toate părțile [...]. Iar candelă se aprindeau dimineața, ceea ce indica timpul întrupării. Căci atunci s-a luminat ca de ziuă și a răsărit lumina spirituală, alungând întunericul vechii noastre neștiințe și împrăștiind negura ce stătea peste inimile tuturor ca o noapte. [...] Dar pe când în cortul mai lăuntric era lumina bogată și curată a celor șapte candelă, în cortul dintâi era o singură candelă care lumina, arătând, cred, că nici cei călăuziți prin lege, ca pedagog, nu erau lipsiți de lumina dumnezeiască. Căci și legea dată prin Moise chema de la mulțimea de zei la cunoștința Dumnezeului celui prin fire și cu adevărat și depărta pe cei vechi de la slujirea zidirii în locul Ziditorului, îndemnându-i să se alipească de Făcătorul tuturor. [...] [Iar] candela [indica] pe Ioan, dumnezeiescul Botezător, iar cele douăsprezece pâini preînchipuiesc ceata Sfinților Apostoli. [...] Dumnezeiescul Botezător le-a fost lumină și candelă, după asemănare și prin împărtășire de Hristos, celor din lege și din Iudeea. [...] În același mod zicem că trebuie înțelegeți Sfinții Apostoli ca pâini. Căci cina este pâinea cea după fire și cu adevărat, cea care s-a coborât din cer și e de viață făcătoare. Dar prin imitarea celei după fire și prin împărtășire, și dumnezeieștii învățători sunt pâini ce ne hrănesc întru dreapta credință, sădindu-ne cuvintele vieții și potolind foamea din neștiință a sufletelor celor ce cred. Și pâinile sunt deopotrivă la număr cu ucenicii. Căci zice că trebuie să fie douăsprezece și așezate în două rânduri, șase de o parte și șase de alta, pâinea stând oarecum în cerc și având în mijloc așezată pâinea cea una și din cer, adică pe Hristos. Și fiecare e de două zecimi [de efă], adică de două măsuri desăvârșite. Căci desăvârșiți au fost în amândouă privințele dumnezeieștii ucenici, fiind neștirbiți în tot ce e bun, cu lucrul și cu cuvântul. Iar la ele se adaugă tămâie și sare, tămâia indicând buna mireasmă întru sfințenie și întru aroma lui Hristos, iar sarea, înțelepciunea. [...] Și se pun înainte în ziua Sâmbetei. Căci ziua grăirii Sfinților Apostoli e timpul arătării unei alte Sâmbete, adică al venirii lui Hristos. Deci (sabatismul) spiritual și adevărat este timpul venirii Mântuitorului nostru. Iar pâinile se pun înaintea ochilor lui Dumnezeu [...], ca Cel Ce privește și învrednicește pururea pe sfinți de supravegherea Sa. [...] [Aaron și fiii săi vor mânca pâinile]. Căci scrierile Sfinților Apostoli ne stau la îndemână spre hrană, nouă, celor îndreptați prin credință, neamului sfânt și sfințit, poporului agonisit și ales și uns cu harul Sfântului Duh”⁵⁹¹.

10: Iar fiul unei israelite, care însă-ntre Israeliți era fiul unui egiptean, a ieșit în mijlocul fiilor lui Israel, și fiul israelitei s-a luat la ceartă-n tabără cu un israelit.

A ieșit: verbul „sugerează exact statutul de străin al fiului unui egiptean; deși a plecat din Egipt cu familia mamei sale, acesta locuia ca oricare străin în afara taberei israelite. Ca să ajungă aici, el trebuia să *iasă* din cortul său și să intre în tabăra poporului ales”⁵⁹².

11: Fiul israelitei a numit Numele pe nume și L-a blestemat; și a fost adus la Moise (iar numele mamei lui era Șelomit, fata lui Dibri, din neamul lui Dan).

⁵⁹⁰ LEV, p. 199

⁵⁹¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

⁵⁹² LEV, p. 199

A numit Numele pe nume: „a fost o vreme când Israelii nu cutezau să pronunțe numele Domnului așa cum era cuprins în tetragrama sacră YHVH = IaHVeH; acesta era înlocuit, simplu, prin perifriza NUMELE. Rostirea numelui divin ca atare se socotea blasfemie”⁵⁹³. Șelomit (= cea pașnică) era mama hulitorului, fiind fiica lui *Dibri* (= cuvânt; palavragiu) din seminția lui *Dan* (= judecată). Sufletul ce părăsește pacea, ascultând (sau proferând) felurite pâlăvrăgeli necuviincioase, se face vrednic de judecată.

12: **Și l-au pus sub pază, ca să-l judece după cum va porunci Domnul.**

13: **Atunci a grăit Domnul cu Moise, zicând:**

14: **„Scoate-l afară din tabără pe cel ce a rostit blestemul. Toți cei ce au auzit să-și pună mâinile pe capul lui, și obștea-ntreagă să-lucidă cu pietre.**

Să-și pună mâinile pe capul lui: „gestul acesta avea semnificația ritualică a unei expieri (cf. 1, 4): toți cei care au auzit blasfemia au devenit impuri și nu-și puteau recăpăta puritatea rituală decât prin expiere”⁵⁹⁴.

15: **Apoi grăiește către fiii lui Israel și spune-le: - Omul care-l va blestema pe Dumnezeu își va agonisi păcat.**

16: **Cel ce pe nume va numi numele Domnului, acela cu moarte să moară: obștea-ntreagă să-lucidă cu pietre. Fie că-i venetic, fie că-i băștinaș, dacă pe nume va numi numele Domnului, acela să fie ucis.**

„Principiul juridic formulat aici conține un paradox, deoarece pedeapsa prevăzută pentru cel care blestemă numele lui Dumnezeu (gr. *κατάρσσηται θεόν*) este mai mică decât a celui care rostește numele Domnului (gr. *ονομάζων δε το ονομα κυρίου*). Cel dintâi *va purta povara păcatului său*, pe când cel de-al doilea va fi pedepsit cu moartea. Acest misterios pasaj a primit interpretări diverse, dintre care cităm două. În *Mos. II*, 203-206, adresându-se lui Moise, Philon constată mai întâi că *ai socotit că rostirea numelui este mai rea decât blestemul*, după care continuă: *De altfel [...] prin Dumnezeu Moise nu desemnează în context Principiul suprem, pe Ziditorul universului, ci pe zeii cetăților (din Canaan), numiți zei în ciuda faptului că sunt făuriți prin meșteșugul pictorului sau al sculptorului [...]. Trebuie să ne ferim de a-i huli, pentru ca nici unul dintre ucenicii lui Moise să nu se obișnuiască să ia în deșert numele Domnului. Căci numele Lui este vrednic de cel mai mare respect și de cea mai mare iubire [...]. Iar dacă cineva ar îndrăzni, nu zic să blesteme pe Domnul oamenilor și al zeilor, ci măcar să-l rostească numele, acela să îndure pedeapsa cu moartea*. Explicația lui Origen, *Hom. Lev. XIV*, 4, mută accentul de la conținutul crimei, către conținutul pedepsei: *Nu putem să ne îndoim că a huli pe Dumnezeu este un păcat mai mare decât a rosti numele Său. Rămâne doar să arătăm că este mult mai greu să porți povara păcatului și să îl duci cu tine, decât să fii condamnat la moarte*”⁵⁹⁵.

Hulitori sunt, mai ales, ereticii. Ei „își ascut limba și mintea nerușinată pentru a înjura pe Duhul dumnezeiesc și pentru a lua în stăpânire mintea celor slabi, despărțindu-i de cunoștința nerătăcită și adevărată și aruncându-se în gropile pieirii, vărsând în ei veninul nepriceperii lor”⁵⁹⁶. Ereticul poate fi *străin*, adică rupt cu totul de Biserică, sau *băștinaș*, încă umblând în adunarea dreptcredincioșilor. Oricum ar fi, unul ca acesta e mort înaintea lui Dumnezeu, agonisindu-și osândă veșnică.

17: **De va lovi cineva un om și acesta va muri, să fie omorât.**

18: **De va lovi cineva de moarte un dobitoc, acela să plătească viață pentru viață.**

19: **Dacă va vătăma cineva pe aproapele său: ce a făcut el, să i se facă și lui,**

20: **frântură pentru frântură, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte; așa cum l-a vătămat el pe altul, întocmai să i se facă și lui.**

⁵⁹³ BBVA, p. 150

⁵⁹⁴ LEV, p. 199

⁵⁹⁵ SEP I, p. 404

⁵⁹⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, V

„Principiul semitic *lex talionis*, reiterat aici, pare să nu se fi aplicat literal în mediul ebraic (cf. Harrison)”⁵⁹⁷.

Pentru a clarifica această lege, introducem aici un scurt comentariu, care pune accentele în modul potrivit: „o astfel de poruncă este cea mai mare dovadă a iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Dumnezeu n-a pus această lege ca să ne scoatem ochii unii altora, ci ca să ne ferim de a face așa ceva altora, de frică să nu pășim și noi la fel”⁵⁹⁸.

21: **Cel ce va lovi de moarte un om, cu moarte va fi ucis.**

22: **O singură dreptate să aveți, atât pentru cel străin cât și pentru băștinaș; Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!”**

23: **Moise le-a grăit apoi fiilor lui Israel: iar ei l-au scos afară din tabără pe cel ce blestemase și l-au ucis cu pietre. Așadar, fiii lui Israel au făcut așa cum Domnul îi poruncise lui Moise.**

În mod pilduitor, secțiunea se încheie cu lapidarea hulitorului.

CAPITOLUL 25 – Anul jubileu.

1: **Grăit-a Domnul către Moise în muntele Sinai, zicând:**

2: **„Vorbește tu către fiii lui Israel și spune-le: - După ce veți intra în țara pe care Eu v-o dau, pământul pe care Eu vi-l dau se va odihni întru odihna Domnului.**

„O dată cu sedentarizarea lor în țara promisă, neamul israeliților va trebui să aplice legea sabatului și asupra pământului cultivat: fiecare al șaptelea an va fi un an sabatic, an de odihnă absolută pentru ogorul cultivat. În timpul acestui an, comunitatea va trebui să se hrănească din rezerve. Cuvântul *sâmbătă* (ebr. **šabbath**) desemnează aici nu a șaptea zi a săptămânii, ci ideea generală de odihnă (cf. 16, 31; 23, 31)”⁵⁹⁹. De altfel, Anania a avut în vedere aceasta și nici nu a redat aici termenul prin *sâmbătă*.

3: **Șase ani să-ți semeni ogorul, șase ani să-ți lucrezi via și să le aduni roadele,**

4: **dar cel de al șaptelea an să fie an de odihnă a pământului, odihna Domnului: ogorul să nu ți-l semeni și via să nu ți-o tai.**

5: **Ceea ce-n ogorul tău va crește de la sine să nu seceri, și strugurii din vițele tale netăiate să nu-i culegi: an de odihnă să-i fie pământului.**

„Prin expresia *ceea ce crește de la sine* (ebr. **sephiah**) se desemnează plantele de cultură care răsar spontan, din semințele căzute pe pământ din secerișul anterior”⁶⁰⁰.

Strugurii de pe vițele tale netăiate: „literal: *strugurii celui sfințit al tău*; e traducerea ebraicului: *strugurii nazireului tău*. Nazireul era un fel de monah al Vechiului Testament, ale cărui voturi includeau și netunderea părului (vezi Numerii 6, 5). Vițele netăiate ale viei sunt asemănată cu pletele lungi ale nazireului, persoană afierosită Domnului, sfințită printr-o slujire aparte”⁶⁰¹.

6: **În vremea odihnei pământului, roadele lui vă vor hrăni, pe tine, pe robul tău și pe roaba ta, pe simbriașul tău și pe străinul care locuiește la tine;**

Roadele lui: „roadele care cresc spontan, prin binecuvântarea lui Dumnezeu, fără ca pământul să fie cultivat”⁶⁰².

7: **de asemenea, pentru vitele tale și pentru fiarele de pe pământul tău, toată roada lui va fi spre mâncare.**

Anul sabatic (**šenath šabbathon**) „este considerat după Legea mozaică odihnă în

⁵⁹⁷ LEV, pp. 199-200

⁵⁹⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, XVI, 6

⁵⁹⁹ LEV, p. 200

⁶⁰⁰ SEP I, p. 404

⁶⁰¹ BBVA, p. 150

⁶⁰² BBVA, p. 150

cinstea Domnului și acest lucru se reflectă în nelucrarea pământului, timp în care credincioșii israeliți își aminteau că Dumnezeu este adevăratul proprietar al terenurilor stăpânite de ei prin tragere la sorti și ei sunt doar niște uzufructuari vremelnici ai bunurilor produse de acestea⁶⁰³.

Înfruptarea întregii zidiri din roadele pământului anticipează ospățul euharistic: „Ospăț întăritor este liniștea întru Domnul, care aduce pacea sufletului. De aceea și noi să ne găsim liniștea în Cuvânt⁶⁰⁴.

8: Îți vei socoti șapte săptămâni de ani, de șapte ori câte șapte ani, așa ca toate cele șapte săptămâni de ani să-ți dea patruzeci și nouă de ani.

9: În cea de a zecea zi a lunii a șaptea, glas de trâmbițe va răsună în tot pământul vostru; în ziua ispășirii, atunci cu trâmbițe veți vesti în tot pământul vostru.

În ziua ispășirii: „vezi 16, 29-31. Pentru o vreme, această zi era începutul anului. Acum ea devine momentul solemn prin care se deschide cel de al cincizecilea an⁶⁰⁵.

„Ziua curățirii începe după ce va veni Iisus Hristos; [acesta e] înțelesul tainic al curăției, nu cel de suprafață⁶⁰⁶. „Timpul de șapte zile [ani] poate fi timpul care prin cele șapte perioade numărate restabilește odihna cea mai înaltă, sau cele șapte ceruri, pe care unii le numără progresiv, sau chiar ținutul care stă nemișcat învecinat cu lumea spirituală, numit al optulea număr. Scriptura, dar, spune că gnosticul trebuie să se ridice din lumea creată și din păcat. După șapte zile se aduc jertfe pentru păcat; că există teama unei schimbări, chiar când se atinge a șaptea mișcare circulară⁶⁰⁷. Putem pierde toată agoniseala chiar în pragul zilei a opta! De aceea se cuvine să veghem întregul nostru timp, oricât ne-am fi apropiat de Dumnezeu.

10: Și veți sfinți anul al cincizecilea, și-n toată țara voastră veți vesti eliberare pentru toți cei ce locuiesc într-însa. An jubileu să vă fie: fiecare se va întoarce la moșia lui, fiecare se va întoarce la familia sa.

O dată la cincizeci de ani, după trecerea unui ciclu (7x7) de ani sabatici, se sărbătorea *Anul jubileu (șenath hayyobel)* sau *anul 50 (șenath halhamișim)* sau *jubileul (yobel)*. Anul jubileu era închinat lui Dumnezeu: pământul era lăsat nelucrat și, în plus, acum își redobânda fiecare israelit proprietatea funciară înstrăinată, iar sclavii erau eliberați, motiv pentru care acest an mai era numit și *anul eliberării (șenath hadderor)*.

Eliberare: „Cuvânt original bogat în sensuri: *plecare* (a corăbiilor în larg, a unui roi din stup); *iertare de pedeapsă*; *iertarea unei datorii*; *eliberare* a sclavilor sau a prizonierilor de război sau a militarilor în termen⁶⁰⁸. *An jubileu:* „textual: *An al semnalului de eliberare*. Îl traduce pe ebraicul *yovel*, care înseamnă *berbec*. De aici, cornul de berbec din care se făcea trâmbița aceluși timp, instrument muzical cu care era proclamată eliberarea (v. 9). Tot de aici: *yobel* = jubileu⁶⁰⁹. „În tradiția iudaică, după șapte ani sabatici urma anul jubileu, fiecare al cincizecilea an în numărătoarea anilor. Cu acest prilej avea loc o restituire generală a bunurilor: cei care își pierduseră într-un fel sau altul averea reintrau în stăpânirea ei integrală, iar sclavii își recăpătau libertatea, întorcându-se în clanul lor⁶¹⁰.

11: An jubileu să vă fie vouă acest an, al cincizecilea: nu veți semăna, nu veți secera ceea ce crește de la sine, nu veți culege poama de pe vițele netăiate,

12: fiindcă acesta-i jubileu; sfânt va fi pentru voi, din câmp îi veți mânca roadele.

„Observă deci că legea îngăduie să se are, să se semene și să se cultive viile înainte de anul al șaptelea. Dar a poruncit ca în anul al șaptelea să ne ușurăm de grija acestora. Și să ne ușurăm odihnindu-ne (sabatizând) în Hristos și depărtând grija celor pământești și înstrăinându-

⁶⁰³ AB, p. 308

⁶⁰⁴ Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, LXVII, 14

⁶⁰⁵ BBVA, p. 150

⁶⁰⁶ Origen, *Omilii la Cartea Ieremia*, XII, 13

⁶⁰⁷ Clement Alexandrinul, *Stromate*, IV, 159, 2-3

⁶⁰⁸ BBVA, p. 150

⁶⁰⁹ BBVA, p. 151

⁶¹⁰ LEV, p. 200

ne de împrăștierea deșarte. Șapte săptămâni de ani, adică în vecii vecilor, vom petrece desfătându-ne de bunurile duhovnicești pregătite și puse la îndemâna noastră de Dumnezeu și vom prăznui. Căci timpul acela din urmă ne va fi timp de slobozire a tuturor celor ce ne aflăm în toată lumea, când fiecare se va reîntoarce la avutul lui, adică la sortul cuvenit și rânduit de Dumnezeu. Pentru că precum felurită este viața sfinților, așa e și a cununilor, Dumnezeu măsurând răsplata potrivit cu faptele fiecăruia⁶¹¹.

13: În anul jubileu se va întoarce fiecare la moșia sa.

14: Dacă vei vinde ceva aproapei tău, sau dacă vei cumpăra ceva de la aproapele tău, nimeni să nu-și înșele aproapele.

15: De la aproapele tău vei cumpăra ținând seama de anii ce s-au scurs de la jubileu, iar el îți va vinde ținând seama de numărul anilor în care s-a cules.

„Versetul se referă la tranzacția funciară. Ținând seama de faptul că la următorul an jubileu proprietatea asupra pământului va reveni stăpânului inițial, în cadrul tranzacției trebuie să se țină seama, la stabilirea prețului, de numărul anilor scurși de la ultimul an jubileu, ca și de numărul celor rămași până la cel următor, ceea ce, în fond, este același lucru. Formulând punctul de vedere al celui care vinde și, respectiv, al celui care cumpără, cei doi membri ai frazei sunt echivalenți⁶¹².

16: Cu cât vor fi ani mai mulți, cu atât îți vei ridica prețul; și cu cât vor fi mai puțini, cu atât ți-l vei micșora, de vreme ce el îți vinde după un anumit număr de strânsuri ale roadelor.

„Raportările cronologice privesc perioada între două jubilee succesive; prețul unui ogor este proporțional nu doar cu întinderea suprafeței sale, ci și cu numărul de recolte pe care cumpărătorul le va obține, ținându-se seama că la proximal an jubileu proprietatea va reveni stăpânului inițial. Acest tip de legiferare a proprietății funciare are la bază principiul că Dumnezeu este stăpânul unic al pământului, pe care El l-a împărțit inițial celor douăsprezece seminții ale lui Israel, care trebuie să-l păstreze ca atare⁶¹³.

17: Nimeni să nu-l înșele pe aproapele său, ci teme-te de Domnul, Dumnezeul tău: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru.

18: Faceți tot ceea ce am rânduit Eu, păziți poruncile Mele și pliniți-le, și veți locui liniștiți pe pământ.

19: Pământul își va da roadele sale, voi veți mânca pe săturate și veți trăi liniștiți pe el.

20: Iar de veți zice: Oare ce vom mânca în acest al șaptelea an, de vreme ce nu vom semăna și nu ne vom culege roadele?,

21: [ei bine,] în cel de al șaselea an Eu voi trimite binecuvântarea Mea, în așa fel încât el își va da roadele pentru trei ani.

22: Când voi veți semăna, în anul al optulea, voi încă veți mânca din strânsura cea veche; până în cel de al nouălea an, anume până ce va veni strânsura lui, veți mânca din cele vechi, din anii trecuți.

23: Pământul nu va fi vândut pe totdeauna, fiindcă pământul este al Meu; cât despre voi, față de Mine voi străini sunteți și venetici.

Pământul nu va fi vândut pe totdeauna: „cu înțelesul: definitiv, ferm, fără putință de întoarcere. De altfel, liniile de forță ale tuturor acestor prescripții sunt două: 1) odată intrați în țara Canaanului, fiii lui Israel trebuie să-și păstreze libertatea de după ieșirea lor din Egipt; 2) pământurile nu trebuie înstrăinate⁶¹⁴.

Aceste prevederi amintesc oamenilor să-și pună nădejdea în Dumnezeu precum și faptul

⁶¹¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

⁶¹² LEV, p. 200

⁶¹³ LEV, p. 200

⁶¹⁴ BBVA, p. 151

că sunt străini pe pământ, până ce vor dobândi patria cea adevărată, adică până ce vor moșteni viața cea de veci.

24: În tot pământul moștenirii voastre, răscumpărare îi veți da pământului.

„În învățătura creștină, actul răscumpărător prin excelență este jertfa hristică”⁶¹⁵.

25: Dacă fratele tău, care e cu tine, va săraci și va vinde ceva din moștenirea sa, atunci cel ce-i este rudă mai apropiată să vină și să răscumpere ceea ce fratele său a vândut.

Moștenirea: „în sensul de *stăpânire, posesie, proprietate, bun care-i aparține*”⁶¹⁶.

26: Dacă însă cineva nu are rude, dar e cu dare de mână și află cât îi trebuie pentru răscumpărare,

27: atunci să-și numere anii de când a vândut, și ceea ce trece să-i întoarcă aceluia căruia i-a vândut, iar el se va întoarce la moșia sa;

„Potrivit regimului special al proprietății funciare în Israel [...], în momentul când deținea suma necesară răscumpărării pământului vândut, fostul stăpân era obligat să înapoieze cumpărătorului o sumă calculată astfel: din prețul plătit se scădea prețul recoltelor de care a beneficiat cumpărătorul, la care se adăuga un *surplus* echivalent cu prețul recoltărilor care au mai rămas până la viitorul an jubileu, când pământul ar fi revenit oricum proprietarului inițial”⁶¹⁷.

28: dar dacă nu are cât trebuie să-i întoarcă, atunci ceea ce vânduse rămâne în mâna cumpărătorului până la anul jubileu; atunci, în anul jubileu, [vânzarea] va fi eliberată, iar vânzătorul se va întoarce la moșia lui.

Va fi eliberată: va fi prescrisă.

29: Dacă cineva vinde o casă de locuit într-un oraș împrejmuit cu zid, o poate răscumpăra până la-mplinirea unui an de când a vândut-o: dreptul său de răscumpărare durează un an.

„Imobilele din orașele întărite nu erau socotite bunuri absolut indispensabile, ca pământul. Pierderea unei case nu implica și pierderea mijlocului de a-și obține hrana. Din această cauză, și prescripțiile patrimoniale diferă în cele două cazuri”⁶¹⁸.

30: Iar dacă nu o răscumpără până la-mplinirea unui an întreg, atunci casa ce se află în oraș împrejmuit cu zid va fi pentru totdeauna a celui ce a cumpărat-o și a urmașilor săi: nici chiar în anul jubileu nu va ieși din ea.

31: Dar casele satelor care nu au zid de-mprejmuire vor fi socotite precum țarinile țării: ele pot fi răscumpărate oricând, iar în anul jubileu vor fi eliberate.

32: Cât despre orașele leviților: leviții vor putea oricând să răscumpere casele din cetățile care sunt în stăpânirea lor.

Orașele leviților: „leviții nu aveau drept de proprietate personală, dar posedau *orașe* guvernate de legislație proprie”⁶¹⁹. „Tribul leviților, urmașii lui Levi, unul dintre fiii lui Iacov (cf. Facerea 29, 34), avea atribuții speciale în Israel: în vreme ce o parte din ei, și anume urmașii lui Aaron, îndeplineau funcțiile sacerdotale, ceilalți membri ai tribului se ocupau cu diferite acțiuni culturale și religioase auxiliare, sub îndrumarea preoților. Specificul atribuțiilor lor comunitare nu le permitea să efectueze alte activități lucrative, așa încât casele în care locuiau constituiau singura lor avere și, deci, asemenea pământului pentru ceilalți membri ai comunității, nu puteau fi înstrăinate definitiv”⁶²⁰.

33: Cel ce va cumpăra de la leviți, în anul jubileu va ieși din casa ce i s-a vândut în orașul din stăpânirea lor, căci casele din orașele leviților le sunt lor moșie între fiii lui

⁶¹⁵ LEV, p. 201

⁶¹⁶ BBVA, p. 151

⁶¹⁷ LEV, p. 201

⁶¹⁸ LEV, p. 201

⁶¹⁹ BBVA, p. 151

⁶²⁰ LEV, p. 201

Israel.

„Textul acestui verset este în Biblia Hebraica absolut ininteligibil, ceea ce a determinat mari diferențe de interpretare în versiunile moderne. Reproducerea literară din Septuaginta este ilizibilă, fapt care explică obscuritatea textului în traduceri românești vechi”⁶²¹. „Pasajul este comentat de Philon, *Spec.* II, 121, astfel: *Cât privește casele din orașe încredințate leviților; spre deosebire de alte case care se găsesc în interiorul zidurilor; legea nu a garantat posesiunea lor celor care le-au achiziționat, dacă vânzătorii nu sunt în măsură să le recupereze în răstimp de un an. Legea le îngăduie leviților să le răscumpere în orice moment, în felul în care îngăduie acest lucru oamenilor simpli în privința ogoarelor, cu care casele leviților sunt comparabile*”⁶²².

34: Ogoarele dimprejurul orașelor lor nu pot fi vândute, fiindcă acestea le sunt lor moștenire veșnică.

„Pășunile din jurul orașelor leviților erau inalienabile prin lege, pentru a se putea asigura întreținerea turmelor clasei preoțești”⁶²³.

35: Dacă fratele tău va scăpa și nu va putea să țină pas cu tine, ajută-l ca pe un străin și venetic, ca să trăiască și el pe lângă tine.

Ajută-l ca pe un străin și venetic: „dacă nu de la egal la egal, cel puțin prin pogorământ, așa cum bășinașii trebuie să-i trateze pe străinii care s-au așezat la ei; vezi 19, 33-34”⁶²⁴.

36: Să nu iei de la el camătă, nici mai mult decât ai dat, ci să te temi de Dumnezeuul tău, - Eu sunt Domnul -, ca să trăiască și fratele tău pe lângă tine.

37: Argintul tău să nu i-l dai cu camătă, nici hrana ta să i-o dai pentru câștig.

38: Eu sunt Domnul, Dumnezeuul vostru, Cel ce v-am scos din țara Egiptului ca să vă dau țara Canaanului și să vă fiu vouă Dumnezeu.

39: Iar dacă fratele tău va sărăci și îți se va vinde ție, să nu-l pui la muncă de rob,

Rob: „ebr. **abhodhah** desemnează pe orice subordonat, pe orice persoană supusă unui personaj mai important decât ea. În Israel, sclavia antică a cunoscut forme mult mai blânde decât la Roma sau în alte părți. Deși avea datoria de a munci la porunca stăpânului, sclavul era considerat în Israel un membru al familiei acestuia, cu toate drepturile religioase și culturale implicate”⁶²⁵.

40: ci să-ți fie ca un simbriaș sau ca un venetic și să-ți lucreze până la anul jubileu;

41: iar în anul jubileu va pleca de la tine, el și copiii săi împreună cu el, și va merge la neamul său și se va întoarce la moșia lui cea părintească.

42: De vreme ce ei sunt robii Mei, pe care Eu i-am scos din țara Egiptului, ei nu vor fi vânduți cum se vând robii.

„Aici se află exprimat temeiul teologic pentru care era interzis oricui să reducă un israelit la condiția de sclav; nici chiar el însuși nu se putea vinde. Scoțându-i din captivitatea egipteană, Dumnezeu a devenit singurul stăpân al fiilor lui Israel și, în consecință, nimeni altcineva nu poate avea drept de proprietate asupra lor, nici măcar ei înșiși nu-și aparțin”⁶²⁶.

43: Să nu-l împovărezi cu sarcini grele, ci să te temi de Domnul, Dumnezeuul tău.

44: Cât despre robii și roabele pe care tu îi poți avea: rob și roabă îți vei cumpăra de la neamurile dimprejurul vostru.

45: Dar și dintre copiii străinilor care s-au așezat la voi, și dintre ei puteți cumpăra, precum și dintre neamurile lor care sunt cu voi și care s-au născut pe pământul vostru; ei vor fi averea voastră,

„Interzisă fiind reducerea unui israelit la condiția juridică de sclav, sclavii domestici se

⁶²¹ LEV, p. 201

⁶²² SEP 1, p. 408

⁶²³ LEV, p. 201

⁶²⁴ BBVA, p. 151

⁶²⁵ LEV, p. 201

⁶²⁶ LEV, p. 201

încadrau în Israel într-una din următoarele trei categorii: 1. străini din afara granițelor țării; 2. străini care locuiau între israeliți și 3. urmașii acestora din urmă⁶²⁷.

46: Îi puteți lăsa moștenire fiilor voștri de după voi, înstăpâniți vor fi de voi pentru vecie. Dar pe cineva dintre frații voștri, dintre cei ce sunt fiii lui Israel, nimeni să nu-l împovăreze pe fratele său cu sarcini grele.

Înstăpâniți: „Textul Ebraic adaugă: *puteți face din ei robi sau: îi veți avea ca pe niște robi*. Septuaginta însă reține o nuanță prin folosirea adjectivului **katohimos** (de altfel, folosit numai în acest loc și nicăieri altundeva în Vechiul Testament), cuvânt care înseamnă *locuit sau posedat de un zeu*, deci un ins asupra sau în interiorul căruia s-a înstăpânit o divinitate. Nuanța traduce ideea că robul unui iudeu se află, totuși, sub stăpânirea Domnului acestuia (de vreme ce iudeul însuși este robul lui Dumnezeu). Totul, pe principiul fundamental că Evreii Îi aparțin Domnului lor⁶²⁸.

47: Dacă străinul sau veneticul de lângă tine s-a îmbogățit, dar fratele tău de lângă tine, devenit sărac, i se va vinde străinului sau veneticului care prin naștere se află lângă tine,

48: atunci, după ce el s-a vândut, va putea fi răscumpărat; unul din frații lui va putea să-l răscumpere:

49: fie unchiul său, fie feciorul său va putea să-l răscumpere, sau o rudă apropiată din neamul său va putea să-l răscumpere; sau, dacă-i dă mâna, se va răscumpăra singur.

50: El se va socoti cu cel ce l-a cumpărat, din anul când i s-a vândut până la anul jubileu, iar prețul vânzării sale se va socoti după numărul anilor: câți i-a slujit, atât i se va plăti, după plata unui simbriaș.

51: Iar dacă vor fi ani mai mulți, după numărul lor își va plăti răscumpărarea din banii pentru care se vânduse.

52: Dar dacă până la anul jubileu vor fi ani mai puțini, după numărul lor se va socoti.

53: Îi va fi ca un simbriaș tocmit cu anul: acela nu-l va împovăra cu sarcini grele sub ochii tăi.

54: Dar dacă el nu se va răscumpăra în acest chip, atunci el va ieși în anul jubileu, el și copiii lui.

55: Căci Mie Îmi sunt robi fiii lui Israel; ei sunt servii Mei, ei, pe care Eu i-am scos din țara Egiptului. Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

Dacă Dumnezeu ne-a eliberat din robia păcatului și a morții, nu trebuie să ne mai întoarcem la relele noastre deprinderi, slujindu-le lor. Frații celui căzut au și ei datoria de a-i ajuta să se ridice (elibereze). Totodată, e făgăduită izbăvirea celor ce nu s-au înstrăinat cu totul de Dumnezeu. Dar aceasta se va petrece abia după plățirea întregului preț de răscumpărare!

CAPITOLUL 26 – Binecuvântări și blesteme.

1: Să nu vă faceți idoli, nici chipuri cioplite; nici stâlp să nu vă ridicați; în țara voastră să nu puneți piatră-n semn de veghe ca să vă închinați ei!; căci Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!

„În acest verset este enunțată una dintre interdicțiile cele mai stricte ale legii mozaice: aceea de a nu figura prin imagini concrete ființa divină⁶²⁹. *Stâlp* (στήλη): „ebr. **maṭebhah** desemna o coloană de piatră, plantată în formă de stelă, pentru a marca prezența tangibilă a

⁶²⁷ LEV, p. 201

⁶²⁸ BBVA, p. 152

⁶²⁹ LEV, p. 202

zeilor canaaneeni El și Baal. Cf. Ieșirea 23, 24⁶³⁰. *Piatră-n semn de veghe* (λίθος σκόπος): „sintagma ebraică **masekiyth ebhen**, literal: *piatră de imagine*, se referă la figurările gravate ale zeităților canaaneene, cum este de pildă imaginea lui Baal aruncând fulgere, descoperită la Ras Shamra și datând de pe la aproximativ 1800 î. Hr.”⁶³¹. Până la întruparea Fiului, e oprită orice reprezentare a Divinității, ca a Uneia ce nu S-a făcut văzută încă oamenilor.

2: Zilele Mele de odihnă să le păziți, de locașul Meu cel sfânt să vă temeți: Eu sunt Domnul.

Urmarea lui Dumnezeu începe prin integrarea într-un timp și spațiu sacru.

3: De veți umbla întru poruncile Mele și dacă învățăturile Mele le veți păzi și le veți face,

4: vă voi da ploile la vremea lor: pământu-și va da belșugul, pomii câmpului își vor da roadele lor.

5: Treierișul vostru va dura pân-la culesul viilor, culesul viilor va dura pân-la semănat; pâinea voastră o veți mânca întru-ndestulare, și cu-ntemeiere veți locui pe pământul vostru.

„Ca expresie a bunăvoinței divine, autorul biblic sugerează că recoltele vor fi atât de abundente, încât perioadele de recoltare a grânelor, de cules al viilor și de semănături de toamnă vor decurge una din alta, fără întreruperi”⁶³². Noi vom cugeta, în primul rând, la roadele cele duhovnicești.

6: Război prin țara voastră nu va trece, pace voi dărui pământului vostru; veți dormi fără ca cineva să vă sperie, fiarele cele rele din pământul vostru le voi nimici.

Pace: „ebr. **șalom** (< **șalam** – *a fi în siguranță*), echivalat în Septuaginta prin gr. **ειρήνη**, în Vulgata prin lat. *pax* și în Ostrog prin slavon. **mir**, desemnează în Biblia Hebraica nu doar absența războiului, ci și o stare generală de liniște, bunăstare și confort comunitar”⁶³³.

7: Pe vrăjmașii voștri îi veți pune pe fugă, de sabie cădea-vor în fața voastră.

De sabie: „ebr. **herebh** (< **harabh** – *a usca* și, prin analogie, *a distruge, a ucide*) are sensul literal de *secetă, uscăciune, moarte*, dar este utilizat în Biblia Hebraica mai ales cu valoarea metonimică de *instrument al uciderii, sabie*”⁶³⁴.

8: Cinci din voi vor goni o sută, o sută din voi vor goni zece mii; de sabie vor cădea vrăjmașii voștri-n fața voastră.

Împăratul Păcii, Hristos, va veni pe pământ, iar cei ce se vor uni cu El nu vor mai fi tulburați de fiarele păcatului, iar sabia poftelor nu va mai munci pământul trupurilor lor. Dar e aici și un avertisment: vrăjmașii sunt numeroși și nu-i vom putea birui singuri!

9: Căuta-voi asupra voastră și vă voi spori și vă voi înmulți și voi întări legământul Meu cu voi.

Promisiunea s-a împlinit în Biserică, prin mulțimea celor veniți la dreapta credință.

10: Veți mânca vechea strânsură și foarte veche, iar pe cele vechi le veți da la o parte spre a le face loc celor noi.

„În originalul ebraic, transpus literal de Septuaginta, exprimarea este eliptică; ideea abundenței promise este sugerată prin nevoia de a elibera depozitele de grânele neconsumate, pentru a face loc noilor recolte. Cf. și 25, 22”⁶³⁵.

11: Legământul Meu îl voi pune-ntru voi, sufletul Meu nu se va scârbi de voi.

12: Voi umbla printre voi, Eu vă voi fi vouă Dumnezeu și voi Îmi veți fi Mie popor.

Voi umbla printre voi: expresia a fost echivalată, la unii autori patristici, cu: *voi locui întru voi*, probabil urmând unei versiuni grecești similare. „Atât de curat și de desăvârșit era la

⁶³⁰ LEV, p. 202

⁶³¹ LEV, p. 202

⁶³² LEV, p. 202

⁶³³ LEV, p. 202

⁶³⁴ LEV, p. 202

⁶³⁵ LEV, p. 202

început sufletul omenesc, încât se poate spune că purta în el chipul Cuvântului ceresc⁶³⁶. Această stare sunt chemați oamenii să o redobândească. După restaurarea omului, „Sfinții se învrednicesc să aibă pe Duhul Sfânt și se fac locașul (templul) Lui”⁶³⁷. E uimitor lucrul acesta, că „cerul întreg se cuprinde în palma lui Dumnezeu; pământul și marea se închid în pumnul mâinii Lui. Dar Cel ce e astfel și așa de mare, Cel ce strânge în palmă toată zidirea, Se face întreg încăput în tine și locuiește în tine!”⁶³⁸.

13: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru, Cel ce v-am scos din țara Egiptului la vremea când erați acolo robi; zdrobit-am legătura jugului vostru, de-acolo v-am scos cu graiul deschis.

„Cu graiul deschis îl traduce pe **parrisia**, care înseamnă *libertatea de a vorbi deschis*, de a grăi cu îndrăznire. Folosit de numai cinci ori în Vechiul Testament, cuvântul devine mult mai frecvent în cel Nou, așa cum îl vom afla, de pildă, în Faptele Apostolilor 2, 29; 4, 29 sau Efeseni 6, 20. Aici el sugerează faptul că lipsa de libertate presupune, printre altele, și interdicția de a vorbi ceea ce gândești”⁶³⁹.

14: Dar dacă nu Mă veți asculta și dacă nu veți îndeplini aceste porunci ale Mele,

15: și lor nu vă veți supune și nici judecăților Mele, dacă sufletul vi se va îngreua în așa chip, încât să nu-Mi îndepliniți poruncile și să-Mi încălcați legământul,

16: atunci iată ce-am să vă fac Eu vouă: lipsurile le voi abate-asupra voastră – și râia, gălbănirea ce vă sleiește ochii și vă istovește sufletul; în zadar vă veți semăna semințele, că dușmanii voștri le vor mânca.

De roadele celui depărtat de Dumnezeu nu se bucură decât vrăjmașii binelui.

„Interpretarea celor trei termeni prin care sunt particularizate în Biblia Hebraica nenorocirile pe care le-ar putea trimite Dumnezeu a pus probleme dificile traducătorilor, mai ales că acești termeni ebraici nu apar decât aici în Vechiul Testament”⁶⁴⁰. Textul Masoretic vorbește aici despre *spaimă*, *oftică* și *friguri*. *Spaima*: semnificația exactă a ebraicului **behalah** „circumscrie o stare de teroare și de panică maximă. [...] *Oftica*: interpreții moderni consideră în unanimitate că ebr. **šahepheth** (care nu apare în Biblia Hebraica decât aici și în Deuteronom 28, 22), termen al cărui sens literal este cel de *coajă*, desemna tuberculoza, boală cunoscută în Israelul antic. [...] *Frigurile*: pornind de la sensul etimologic al ebraicului **qaddahath** – *inflamație* (< **qadhah** – *a arde*), interpreții moderni consideră că se face trimitere aici la malarie, boală caracterizată prin febră ridicată și continuă”⁶⁴¹.

17: Îmi voi întoarce fața împotriva voastră și veți cădea înaintea vrăjmașilor voștri; cei ce vă urăsc vor domni peste voi și veți fugi când nimeni nu vă va alunga.

Cel care nu-L are pe Dumnezeu alături e dinainte învins în orice luptă a sa, iar neliniștea îl va stăpâni permanent.

18: Dacă nici așa nu Mă veți asculta, atunci de șapte ori mai mult vă voi pedepsi pentru păcatele voastre.

Prin *de șapte ori mai mult* se arată că pedepsele vor spori până când ne vom recunoaște păcatul nostru.

19: Voi surpa semeția mândriei voastre, cerul vostru-l voi face ca fierul, iar pământul vostru ca arama.

„Contrariul versetului 4: un cer care refuză să plouă, un pământ incapabil de germinație”⁶⁴². „Compararea cerului și a pământului cu duritatea metalelor sugerează metaforic

⁶³⁶ Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, X, 56

⁶³⁷ Sf. Varsanufie, *Scrisori duhovnicești*, 420

⁶³⁸ Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, II

⁶³⁹ BBVA, p. 153

⁶⁴⁰ LEV, p. 203

⁶⁴¹ LEV, p. 203

⁶⁴² BBVA, p. 153

cumplita sărăcie care ar urma după o secetă îndelungată⁶⁴³. Mândria aduce sufletului maxima uscăciune.

20: În zadar vă veți cheltui puterile, că pământul vostru nu-și va da sămânța, nici pomii țarinii voastre nu-și vor da poamele.

21: Dacă și după aceasta veți merge-mpotriva-Mi și nu veți vrea să Mă ascultați, atunci de șapte ori mai mult vă voi lovi pentru păcatele voastre.

22: Voi trimite-asupra voastră fiarele câmpului, care vă vor lipsi de copii și vă vor prăpădi vitele; vă voi face atât de puțini, încât vi se vor pustii cărările.

Nu mai stăpânește asupra naturii cel ce s-a robit păcatului.

23: Dacă nici după aceasta nu vă veți îndrepta, ci tot împotriva Mea veți merge,

24: atunci cu mânie mare veni-voi asupra voastră și de șapte ori mai mult vă voi lovi pentru păcatele voastre.

25: Voi aduce-asupra voastră sabie răzbunătoare spre răzbunarea Legământului; și veți fugi prin cetățile voastre, dar Eu moarte voi trimite-n mijlocul vostru și veți fi dați în mâinile dușmanilor

Împătimitul este în conflict cu natura, cu semenii, cu propria conștiință și cu Dumnezeu; în final, va fi biruit în toate confruntările sale.

26: Când Eu vă voi smeri cu lipsa de pâine, zece femei vă vor coace pâinile-ntr-un singur cuptor și vă vor da pâinea cu cântarul și veți mânca și nu vă veți sătura.

Lipsiți de Pâinea cea cerească, flămânzim, hrănindu-ne doar cu pâinea coaptă de femei, adică cu ceea ce rodește partea cea mai slabă a firii noastre.

27: Dacă nici după acestea nu Mă veți asculta și tot împotriva Mea veți merge

28: atunci cu mânie mare veni-voi asupra voastră și de șapte ori mai mult vă voi lovi pentru păcatele voastre:

29: din carnea fiilor voștri veți mânca, și din carnea fiicelor voastre.

Amenințarea ultimă s-a împlinit cu prilejul asedierii Ierusalimului de către romani.

30: Pustiu voi face-mprejurul stâlpilor voștri, strica-voi idolii de lemn făcuți cu mâinile voastre; pune-voi oasele voastre peste oasele idolilor voștri, într-atât de supărat va fi sufletul Meu pe voi.

Biblia 1982: *Dărăma-voi înălțimile voastre și voi strica stâlpii voștri...* „Se face referire (în întregul verset) la practicile idolatre. „Utilizarea ca altare a înălțimilor naturale a fost o practică străveche și universală. După stabilirea Muntelui Sion și a Templului din Ierusalim ca centru al cultului divin, a devenit realitate interzicerea utilizării altor înălțimi, ele fiind identificate cu practicile idolatre⁶⁴⁴.

31: Cetățile vi le voi lăsa pustii, pustiu voi face din sfintele voastre locașuri și nu voi mirosi miresmele jertfelor voastre.

32: Pustii-voi țara voastră, că se vor mira de ea vrăjmașii voștri, ei, cei ce vor locui într-însa!,

33: iar pe voi vă voi risipi printre neamuri, și sabia vă va topi din fugă, și va fi pământul vostru pustiu și pustiite vor fi cetățile voastre.

34: Atunci pământul se va bucura de Sâmbetele sale de-a lungul pustiirii sale, când voi veți fi în pământul vrăjmașilor voștri; atunci pământul se va odihni și se va bucura de odihna lui.

„Aici, ca și în 25, 2, cuvântul *sâmbătă* (ebr. *șabath*) se referă nu la a șaptea zi de odihnă, ci la anii sabatici⁶⁴⁵.

35: De-a lungul pustiirii sale el se va odihni cât nu s-a odihnit în zilele voastre de odihnă din vremea când locuiați pe el.

⁶⁴³ LEV, p. 203

⁶⁴⁴ LEV, p. 203

⁶⁴⁵ LEV, p. 203

Aplicată strict la poporul Israel, amenințarea s-a împlinit în lungul răstimp (cca 135-1948) al împrăștierii în diaspora, la care am putea adăuga și anii robiei babiloniene.

36: Iar celor rămași dintre voi, frică voi trimite-n inima lor pe pământul vrăjmașilor lor; până și freământul frunzei mișcătoare-i va pune pe fugă, și vor fugi ca de sabie și vor cădea când nimeni nu-i va fugări;

37: ca-ntr-o fugă din război se vor împiedica unii de alții când nimeni nu-i va urmări. Nu, nu veți fi în stare să vă-mpotriviți vrăjmașilor voștri;

38: veți pieri printre neamuri, pământul vrăjmașilor voștri vă va mânca.

39: Iar cei ce vor rămâne după voi, din pricina păcatelor voastre vor pieri; în pământul vrăjmașilor lor se vor topi.

Din pricina păcatelor voastre: „într-o seamă de variante ebraice și grecești: din pricina păcatelor lor. În schimb, ele adaugă (în același verset): și pentru păcatele părinților lor”⁶⁴⁶.

40: Atunci își vor mărturisi ei fărădelegile lor și fărădelegile părinților lor: cum M-au lăsat ei pe Mine de-o parte și cum s-au făcut că nu Mă văd și cum s-au mișcat ei împotriva Mea,

41: pentru care și Eu venit-am asupra-le cu mânie mare, și-i voi da pierzării în pământul vrăjmașilor lor; atunci inima lor cea netăiată-mprejur se va rușina, atunci se vor căi pentru păcatele lor.

42: Atunci Îmi voi aduce aminte de legământul Meu cu Iacob, de legământul Meu cu Isaac; și de legământul Meu cu Avraam Îmi voi aduce-aminte, și de pământ Îmi voi aminti.

43: Dar pământul va fi părăsit de ei și pământul se va odihni-ntru Sâmbetele sale când în urma lor va fi pustiu, , iar ei se vor împovăra cu propriile fărădelegi, pentru că Mi-au nesocotit rânduielile, iar poruncile Mele le-au supărat sufletul.

44: Și totuși, chiar și atunci, când vor fi ei pe pământul vrăjmașilor, Eu nu-i voi trece cu vederea și nu Mă voi scârbi de ei până-ntr-atât, încât să-i nimicesc și să stric legământul Meu cu ei: Eu sunt Domnul, Dumnezeu lor!

45: De dragul lor Îmi voi aduce-aminte de legământul cel dintâi, când sub ochii neamurilor i-am scos din țara Egiptului, ca să fiu Dumnezeu lor. Eu sunt Domnul!”

46: Acestea sunt rânduielile și poruncile și legile pe care Domnul le-a așezat între El și fiii lui Israel în muntele Sinai, prin Moise.

Mărturisirea păcatelor e începutul refacerii legăturii cu Dumnezeu, după care vom putea din nou sui, oricât de mare ar fi fost căderea.

CAPITOLUL 27 – Făgăduințe și zeciuieli.

1: Și a grăit Domnul către Moise, zicând:

2: „Vorbește fiilor lui Israel și spune-le: - Când cineva I se va făgădui Domnului, prețul sufletului său să-l socotești astfel:

„Prin anumite voturi – sau făgăduințe – o persoană I se dedica lui Dumnezeu și devenea astfel proprietatea Sa. La un moment dat însă ea putea fi scutită de obligațiile asumate și *eliberată* în schimbul unei sume de bani. Asemenea făgăduințe erau făcute nu numai pentru oameni, ci și pentru o seamă de bunuri materiale (animale, case, pământuri)”⁶⁴⁷. „Fraza ebraică din Biblia Hebraică este foarte neclară, ceea ce se reflectă în toate vechile traduceri, inclusiv în reproducerea literală din Septuaginta. Potrivit exegezei moderne [...], acest verset inițiază seria indicațiilor referitoare la împlinirea angajamentelor votive ale israelitului față de Iahve; mai concret, aici și în versetele secvente, se face referire la făgăduirea către Iahve, într-un moment

⁶⁴⁶ BBVA, pp. 153-154

⁶⁴⁷ BBVA, p. 154

limită, a unui *suflet* omenesc [...], fie acesta un membru al familiei (rudă de sânge sau sclav), ori chiar el însuși. Îndeplinirea făgăduinței trebuia respectată cu scrupulozitate, și se realiza prin donația către preot a sumei de răscumpărare, calculată corespunzător⁶⁴⁸.

3: Prețul unui bărbat între douăzeci și șaiszeci de ani va fi de cincizeci de sicli de argint, după siclul sfânt;

4: iar dacă este femeie, prețul va fi de treizeci de sicli.

5: Dacă-i vorba de cineva între cinci și douăzeci de ani, prețul va fi de douăzeci de sicli pentru bărbat și zece sicli pentru femeie.

6: Dacă-i vorba de cineva între o lună și cinci ani, prețul va fi de cinci sicli de argint pentru bărbat și de trei sicli de argint pentru femeie.

În cazul acestora, este evident că nu ei s-au legat prin făgăduință, ci alții (de regulă, părinții) au făcut făgăduința în numele lor.

7: De la șaiszeci de ani în sus, prețul va fi de cincisprezece sicli de argint pentru bărbat și zece sicli pentru femeie.

8: Iar dacă este sărac și nu e-n stare să plătească prețul, va fi adus la preot și-l va prețui preotul; preotul îl va prețui după mijloacele celui ce a făcut făgăduința.

Prin anumite făgăduințe, unele persoane se afieroseau lui Dumnezeu. Aceștia se puteau elibera de făgăduința lor, în schimbul unei sume de bani, oferită preotului după reglementările de aici. Avem la acest loc o tâlcuire amănunțită, în care apare *drahmă* în loc de *siclu*: „Fiecare dintre noi, cei îndreptați prin credință și sfințiți în Duh, a devenit un dar sfințit lui Dumnezeu. Și fiecare datorăm lui Hristos viața noastră. [...] Să ne apropiem deci de Hristos, Mântuitorul tuturor, prin credință și sfințenie, aducând, ca răsplată pentru cele ce le-am primit de la El, închinarea vieții noastre în evlavie. Dar modul acestei aduceri, pe drept cuvânt, nu se cugetă că e unul singur, ci variază. Că unii vin la aceasta nu cu destulă tărie, alții cu râvnă mai fierbinte și cu înțelegere viguroasă și cu minte trează; și pornesc cu avânt puternic spre înfăptuirea celor ce trebuie împlinite și spre săvârșirea a ceea ce-i place Aceluia. Aceștia sunt, după indicația istoriei, cei de la douăzeci până la șaiszeci de ani. Căci corpul se menține în vigoare până la șaiszeci de ani. Și până atunci stă drept și e în putere și e aptă mintea să primească cele ce vrea să le cunoască. Iar Cel ce cunoaște fapta noastră [...] cunoaște, fără îndoială, și în suflet o astfel de vârstă. Căci rațiunea trece de la asemănările trupești la cele spirituale. Deci fie că e bărbat, fie că e femeie, până se află încă în vigoarea vârstei spirituale, să aducă cele rânduite, și anume bărbatul cele cincizeci de drahme, adică fructul întreg și cu totul desăvârșit al slujirii duhovnicești, care prin șapte ori șapte se recunoaște ajuns la capătul cel mai de sus și la desăvârșire⁶⁴⁹. Iar femeia, cele treizeci de drahme. Căci e de mai puțin preț ca bărbatul, dar aduce și ea, după firea proprie, fructul desăvârșit al osteneții ei, indicat prin cele trei zecimi. Cel de la cinci până la douăzeci [de ani], dacă e bărbat, achită douăzeci de drahme, iar o femeie, zece. Căci de la cinci ani socotesc că începe să se deschidă mintea înțelegerii, care e încă copilărească și slabă, dar înaintează spre ceea ce e mai înalt, precum trupul își face neconținut înaintarea spre vigoare. [...] De la o lună până la cinci ani, bărbatul plătește cinci drahme, iar femeia, trei. Dar ce înseamnă jertfa (rodul) de la copii? Scriptura ne dă să înțelegem [pe] pruncii cei curând născuți în Hristos [...]. Cei ce au fost de curând chemați și sunt încă prunci aduc jertfă (rod) mică. [...] Apoi adaugă legea că cei de la șaiszeci de ani mai sus trebuie să plătească, bărbatul, cincisprezece drahme, iar femeia, zece. Căci cel ce s-a aplecat spre slăbiciune și lipsă de vigoare nu poate aduce fruct îmbelșugat. [...] Deci Dumnezeu, Cel cu adevărat drept și milostiv, primește rodurile (jertfele) proporțional cu râvna și cu aptitudinea minții fiecăruia, nelepădând nici slăbiciunea și vârsta trecută și nelăsând nici pe cel în vigoare neonorat, ci

⁶⁴⁸ LEV, p. 204

⁶⁴⁹ Numărul 50 e 7x7+1. Dacă 7 reprezintă perfecțiunea ori sfințenia, produsul său cu sine arată sporul în sfințenie, desăvârșirea fiind dată de numărul 1, indicând statornicirea în Monadă la capătul acestui suș. Textul omite numărul 1, socotindu-l subînțeles.

lărgind celor ce vor câmpul faptelor de laudă, după putința ce-o are fiecare. Pe cei mai slabi în aptitudini și poate și mai simpli în judecată îi va avea El Însuși în grijă, măsurând fiecăruia rodirea după putere⁶⁵⁰.

9: Dacă însă va fi un animal din cele ce se aduc jertfă Domnului, tot ce se aduce Domnului va fi lucru sfânt;

10: el nu va fi înlocuit, nici unul bun cu unul rău, nici unul rău cu unul bun. Dacă cineva înlocuiește un animal cu un altul, sfânt va fi și animalul, și înlocuitorul lui.

11: Dacă-i vorba de un animal necurat, din cele ce nu se aduc jertfă Domnului, animalul va fi adus la preot,

12: iar preotul îl va prețui de bun sau de rău; și cum îl va prețui preotul, așa va fi.

13: De va vrea cineva să-l răscumpere, atunci la prețul lui va adăuga o cincime.

14: Dacă cineva Îi va afierosi Domnului casa, preotul o va prețui de bună sau de rea; și cum o va prețui preotul, așa va rămâne.

15: Dacă cel ce și-a afierosit casa va dori s-o răscumpere, atunci la prețul ei va adăuga argint o cincime, și a lui va fi.

16: Dacă cineva Îi va afierosi Domnului o țarină din moșia sa, prețuirea se va face după sămânța cu care ea se seamănă: cincizeci de sicli de argint pentru o măsură de orz.

„Practica descrisă și codificată aici avea o mare importanță socială. Ea permitea unui israelit ajuns în dificultate financiară să încredințeze pământul său, ori numai o parte din el, preoților, putând să-și păstreze dreptul de proprietate, în schimbul unei răscumpărări plătite ulterior. Quantumul acestei răscumpărări era stabilit în funcție de cantitatea de sămânță necesară însămânțării respectivului ogor [...] sau de cantitatea de grâne recoltată de pe el⁶⁵¹. SEP 1 (ca și unele traduceri ale Bibliei) înclină către prima interpretare, în vreme ce a doua variantă ar rezulta din BJ și din versiunea Cornilescu.

17: Dacă țarina și-o va afierosi în chiar anul jubileu, ea va rămâne la prețul ei.

18: Dar dacă-și afierosește țarina după anul jubileu, atunci preotul îi va socoti prețul după numărul anilor ce mai rămân până la anul jubileu, și va scădea din prețul ei.

19: Dacă însă va vrea să-și răscumpere țarina cel ce a afierosit-o, atunci el va adăuga la prețul ei o cincime, și a lui va rămâne.

20: Iar dacă el nu-și răscumpără țarina, ci o vinde altui om, atunci ea nu mai poate fi răscumpărată,

21: ci de-ndată ce va trece anul jubileu, țarina va fi lucru afierosit Domnului așa cum e o țarină închinată; ea va deveni moșie a preotului.

Țarină închinată: „în expresia *ogor închinat* (gr. *η γη η αγωρισμένη*) se reflectă ebr. *sedheh haherem*, literal: *ogor interzis*. Ceea ce era consacrat lui Dumnezeu prin gestul votiv devenea sacru și trebuia distrus (în cazul de față rămânea în posesia definitivă a preoților)⁶⁵²

22: Iar dacă cineva Îi va afierosi Domnului o țarină cumpărată, care deci nu este din țarinile moșiei lui,

23: preotul îi va socoti prețul deplin până la anul jubileu, iar acela va plăti prețul chiar atunci, în ziua aceea, ca afierosire Domnului.

24: În anul jubileu, țarina se va întoarce la cel de la care fusese cumpărată și care o avusese ca moșie-n stăpânirea lui.

25: Toate prețurile vor fi făcute după siclul sfânt; siclul să aibă douăzeci de ghere.

Exista și posibilitatea ca țarina să rămână preotului, dacă nu era răscumpărată și se vindea altcuiva. Oricum, toate aceste prevederi sunt neclare cititorului de azi, dar ele vor fi fost limpezi pentru vechii israeliți.

26: Totuși, nimeni nu va putea să afierosească pe întâi-născuții din animale, cei ce,

⁶⁵⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVI

⁶⁵¹ LEV, p. 204

⁶⁵² SEP 1, p. 417

ca întâi-născuți, sunt ai Domnului: fie bou, fie oaie, al Domnului este.

„Întâi-născuții (chiar din animale) Îi aparțin de drept Domnului, așa că ei nu mai pot fi afierosiți a doua oară. Vezi Ieșirea 13, 2 ș. a.”⁶⁵³.

27: Iar de va fi dintre dobitoacele necurate, va putea fi răscumpărat după prețul lui, la care se va adăuga o cincime, și va fi al celui ce-l răscumpără; iar de nu va fi răscumpărat, poate fi vândut la chiar prețul lui.

Cel ce face prețuirea este preotul.

28: Tot ceea ce omul Îi va dăruia Domnului din ceea ce are el – fie om, fie dobitoc, fie țarină din moșia sa – nu se vinde și nici nu se răscumpără. Toată dania cea sfântă, sfântă Îi este Domnului;

29: și tot cel ce de la oameni a fost afierosit prin punere deoparte, acela nu poate fi răscumpărat, ci va fi dat morții.

„Avertisment pentru cei ce cu prea mare ușurință depun voturi de afierosire Domnului”⁶⁵⁴. Totuși, e greu de înțeles acest loc, de vreme ce evreilor le erau oprite sacrificiile omenești. S-ar putea înțelege un legământ de feciorie pe viață, acesta echivalând, în gândirea vechilor evrei cu moartea, căci cel ce nu avea urmași era socotit ca și mort; sau ar putea fi vorba despre pedepsirea celui ce încalcă acest legământ. Dar votul fecioriei era, dacă nu cu totul absent, oricum străin gândirii ebraice, practicat doar în cazuri de excepție și nicăieri expus explicit în Vechiul Testament.

30: Toată dijma pământului – fie din sămânța ogorului, fie din roada pomilor – este a Domnului; sfântă Îi este Domnului.

„Dijmă = zeciuală; a zecea parte din recoltă, cantitate ce intră, de obicei, în tranzacțiile agricole”⁶⁵⁵.

31: Iar dacă cineva dorește să-și răscumpere dijma, la prețul ei va adăuga o cincime, și a lui va fi.

32: Toată dijma din cirezi și din turme, din tot ceea ce trece numărat pe sub toiag, este afierosit Domnului;

„La intrarea sau la ieșirea din adăpost, animalele trec la numărătoare pe sub toiagul celui ce le păzește”⁶⁵⁶.

33: ce e bun nu va fi înlocuit cu ce e rău, nici ce e rău cu ce e bun; dacă însă cineva îl înlocuiește, atunci atât animalul înlocuit cât și înlocuitorul său va fi un lucru sfânt: nu vor putea fi răscumpărați”.

În acest pasaj nu mai e vorba de afierosirea făcută de bunăvoie sau în împrejurări speciale, ci de obligația credincioșilor de a da zeciuală din roade și din turme. Repetăm, însă, că e foarte dificil de dat o interpretare exactă ultimului capitol al Cărții Levitic.

34: Acestea sunt poruncile pe care Domnul i le-a poruncit lui Moise pentru fiii lui Israel, pe muntele Sinai.

Aici e vorba despre poruncile referitoare la cult, celelalte prevederi fiind cuprinse în Cărțile Ieșirea și Deuteronom.

⁶⁵³ BBVA, p. 155

⁶⁵⁴ BBVA, p. 155

⁶⁵⁵ BBVA, p. 155

⁶⁵⁶ BBVA, p. 155

Listă de abrevieri

- AB - Dumitru Abrudan și Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică*
Adv. haer. – *Adversus haereses*
Agric. – *De agricultura*
Bailly – A. Bailly, *Dictionaire grec-français*, Paris, 1950
BBVA - *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania
BJ – La Bible de Jerusalem
BOB – Biblia de la Blaj 1795
C. Cels. – *Contra Celsum*
Com. Io. – *Commentarii in evangelium Ioannis*
Congr. – *De congressu*
Decal. – *De decalogo*
Deter. – *Quod deterius potiori insidiari solet*
DEUT - *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688*, pars V, *Deuteronomium*
Dialogus Her. – *Dialogus cum Heraclide*
Ebr. – ebraică
EIB – Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
Ep. Serap. – *Epistula ad Serapionem*
Exh. Mart. – *Exhortatio ad martyrium*
F – Filocalia
Fuga – *De fuga et inventione*

GALA – Biblia de la București 1938
 Gesenius - W. Gesenius, *Hebräisches und Grossaramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, ediția F. Buhl, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1962
 GN – *Die Bibel im heutigen Deutsche. Die Gute Nachricht des Alten und Neuen Testaments*, Stuttgart, 1982
 Gr. – greacă
 Harrison - R. K. Harrison, *Leviticus. An Introduction and Commentary*, 1980
 Her. – *Qius rerum divinarum heres sit*
 Hom. – *Homiliae spirituales*
 Hom. Ex. – *Homiliae in Exodum*
 Hom. Ez. – *Homiliae in Ezechielem*
 Hom. Ies. – *Homiliae in Iesu Nave*
 Hom. Lev. – *Homiliae in Leviticum*
 Hom. Luc. – *Homiliae in Lucam*
 Hom. Num. – *Homiliae in Numeros*
 KJV – King James Version
 Leg. – *Legatio ad Gaium*
 LEV - *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars III, Leviticus*
 Luther - *Die Bibel, nach der Übersetzung Martin Luthers*, Stuttgart, 1985
 Migr. – *De migratione Abrahami*
 Mut. – *De mutatione nominum*
 NUM - *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars IV, Numeri*
 Ostrog - Biblia 1581, Ostrog (slavonă)
 OSTY – La Bible trad. Osty
 Péter-Contesse - René Péter-Contesse, *Manuel du traducteur pour le Livre du Lévitique*, Stuttgart, 1982
 PG – Patrologia greacă (ed. Migne)
 Plant. – *De plantatione*
 Post. – *De posteritate Caini*
 Pritchard – J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, 1955
 PSB – Părinți și Scriitori bisericesti
 Q – *Manuscritele de la Qumran*
 Quaest. in Lev. – *Quaestiones in Leviticum*
 Qu. Num. – *Quaestiones in Numeros*
 RSV – Revised Standard Version
 Sacrif. – *De sacrificiis Abelis et Caini*
 SB – *La Sainte Bible. Texte de la Vulgate, traduction français en regard, avec commentaires (...). Levitique, introduction critique et commentaire par M. l'abbé Crelier*, Paris, 1895
 SEP 1 - *Septuaginta 1, Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*
 SINOD – Biblia de la București 1914
 Snaith - N. H. Snaith, *Leviticus and Numbers*, 1967
 Sobr. – *De sobrietate*
 Somn. – *De somniis*
 Spec. – *De specialibus legibus*
 Strong – *The Exhaustive concordance of the Bible (...)*, by James Strong, Nashville/New York, 3rd Edition, 1973
 ȘAGUNA – Biblia de la Sibiu 1858
 ȘERBAN – Biblia de la București 1688
 TEV – Today's English Version
 TOB – Traduction Oecumenique de la Bible

BIBLIOGRAFIE

A. Sfânta Scriptură

- *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, EIB, București, 2001
- *Biblia sau Sfânta Scriptură*, EIB, București 1995
- *Biblia adică Dumnezeasca Scriptură*, Ediția Sfântului Sinod, București, 1914
- *Biblia Hebraica*, Editio quarta emendata opera H. P. Rüger, Stuttgart, 1979
- *Biblia Sacra Vulgata*, Editionem quartam emendatam cum sociis B. Fischer, H. I. Frede. H. F. D. Sparks, W. Thiele, praeparavit Roger Gryson, Stuttgart, 1994
- *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars III, Leviticus*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1993
- *Septuaginta*, Edidit Alfred Rahlfs, Stuttgart, 1979
- *Septuaginta 1, Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, Colegiul Noua Europă/Polrom, București/Iași, 2004

B. Scrieri patristice

- *Actele martirice*, trad. Ioan Rămureanu, în colecția „**Părinți și scriitori bisericești**” (în continuare, abreviat: PSB), nr. 11, EIB, București, 1982
- Ambrozie al Milanului (Sf.), *Împotriva bogaților răi*, trad. Vasile Goraș, în vol. *Antologie din scrierile Părinților latini*, Editura Anastasia, 2000
- Ambrozie al Milanului (Sf.), *Despre Sfintele Taine*, *Scrieri II*, trad. David Popescu, PSB 53, EIB, București, 1994
- Ambrozie al Milanului (Sf.), *Scrisori*, *Scrieri II*, trad. David Popescu, în colecția „**Părinți și scriitori bisericești**” (PSB), nr. 53, EIB, București, 1994
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Cuvânt împotriva Elinilor*, *Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1988
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Despre principii*, *Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1988
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Epistola despre Sinoade*, *Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1988
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Epistolele către Serapion*, *Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1988
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Tratat despre întruparea Cuvântului*, *Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1987
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Trei Cuvinte împotriva arienilor*, *Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1987
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, *Scrieri II*, trad. Dumitru Stăniloae, PSB 16, EIB, București, 1988
- Augustin (Fer.), *Mărturisiri*, *Scrieri alese I*, trad. Ioan Rămureanu, PSB 64, EIB, București, 1985
- Barnaba, *Epistola*, trad. D. Fecioru, în *Scrierile Părinților apostolici*, PSB 1, EIB, București, 1979
- Boethius, *Scurtă expunere a credinței creștine*, trad. D. Popescu, în Boethius și Salvianus, *Scrieri*, P.S.B. 72, EIB, București, 1992
- Calist Catafygiotul, *Despre viața contemplativă*, trad. D. Stăniloae, în colecția „**Filocalia**” (F), nr. 8, EIB, București, 1979
- Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, trad. D. Stăniloae, F 8, EIB, București, 1979
- Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de Capete*, trad. D. Stăniloae, F 8, EIB, București, 1979
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, *Scrieri IV*, trad. D. Stăniloae, PSB 41, EIB, București, 2000
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Despre închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, *Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 38, EIB, București, 1991
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Despre Sfânta Treime*, *Scrieri III*, trad. D. Stăniloae, PSB 40, EIB, București, 1994
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Glafire*, *Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 39, EIB, București, 1992
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Zece Cărți împotriva lui Iulian Apostatul*, trad. Constantin Daniel revăzută de Î.P.S. Nicolae Corneanu, Editura Anastasia, 2000
- Chiril al Ierusalimului (Sf.), *Catehezele*, trad. D. Fecioru, EIB, București, vol. I – 1943; vol. II – 1945
- Ciprian al Cartaginei (Sf.), *Despre gelozie și invidie*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, EIB, București, 1981
- Ciprian al Cartaginei (Sf.), *Despre rugăciunea domnească*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, EIB, București, 1981
- Ciprian al Cartaginei (Sf.), *Despre unitatea Bisericii ecumenice*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, EIB, București, 1981
- Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către Elini*, *Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 4, EIB,

București, 1982

- Clement Alexandrinul, *Pedagogul, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 4, EIB, București, 1982
- Clement Alexandrinul, *Stromate, Scrieri II*, trad. D. Fecioru, PSB 5, EIB, București, 1982
- Clement Romanul (Sf.), *Epistola către Corinteni*, trad. D. Fecioru, în *Scrierile Părinților apostolici*, PSB 1, EIB, București, 1979
- Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic în 100 de capete*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Didim din Alexandria, *Despre Duhul Sfânt*, trad. Vasile Răducă, Editura Sofia, București, 2001
- Dionisie Areopagitul (Sf.), *Opere complete*, trad. D. Stăniloae, Ed. Paideia, București, 1996
- Dorotei (Ava), *Învățăături de suflet folositoare*, trad. D. Stăniloae, F 9, EIB, București, 1980
- Efrem Sirul (Sf.), *Cuvânt despre preoție*, trad. D. Fecioru, în Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nazianz și Sfântul Efrem Sirul, *Despre preoție*, EIB, București, 1987
- Efrem Sirul (Sf.), *Imne I, Imnele Păresimilor, Azimelor, Răstignirii și Învierii*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 1999
- Efrem Sirul (Sf.), *Imne II, Imnele Nașterii și Arătării Domnului*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2000
- Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească, Scrieri I*, trad. Teodor Bodogae, PSB 13, EIB, București, 1987
- Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Evagrie Ponticul, *Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Evagrie Ponticul, *Schiță monahicească, în care se arată cum trebuie să ne nevoim și să ne liniștim*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Filotei Sinaitul, *Capete despre trezvie*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Grigorie al Salonicului (Sf.), *Că toți creștinii îndeobște trebuie să se roage neîncetat*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie de Nazianz (Sf.), *Cele cinci cuvântări teologice*, trad. D. Stăniloae, Ed. Anastasia, București, 1993
- Grigorie de Nazianz (Sf.), *Despre preoție*, trad. D. Fecioru, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre preoție*, EIB, București, 1987
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Cuvânt apologetic la Hexaimeron, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre facerea omului, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre fericiri, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre înțelesul numelui de creștin, către Armoniu, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre nevoință, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre pruncii morți prematur, către Hierios, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre rugăciunea domnească, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 29, EIB, București, 1982

- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre viața lui Moise, Scrieri I*, trad. Ioan Buga, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Dialogul despre suflet și înviere, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *La titlurile Psalmilor, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Marele cuvânt catehetic, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, P.S.B. 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Omilii la Ecclesiast, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie Palama (Sf.), *Capete despre cunoștința naturală*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Palama (Sf.), *Despre împărtășirea dumnezeiască*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Palama (Sf.), *Despre rugăciune*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Palama (Sf.), *Despre sfânta lumină*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Palama (Sf.), *Omilii I*, traducere Constantin Daniel, revăzută de Laura Pătrașcu și stilizată de Răzvan Codrescu, Editura Anastasia, București, 2000
- Grigorie Palama (Sf.), *150 Capete despre cunoștința naturală*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Sinaitul (Sf.), *Capete foarte folositoare în acrostih*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Sinaitul (Sf.), *Învățătură despre liniștire și rugăciune*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Ignatie Teoforul (Sf.), *Epistola către Efeseni*, trad. D. Fecioru, în *Scrierile Părinților apostolici*, PSB 1, EIB, București, 1979
- Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Ioan Carpatiul, *Cuvânt ascetic și foarte mângâietor*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Ioan Carpatiul, *Una sută capete de mângâiere*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Ioan Casian (Sf.), *Așezămintele mănăstirești, Scrieri alese*, trad. Vasile Cojocaru, PSB 57, EIB, București, 1990
- Ioan Casian (Sf.), *Convorbiri duhovnicești, Scrieri alese*, trad. David Popescu, PSB 57, EIB, București, 1990
- Ioan Casian (Sf.), *Despre cele opt gânduri ale răutății*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Ioan Casian (Sf.), *Despre întruparea Domnului, Scrieri alese*, trad. D. Popescu, PSB 57, EIB, București, 1990
- Ioan Damaschin (Sf.), *Cele trei tratate contra iconoclaștilor*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 1998
- Ioan Damaschin (Sf.), *Dogmatica*, trad. D. Fecioru, ediția a II-a, EIB, București, 1943
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Cuvânt de sfătuire către Teodor cel căzut*, în vol. *Despre feciorie, Apologia vieții monahale, Despre creșterea copiilor*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 2001
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Despre feciorie*, în vol. *Despre feciorie, Apologia vieții monahale, Despre creșterea copiilor*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 2001

- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Despre mărginita putere a diavolului, Despre căință, Despre necazuri și biruirea tristeții*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 2002
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omiliile despre pocăință*, în Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile despre pocăință și Sf. Sofronie al Ierusalimului, Viața Cuvioasei Maria Egipteanca*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 1998
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omiliile la Epistola către Romani*, trad. P. S. Teodosie Atanasiu, revizuită și îngrijită de Cezar Păvălașcu și Cristian Untea, Ed. Christiana, București, 2005
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omiliile la Facere*, trad. D. Fecioru, PSB 21-22, EIB, București, vol. I - 1987; vol. II - 1989
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omiliile la Matei*, trad. D. Fecioru, PSB 23, EIB, București, 1994
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omilia rostită când a fost hirotonit preot*, trad. D. Fecioru, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efreem Sirul, *Despre preoție*, EIB, București, 1987
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Predici la Sărbători Împărătești și Cuvântări de laudă la Sfinți*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 2002
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Tratatul despre preoție*, trad. D. Fecioru, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efreem Sirul, *Despre preoție*, EIB, București, 1987
- Ioan Scărarul (Sf.), *Scara duhovnicescului urcuș*, trad. D. Stăniloae, F 9, EIB, București, 1980
- Isaac Sirul (Sf.), *Cuvinte către singuratici*, partea II, trad. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2003
- Isaac Sirul (Sf.), *Cuvinte către singuratici*, partea III, trad. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2005
- Isaac Sirul (Sf.), *Cuvinte despre sfințele nevoițe*, trad. D. Stăniloae, F 10, EIB, București, 1981
- Isaia Pustnicul, *Douăzeci și nouă de cuvinte*, trad. D. Stăniloae, F 12, Ed. Harisma, București, 1991
- Isaia Pustnicul, *Fragmente*, trad. D. Stăniloae, F 12, Ed. Harisma, București, 1991
- Isichie Sinaitul (Sf.), *Scurt cuvânt de folos sufletului și mântuitor despre trezvie și virtute*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Iustin Martirul și Filosoful (Sf.), *Dialogul cu iudeul Trifon*, trad. Olimp Căciulă, în *Apologeți de limbă greacă*, PSB 2, EIB, București, 1980
- Iustin Martirul și Filosoful (Sf.), *Apologia întâia*, trad. Olimp Căciulă, în *Apologeți de limbă greacă*, PSB 2, EIB, București, 1980
- Macarie Egipteanul (Sf.), *Omiliile duhovnicești*, trad. Constantin Cornițescu, PSB 34, EIB, București, 1992
- Macarie Egipteanul (Sf.), *21 de Cuvântări despre mântuire*, trad. Ioasaf Popa, Editura Anastasia, București, 2001
- Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Marcu Ascetul, *Epistolă către Nicolae Monahul*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Marcu Ascetul, *Răspuns acelor care se îndoiesc de Dumnezeu*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Ambigua, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 80, EIB, București, 1983
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Capetele despre cunoștința de Dumnezeu*, trad. D. Stăniloae, F 2, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Capetele despre dragoste*, trad. D. Stăniloae, F 2, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946

- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Capetele gnostice*, trad. D. Stăniloae, F 2, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Capetele teologice*, F 2, ediția a II-a, Ed. Harisma, București, 1993
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Cuvânt ascetic*, trad. D. Stăniloae, F 2, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Epistolele, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 82, EIB, București, 1990
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, trad. D. Stăniloae, F 2, ediția a II-a, Editura Harisma, București, 1993
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Răspunsuri către Talasie*, trad. D. Stăniloae, F 3, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Scrieri despre cele două nevoințe în Hristos, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 82, EIB, București, 1990
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru*,
- Metodiul de Olimp, *Banchetul sau Despre castitate*, trad. C. Cornițescu, în Sf. Grigorie Taumaturgul și Metodiul de Olimp, *Scrieri*, PSB 10, EIB, București, 1984
- Metodiul de Olimp, *Aglaofon sau despre înviere*, trad. C. Cornițescu, în Sf. Grigorie Taumaturgul și Metodiul de Olimp, *Scrieri*, PSB 10, EIB, București, 1984
- Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință*, trad. D. Stăniloae, F 6, EIB, București, 1977
- Nichita Stithatul, *Vederea duhovnicească a raiului*, trad. D. Stăniloae, F 6, EIB, București, 1977
- Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Origen, *Comentariu la Evanghelia după Ioan, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
- Origen, *Comentariu la Evanghelia după Matei, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
- Origen, *Contra lui Celsus, Scrieri alese IV*, trad. T. Bodogae, PSB 9, EIB, București, 1984
- Origen, *Convorbirile cu Heraclide, Scrieri alese III*, trad. T. Bodogae, PSB 8, EIB, București, 1982
- Origen, *Despre principii, Scrieri alese III*, trad. T. Bodogae, PSB 8, EIB, București, 1982
- Origen, *Despre rugăciune, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și Nicolae Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
- Origen, *Exortație la martiriu, Scrieri alese III*, trad. Constantin Galeriu, PSB 8, EIB, București, 1982
- Origen, *Filocalia, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și Nicolae Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
- Origen, *Omilii la Cartea Cântarea Cântărilor, Scrieri alese I*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 6, EIB, București, 1981
- Origen, *Omilii la Cartea Ieșirii, Scrieri alese I*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 6, EIB, București, 1981
- Origen, *Omilii la Cartea Iosua, Scrieri alese I*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 6, EIB, București, 1981
- Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia, Scrieri alese I*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 6, EIB, București, 1981
- Origen, *Omilii la Evanghelia după Luca, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
- Paulin de Nola (Sf.), *Harul și mântuirea (Scrisoare către Amandus)*, trad. Vasile Goraș, în vol. *Antologie din scrierile Părinților latini*, Editura Anastasia, 2000
- Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, trad. D. Stăniloae, F 5, EIB, București, 1976

- Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu, Scrieri*, trad. D. Popescu, PSB 72, EIB, București, 1992
- Simeon Metafrastul (Sf.), *Parafrază la Sfântul Macarie Egipteanul*, trad. D. Stăniloae, F 5, EIB, București, 1976
- Simeon Noul Teolog (Sf.), *Cateheze, Scrieri II*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 1999
- Simeon Noul Teolog (Sf.), *Cele 225 de capete teologice și practice*, trad. D. Stăniloae, F 6, EIB, București, 1977
- Simeon Noul Teolog (Sf.), *Cuvântările morale*, trad. D. Stăniloae, F 6, EIB, București, 1977
- Simeon Noul Teolog (Sf.), *Discursuri teologice și etice, Scrieri I*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 1998
- Simeon Noul Teolog (Sf.), *Imne, Epistole și Capitole, Scrieri III*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2001
- Simeon Noul Teolog (Sf.), *Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni*, trad. D. Stăniloae, F 8, EIB, București, 1979
- Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Teodoret al Cirului, *Istoria bisericească, Scrieri II*, trad. Vasile Sibiescu, PSB 44, EIB, București, 1995
- Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, trad. D. Fecioru, în *Apologeți de limbă greacă*, PSB 2, EIB, București, 1980
- Teolipt al Filadelfiei, *Cuvinte către filadelfieni*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Teolipt al Filadelfiei, *Cuvinte duhovnicești, Imne și Scrisori*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2000
- Teolipt al Filadelfiei, *Despre lucrarea cea ascunsă întru Hristos*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Teolipt al Filadelfiei, *Despre ostenele vieții călugărești*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Tertulian, *Despre prescripția contra ereticilor*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, P.S.B. 3, EIB, București, 1981
- Tertulian, *Despre răbdare*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, P.S.B. 3, EIB, București, 1981
- Tertulian, *Despre rugăciune*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, P.S.B. 3, EIB, București, 1981
- Toma de Kempis, *Urmarea lui Hristos*, trad. Dumitru C. Vișan, ediția a II-a, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1991
- Vasile cel Mare (Sf.), *Constituțiile ascetice, Scrieri II*, trad. Iorgu Ivan, PSB 18, EIB, București, 1989
- Vasile cel Mare (Sf.), *Despre Sfântul Duh, Scrieri III*, trad. C. Cornițescu și T. Bodogae, PSB 12, EIB, București, 1988
- Vasile cel Mare (Sf.), *Epistole, Scrieri III*, trad. C. Cornițescu și T. Bodogae, PSB 12, EIB, București, 1988
- Vasile cel Mare (Sf.), *Omilii la Hexaimeron, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 17, EIB, București, 1986
- Vasile cel Mare (Sf.), *Omilii la Psalmi, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 17, EIB, București, 1986
- Vasile cel Mare (Sf.), *Omilii și cuvântări, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 17, EIB, București, 1986
- Vasile cel Mare (Sf.), *Regulile mari, Scrieri II*, trad. I. Ivan, PSB 18, EIB, București, 1989
- Vasile cel Mare (Sf.), *Regulile mici, Scrieri II*, trad. I. Ivan, PSB 18, EIB, București, 1989

- Varsanufie (Sf.), *Scrisori duhovnicești*, trad. D. Stăniloae, F 11, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990

C. Lucrări și studii teologice

- Abrudan, Dumitru, Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică*, EIB, București, 1994
- Braniște, Ene, *Liturgica generală*, EIB, București, 1985
- Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Ed. Artemis, București, vol. I – 1994; vol. II și vol. III – 1995
- Coman, I. G., *Patrologie*, EIB, București, vol. I – 1984; vol. II – 1985
- *Dicționar biblic*, trad. Constantin Moisa (titlul original: *Nouveau dictionnaire biblique révisé*), Editura Stephanus, București, vol. I – 1995, vol. II – 1996, vol. III – 1997
- *Dicționar enciclopedic de Iudaism*, trad. Viviane Prager, C. Litman și Țicu Goldstein, Editura Hasefer, București, 2000
- Flavius, Josephus, *Antichități iudaice*, vol. I, trad. Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 1999
- Matei, Horia C., *Enciclopedia Antichității*, Ed. Meronia, București, 1995
- Moldoveanu, Nicolae, *Dicționar biblic de nume proprii și cuvinte rare*, Editura Casa Școalelor, București, 1995
- Prelipcean, Vladimir, Nicolae Neaga, Gh. Barna, Mircea Chialda, *Studiul Vechiului Testament* (pentru Institutele teologice), ediția a II-a, EIB, București, 1985
- Usca, Ioan Sorin, Ana Usca, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, III, *Leviticul*, Ed. Christiana, București, 2003

